

Csáki Anikó - Mészáros Mercedes

BE/KI/ZÁRVA

**Fogvatartottak és szabadultak társadalmi és munkaerő-
piaci beilleszkedése**

**(Munkacím: A kapukon kívül és belül. Börtön / ki /
tekintés)**

2011.

A program megvalósulását az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatta

Tartalomjegyzék

1. „Foglalkozása: fogvatartott.” A célcsoport – fogvatartottak és szabadultak – jellemzői.....	2
Jellemzők.....	4
Kriminalitás és előélet.....	17
Életútinterjúk.....	21
2. Kielégítetlen intézményi/szervezeti/kapacitásbeli szükségletek feltárása	39
3. A célcsoport erősségei és gyengeségei munkaerő-piaci szempontból.....	56
4. A szabadulás és a munka. A munkavállalás és a munkába állás lehetőségei és akadályai a célcsoport szempontjából	62
Szabadultak a munkaerő-piacon.....	64
A munkával kapcsolatos attitűdök	69
Összegzés	75
5. Kereslet/kínálat, a munkaadók/foglalkoztatók formális/informális igényeinek, elvárásainak, feltételeinek feltérképezése	77
A munkáltatókkal folytatott kutatás	77
A minta.....	77
A kapcsolatfelvétel eredménye, tapasztalatai.....	78
A kutatás eredményeinek összegzése.....	81
Az erkölcsi bizonyítvány.....	82
A szabadultak felé megnyilvánuló munkáltatói attitűdök.....	87
Munkáltatói attitűdök, illetve tapasztalatok a hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatosan	92
Összegzés	97
6. Egyéb, kiegészítő szolgáltatások igénye	99
Szubjektív szükségletek	99
Objektív szükségletek. A közszolgáltatásokhoz való hozzáférés	104
7. Hazai „jó gyakorlatok” tapasztalatai – az interjúk összegzése	110
„Jó gyakorlatok” 1. EQUAL-projekt a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben	114
„Jó gyakorlatok” 2. Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Társadalmi Visszaailleszkedést Segítő Egyesület freskóterápia programja (Norvég Civil Támogatási Alap)	127
„Jó gyakorlatok” 3. AVP-Háló/2005. Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási intézetből szabadulók reszocializációjának elősegítése (Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával).....	139
„Jó gyakorlatok” 4. „Van kiút!” – Partnerség a fogvatartottakért.....	148
„Jó gyakorlatok” 5. APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben	154
„Jó gyakorlatok” 6. A Váltó-sáv Alapítvány	161
8. Esetleírások	177
1. Z.	177
2. Gy.....	183
3. J.	190
4. O.....	195
5. L.	197
9. Összegzés. Policy és szakmai javaslatok	202
Irodalomjegyzék.....	213

1. „Foglalkozása: fogvatartott.” A célcsoport – fogvatartottak és szabadultak – jellemzői

A **fogvatartott** jogi szakkifejezés. A fogvatartott az *előzetesen letartóztatott*, valamint a *szabadságvesztést töltő*, de *jogerős ítélettel* még nem rendelkező (például nem jogerős első fokú *ítéletet töltő*) büntető eljárásban *terhelt* személy elnevezése. A *büntetés-végrehajtási jogban* a fogvatartott elnevezés – a *szabadságvesztés* végrehajtása során – az *elítélt* és az *előzetesen letartóztatott* személyek összefoglaló jelöléseként is használatos¹. A köznyelvben fogvatartott az, aki börtönben van, ott tölti jogerős vagy nem jogerős (előzetes letartóztatás) büntetését. Ennek megfelelően **szabadult** az a személy, aki visszanyeri személyes szabadságát, azaz elhagyhatja a börtönt (büntetés-végrehajtási intézetet).

Magyarországon az elmúlt években **folyamatosan növekedett, azután stagnált, majd az elmúlt egy évben szintén növekedett a börtönnépesség**. Emellett vagy ezzel párhuzamosan az átlagos fogvatartási időtartam emelkedett. 2002-ben 17 000 fő felett, 2009. december 31-én 15 432 fő², 2010. december 31-én pedig 16 328 fő³ volt a fogvatartotti létszám. Az elítéltek közül 2002-ben első büntényes 43%, visszaeső 24% és többszörös visszaeső 33% volt. A fogvatartottak 40% Magyarország északi régiójából származott.⁴ A másik kettő ún. bűnkibocsátó régió (Gönczöl, 2003.) a Dél-dunántúli és az Észak-alföldi régió.

A 2009. december 31-ei adatok szerint a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetek⁵ befogadóképessége 12 042 fő volt, ezzel szemben 15 432 fő volt a fogvatartotti létszám (telítettség 128%, fogvatartottak átlagos létszáma 15 373 fő, átlagtelítettség pedig 124%)⁶.

---

¹ A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 1. § (3) bek.

² <http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1130>. Letöltés ideje: 2011. 02. 24.

³ <http://www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/kozigazgatasi-allamtitkarsag/hirek/evvertekeles-a-buntetesvegrehajtasban>. A letöltés dátuma: 2011. 02. 24.

⁴Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája, 2003.
[http://www.otm.gov.hu/web/obmk.nsf/all/F059DA7021D35FC9C1256FF2002ED025/\\$file/02_tars_bunmeg_nemz_strat.pdf?openElement](http://www.otm.gov.hu/web/obmk.nsf/all/F059DA7021D35FC9C1256FF2002ED025/$file/02_tars_bunmeg_nemz_strat.pdf?openElement). A letöltés dátuma: 2010. 10. 01.

⁵ Magyarországon a büntetés-végrehajtási intézetek száma 32. <http://www.bvop.hu>. A letöltés dátuma: 2010. 09. 28.

Fegyház fokozatban a 2009. december 31-ei adatok szerint 2846 fő (2734 férfi, 112 nő) töltötte a büntetését, míg börtön fokozatban 6113 fő (5670 férfi, 443 nő), fiatalkorúak börtönében pedig 177 fő (173 férfi, 4 nő). Az elítéltek ítéletidő szerinti megoszlása 2009 decemberi adatok szerint: 3-5 év 1852 fő (17,5%), 5-10 év 1892 fő (17,9%), 10 év felett 683 fő (6,4%), azaz a fogvatartotti populáció 41,8%-a. Az alábbi jellemzők elsősorban – de nem kizárólagosan – erre a közel 42%-ra vonatkoznak.

Jellemzők

1. **Külső és belső erőforrásaik szűkösek, vagy teljesen összeomlottak.** Ez az interperszonális szint esetében azt jelenti, hogy hiányoznak az alapvető támaszt és szeretetet nyújtó kapcsolatok, vagy ezek a kapcsolatok destruktívvá válnak. Az érzelmi kötődés, ami a biztonság és odatartozás érzését nyújtja, hiányos. A kapcsolatrendszer nagyban befolyásolja az egyén életútját, döntéseit, tehát amikor a fogvatartott/szabadult megpróbálkozik ezek felszámolásával, megriad attól, hogy egyedül marad a korábbi kapcsolatai nélkül, és ez akkor is riasztó számára, ha már felismeri azok visszahúzó hatásait.

„Az apám meghalt, de nem is találkoztam vele korábban. A nevelőapám is meghalt szabadulásom után, vele gyerekkoromban nagyon rossz volt a kapcsolatom, sokat vert, később verekedtünk is. Soha senkivel nem voltam olyan rosszban, mint vele. Felnőttként, halála előtt békültünk ki és lettünk igazán jóban, megszerettük egymást.” (SZ9)

„Apám hat év alatt egyetlen képeslapot küldött. A hat év alatt! Néhány hónappal ezelőtt láttam az anyámat, aki bejött beszélőre a bátyámmal – meg sem ismertük egymást.” (SÁ1)

„Édesapámmal három éves korom óta egyáltalán nincs kapcsolatom. Anyám nem úgy bánt velünk, ahogy kellett volna. Nem mutatta ki, hogy szeret, ordibált velünk. Szerintem az apám végezt, az ideg, volt több szívinfarktusa is. A családban otthon rossz hangulat, légkör uralkodott, nem szerettem otthon lenni. tizennégy éves koromban elköltöztem.” (K3)

„Apám egy éves börtönbüntetést kapott, amikor hét éves voltam. Ekkor édesanyám elment egy másik férfival. Sok-sok évvel később meglátogattam, apám engedte be. A konyhában várt. Amikor beléptem, láttam, hogy egy idegen nő ül a konyhában. Nem ismertem meg anyámat. Apám szólt rám, hogy nem köszönsz anyádnak? Elcsodálkoztam, jé, ez az anyám? Kb. ennyi volt, már mentem is a dolgomra. Többet nem találkoztam vele.” (GY4)

---

⁶ <http://www.bvop.hu/?mid=77&lang=hu>. A letöltés dátuma: 2010. 10. 01.

2. **A család és más kiscsoportok vonatkozásában:** interjúink és a kérdőívek⁷ arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a fogvatartottak **családi kapcsolatai instabilak, a családban igen gyakoriak (voltak) a konfliktusok.** Gyakori az **egyszülős modell,** valamint **felülreprezentált a családon belüli erőszak illetve az alkoholbetegség** (kiemelten apa vonatkozásában). 2006-os kérdőíves vizsgálatunkból az derül ki, hogy az átlagos testvérszám 3 fölött van a hosszúidős fogvatartottak körében (átlag: 3,3). A börtönnépesség kb. 10%-át adják azok, akik állami gondoskodásban nevelkedtek. Ők még a speciális fogvatartotti csoporton belül is sajátos csoportot alkotnak, hiszen általában laza kinti kapcsolataik vannak, kötődési nehézségekkel terheltek, rengeteg negatív élményük gyűlt fel az évek során. A fogvatartottak körében elterjedtek az élettársi kapcsolatok, akár nagyon fiatal kortól. A gyerekek felneveléséhez gyakran a nagyszülők is segítséget adnak. Előfordul, hogy a gyerekek intézetbe kerülnek. A családi kapcsolatok ziláltságának okai lehetnek az alkoholfogyasztás miatt kialakult konfliktusok, valamint ezek anyagi vetületei is. Nehézséget jelent, hogy nincs lehetőségük (lakáskörülmények, anyagi helyzet) független életet élni, elvonulni, intimitási igényük csak korlátozottan kielégített. A fogvatartottak jelentős hányada nem saját tulajdonú, hanem valamelyik családtagja lakásában vagy bérelt ingatlanban él. Általánosságban elmondható, hogy az előzetes letartóztatás esetén a bizonytalanság és a találkozások hiánya vezet a kapcsolatok felbomlásához, letöltendő szabadságvesztésnél pedig a hosszú idő befolyásolja kedvezőtlenül a kapcsolatokat. A fogvatartás hosszával arányosan emelkedik a kapcsolat felbomlásának esélye is. Egyes vélemények szerint **a fogvatartottak 70%-át nem várja kint család,** továbbá a börtönben lévők rendkívül zárt közösségben élnek, **külső kapcsolataik beszűkülnek a fogvatartás ideje alatt.** Ez riasztó, hiszen ezek az emberek így a teljes bizonytalanságba mennek ki szabaduláskor, és egyedül nagyon kevés esélyük van a visszaesés elkerülésére. Ezzel ellentétes a helyzet, amikor „barátok” várják kint a szabadulót, akik a továbbiakban „segítséget” nyújtanak számára. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezek a „baráti közösségek” sorstársakból, esetleg aktívan jelenleg is bűnözésből élők közül állnak, akik a „segítségért” cserébe visszontszolgáltatást várnak, esetleg bűnözéssel összefonódó „munkalehetőséget” kínálnak.

„Szüleim egy éves koromban elváltak. Apámhoz kerültem, ahol nemsokára lett nevelőanyám, akivel nem volt jó a viszonyom. Apám állandóan vert. Így anyámhoz kerültem, de ott meg nevelőapám lett, akivel szintén nem volt

---

⁷ Csáki Anikó - Kovács Klaudia - Mészáros Mercedes - Sponga István: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. Bp., 2006. www.valtosav.hu. Támogató: Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium. Kutatási összegzés kivonata megjelent: Börtönügyi Szemle, 2007/1.

jó a viszonyom. Tizenegy éves koromtól – a rendszeres szitkok, szidások és verések hatására – állandóan szökdöstem otthonról. Megmondtam, hogy míg el nem raknak otthonról, szökdösni fogok. Aztán nevelőotthonba kerültem, ahol némiképp lenyugodtam.” (SÁ2)

„Nem kaptam szeretet sem anyámtól, sem apámtól. Rengeteg veszekedés volt, miattam is sok. Apám, ha tehetett, vert, de nem nagyon mert, mert a nagyapám megvédett. Anyám is adott pofonokat. Nem véletlen, hogy több idegösszeroppanást kaptam, voltam ideggondozóban is, most is járok pszichiáterhez, szedek gyógyszereket is.” (SÁ1)

„Amíg apám ivott, addig sok volt a feszültség. Ütötte anyámat. Amióta meghalt, azóta ilyen problémák nincsenek.” (SZE5)

„Nem nagyon voltam otthon, haveroknál és más rokonoknál laktam. Otthon általában veszekedés volt, állandó kérdések, hogy merre járkálok. Már egész fiatalon elkezdtem bűnözni, ebből adódtak a problémák. Anyám állandóan kiabált, persze én is, viszont. Én visszaszóltam, és csakazértis csináltam a dolgaim.” (SK6)

„Anyámmal és annak élettársával éltem. Anyámmal a kapcsolatom is-is. Tíz éves koromig minden rendben volt, minden jól ment. tizenkét éves koromtól a bátyámmal elmászkáltam, 13 éves koromtól kimaradoztam hetekre-hónapokra, igazából nem otthon éltem, hanem barátokkal, barátnőkkel, több helyen az országban.” (SÁ5)

„Jó és gázos időszakok váltották egymást. Az apámmal már gyermekkoromban sem volt felhőtlen a kapcsolatunk. Anyámmal is volt egy egy éves mélypont, amikor anyám az alkoholhoz nyúlt. Akkor nyolc éves voltam. Apám és anyám egyébként gyakran vitáztak, gyakoriak voltak a veszekedések, sőt, a verés is. Apám nem jó ember, nem tudja kimutatni az érzéseit. Nem olyan, mint egy tipikus apa. Biztos nehéz gyerekkora volt, valószínű, őt is így nevelték. Anyám alkoholproblémái egyébként kezelés után, egy év múlva megszűntek, de a családnak így is elköltözött a faluból.” (BP3)

„Szerintem ott kezdődött, hogy bekerültem az intézetbe. Szerintem ott csak csibésztséget tanul az ember.” (MN8)

„Először intézetbe kerültem, kb. tizenkét évesen. Nagyot fordult velem a világ. Másképp gondolkodtak bent. Tetszett az az élet. Betörések meg ilyesmi.” (BP1)

3. Helyi közösség szintjén felmerülő problémák: a börtönből szabadult gyakran úgy tér vissza otthonába, hogy **a közösség tagjai nyugtalansággal és gyanakvással fogadják**, hiszen semmi sem történt a bűncselekmény elkövetése után, a büntetés végrehajtásának időszakában annak érdekében, hogy az egyénre ragasztott stigmák megsemmisüljenek. A kirekesztett, kiközösített személy – mihelyt érzékelní kezdi a körülötte élők viselkedését, elzárkózását és a mindenki számára életfontosságú személyi kapcsolatok gyengülését – saját maga igyekszik olyan közösséget találni, amely befogadja. Ezekre a közösségekre nem az a

jellemző, hogy a legális munkavállalás lehetőségéhez segítenék hozzá a frissen szabadult klienst. Továbbá a börtönök világa sajátos érték- és normarendszerrel működik, a börtönök belső társadalmának értékrendje merőben eltér, legtöbbször ellentétes a hivatalos hatalom (törvények, büntetés-végrehajtás) által elvárt normarendszertől. A deviancia megfékezésére létrehozott intézetek – börtönök is – így állandósítják/állandósíthatják a deviáns viselkedést.

„A rokonságban volt egy-kettő, aki próbált célozgatni arra, hogy egy-két nap, aztán megyek vissza. Voltak ilyen enyhe célozgatások. Volt olyan is, aki gúnyosan megkérdezte, hogy na, mi van, jobb itt kinn? Annak mást nem tudtam mondani, hogy tudod mit, menj be, aztán dönts el, hogy jobb-e kinn. Ettől jobb választ én nem tudtam hirtelen kitalálni, és ha így végiggondolom, akkor se tudok jobbat.”

„*Szabadulásod után milyen problémákkal találtad magad szembe? Bárhol.*

A legfontosabb, amit én legfontosabbnak tartok, hogy vannak – nem a szűk családi körben –, hanem a rokonságban, akik változtatják az arcukat. Amikor ott vagyok, akkor hú, szia, de jó, hogy itt vagy, és aztán meg hallom vissza, meg látom is, hogy benne van a fintor. Hiába leplezi, én látom, észreveszem. A legkisebb jelét adja, én meglátom. Tehát ez biztos, és én ezt egyből észreveszem. És bizony, van ilyen bőven. Ez, amit én a legfontosabbnak tartok.”

„*És eszedbe sem jut, hogy bűnözni, hogy úgy esetleg könnyebb lenne?*

Volt pár pillanat, amikor jöttek mások is és emlékeztettek rá, sőt volt ajánlat is. Legjobb helyen lakás, BMW, a lakás berendezve, négy szobás. Ott minden lett volna, nagyon full extrás lett volna az egész dolog, de egy szívességért. Na most milyen szívesség lett volna az, amiért ennyi mindent áldoznak? Nem. ...Nagyon nehéz volt nemet mondani, mert ez csábító egy frissen szabadult embernek, sőt, nemcsak egy frissen szabadultnak, hanem bárkinek. Bárkinek. Tudtam nemet mondani. Nehéz volt, de tudtam. Aztán békén hagytak, azóta nem is kerestek, és örülök is neki. Olyan helyekre nem járok be, ahova ők mindennap beülnek ugyanúgy. Végül is mondták, hogy hallották, hogy szabadultam és hiányolták, hogyhogya nem megyek le? Mondtam, hogy ne haragudjatok, de nekem ez már nem pálya. Mondtam, hogy élni szeretnék, nem benn rohadni. És végül is megértették, békén hagytak. Majd találnak biztos mást, aki majd elvállalja, akinek majd megtetszik. De nem, én azt mondtam, hogy nem. Bevallom, ez nagyon gondolkodóba ejtett.”⁸

4. Kulturális szint: a börtönökre jellemző a sajátos kultúra/**szubkultúra**. A totális intézménybe való belépéssel megkezdődik egy folyamat, melyben kénytelen részt venni az újonnan érkező. Megkezdődik egy másfajta nyelv használata is.

---

⁸ Csáki Anikó: Szemelvénygyűjtemény kriminális életvezetésű fiatalokkal készített interjúkból. Kézirat, Változás Alapítvány, 2002-2003.

„Ott nagyon nehéz volt az elején. Betettek öt cigány közé, én meg magyar vagyok, és ott megy a rasszizmus, meg ilyesmi.

Ki volt előítéletes?

Mindenki. Az öt cigány. Bementem, letettem a cuccom, letámadtak egyből. Szétütöttek. Be akartak csicskáztatni, és ez nem nagyon ment nekik, ezért többször megvertek. Vagy két héten keresztül. Aztán az egyik szabadult, jött egy másik gyerek, mondták, hogy állítsam le, ha leverem, akkor leszállnak rólam. Mert egy az egyben nem jöttek, így ötten, ahogy voltak. Így aztán ott már megnyugodott a légkör, jó volt.”

„Hát ugye, mindenkinek az eleje nehéz. Én nem ismertem senkit, nekem nem voltak alvilági kapcsolataim, ezáltal engem sem ismertek. Nekem be kellett mindenhova illeszkednem. Megérkeztem, és akkor egyből első nap, ott mindenért brusztolni kell, verekedni, ágyért, kajáért, mindenért.

Ténylegesen?

Ténylegesen. Ez nem mindenkinek van, úgy van, ha van ismerősöd, akkor nem kell, mert azt már általában ismerik, de ha olyan az ismerősöd, hogy az még droid benn, tehát takarít mindenki után, meg mit tudom én, akkor vagy rád is ezt a bélyeget sütik, vagy kiállsz magadért. Tehát akkor megint az van, amin én végigmentem, kiállni magadért, ha kell, akkor odaütni, ha kell, akkor békén hagyni, így alkalmazkodni. És az volt nagyon nehéz, azt megtanulni, hogy nem tudsz mindenkivel ugyanúgy szót érteni, hanem, hogy nagyon sokféle ember van. Van, akivel engedékenyen kell beszélni, csak úgy lehet vele normálisan beszélni, van, aki rendesen igényli, hogy úgy beszélj vele, mint a kutyával, máskülönben nem hagy békén. Tehát nagyon sokféle ember van.”

„Azzal az egy-két emberrel kifejezetten jóban voltál?”

Hát ilyen beszélő viszony. Azt nem állítom, hogy azokkal olyan jóban voltam, hogy puszipajtás vagy valami, de viszont úgy jóban, hogy ha lett volna valami gáz, vagy ha volt gáz, akkor kiálltunk egymásért. Ezt benn úgy hívják, hogy kampi viszony.

Kampi?

Aha, vagy rinyósnak is mondják. Az a lényeg, hogy ha jön az ő csomagja vagy az enyém, akkor azt közösen fogyasztjuk el, ha valami gáz van, akkor odaállunk egymás mellé. Tehát ez oda-vissza. Tehát ez nem egyoldalú, ez nem erről szól.”⁹

„Két év múlva kikerülsz, mitől félsz a legjobban?”

Hozzászólni egy emberhez, úgy, hogy ő nem tudja, én tudom, hogy honnan jöttem, és látja-e, hogy én valami olyan közegeből jöttem, ami nem szokványos és hétköznapi.”

„Először szinkronban kellett fordítani, mivel a családtagokon kívül, akik bejártak beszélőre, nem igazán értette senki, hogy mit mondok. Rám ragadt a börtönnyelv. Ha azt mondtam: "Dik, hesz...", akkor néztek rám, hogy most mi bajod van? Ez a börtönben a "Figyelj ide!", vagy "Nézd!". Sokáig nagyon furcsa volt, hogy nem ölbe tett kézzel kell tartanom a kezeimet, mivel megszoktam, hogy megbilincselnek, és így egy ismerősöm cirka

---

⁹ Csáki Anikó: Szemelvénygyűjtemény kriminális életvezetésű fiatalokkal készített interjúkból. Kézirat, Változás Alapítvány, 2002-2003.

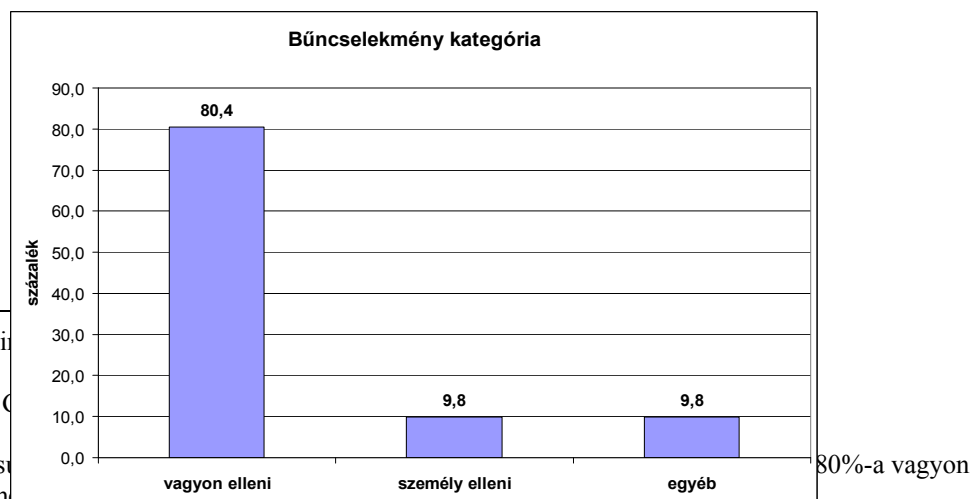

másfél órán keresztül kínlódott, hogy szétrakja a kezeimet, én ösztönösen visszaraktam.”¹⁰

5. Társadalmi-gazdasági szint: a társadalmi-gazdasági biztonságot vizsgálva megállapítható, hogy az érintettek többsége **az alsó jövedelmi decilisbe tartozik**. A háztartások összes jövedelmének jelentős hányadát teszik ki a gyermekekhez kötődő támogatások, valamint bevételt jelentenek még egyéb szociális támogatások, segélyek is. A nők jelentős hányada gyeseen van vagy főállású anya, esetleg ápolási díjat kap. A családok nagy részében **az alkalmi munkák** is szerepet kapnak, azonban **ezek a jövedelmek nem kiszámíthatóak, nem állandóak, nagyfokú bizonytalanságot** jelentenek a család számára. Általában ez a mezőgazdasági vagy építőipari fizikai munkát jelenti, ahol igény esetén napi 10-tizennégy órát dolgoznak. Ezek a jövedelmek gyakran fekete vagy szürke munkából származnak.

Kutatások szerint (Tittle és Meier, 1991.)¹¹ összefüggés van a SES (szocio-ökonómiai státusz), a csoportheterogenitás, az urbanizáció, a csoportstabilitás, a magas bűnözési mutató és a faji összetétel között a fiatalok utcai csoportjainál. Nyilvánvaló kapcsolat van a gazdasági tevékenység és a társadalmi élet között. Ilyen módon a gazdasági magatartás és a társadalmi státusz között is kapcsolat van. A leggyakrabban elkövetett bűncselekmények vagyon elleniek¹².

Ez annak a következménye, hogy a gazdasági szempontból lecsúszott, szorosabb társas csoportok (családok, gengsek) számára a társadalom nem kínál fel legitim érvényesülési lehetőséget. A fogvatartott gazdasági potenciálja a börtönbe kerüléskor közel a nullával lesz egyenlő – a szakirodalom az alacsony SES-t hozott börtönártalomként definiálja.

¹⁰ Részletek krimi

¹¹ Idézi: Fliegauf C

¹² 2008-as kutatás
elleni bűncselekm

„A pénz miatt kezdtem el bűnözni, mert láttam, hogy akik ezt csinálják, mennyivel jobban élnek. Legális munkával nem tudtam volna ezt a pénzt megkeresni ennyi idő alatt. Eldöntöttem a szakmunkásvizsga után, hogy ezt fogom csinálni, csak arra nem gondoltam, hogy el is kaphatnak. Ha találok olyan munkát, amivel ezt a pénzt, amit bűnözéssel szereztem, meg tudtam volna keresni, nem csinálok. Így volt autóm, jól öltözködtem, és naponta költhettem el sok-sok pénzt. Pedig dolgoztam volna. De így: tíz-tizenöt év kell ahhoz, hogy rendes munkából vehessek egy házat!” (GY5)

„A lakás, amiben laktunk, nagyon sokba került, a fenntartása. Nem tudtuk kifizetni a számlákat.” (SK2)

„Hát sorban, ahogy az kell: először alumíniumlopás, utána autófeltörések a magnó és a telefonok miatt, aztán már házakba betörések, rablások. Mindez az én felelősségem: ha nem akartam volna, nem csinálok. Persze, ha van állandó munkahelyem, és a családom normálisan tud élni, nem kényszerülök rá.” (MN5)

„A véremben van, apám is bűnözött. Nem álltam, hogy ne egyenek, muszáj volt, nem volt kenyér. Azért mentünk (ti. bűnözni), hogy a családot eltartsuk. A nővérem is azért jött.” (SZE2)

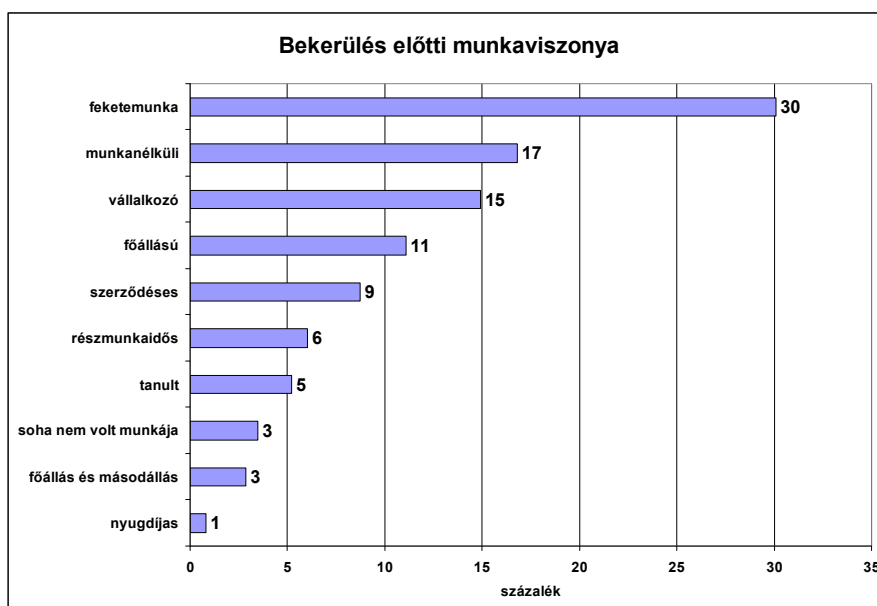
„Szüleim elváltak, anyám a négy fiával kiköltözött N-be. Majd egyesével mind a négyen visszatértünk apánkhoz Magyarországra. Legelőször is én. Bár az apám nem is az igazi apám, de én mindig annak tartottam. Előtte, amíg együtt éltünk, elég furcsa életünk volt. Apám dolgozott, anyám csak alkalmanként. Alapjában véve nem volt rossz, utcagyerekként nőttem fel, sokat csavaroghattam. A szegénység nagyon rányomta a bélyeget az életünkre. Valószínűleg emiatt kezdtem el bűnözni is, mert én is szerettem volna olyan cipőt, műszaki cikkeket, mint amilyen az osztálytársaimnak volt.” (SZ1)

„Azért volt ez az egész, azért kezdtem bele ebbe a bűnözői tevékenységbe, mert az osztálytársaim többnyire olyanok voltak, akiknek a szülei nagyon jól álltak. Láttam, hogy minden hónapban új nadrág, új cipő, új pulcsi félévente, ha tél volt, akkor egy tél alatt két új kabát, és nem ilyen 5 000 forintos, hanem ötven-hatvanezer forintos kabátok, ami akkor nagyon nagy szó volt. Olyan márkák, mint Nike, Devergo, Versacci, ilyen cuccokban jártak. Én meg ugye, akkoriban csak amit anyukámék vettek, abban járkáltam, és az mind lengyel piaci, meg turkálóból.

Szégylelled?

Csak azért szégyelltem, mert mindig olyanokat választottak, amire ők azt mondták, hogy ez még jó, ez még újszerű, de azt nem nézték, hogyan néz ki.”¹³

6. **Munkaerőpiaci helyzet:** 2006-ban¹⁴ a bekerülés előtti **munkaviszonyt** igyekeztünk feltérképezni kérdőíves felmérés segítségével. Ennek alapján megállapítható volt, hogy **a kérdezettek közel fele vagy látens – feketemunkát végző – vagy tényleges munkanélküli.** Véleményünk szerint ez az arány a valóságban nagyobb lehet, az eltérés egyik oka nyilvánvalóan az általános, a társadalom egészére kiterjedő gyakorlat, hogy a munkával, jövedelemmel kapcsolatos kérdésekre vagy nem válaszolnak, vagy erősen alul- illetve felülreprezentálják helyzetüket. Ez utóbbi jelenhet meg a vállalkozók viszonylag magas arányánál is (15%). A szerződéses munkaviszony 9%-a pedig jelentős részt a valóságban – feltételezhetően – feketemunkát takar.

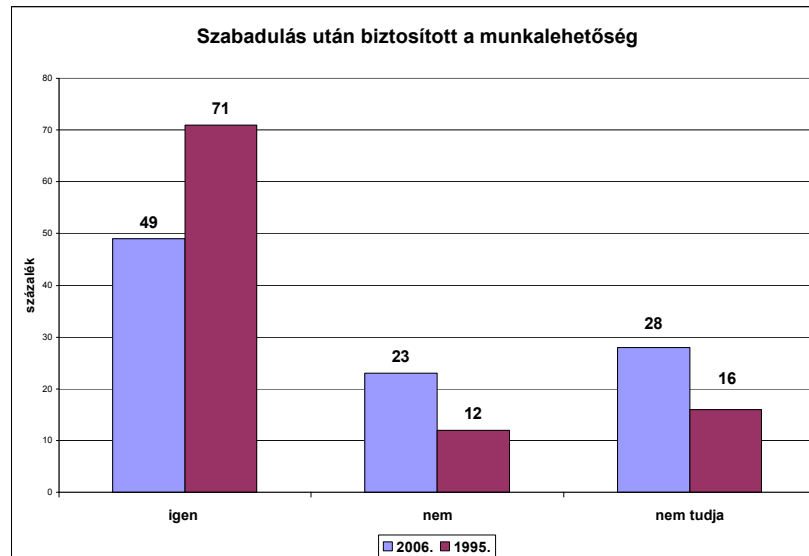
A kint dolgozó kérdezettek több mint fele nehéz fizikai munkát végzett, és viszonylag magas azok aránya (15%), akik szellemi munkavégzést jelöltek meg – magyarázat esetükben az,

¹³ Csáki Anikó: Szemelvénygyűjtemény kriminális életvezetésű fiatalokkal készített interjúból. Kézirat, Váltó-sáv Alapítvány, 2002-2003.

¹⁴ Többször hivatkozunk 2006-os kutatásunkra: Csáki Anikó - Kovács Klaudia - Mészáros Mercedes - Sponga István: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. Kézirat, 2006. Elérhető: www.valtosav.hu. Megjelent: Börtönügyi Szemle, 2007/1. Az egyéb hivatkozással el nem látott interjúrészletek is ezen kutatási anyagból származnak.

hogy jelentős részük a bűnözést ebbe a kategóriába sorolta, mint az a korábbi válaszaikból kiderült.

A szabadulás után biztosított munkalehetőség nem megnyugtató, amit a következő táblázat rögzít:

7. Lakáskörülményeik az átlagnál rosszabbak, gyakori a hajléktalanság. A nehéz fizikai munka (gyakran mint egyedüli lehetőség) egészségromboló hatása nem kérdéses, de emellett is egészségkárosító életmódot folytatnak (dohányzás, egyéb szenvedélybetegségek során szerhasználat, nem megfelelő táplálkozás stb.). Az **egészséggondozási lehetőségekkel ritkán élnek** szabadlábban, fontosságot nem tulajdonítanak ennek kint, a civil életben, sokszor nem is ismertek egyébként előttük a lehetőségek. Általános, hogy a kötelező szűrővizsgálatokon nem jelennek meg, gyakran ennek oka az iratok (személyazonosító, TAJ-kártya stb.) hiányossága.

2009-es kutatásunkban a megkérdezett 201 főből 194 válaszolt arra a kérdésre, hogy bekerülése előtt fogyasztott-e kábítószer. A válaszadók közül 58,2% válasza igen volt a kérdésre (2009-es kutatás).¹⁵

¹⁵ Csáki Anikó - Márton Andrea - Mészáros Mercedes: Fogvatartott drogfogyasztók jellemzői. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=21764

A 30 interjúalanyból kizárólag 4 fő volt az, aki bekerülés előtt még a kipróbálás szintjén sem került kapcsolatba semmiféle kábítószerrel (13%), 87% azonban igen. Az interjúalanyok 1/3-a intravénás droghasználó volt.

Az interjúalanyok szerkipróbálása jellemzően a 15-18 éves kor közé esik (35%), de magas a 9-tizennégy éves kor között kipróbálók aránya is (15%). A kipróbálás és rendszeresség között eltelt időt nehéz az interjúkból nyomon követni, de nagyon különböző életutak, esetek merülnek fel (2009-es kutatás):

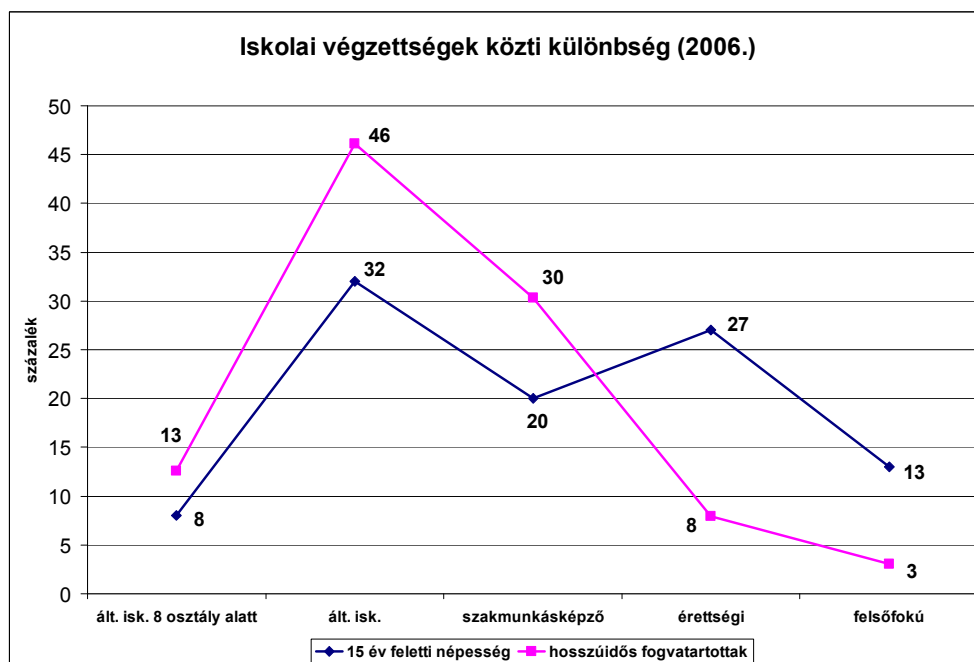
„Kilenc évesen kezdtem ragasztóval és csavarlazítóval, de szívtam én mindenféle hígítót, acetont is. Tíz évesen már gyakorlatilag nem tudtam meglenni nélküle, napi szinten nyomtam valamit rendszeresen, hétköznap és persze hétvégén is. Mindenféle drogot próbáltam én: fű, hasis, heroin, speed, partydrogok, kokain, crack. Ezeket szúrtam, ez jött be.” (A11)

„Bélyeggel kezdtem, akkor még nem volt, csak bélyeg és marihuána, utána hozták be a speedet, az extázis tablettákat. És akkor így össze-vissza, tizennégy-tizenöt évesen bélyeget a diszkóban. Bélyeggel kezdődött, utána mentem az amfetaminra, heti 3 LSD bélyeg. Sok pénz ment el. Erre ment el a pénzem.” (B2)

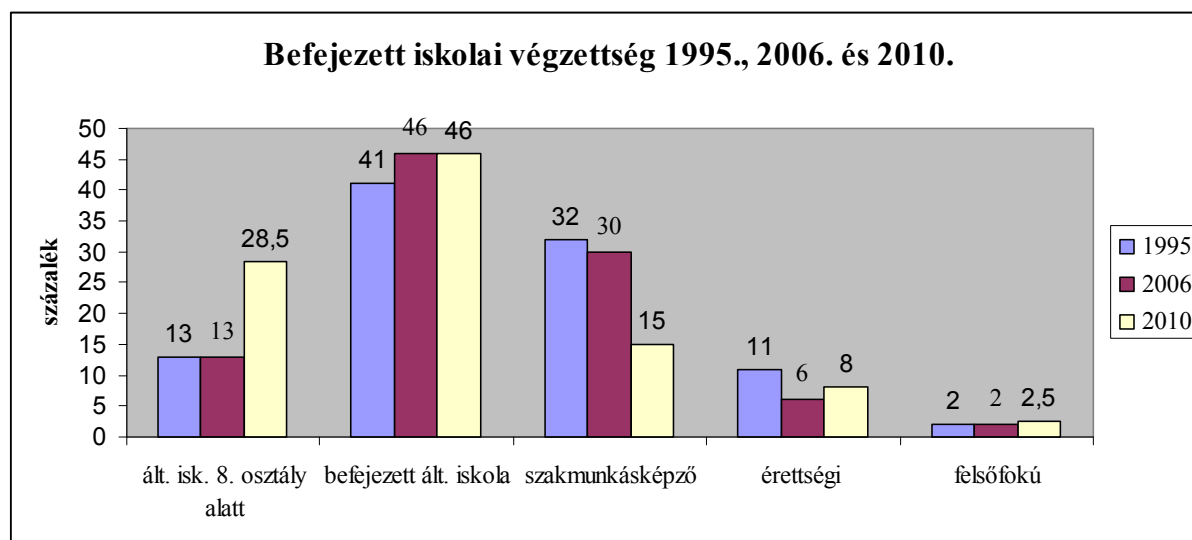
„Tizennégy évesen már használtam rendszeresen, naponta, és minden formában bevitem a szervezetembe.” (B7)

„Napi szinten használtam, tizennégy-tizenöt éves korom óta. Mindent kipróbáltam: speed, extasy, fű, kokain, majd a végén heroin. Ez utóbbi jött be leginkább, a végén (négy-öt év) már csak ezt nyomtam intravénásan. Korábban fóliáztam, felszívtam, cigibe csavartam, de az első szúrás akkora élményt okozott, hogy aztán így is csináltam.” (B15)

8. **Iskolázottság:** az alábbi táblázatok jól szemléltetik a fogvatartottak és a magyar társadalom tagjai közötti eltérést iskolázottság tekintetében:

Az alábbi táblázat az 1995-ben lezajlott BvOP kutatás adatait, a saját 2006-os kutatásunk adatait és a 2010-es adatokat¹⁶ hasonlítja össze.

A táblázatból elsőre az tűnik ki, hogy a helyzet nemhogy stagnál, hanem romlik: **egyre alacsonyabb képzettségű és státuszú emberek kerülnek börtönbe.** A fogvatartottak helyzete alig változott az elmúlt időszakban, annak ellenére, hogy az általános iskolai képzés mellett a középiskolai és – az utóbbi időszakban – a szakképzés is jelen van a börtönökben.

¹⁶ 2010. április 21-ei adatok szerint. In: Kőszegi Szilvia: A fogvatartottak oktatása és képzése. Börtönügyi Szemle 2010/3.

Az elmúlt, majdnem tíz év oktatási adatai a büntetés-végrehajtási intézetekben:¹⁷

Tanév	Általános iskola	Középiskola	Szakképzés	Összesen
2001/2002	811	137	1.238	2.186
2002/2003	904	190	1.191	2.285
2003/2004	991	240	889	2.120
2004/2005	889	383	1.350	2.622
2005/2006	878	457	648	1.983
2006/2007	789	497	950	2.236
2007/2008	908	451	651	2.010
2008/2009	974	781	495	2.250
2009/2010	896	933	404	2.233

Ha a táblázatban szereplő adatokat összevetjük a teljes fogvatartotti populáció létszámával, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 2009/2010-es tanévben mindössze a fogvatartottak 13,7%-a vett részt formális iskolai képzésben (általános iskolai képzésben 5%, középiskolai képzésben: 6%, szakképzésben pedig mindössze 2%). Mely adatok alapján leszögezhetjük, hogy ez a részvételi arány nyilvánvalóan nem elegendő, hogy az iskolai végzettség tekintetében elszenvedett hátrányaikat ledolgozzák.

Az intézetekben 2009/2010-ben indított szakképzések:

Képzés	Intézet	Fő
ECDL	Tiszalöki Országos bv. Intézet	15
Élelmiszer-eladó	Váci Fegyház és Börtön	24
Emelőgép-kezelő	Tiszalöki Országos Bv. Intézet	12
Gyorséttermi eladó	Kalocsai Fegyház és Börtön	18
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	70
Hegesztő	Szegedi Fegyház és Börtön	16

¹⁷ A két táblázat adatainak forrása: Kőszegi Szilvia: A fogvatartottak oktatása és képzése. Börtönügyi Szemle 2010/3.

Parkgondozó	Állampusztai Országos Bv. Intézet	18
	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	16
Raktárkezelő	Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet	40
	Váci Fegyház és Börtön	25
Szalmafónó	Tiszalöki Országos Bv. Intézet	15
Számítógép-kezelő	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	15
Szobafestő	Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	16
	Szegedi Fegyház és Börtön	16
Takarító	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	16
Település-karbantartó	Baranya Megyei Bv. Intézet	12
Térburkoló	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	60

Összességében elmondható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a 2009/2010-es tanévben 21 tanfolyam indult 404 fogvatartott részvételével. Azonban ez az adat a korábbi évekhez képest nagyfokú visszaesést jelent, mely az anyagi források hiányával magyarázható.

Összegezve a fogvatartottak és szabadultak jellemzői családi háttér, értékrend, jövedelmi viszonyok, életstílus és életmód tekintetében:

- alacsony iskolai végzettség a családban és személy szerint is,
- kisebbségi származás (romák),
- kulturális és mentalitásbeli különbségek,
- deprivált helyzetűek (szociális, társadalmi, gazdasági, érdekérvényesítési dimenziókban,
- zavaros családi háttér,
- szocializációs hiányosságok, defektusok,
- kóros személyiségfejlődés (pszichés defektusok),
- szenvedélybetegség a családban,
- deviancia a családban,
- társadalmi előítéletek negatív hatásai.

Szabadulás után:

- nagyfokú visszaesés (különböző adatok, akár 70% is lehet),

- ún. erkölcsi bizonyítvány hiánya („priusz”),
- szabadulás után: létfenntartás, képzésbe nem tudnak bekapcsolódni, marad alacsony munkaerő-piaci státuszuk),
- a börtönben korlátozott szakmai képzések (kevés, biztonsági szempontok az elsődlegesek, kevéssé piacképes szakmák és tanfolyamok),
- a börtönben végzett munka nem látja el a fogvatartottakat piacképes szakmai képzettséggel és további, a szabadulás után más területen is hasznosítható készséggel,
- nincs munkaszocializáció.

A börtönpopuláció esetében a következő **demográfiai jellemzők** tapasztalhatók: alacsony iskolai végzettség, fiatal átlagéletkor, rossz szociális és gyenge munkaerő-piaci státusz, rossz egészségügyi állapot. A szabadságelvonásból és a börtönártalmakból következően ezek a hátrányok csak fokozódnak, gyakran az ítélet hosszával arányosan.

Kriminalitás és előélet

A szakirodalomból ismert tény, hogy a fiatalkori bűnözés megnöveli a „**karrierbűnözővé**” válás esélyét. Az életkor emelkedésével egyre magasabb a visszaesők aránya.

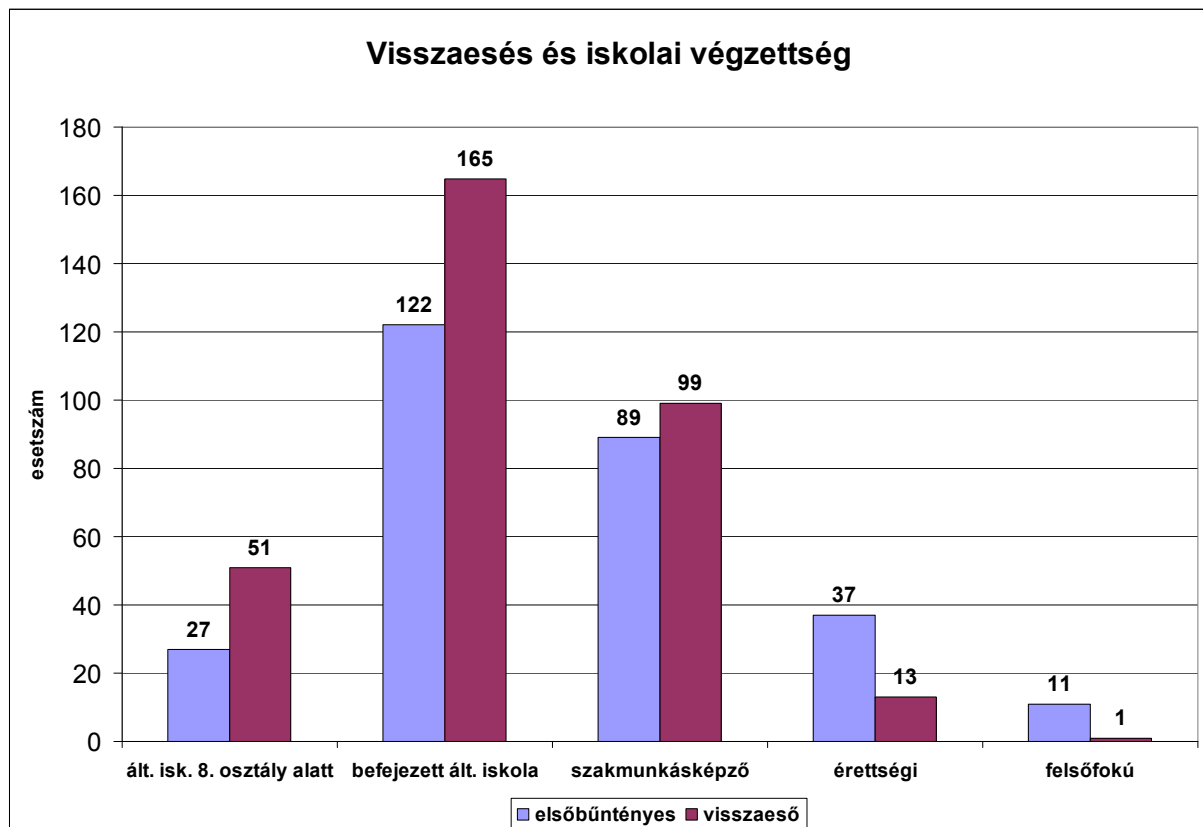
„Tizenkét évesen már loptunk az IKEÁ-ból, heti rendszerességgel különböző boltokból, például OBI, PRAKTIKER. Úgy, mint az összes többi lakótelepi gyerek. Az egészben az érdekes a bűncselekmény lefolytatásának technikai oldala volt, a részletekre való odafigyelés, nem az anyagi haszon. Tizenöt évesen már szívtam, rendszeresen. Ezek a kezdőpontok.” (GY3)

„Kilencévesen, mikor magamra maradtam (anyám a húgaim születése után hónapokig volt kórházban) kezdtem el csokit lopni, aztán biciklit, később autót törtem fel. Tizennégy évesen vettem meg az első géppisztolyomat.” (SZ9)

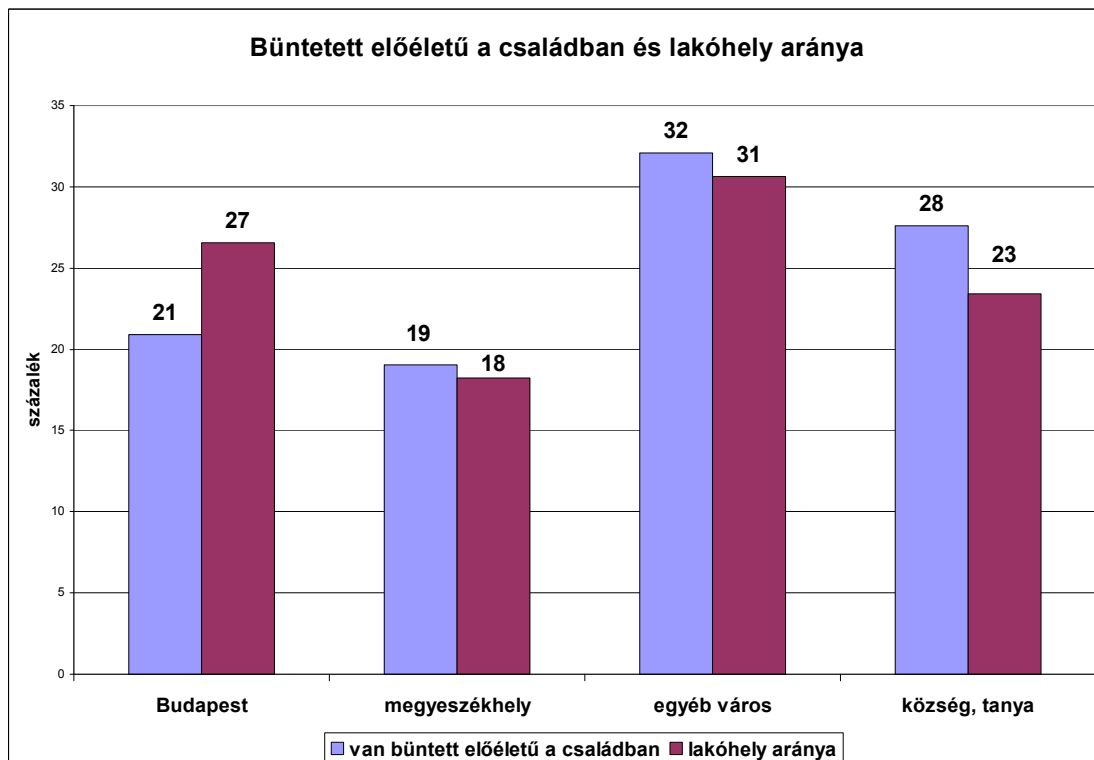
A visszaesők önmagában problematikus helyzetét tovább nehezíti az a tény is, hogy arányuk a nagycsaládokban magasabb, mint azoknál, akiknek nincs, vagy csupán 1-2 testvérük van. Ez is alátámasztani látszik a rossz szociális helyzetben levők „**megélhetési bűnözésből**” adódó „bűnözői karrierjét”. A visszaesők nagyobb részt kerülnek ki az – önmagában is – alacsonyabb végzettségű csupán nyolc általánost, vagy azt sem elvégzők közül.

„Először a szükség vitt rá. Tizennyolc évesen az intézet után el kellett döntenem: vagy dolgozok, vagy bűnözök. Piti dolgokkal kezdtem.” (MN1)

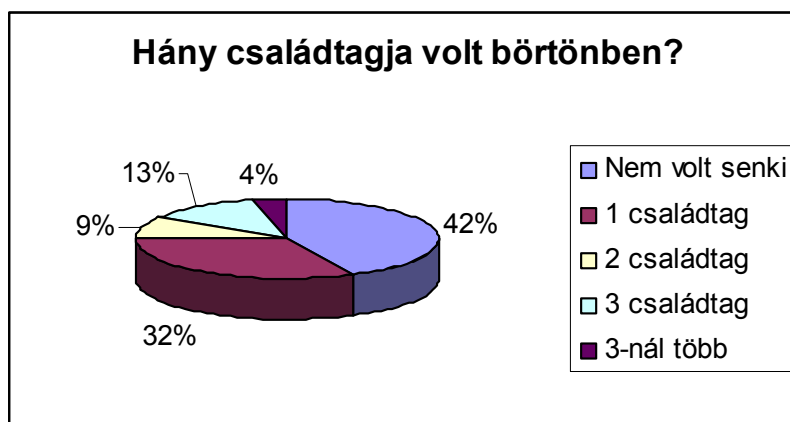
„Hát sorban, ahogy az kell: először alumíniumlopás, utána autófeltörések a magnó és a telefonok miatt, aztán már házakba betörések, rablások. Mindez az én felelősségem: ha nem akartam volna, nem csinálom. Persze, ha van állandó munkahelyem, és a családom normálisan tud élni, nem kényszerülök rá.” (MN5)

A visszaesés vizsgálatok a **szociális státusz** fontossága mellett a **közvetlen környezet**, család által közvetített mintát is hangsúlyozzák a kutatók: ahol a családban jelen van a kriminalitás, ott jóval nagyobb az esélye a bűnelkövetésnek, majd egy következő „karrierponton” a visszaesésnek. Ezt támasztja alá az az aggasztó megállapítás, hogy időben és csoportonként jelenik meg a különbség: míg az 1995-ös teljes populáció 34%-a számolt be arról, hogy van büntetett előéletű személy családjában, addig 2006-ban (2006-os kutatásunk) ma a hosszúidősök csoportjában ez meghaladta a 42%-ot. Amennyiben a bekerülés előtti lakóhelyet hasonlítjuk össze, láthatjuk, hogy számarányhoz képest a főváros alulreprezentált, míg a többi településtípus – nagyon kis mértékben ugyan – de felülreprezentált. Kivétel ez alól a községek, tanyák, melyek lakosai közt már jóval nagyobb arányban van büntetett előéletű a családban.

Interjúalanyainktól is megkérdeztük, hogy a családjából volt-e már valaki büntetve. Többségük (57,1%) felelt erre a kérdésre igennel. Ha az igenes válaszokat tovább boncoljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy az igennel felelők 43,8%-ának több családtagja is volt már börtönben.

„Nem sok jót láttam otthon. Az volt a természetes lopni, csalni, kurvázni.” (SK1)

„A véremben van, apám is bűnözött. Nem álltam, hogy ne egyenek, muszáj volt, nem volt kenyér. Azért mentünk (ti. bűnözni), hogy a családot eltartsuk. A nővérem is azért jött.” (SZE2)

„Szüleim elváltak, anyám a négy fiával kiköltözött N-be. Majd egyesével mind a négyen visszatértünk apánkhoz Magyarországra. Legelőször is én. Bár az apám nem is az igazi apám, de én mindig annak tartottam. Előtte, amíg együtt éltünk, elég furcsa életünk volt. Apám dolgozott, anyám csak alkalmanként. Alapjában véve nem volt rossz, utcagyerekként nőttem fel, sokat csavaroghattam. A szegénység nagyon rányomta a bélyeget az életünkre. Valószínűleg emiatt kezdtem el bűnözni is, mert én is szerettem volna olyan cipőt, műszaki cikket, mint amilyen az osztálytársaimnak volt.” (SZ1)

„Kicsit furcsán éltünk. négy-öt éves lehettem, amikor nálunk lakott még nyolc-tíz kurva. A szüleim akkor különváltak. Jól bántak a lányok velem.” (SK1)

Életútinterjúk

A következő két életútinterjú egy férfi és egy női fiatal fogvatartott életútján keresztül mutat be súlyos családi, társadalmi, szocializációs és egyéb problémákat.

I.

Az interjú készítője: Mészáros Mercedes

Az interjú ideje: 2006. március 9.

Helye: Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön

Interjúalany kódja: SÁ1

Neme: férfi

Életkora: 22 éves

Mikor került börtönbe, és várhatóan mikor szabadul?

2000. február 5. – 2007. augusztus 31. – ez a kedvezményes szabadulási dátum, bár nem biztos, hogy megkapja: nincs állandó kapcsolattartója. 10 éves ítéletet kapott fiatalkorúként, 21 éves korában szállították át felnőtt börtönbe.

Milyen fokozatban tölti a büntetését?

Fegyház.

Milyen az élet itt (a büntetés-végrehajtási intézetben)?

Ny.-n volt előzetesben, utána került T.-re, majd amikor betöltötte a 21. életévét, áthozták S.-ra. A zárt intézettel illetve közösséggel állítása szerint nem volt gond, gyorsan be tudott illeszkedni, ui. állami gondozott volt. T.-n jobb volt számára az élet, ott voltak kapcsolatai az elítéltekkel, itt azonban „nagyon bunkók az emberek”. Homoszexuális, ezt nyíltan vállalja, a beszélgetés elején már közli, hogy „más beállítottságú vagyok, és ezért ítélnék meg az emberek, ahelyett, hogy megismernének, vagy csak beszélgetnének velem.”

Családjával való kapcsolata, a család szerkezete, működése

1. Kik azok a személyek, akiket a családjának tart? Vannak-e testvérei?

Nagyszülők, anya, három testvér (két fiú, egy lány). Azonban kérdéses, hogy őket a családjának tartja-e, mert jelenleg például egyáltalán nem tartja vele a kapcsolatot a családjából senki sem.

2. Milyennek írná le a szüleihez fűződő viszonyát?

„Nagyon rossz. Apám 6 év alatt egyetlen képeslapot küldött. A 6 év alatt! Néhány hónappal ezelőtt láttam az anyámat, aki bejött beszélőre a bátyámmal – meg sem ismertük egymást.”

3. Hogyan élt a család, milyen volt otthon a hangulat? Hogyan bántak egymással a családtagok?

„Eleinte jó volt minden. Szüleim elkezdtek építkezni, amit kb. hat éves koromra be is fejeztek. Apám ivott, a pénzt alkoholra költötte. Anyám dolgozott. Otthon tartottunk disznókat, azt adtuk el. Elég jól lehetett volna belőle élni,

ha apám nem issza el a pénzt. Én kb. hét éves koromtól vezettem a háztartást, mert tetszett, hogy felnőtt dolgokat csinálhatok. Főztem, takarítottam, elláttam a kisebb gyerekeket, tanultam velük, elmentem értük az iskolába. Anyukám este, amikor hazajött, már túl fáradt volt. Ja, meg nem is tudott olyan dolgokat megfőzni, amiket én tudtam. Nem tudott például dagasztani sem. A veteményest is gondoztam, a jószágokkal is én bajlódtam. A bátyám, amikor lehetett, lelépett. Nem érdekelt a munka. Ennek ellenére én voltam a fekete bárány, a más beállítottságom miatt. Nem kaptam szeretetet sem anyámtól, sem apámtól. Rengeteg veszekedés volt, miattam is sok. Apám, ha tehetett, vert, de nem nagyon mert, mert a nagyapám megvédett. Anyám is adott pofonokat. Nem véletlen, hogy több idegösszeroppanást kaptam, voltam ideggondozóban is, most is járok pszichiáterhez, szedek gyógyszereket is. (És hogy kerültél állami gondozásba?) Nem bírtam ezt, hogy otthon mindig engem bántanak, ezért folyton elszökdöstem. Nekem soha, semmit nem vettek, nem kaptam semmit. Ezeket a dolgokat is be kellett szereznem. Úgyhogy mondták otthon, ha még egyszer elszököm, beraknak nevelő otthonba. Meg is tették.”

4. Voltak-e veszekedések? Előfordult, hogy ezek eldurvultak?

„Rengeteg veszekedés volt, miattam is sok. Apám, ha tehetett, vert, de nem nagyon mert, mert a nagyapám megvédett. Anyám is adott pofonokat. Nem véletlen, hogy több idegösszeroppanást kaptam, voltam ideggondozóban is, most is járok pszichiáterhez, szedek gyógyszereket is.”

5. Voltak-e a családban komoly problémák?

„Szegényesen éltünk, apám ivott, el lehet képzelni...”

6. A családjából volt-e már valaki börtönben? Valaki van most börtönben?

Nagyapa és öccse volt.

7. Mi a szülők iskolai végzettsége?

Apa: 5 általános

Anyja: 6 általános

“Úgy tudom, hogy most rengeteg támogatás van olyanoknak, akik nem fejezték be a 8 általánost, és nincs munkájuk... úgyhogy azt hiszem, a munkaügyi központ valami tanfolyamra beíratta most őket...”

Iskolai karrierje, középiskolás élményei

8. Milyen iskolákba járt? Mi az iskolai végzettsége?

1. *8 általános*

2. *szakács – ide 0,5 évet járt, de nem tudta befejezni, mert letartóztatták és büntetés-végrehajtási intézetbe kerül, és ott erre nem volt mód*

3. könnyűgépkezelő (büntetés-végrehajtási intézetben, OKJ-s szakma)
4. kerámia és porcelán készítő (OKJ-s szakma, büntetés-végrehajtási intézetben, „még nem fejezte be)

9. Milyen volt a kapcsolata a diákokkal?

„Jó volt, mindenkivel jól kijöttem, bár nagyon robbanékony voltam abban az időben, ezért inkább ők alkalmazkodtak hozzám.”

10. Milyen volt a kapcsolata a tanárokkal? Volt-e olyan tanára, akire emlékszik?

„Tisztáztam velük a dolgokat, és utána már jó. Nem szerettem azokat, akik csúnyán néztek. A normális, jókedvű tanárokat szerettem.”

11. Szeretett-e iskolába járni? Miért? Milyen volt a tanuláshoz fűződő viszonya? Miért?

„Az iskola nem ad nekem semmit. Nem az iskola tanít meg arra, hogy megfeleljek a civil életben, hanem a tapasztalat. A legfőbb kérdés, hogyan teremtsen meg a napi betevőt? Van, akinek sok iskolája van, mégsem viszi semmire az életben. Én valamire vinni akarom az életben. Erre nem az iskola ad lehetőséget.”

12. Melyek voltak a kedvenc tantárgyai? Miért?

„Nem szerettem tanulni, ezért nem is voltak kedvenc tárgyaim. A verseket szerettem, meg szerettem a kézműveskedést és a táncot. Általános iskolában volt délutánonként tánc meg gyöngyfüzés meg agyagozás meg ilyenek... Ezeket szerettem.”

13. Tanulásmódszertan: hogyan tanult? Tudott-e valaha egyedül tanulni? Mi a legsikeresebb és legeredményesebb tanulási módszere?

„Nem tanultam én külön, az órán tanultam, amit elmondott a tanár. Néha olvastam a tanulnivalót, ha nagyon kellett, kétszer-háromszor elolvastam, és megmaradt bennem. Az órán is főleg rajzolgattam, úgy tudtam figyelni.”

14. Milyen pozitív és negatív élményei vannak az iskoláról, iskolából?

Pozitív: a délutáni foglalkozások, amit egy cigány tanárnő tartott, és volt benne tánc, művészeti órák, kreatív szakkör... ez tulajdonképpen napközi volt.

Negatív: „minden a hangulatomtól függ. Egyszer eltörtem egy tanár karját, mert 'kurva anyázott'. Pedig jó tanár volt, később röstelltem a dolgot, de nem kellett volna neki ilyet mondania.”

15. Ha tanult: miért tartja fontosnak a tanulást? Mi volt a motivációja?

Ha nem: Miért nem tanult? Ha félbehagyott valamilyen iskolát, miért?

Véleménye szerint van-e értelme a tudásnak, tanulásnak? Ha igen, miért, ha nem, miért?

„Itt bent elsősorban az időtöltés miatt. Amit tanulunk például a kerámiából, az elmélet, annak a legnagyobb részét nem használjuk, úgyhogy felesleges. (Itt részletesen elmondja, hogy mit lenne elég csak tanulni kerámia

elméletből.) Nem kell túlbonyolítani a dolgokat. Már megfigyeltem, hogy a tankönyvírók mennyi felesleges dolgot írnak le, biztos, hogy oldalszámra kapják a pénzt ezekért.”

Börtönbüntetés előtti munkavégzés

16. Van-e valamilyen szakmája, foglalkozása, hivatása?

Könnyűgépezelő, de ezt büntetés-végrehajtási intézetben szerezte, börtönbüntetése előtt nem volt szakmája, szakácsiskolába járt.

17. Közvetlenül a börtönbe kerülése előtt volt-e munkája? Mi volt az?

Napszámosként dolgozott, mezőgazdasági szezonális munkákat végzett. Néha feljött B.-re, itt piacpakolással, ablaktisztítással keresett némi pénzt.

18. Szerette-e a munkáját?

Szeret a földet dolgozni, meg egyébként sem fél a munkától.

19. Milyen volt a kapcsolata a munkatársaival, a főnökével?

Miután ismerősöknél, ismerősökkel dolgozott, jó.

20. Milyen fajta munkákat végzett leginkább a börtönön kívül? Mennyi ideig tartottak?

Napszámosként dolgozott, mezőgazdasági szezonális munkákat végzett. Néha feljött B.-re, itt piacpakolással, ablaktisztítással keresett némi pénzt.

Ezek mind alkalmi jellegűek és rövid ideig tartó munkák voltak.

21. Ha közvetlenül a börtönbe kerülése előtt nem dolgozott, akkor miért nem?

Közvetlenül a börtönbüntetése előtt nem dolgozott, mert volt egy partnere, aki eltartotta illetve adott neki pénzt.

Pénzügyek

22. Mielőtt bekerült a börtönbe, miből élt? Elég volt-e a pénze a megélhetésre?

Munka+családi pótlék (állami gondozottaknak összegyűjtik)+bűnözés.

23. A börtön előtt kapcsolatba került-e valamilyen szociális intézménnyel, kapott-e szociális támogatást? Milyen segítséget kapott tőlük? Mennyire volt elégedett az ügyintézővel, a bánásmóddal?

Állami gondozott volt, a családi pótlékát összegyűjtötték, ezt élte fel később. Többször volt kórházban, „idegösszeroppanás miatt”, „de a n.-i diliházba azért nem mentem be!”

Szenvedélybetegség

24. Börtönbe kerülése előtt fogyasztott-e alkoholt, kábítószer, kábító hatású gyógyszert? Egyéb függőség előfordult-e az életében (például játékszenvedély stb.)?

Mindig is használt gyógyszert, meg gyógyszer + alkoholt. Seduxen, Andaxin + alkohol, általában napi 1 levél az egyikből vagy a másikkól. T.-n (büntetés-végrehajtási intézet) gyógyszer-túladagolása volt, „mert meg akartam halni. Bánom, hogy nem haltam meg, nincs értelme az életemnek.” Néha próbálkozott Tegretollal, de attól agresszív lesz. Most is szed – orvosi felügyelet mellett és utasításra (!) – gyógyszert: Xanax, Renamin. „De nekem igazán a Seduxen jön be. Ha meglátom, rendszeren beremegek.”

Lakóhely

25. Hol és kivel lakott a börtön előtt?

Nevelőotthon, de általában élettársal Ny.-n.

26. Milyen lakásban élt, mennyire volt megelégedve vele?

2,5 szobás, családi, kertes háza volt élettársnak, akit egy bárban ismert meg IA¹⁸: nagyon részeg volt, már nem tudott hazamenni, és az új ismerős felajánlotta, hogy aludjon nála. Így jöttek össze. Élettárs kocikkal foglalkozott, de nem bűnözésből élt. IA-t soha nem ütötte meg, csodálatos három évet töltöttek együtt, de élettárs gyakran megcsalta IA-t, néha nőekkel is. Ezért IA három lehetőséget adott neki, de élettárs azt eljátszotta, így IA elhagyta őt. A legjobb az egészben IA számára az volt, hogy az együttélés alatt egyrészt valakihez tartozott, másrészt nem volt anyagi gondja, állítása szerint élettárs napi 100.000.- Ft költőpénzt adott neki.

27. A börtön után ugyanott fog-e élni? Ha nem, miért nem?

Ha már szabadult? Hol, milyen lakásban él most? Mennyire van otthonával megelégedve?

Fogalma sincs, hol fog élni szabadulás után, éppen ez a legnagyobb gondja. Áttették volna átmeneti csoportba, de nincs állandó kapcsolattartója, ezért maradt eredeti helyén. Nagyon aggódik, hogy emiatt a kedvezményét sem fogja megkapni. Most próbálja felvenni a kapcsolatot a húgával, már írt is neki levelet, de nem kapott választ, amit IA úgy értelmez, hogy azért nem válaszolt, mert inkább majd jön hozzá beszélőre. „Nincs kire számítsak, teljesen magam vagyok. Persze, ha kell, kiállok az utcára is, fogok magamnak pasit, az biztos. Mondjuk ezt még soha sem csináltam, de biztos menni fog.”

Baráti kapcsolatai

---

¹⁸ Interjúalany.

28. Voltak-e barátai börtönbe kerülése előtt? Honnan kerültek ki a barátai (iskolai, lakóhely egyéb kortárs közösség stb.) Milyen volt a kapcsolata velük? Mivel töltötték az idejüket? Miben számíthatott a barátaira?

Barátai sincsenek. „T.-n (büntetés-végrehajtási intézet) 8-9 hónapos élettársi kapcsolataim voltak, ott jó volt, nem voltam ennyire magam. Aztán ők szabadultak. (És nem írtak Neked, nem tartják Veled a kapcsolatot?) Nem.”

29. Börtönbe kerülése után megmaradtak-e baráti kapcsolatai? Ha nem, miért nem?

Nem voltak barátai. A bűncselekmények nagy részét egy szellemi fogyatékos felnőtt korú fiúval követték el, de ez nem volt barátság.

30. Kiket tekint barátjának? Sok barátja van?

Nincsenek barátai, elsősorban – saját értelmezése szerint – „más beállítottsága miatt”. Nem is akar barátot, csak valamiféle emberi kapcsolatot, akire/amire számíthat.

Kriminális karrierje, az ahhoz vezető út

31. Hogyan, miért kezdődött kriminális karrierje? Mit tekint annak a pontnak, ahol el- illetve megkezdődött kriminális életvezetése? Ki lehetett volna ezt védeni? Hogyan?

„Kb. 9-10 évesen kezdődött, rá voltam utalva, mert én soha nem kaptam semmit. Az x környéki kempingházakat fosztogattam, nagyon megérte! (Ezt hogy hívják, ezt a bűncselekményt?) Besurranás.”

32. Mivel vádolták? Miért ítélték el?

Életellenes a bűncselekménye, ezzel vádolták és ítélték el, már nem emlékszik pontosan, hogy milyen minősítések voltak rajta, de szerinte szinte minden: különös kegyetlenséggel, előre megfontolt szándékkal stb. A felnőtt korú szellemi fogyatékos intézetis társával követték el, de a tényleges tettes ő volt. IA „lehúzgálta” az intézetben a többieket, és az áldozat ezt nehezményezte. IA kicsalta társával valami elhagyatott helyre az áldozatot, és 27-szer szúrta meg. Mindez Y-ban volt. Orvos szakértő szerint már az elsőbe belehalt az áldozat. (Miért szúrtál 27-szer?) „Biztos akartam lenni benne, hogy meghalt. (És akkor hogy hagytad abba?) Szólt a büntim¹⁹, hogy hagyjam abba, már meghalt. Tiszta vér voltam, mindenem, alig tudtam lemosni. Minden véres volt. Mondtam a büntimnek, vigye el a balhét, mert nekem ott a húgom, és gondoskodnom kell róla, nem akarom, hogy ő is állami gondozásban nőjön fel. Hiába győzködtem, nem akarta. Azt mondta, nem ő csinálta. (De ténylegesen Te tetted, nem?) Igen. Én szúrkáltam. De azért elvihette volna a balhét, neki nem volt senkije. Most M.-n (büntetés-végrehajtási intézet) van ő is.”

33. Hogyan gondolkodik most korábbi életvezetéséről?

„Megjártam a hadak útját. Ha anyuékkal voltam, akkor rossz volt, ha magam, akkor csodálatos, az a szabadság...”

---

¹⁹ Büntárs.

Élet a börtönben

34. Kapcsolatai a börtönben. Milyen a kapcsolata a többi elítélttel?

„Itt nagyon nehéz, sok a vamzer. Nem nagyon állnak velem szóba a más beállítottságom miatt. Most ugyan van egy kis bizalmasom, aki mindjárt szabadul. Ez nem túl jó. (És ő fog Neked írni, kapcsolatba marad Veled?) Ő biztos. Ő a kis bizalmasom.”

35. Milyen a kapcsolata a nevelővel? Fordult-e már hozzá segítségért? Milyen ügyben, kapott-e támogatást?

„Semmi bajom vele, azon túl, hogy tébolyodott. (Az mit jelent?) Néha elír dolgokat, például a beszélő dátumát. Ez aztán nagy bonyodalmakat okozhat, például a hozzátartozók máskorra veszik ki a szabadságot stb.”

36. Milyen a kapcsolata a börtön egyéb személyzetével?

„Nem olyan jó, utálnak, a beállítottságom miatt. A múltkor például egy fiatal őrmester utánam jött a fürdőbe, ahol mostam. Mondtam neki, hogy menjen ki, mert mindjárt lábra kap a pletyka, hogy leszoptam. Vörös fejjel menekült ki. Az életem kész katasztrófa.”

37. Külső kapcsolatai: Szokták-e látogatni? Ki szokta látogatni? Milyen gyakran? A családján kívül vannak más barátai is kinn, akik támogatják? Kicsoda?

Nem.

38. Hogyan telnek napjai a börtönben, mivel tölti szabadidejét?

„Hajnalban kelek, az még egy idő, mire magamhoz térek a gyógyszerek miatt. Amikor este beveszem az altatót, az valami csodálatos érzés. Olyan, mint amikor a hidegről hirtelen bemegyünk a melegre, zsibbadtság, elernyedés... Gyorsan bemászok az ágyba, és így nagyon jókat tudok aludni. Bár van, amikor ennek ellenére is rémálmaim vannak, főleg az, hogy tetőtől talpig véres vagyok. Az nagyon rossz. Reggel még hat a gyógyszer, szóval nehezen térek magamhoz, meg nem is olyan jó magamhoz térni. Kávét főzök, cigi, rendbe szedem magam. 5-kor séta van, lemegyek. Feljövök, megint kávé. Aztán hétköznap kerámiázás, délután meg rajz és tv. Hétfvégén meg rendbe szedem magam, teljes szőrtelenítés, szemöldök... Ezzel jó sok idő elmegy.”

39. Dolgozik-e? Mit? Milyen munkát végez? Mi a véleménye erről a munkáról? Ha nem dolgozik, miért nem? Ha dolgozik, miért?

„Nem, elég az, amit magamnak dolgozom.”

40. Részt vett-e valamilyen oktatásban, képzésben, tanfolyamon? Miért? Van-e rá lehetőség? Milyen képzések, tanfolyamok vannak a börtönben? Mi a véleménye a benti képzésekről?

- könnyűgépkészítő (büntetés-végrehajtási intézet, OKJ-s szakma)

- kerámia és porcelán készítő (OKJ-s szakma, büntetés-végrehajtási intézet, még nem fejezte be)

„Az iskola nem ad nekem semmit. Nem az iskola tanít meg arra, hogy megfeleljek a civil életben, hanem a tapasztalat. A legfőbb kérdés, hogyan teremtsen meg a napi betevőt? Van, akinek sok iskolája van, mégsem viszi semmire az életben. Én valamire vinni akarom az életben. Erre nem az iskola ad lehetőséget.”

41. Milyen segítségre van / lenne szüksége? Kap-e valamilyen segítséget benn? Kitől/kiktől/mitől?
Senkitől nem kap semmilyen segítséget sem. „Stabil kapcsolattartás lenne nekem most a segítség.”

42. Megváltozott-e benne valami a korábbiakhoz képest?
„A családom hagyjon engem békén, meghaltak számomra teljesen.”

43. Mit gondol arról, a börtön segíti-e a társadalomba való beilleszkedést? Miért, hogyan?
„Nem. Miért segítene? Semmi köze hozzá, hogy mi lesz velem akkor, amikor szabadulok. A börtönben az emberek nem javulnak, csak rosszabbodnak. Úgy egészségileg, mint lelkileg.”

Segítő szervezet

44. Van-e kapcsolata valamilyen segítő szervezettel? Milyen segítséget kap tőlük? Mennyire elégedett munkájukkal?

Nincs.

Tervek, jövőkép

(Ha már szabadult, ez a blokk kimarad, ugrás a következőre)

45. Vannak arról egyértelmű elképzelései, hogy szabadulás után hol, és kivel fog élni? Mik a tervei? Lát olyan problémát, ami megakadályozhatja a terveit?

Semmi elképzelése nincs erről.

46. Hogyan szeretne élni szabadulás után?

„Leginkább ellennék magamban, mindenki hagyjon békén. Tartanék jószágot, veteményezés, otthoni teendők. Ez nekem teljesen jó lenne.”

47. Fog kapni bármilyen szociális támogatást vagy ellátást a szabadulása után? Tudja-e, hova fordulhat segítségért?

Az otthonteremtési támogatásra számít, ezt 24. életévéig kell pályáznia.

48. Melyek azok a helyzetek, melyektől a leginkább fél, vagy amelyek a leginkább aggasztják szabadulása után? Mit gondol, mi lesz a legnehezebb?

Főleg attól fél, hogy nem kapja meg a kedvezményt a kapcsolattartás miatt.

49. Mit gondol, milyen segítségre lesz szüksége ahhoz, hogy szembe nézzen a szabadulás utáni nehézségekkel?

Minden nehéz lesz.

50. Milyen emberi kapcsolatokra számíthat?

Nem számíthat emberi kapcsolatokra.

51. Lesz-e pártfogója? Mit gondol, mi a feladata a pártfogónak, milyen problémákkal lehet hozzá fordulni, milyen segítséget vár tőle? Ha nem lesz pártfogója jelentkezik-e utógondozásra?

Igen, lesz. „Segít az ügyeimben, együtt intézkedik velem, a pártomat fogja, hiszen ezért van, ha nem tud, hagyjon békén, ne zaklasson. Ha van problémám, tudjak hozzá fordulni, hiszen ő van olyan szervezetekkel kapcsolatban, akik tudnak segíteni rajtam.”

Összegzésképpen:

61. Mi a véleménye arról, hogyan lehetne segíteni/támogatni a hozzá hasonló sorsúakat?

„1. Ne ítéljenek meg első látásra.

2. Fogadják el az embert olyannak, amilyen.

3. Legyen nyíltság és őszinteség az emberek között.

4. Ne ítéljék el az embert beállítottsága miatt. Ne húzódjanak el tőle az emberek, mert ő is olyan ember, mint a többi. Nagy a hely, elférünk egymás mellett, szóval mindenki adja magát, és mindenki illeszkedjen a másikkhoz.”

Az interjú rövid összefoglalása:

IA nagyon fiatal, roma, állami gondozott, homoszexuális, aki életellenes bűncselekmény miatt 10 év fegyházat kapott fiatalokként. Élete során rendkívül sok megaláztatásban volt része, saját értelmezése szerint elsősorban „más beállítottsága” miatt. Családi kapcsolataira már gyerekkorában sem számíthatott – kivéve a nagypát –, és miután „se szeretetet, se semmit” nem kapott otthonról – annak ellenére, hogy sokat segített a háztartásban, jószágok ellátásában –, folyamatosan „szökdösött” otthonról. A x környéki kempingházak fosztogatásával kezdte kriminális karrierjét. Szülei 7-8 éves kora körül állami gondozásba adták IA-t. Ott társai „húzgálása” jelentette fő jövedelemforrását. Az áldozat ezt nehezményezte, ezért IA szellemi fogyatékos felnőtt korú bűntársával kicsalta egy elhagyatott helyre, és 27 késszúrással megölte intézetis társát. Már 6 éve van bv. intézetben, T. után került S.-re (büntetés-végrehajtási intézet) 21. életéve betöltése után. Elvégzett néhány iskolát, szakmát szerzett, de a tanulást nem tartja fontosnak, mert nem mutatja meg számára, hogyan is éljen a civil életben, hogyan fog tudni talpon maradni? Leginkább ezt szeretné megtanulni, de a jelen körülmények között erre nincs lehetősége. A büntetés-végrehajtási intézetben megaláztatásai folytatódhatnak. Átmeneti csoportba került volna, ha lenne kapcsolattartója. Semmiféle emberi kapcsolatra nem számíthat szabadulás után, a börtönben sem látogatja senki, nem ír neki senki. Teljesen bizonytalan a szabadulás utáni életében: leginkább „ellenne” magában egy kis házban, vidéken, tartana jószágokat, veteményest gondozna, végezné a házimunkát, és őt „hagyja mindenki békén”. Észak-Magyarországról, R-ről származik.

II.

Az interjú készítője: Csáki Anikó

Az interjú ideje: 2006. február 28.

Helye: Kalocsai Fegyház és Börtön

Interjúalany kódja: K3

Neme: nő

Életkora: 26

Mikor került börtönbe, és várhatóan mikor szabadul?

2005. augusztus – 2009. (kedvezményel)

Milyen fokozatban tölti a büntetését?

Fegyház

Milyen az élet itt (a büntetés-végrehajtási intézetben)?

„Csak Kalocsán voltam eddig. Nehéz, de nem a börtön nehéz, azt ki lehet bírni, hanem a rabok. A többiek kötekedősek, ha nem adsz, akkor neked mennek, belekötnek mindenbe.”

Családjával való kapcsolata, a család szerkezete, működése

1. Kik azok a személyek, akiket a családjának tart? Vannak-e testvérei?

„Az öcsém. Szüleim elhunytak, édesanyám két évvel ezelőtt, édesapám három évvel ezelőtt. Három éves koromban az édesapám lelépett otthonról, bár egy városban éltünk, semmilyen kapcsolat nem volt közöttünk. Az öcsémen kívül van még két féltestvérem (édesanyánk közös), ők is velünk éltek gyerekkoromban, de őket nem sorolom a családhoz.

2. Milyennek írná le a szüleihez fűződő viszonyát?

„Édesapámmal három éves korom óta egyáltalán nincs kapcsolatom. Édesanyámmal is rossz volt a viszonyunk. Anyám nem úgy bánt velünk, ahogy kellett volna. Nem mutatta ki, hogy szeret, ordibált velünk. Szerintem az apám végett, az ideg, volt több szívinfarktus is. A családjunkban otthon rossz hangulat, légkör uralkodott, nem szerettem otthon lenni. tizennégy éves koromban le is léptem otthonról, elköltöztem. Összeálltam egy idősebb férfival, aki akkor volt negyven éves. De az elköltözésem édesanyámnak nem tetszett, hívott vissza, mondta, hogy miért költöztem el otthonról. Utána azért tartottam vele a kapcsolatot, de amikor az édesanyám halála előtt hívott, hogy látogassam meg, mert meg fog halni, akkor nem mentem, nem kerestem fel őt. Emiatt persze most már lelkiismeret-furdalásom van.”

3. Hogyan élt a család, milyen volt otthon a hangulat? Hogyan bántak egymással a családtagok?

„Otthon rossz hangulat volt, veszekedések, nem szerettem otthon lenni. De volt, aki mellettem volt, a testvérem. Az öcsém 3 évvel fiatalabb, mint én. Egyhangú volt minden, volt, hogy nem is beszélgettünk egymással.”

4. Voltak-e veszekedések? Előfordult, hogy ezek eldurvultak?

„Igen, édesanyám ordibált velünk, a gyerekekkel, minden családban előfordul az ilyen. (Miért?) Nem fogadtam szót, nem csináltam meg valamit, a nővérem csinálta meg, ő volt a jó gyerek. A nővéremet nem szerettem, nem is beszélünk most sem. Csavarogtam. Verekedés is előfordult egyszer, a bátyámtól védtem meg az édesanyámat, aztán én kaptam. De ez csak egy eset volt, amikor a bátyám valamit el akart adni a lakásból és az édesanyánk ezt nem hagyta.”

5. Voltak-e a családban komoly problémák?

„Hét éves koromban a bátyám megerőszkolt.”

6. A családjából volt-e már valaki börtönben? Valaki van most börtönben?

„Bátyám, 8-9 évet kapott, mert hét éves koromban megerőszkolt.”

7. Mi a szülők iskolai végzettsége?

8 általános.

Iskolai karrierje, középiskolás élményei

8. Milyen iskolákba járt? Mi az iskolai végzettsége?

8 általános.

9. Milyen volt a kapcsolata a diákokkal?

„Jó, nagyon jó. Megértettem magam velük, elvultunk, hülyéskedtünk. (Voltak közülük barátaid?) Nem. (Haverok voltak?) Azok igen.”

10. Milyen volt a kapcsolata a tanárokkal? Volt-e olyan tanára, akire emlékszik?

„Volt, akivel jó, volt, akivel rossz. Mindegyik tanáromra emlékszem. Akivel jó volt, azzal beszélgetni is lehetett, ott lakott, ahol én, ismertem őt. Mindenről lehetett vele beszélgetni.”

11. Szeretett-e iskolába járni? Miért? Milyen volt a tanuláshoz fűződő viszonya? Miért?

„Iskolába szerettem járni, de tanulni nem szerettem, nem foglalt le a tanulás. Nem érdekelt a tanulás, de azért nem buktam. Iskolában jobb volt, mint otthon. Nem szerettem otthon lenni.”

12. Melyek voltak a kedvenc tantárgyai? Miért?

„Nem voltak, egyforma volt mindegyik. Nem is tanultam, volt olyan, hogy egész órán nem figyeltem. Hülyéskedtem, nevettem.”

13. Tanulásmódszertan: hogyan tanult? Tudott-e valaha egyedül tanulni? Mi a legsikeresebb és legeredményesebb tanulási módszere?

„Soha nem tanultam otthon, nem vettem elő a könyveimet. Volt olyan, hogy délután ott maradtam az iskolában és ott megcsináltam a házi feladataimat. A házi feladatokat mindig megcsináltam, az fontos volt. De úgy, hogy olvasni, tanulni, azt nem csináltam.”

14. Milyen pozitív és negatív élményei vannak az iskoláról, iskolából?

„Negatív: amikor nekimentem a tanárnak, majdnem megvertem, amikor elkapott a cigarettázásért, még nekem állt feljebb. Majdnem kiraktak ezért. Kézilabdáztam, jártunk emiatt külföldre is, ez volt a jó.”

15. Ha tanult: miért tartja fontosnak a tanulást? Mi volt a motivációja?

Ha nem: Miért nem tanult? Ha félbehagyott valamilyen iskolát, miért?

Véleménye szerint van-e értelme a tudásnak, tanulásnak? Ha igen, miért, ha nem, miért?

„Nyolc általános után nem tanultam tovább. Nem szerettem, nem érdekelt a tanulás. Eszembe sem jutott akkor, hogy továbbtanuljak. Most benn a börtönben már igen, szeretnék tanulni, jelentkeztem is az indítani tervezett gimnáziumba. (Véleményed szerint van-e értelme a tudásnak, tanulásnak?) Akkor, amikor tanulunk, akkor azt mondjuk, hogy nem. De amikor odakerülünk, hogy elhelyezkedni, akkor szükséges.”

Börtönbüntetés előtti munkavégzés

16. Van-e valamilyen szakmája, foglalkozása, hivatása?

„Nincs szakmám.”

17. Közvetlenül a börtönbe kerülése előtt volt-e munkája? Mi volt az?

„Farmergyárban dolgoztam, köszörűgéppel koptattam a farmerokat.”

18. Szerette-e a munkáját?

„Igen, szerettem. Három műszakban dolgoztam. Tetszett, mert nő létemre köszörűgépen dolgoztam, ezt nem sokan csinálták. Kreatívnak éreztem ezt a munkát, ügyes kéz kellett hozzá, figyelni kellett nagyon.”

19. Milyen volt a kapcsolata a munkatársaival, a főnökével?

„Jó.”

20. Milyen fajta munkákat végzett leginkább a börtönön kívül? Mennyi ideig tartottak?

„tizennégy éves koromtól sok éven keresztül a sokkal idősebb élettársammal S.-ban (külföld) éltem. Ott dolgoztam étteremben, takarítottam. Az élettársamnak kávégép automatákkal foglalkozó, összeszerelő vállalkozása volt, ott is dolgoztam nála. Aztán farmergyárban. Funérgyártó üzemben, postaláda szerelő üzemben. Elektronikus üzemben is dolgoztam. Erdészetben is voltam fakitermelő. Volt olyan hely, ahol négy-öt

évig is dolgoztam, illetve egy-egy helyen több ideig, több hónapig: 7-8. (Hogyan, miért lett vége egy-egy munkahelyednek?) Amikor nem volt kedvem bemenni, akkor nem mentem be. Nem tudom, miért nem volt kedvem bemenni, nem volt kedvem ahhoz a munkához. És akkor, ha egy hétig nem mentem be valahová, akkor már küldték is a papírt, felmondtak.”

21. Ha közvetlenül a börtönbe kerülése előtt nem dolgozott, akkor miért nem?

„Dolgoztam.”

Pénzügyek

22. Mielőtt bekerült a börtönbe, miből élt? Elég volt-e a pénze a megélhetésre?

„Munkából. A farmgyárban nagyon jól kerestem, bőven elég volt a megélhetésre.”

23. A börtön előtt kapcsolatba került-e valamilyen szociális intézménnyel, kapott-e szociális támogatást? Milyen segítséget kapott tőlük? Mennyire volt elégedett az ügyintézővel, a bánásmóddal?

Nem.

Szenvedélybetegség

24. Börtönbe kerülése előtt fogyasztott-e alkoholt, kábítószer, kábító hatású gyógyszert? Egyéb függőség előfordult-e az életében (például játékszenvedély stb.)?

„Volt olyan időszak az életemben, amikor naponta fogyasztottam alkoholt. Bánatomban ittam, sokszor egyedül, amikor tudtam, hogy be kell jönnöm a börtönbe. Bűncselekményem után fordult ez elő. Töményt ittam, nagyobb mennyiségben. Volt, hogy a munkahelyemre is vittem magammal alkoholt.”

Lakóhely

25. Hol és kivel lakott a börtön előtt?

„Öcsémmel éltem.”

26. Milyen lakásban élt, mennyire volt megelégedve vele?

„Elég jó volt. Nem volt fürdőszoba, azt az édesanyám elkezdte építeni, de halála után félbemaradt. Régi téglaparasztház volt, saját tulajdonú. Víz volt benne, telefon, 3 szoba, rendben volt.”

27. A börtön után ugyanott fog-e élni? Ha nem, miért nem?

Ha már szabadult? Hol, milyen lakásban él most? Mennyire van otthonával megelégedve?

„Nehéz erre válaszolni, nem tudom, nem szívesen mennék oda az emlékek miatt, el akarom ezeket felejteni. Új életet akarok. Lett egy „fidipalim”²⁰, aki az egyik fogvatartottnak a testvére. Vele fél éve levelezek, még nem találkoztunk személyesen, de talán nemsokára lesz házibeszélőnk²¹. És úgy tervezzük, hogy majd együtt fogunk élni, és családot, gyermeket is szeretnénk. Ő idősebb, 41 éves.”

Baráti kapcsolatai

28. Voltak-e barátaid börtönbe kerülése előtt? Honnan kerültek ki a barátaid (iskolai, lakóhely egyéb kortárs közösség stb.) Milyen volt a kapcsolata velük? Mivel töltötték az idejüket? Miben számíthatott a barátaira?

„Nem, soha nem voltak. Behúzódtam, soha nem barátkoztam senkivel. Soha nem akartam, hogy legyen. Szerintem lehet, hogy ez azért volt így, mert a bátyám megerősöskolt.”

29. Börtönbe kerülése után megmaradtak-e baráti kapcsolataid? Ha nem, miért nem?

„Nem voltak barátaim.”

30. Kit tekint barátijának? Sok barátja van?

„Nincsenek barátaim.”

Kriminális karrierje, az ahhoz vezető út

31. Hogyan, miért kezdődött kriminális karrierje? Mit tekint annak a pontnak, ahol el- illetve megkezdődött kriminális életvezetése? Ki lehetett volna ezt védeni? Hogyan?

„Bűncselekményem: emberölés kísérlete. Élettársam, gyereke apja ellen irányult, aki bántalmazott, kezemet is eltörte, aztán egyszer csak betelt a pohár. Előfordult, hogy megpróbáltam a kapcsolatból kilépni, de az élettársam nem hagyta. Zaklatott, és a családja is. Az apja is ki akart velem kezdeni, el akart adni kurvának. De szerettem az élettársamat. (Kértél segítséget?) Nem kértem segítséget. De az öcsém tudta, mondta is nekem, hogy hagyjam ott. Nem tudom, hogy ezt meg lehetett-e volna előzni. Ha visszamennék az időbe, akkor meg sem ismerkednék velem.”

32. Mivel vádolták? Miért ítélték el?

Emberölés kísérlete.

33. Hogyan gondolkodik most korábbi életvezetéséről?

„Beletörődtem most már, hogy ez történt. Rágom, emészttem magam, hogy nem így kellett volna.”

---

²⁰ Börtönben lévő férfi és női fogvatartott nem engedélyezett csatornákon történő ismeretsége, és az ebből származó „partnerkapcsolat”.

²¹ Ha az elítélt hozzátartozója is büntetését tölti, akkor ún. házi beszélő keretében találkozhatnak egymással.

Élet a börtönben

34. Kapcsolatai a börtönben. Milyen a kapcsolata a többi elítélttel?

„Átlagos, két méter távolságot tartok mindenkitől.”

35. Milyen a kapcsolata a nevelővel? Fordult-e már hozzá segítségért? Milyen ügyben, kapott-e támogatást?

„Erre nem tudok mit mondani, nem hallgatja meg az embert. Fordultam hozzá a munkabérem, pénzem miatt, de ez a probléma nem érdekelte a nevelőt. Kapcsolattartás miatt is kértem segítséget. Bezárkózik, nem hallgatja meg az embert, fél a raboktól.”

36. Milyen a kapcsolata a börtön egyéb személyzetével?

„Nincs probléma senkivel, én sem problémázom, nyugodt vagyok, nem vagyok agresszív. Van egy-két őr, akivel lehet hülyéskedni. A lelkésszel szoktam beszélgetni, vele mindent meg lehet beszélni.”

37. Külső kapcsolatai: Szokták-e látogatni? Ki szokta látogatni? Milyen gyakran? A családján kívül vannak más barátai is kinn, akik támogatják? Kicsoda?

„Soha nem volt még senki nálam beszélőn. Az öcsémet hívtam többször, de nem jött. Barátaim nincsenek. Csak a „fidipalim” van.”

38. Hogyan telnek napjai a börtönben, mivel tölti szabadidejét?

„Olvasok, imádkozom, járok misére, levelezek a fidipalimmal, beszélgetek a többiekkel.”

39. Dolgozik-e? Mit? Milyen munkát végez? Mi a véleménye erről a munkáról? Ha nem dolgozik, miért nem? Ha dolgozik, miért?

„Egészségügyi okok miatt nem, munkaképtelennek minősítettek. Zöldhályog van a szememen, 30 illetve 50%-ot látok.”

40. Részt vett-e valamilyen oktatásban, képzésben, tanfolyamon? Miért? Van-e rá lehetőség? Milyen képzések, tanfolyamok vannak a börtönben? Mi a véleménye a benti képzésekről?

„Nem, eddig nem volt rá lehetőségem. Van kézimunka szakkör, arra jártam. Egyébként jelentkeztem a gimnáziumba, szeretnék tanulni, szeptemberben indul. A többi tanfolyamra nem mehettem, mert már rég beindult, amikor bekerültem, illetve a szabadulási dátumom miatt.”

41. Milyen segítségre van/lenne szüksége? Kap-e valamilyen segítséget benn? Kitől/kiktől/mitől?

„Nem tudom, nincs problémám. Fogvatartottaktól kapok segítséget, tanácsot adnak a börtönéletre vonatkozóan. A lelkész meg meghallgatja az embert, tanácsot ad.”

42. Megváltozott-e benne valami a korábbiakhoz képest?

„Nem tudom, jobban behúzódó, magamba húzódtam. Sokat gondolkodom azon, mi volt, mi lesz.”

43. Mit gondol arról, a börtön segíti-e a társadalomba való beilleszkedést? Miért, hogyan?

„Nem. Van olyan, aki már 20-szor jött vissza, nem törődnek vele, hogy visszakerülnek-e.”

Segítő szervezet

44. Van-e kapcsolata valamilyen segítő szervezettel? Milyen segítséget kap tőlük? Mennyire elégedett munkájukkal?

„A lelkésszel van kapcsolat. Mécses Szeretetszolgálattal levelezek.”

Tervek, jövőkép

(Ha már szabadult, ez a blokk kimarad, ugrás a következőre)

45. Vannak arról egyértelmű elképzelései, hogy szabadulás után hol, és kivel fog élni? Mik a tervei? Lát olyan problémát, ami megakadályozhatja a terveit?

„A fidiállással, akivel 0,5 éve levelezek, szeretnék együtt élni, pont egyszerre szabadulunk. Össze szeretnék költözni, gyereket akarunk. De aztán az is lehet, hogy ezt csak most mondom, aztán hogy ha majd szabadulok, akkor hazamegyek. De igazán haza sem szeretnék menni az emlékek miatt. Nem látok olyan problémát, ami megakadályozhatná a terveimet.”

46. Hogyan szeretne élni szabadulás után?

„A fidiállással²² akarok együttélni. Nyugodtan. Rendes családban, veszekedésmentesen, dolgozni, nevelni a gyerekeket.”

47. Fog kapni bármilyen szociális támogatást vagy ellátást a szabadulása után? Tudja-e, hova fordulhat segítségért?

„Nem tudom, fogalmam sincs.”

48. Melyek azok a helyzetek, melyektől a leginkább fél, vagy amelyek a leginkább aggasztják szabadulása után? Mit gondol, mi lesz a legnehezebb?

„Félni nem félek, nem aggaszt semmi. A legnehezebb: beilleszkedni, a börtön hatását leküzdeni. Megmaradnak a benti szokások, idő kell ezeket leküzdeni.”

---

²² A börtönön belül tiltott, más fogvatartottal speciális „levelezős” kapcsolattartás a „fidizés”. „Fidipali”: ezen speciális kapcsolattartás/kommunikáció férfi szereplője (aki szintén fogvatartott).

49. Mit gondol, milyen segítségre lesz szüksége ahhoz, hogy szembe nézzen a szabadulás utáni nehézségekkel?
„Az tud segíteni, aki szeret.”

50. Milyen emberi kapcsolatokra számíthat?
„Öcsém, barátom.”

51. Lesz-e pártfogója? Mit gondol, mi a feladata a pártfogónak, milyen problémákkal lehet hozzá fordulni, milyen segítséget vár tőle? Ha nem lesz pártfogója jelentkeznek-e utógondozásra?
„Szerintem igen. Meg kell jelenni nála, figyel, hogy nem csinál-e az ember valami rosszat. Nem várok tőle segítséget. De ez általánosan jellemző, senkitől nem várok segítséget, csak magamtól.”

Kérdések a Félutas házról:

58. Milyen lakhatási megoldásokat ismer szabadulás után?
Menhely.

59. Hallott-e már ilyenről (Félutas házról)? Ha igen, mi a véleménye róla? Ha nincs/nem lenne hova mennie, lakna-e ilyenben? Miért igen? Miért nem?
„Nem hallottam. (Laknál-e ilyenben?) Igen, mert azok segítenének.”

60. Milyen lenne az ideális Félutas ház szerinte? Miben kellene segítenie, milyen szolgáltatásokat kellene biztosítania?
„Szoba, főzési lehetőség, tisztálkodási lehetőség.”

Összegzésképpen:

61. Mi a véleménye arról, hogyan lehetne segíteni/támogatni a hozzá hasonló sorsúakat?
„Pénzzel, lakhatással.”

Az interjú rövid összefoglalása:

Édesanyjával, öccsével és két féltestvérével nőtt fel, édesapja három éves korában elment otthonról, otthagya a családot. Otthon rossz hangulat uralkodott, veszekedések, kiabálások voltak a jellemzőek, IA nem szeretett otthon lenni. Bátyja hét éves korában megerőszakolta. Tizennégy éves korában lett egy negyven éves élettársa,

évekig S.-ban (külföldön) élt vele. Nem tanult tovább, elég sok helyen dolgozott. Majd lett egy másik élettársa, született egy gyermekük, aki jelenleg állami gondozásban van. Élettársa bántalmazta, sőt az egész család zaklatta. Ebből egyszer csak elege lett, így emberölés kísérlete miatt került börtönbe. Kapcsolatai: az öccse, de ő sem volt nála még egyszer sem beszélőn, és lett egy „fidipalija”, akivel fél éve levelezik, vele tervezi majd élni az életét. Támogató kapcsolatok nincsenek. A szociális ellátórendszerből teljes mértékben kiszorult, régen is és most sem jut eszébe, hogy segítséget kérhetne. Ugyanakkor a lelkésszel beszélget, Mécses Szeretetszolgálattal levelezik. A beszélgetés elején elég szűkszavú és halk volt, már az elején lehetett sejteni, hogy valami nagy probléma volt vele, és ki is derült menet közben, hogy a bátyja megerőszakolta. Ahogy fogalmazott, ő mindig is visszahúzódó volt, ez érezhető jelenleg is. Ehhez képest megnyílt, és sok mindent elmesélt magáról. Elég szívszorongató történet, megadtam a címünket. Kérdezte, hogy megyünk-e még, felajánlottam neki, hogy levelezhetünk, és megemlítettem gimnáziumi programunkat is, mert tanulni szeretne.

2. Kielégítetlen intézményi/szervezeti/kapacitásbeli szükségletek feltárása

2008-as kutatásunkban²³ 20 szakemberrel (büntetés-végrehajtási, pártfogó felügyelő, szociális szakember, civil szervezet képviselője stb.) interjúztunk a célcsoportról, munkájáról, szakmai gondolatairól. A következő megállapítások születtek:

- Nagy zavar és keveredés, pontatlan feladat meghatározás figyelhető meg a tekintetben, hogy kinek a feladata a reszocializáció illetve a reintegráció. Jellemzően magukra vállalják a büntetés-végrehajtás szakemberei, miután azonban az adminisztrációs és a fogvatartás biztonságából adódó feladataik már eleve túlnőnek rajtuk, nem képesek ezt ellátni. Ezért vagy büntudatuk van, vagy hártják ezt a típusú munkát („*a pártfogók és a civilek feladata*”).
- A büntetés-végrehajtás szakembereinek szinte egyöntetű álláspontja, hogy **a börtön nem készít fel a szabadulásra érdemben** („*Mivel a bv.-ben az életük itt csak 'szabály-szabály-szabály', így önállóságra nem nagyon tanít. Éppen emiatt a szabadulásra való felkészülést nem képes ténylegesen elősegíteni.*” (BV6)
- Módszertani szempontból problémásnak ítélik meg, hogy **kevésbé tudnak az egyénre figyelni az egyes intézetekben**: „*Masszával dolgozunk, és még mindig kevésbé tudunk az egyénre koncentrálni.*”(BV2)
- A civilekkel szemben általában két típusú megítélést találtunk: az egyik, hogy bár a civilek feladata lenne ténylegesen a szabadulásra történő felkészítés, valamint a beilleszkedés támogatása, a civilek megítélése nem túl pozitív: alacsony a szabálytartásuk, állandóan „kiskapukat” keresnek, amelyek a büntetés-végrehajtás életét bonyolítják, továbbá nem alkalmazkodnak a büntetés-végrehajtás életéhez, rutinjához vagy szemléletéhez. Egyrészt elvárás a büntetés-végrehajtási szakemberektől a civilek felé, hogy más attitűdöt képviseljenek, mint ők maguk, hiszen ettől lenne/lehetne sikeres a fogvatartottakkal való foglalkozás, másrészt felróják ezt a „más attitűdöt” (például fogvatartottak megszólítása). A civilekkel kapcsolatban még problémaként merült fel, hogy „csak fellángolnak”, majd a

---

²³ Mészáros Mercedes: Fogvatartásból szabadult fiatalok és fiatal felnőttek társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs lehetőségeinek vizsgálata. Készült az Oktatásért Közalapítvány támogatásával. Bp., 2008. Kézirat

nehézségeket látva hamar abbahagyják a munkát. Előfordulhat, hogy érintettek, és ha ez az érintettség megszűnik, szintén hamar beszüntetik a folyamatosnak ígért foglalkozásokat. További probléma, hogy sok civil – bár lelkesek, és lehet, hogy szakmailag is jók lennének -, képtelenek tényszerűen, a büntetés-végrehajtásnak megfelelően és megnyugtatóan elmondani/leírni/felvázolni, hogy mit is akarnak tenni a fogvatartottakkal, hogy is kívánják segíteni őket stb.

- Több büntetés-végrehajtási szakember ugyanakkor nagyon világosan megfogalmazza, hogy mi is lenne a cél és a feladat a szabadulásra történő felkészítés és általában a fogvatartottak sikeresebb beilleszkedésének támogatásában: *„A **konfliktuskezelésüket és a problémamegoldó képességüket kellene fejleszteni**, én azt tapasztalom, és a legtöbben éppen ezen képességek hiánya miatt vannak itt. Ezeknek a képességeknek a fejlesztésére ez a hely nem alkalmas. Itt sajnós pont az a lényeg, hogy minél kevesebb hatás érje az embert, tulajdonképpen védjük őket a konfliktustól, ami egyrészt jó, mert nekünk az a lényeg, hogy itt bent béke legyen, másrészt viszont pont azt nem gyakoroltatjuk velük, hogy hogyan lehet emberi módon megoldani a problémákat.”* (BV6)
- Általános a szakemberek között a dilemma: mi lesz a motiválatlanokkal? Azaz mi történik azokkal, akik nem akarnak (nem tudnak) változni/változtatni? *„A fogvatartottnak nem az az érdekes, hogy mi lesz szabadulás után, hanem túlélni a börtönt.”* (BV3)
- Minden szakember kiemeli, hogy **a jelenleg működő rendszer rendkívül drága, költséges, ugyanakkor kevésbé hatékony**. Megfogalmazódnak alternatívák, de alapvetően gyökeres változtatásokra lenne szükség.

„A börtön a holtak háza” - írja Dosztojevszkij. Akik odakerülnek, azokról általában mindenki lemond, erkölcsi halottnak tekinthetők, s közülük csak igen keveseknek sikerül a „visszatérés”. A mély előítéletek és intoleráns magatartás szabadulás után fokozódhat: a visszailleszkedés gyötrelmes, **a társadalom nehezen fogadja vissza** – a büntetett előítélet miatti „megítéltetés” miatt – **a szabadságvesztéses büntetésüket letöltőket**. Állás- és munkahelykeresésnél olyan feltételekbe és előítéletekbe ütköznek, amelyek szinte lehetetlenné teszik reintegrációs törekvésüket. A szabadultak a munkaerő-piacon nehéz helyzetben találják magukat – **gyakorlatilag alig tudnak elhelyezkedni büntetett előélettel**, legális, bejelentett munkát vállalni –, és ez a kirekesztést jelentő szituációk halmozódásához

vezethet. A bizalmatlanság – a kommunikáció hiánya és a tájékozatlanság miatt - mindkét részről óriási.

Összességében leszögezhető: **a börtönbüntetés negatívan hat a fogvatartottak társadalmi kapcsolataira.** A totálisan zárt intézmény – börtön – lényege, hogy elveszi tagjai idejét, és cserébe egy művi világot nyújt nekik. A totális intézmények jellemzője, hogy társadalmi kölcsönhatásuk korlátozott. A fogvatartott reszocializációjának lényege, hogy elszigetelődik a külvilágtól, új rendszabályokat és követelményeket állítanak elé. Megismeri a zárt intézeti beilleszkedés sajátos érték- és normavilágát, a börtöntársadalom működését, és folytonos alkalmazkodásra kényszerül, melyet egy speciális tudás elsajátítása tesz számára lehetővé. A zárt közösség ingerszegény, „gondolatköre” és problémái specifikusak, szűk körben mozognak. A hétköznapok ugyanolyanok, szürkék és rendkívül unalmasak, ám ez egyfajta biztonságot is jelent. A döntésmegvonás fájdalmas, de egyben felelősségmentes is. Megfosztják az autonómiától, de kiszolgálják, a döntéseket helyette és nélküle hozzák, ami számos esetben rendkívül kényelmes, és nincs felelősség. Legfontosabb „tevékenység” az idő múlásának várása. Depriváció és frusztráció fenyegeti a fogvatartottak személyiségét, a fogvatartásnak demoralizáló hatása van. A börtönműlttel járó stigmatizáció következtében reintegrációs törekvéseiket idegenkedve fogadják, ami további önértékelés csökkenést és esélytelenség érzést vált ki a szabadulóban. A többségi társadalom távolságtartása a bűnelkövetőkkel szemben igen erőteljes. Ez nagyrészt információhiányból fakad. Az elutasítás szimbolikusan a börtönt körülvevő fallal is kifejeződik, azaz **a bezárás egyben kirekesztés is.** A börtönök működésének természetét elemző vizsgálatok alapján leszögezhető, hogy a totális intézetben való tartós kirekesztettség gyengíti a fogvatartottak önértékelését, önbecsülését, önálló életvitelre való képességét, kommunikatív és egyéb szociális készségeit. A külső kapcsolatok kiüresedése következtében **romlanak lakás- és munkahelyszerzési esélyeik, korábbi családi, baráti kapcsolataik meggyengülnek** vagy felbomlanak. Ezért nélkülözhetetlen szociál- és oktatáspolitikai feladat a döntéshozatal, a problémamegoldás, a kommunikációs készség, az önértékelés, a stressz-kezelés, az érdekérvényesítés készségeinek, kompetenciáinak fejlesztése a büntetés hatálya alatt állók és az utógondozottak számára,²⁴ azaz a büntetés-végrehajtási intézményekből szabadulók társadalmi integrációja **szubjektív feltételeinek megteremtése.** Ezzel párhuzamosan az integráció **objektív feltételeire is fókuszálni kell** (lakhelyteremtés, munkalehetőségek,

---

²⁴ Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája, 2003. Letölthető pdf file-ben: www.irm.hu

képzések stb.). Valamint a bűnözéssel kapcsolatos irreális félelmek, előítéletek csökkentése érdekében a lakosság folyamatos és valós információkon alapuló tájékoztatása is nélkülözhetetlen.

A bűnelkövetők, a hosszabb-rövidebb ideig tartó szabadságvesztéses büntetésre ítélték, **szinte teljes egészében „kiesnek” a szociális támogatottak rendszeréből**, ami további életvezetésükre és újbóli kriminalizálódásukra nagymértékben kihat. Emellett a különböző változási-átalakulási folyamat során gazdasági-szociális és/vagy politikai marginalizációjuk tovább mélyül, így szinte esélyük sincs a (re)integrációra. A célcsoport tagjai nemcsak joghátránnyal rendelkeznek, gyakran kisebbségek tagjai, kallódók, intézményi és informális kapcsolataik instabilak, és deviáns karrierjük, kriminalizálódásuk általában együtt jár a hajléktalanság, a munkanélküliség és a szenvedélybetegség problematikájával. Jelenleg Magyarországon a gyakorlatban nincs jelen a börtönökben szociális munkás, a gondozást a büntetés-végrehajtási intézetekben a nevelő, az utógondozást szabadulás után a hivatásos pártfogó folytatja. Éles, elkülönült határ húzódik a gondozás és az utógondozás között, továbbá szakmai dilemmák is felmerülnek, hiszen a nevelő nem feltétlenül szociális munkás végzettségű, hasonlóan a pártfogóhoz. Természetesen, mindkét szereplőben lehet azonban megfelelő érzékenység illetve segíteni akarás és tudás, azonban a nevelő – mint a büntetés-végrehajtás alkalmazottja – feladata elsősorban a börtönben lévő megfelelő magatartás kialakítása – leegyszerűsítve a börtönszocializáció támogatása -, a pártfogó pedig felügyeletet, kontrollt gyakorol szabadulás után, azaz hivatalos személy. Összefoglalva tehát ma, Magyarországon **szinte teljesen hiányzik a szociális tevékenységek közül a fogvatartottak/szabadultak gondozását célzó szociális munka**, mely lehetőséget jelenthetne a szabadulás utáni beilleszkedés támogatására.

Ezt támasztják alá az elmúlt években lefolytatott kutatásaink eredményei is, melyek során a fogvatartottak nevelőkkel és a szabadultak pártfogókkal való kapcsolatát is vizsgáltuk. 2006-ban a nevelők munkájáról és a nevelő-fogvatartotti kapcsolatról a következő kép tárult elénk: Az interjúalanyok 26,7%-a jónak/”normálisnak” ítélte meg a kapcsolatát a **nevelővel**, 30,3%-uk egyértelműen rossznak, 12,5% vegyesnek értelmezte, míg a fennmaradó 30,3%-nak nem volt kapcsolata a nevelővel, vagy ez a kapcsolat semleges. Azonban még azok is, akik jónak ítélik meg a viszonyt, **kizárólag börtönbéli ügyekben kérnek segítséget tőle**, azaz ezek a kérések elsősorban a benti élet megkönnyítésére, illetve a kapcsolattartásra vonatkoznak.²⁵

---

²⁵ 2009-2010-es kutatásunk szintén ugyanezt erősíti meg, a fogvatartottak a nevelőhöz kizárólag a börtönérettel kapcsolatos ügyekkel fordulnak, mint például beszélő, eltávozás, büntetés-félbeszakítási kérelem, plusz csomag,

„X nevelő úr nagyon rendes, akármit kérek, azonnal elintézi. Például beszélőpapír, azonnal megcsinálja. Ha valami kérdés van, egyből válaszol. *(Milyen kérdésekkel lehet hozzá fordulni?)* Például tanfolyamról felvilágosít.” (GY2)

„Nagyon jó, eleinte tartottam tőle, mert nem ismertem. Volt, hogy problémáim voltak, éreztem, hogy már nem sokáig fogom bírni, kimentem hozzá, elmondtam neki és nagyon kellemesen csalódtam. *(Lelki ügyeket is el szoktál neki mondani?)* Nem, az nem rá tartozik, nem merném neki elmondani. *(Milyen ügyben kértél tőle segítséget?)* Zárkap probléma, otthoni, gond volt otthon, betegségek, haza szerettem volna menni, és hogy ezt lehet-e. *(Segített?)* Mondta, hogy semmi akadálya. Nem mondott nemet.” (K4)

„Nagyon jó nevelőm van. Mindent elmondott, amit tudnom kell. Őszinte hozzám, a havi beszélőben is segít, a telefonos kapcsolattartás megszervezésében, de ez kölcsönös.” (K6)

„Jó. Az előzőt nagyon szerettem, mert lehetett vele beszélni, de a mostanit is kedvelem. A beszélő hosszabbításban, hazamenetel stb. ügyekben segít. Lehet vele beszélgetni, akár a családról is.” (K2)

Természetesen azok ítélik rossznak a kapcsolatot, akik valamilyen, számukra igen fontos kéréssel fordultak a nevelőhöz, de elutasítással találkoztak:

„Semmilyen, nincs kapcsolatom a nevelővel. Itt nem folyik nevelés. Nem találkozom vele, nem hívat ki. A szemlén látom. A négy év alatt nyolc nevelőm volt. Az első nevelőm, aki nagyon fiatal volt, támogatott. A többivel nem, vagy rossz volt a kapcsolatom, mert nem segítettek.” (BP3)

„A legtöbb nevelő nem csinált a világon semmit. Amiket elintézték (posta, látogatás, másik zárkába költözés stb.), azt az őr is megtehetette volna. Ráadásul nagyon sűrűn változtak, így nagyon nem alakult ki személyes kapcsolat. Két nevelő volt kivétel, segítséget tőlük sem kértem, de ők emberileg rendesek voltak, egyenrangú félként, emberként és nem rabként kezeltek, ami sokat jelentett akkor számomra.” (SZ1)

„Nagyon rossz, nincs meg az alapszimpátia. Még szintet is váltottam azért, hogy váltsak nevelőt. 1 hónapja vagyok az új szinten, de még nem beszéltem az új nevelővel. A régi nevelő olyan ügyekből csinált presztízskérdést, mint például a borotválkozás, ezért kétszer meg is fenýtett, meg el is különített. Nézni kéne, ki miért kap fegyelmit, például ruhabetűrés meg tetoválás miatt minek?” (SÁ2)

„Szerintem nevelőhöz segítségért nem érdemes menni. Inkább hátráltat. Tizennégy nappal korábban szabadulhattam volna, ha a nevelőm nem számítja be az egy évvel azelőtti fegyelmit. De közben meg olyan

---

napi teendők, kedvezmény, tehát a szabadulás utáni élet kérdéseiben a fogvatartottak nem kérik és nem is veszik igénybe a nevelők segítségét.

embereket hazaengedtek például eltávra, akik állandóan halálra rívták²⁶ magukat, talán, mert szabadulni akartak tőlük... Jutalmat is kaptak ezek az emberek, én meg persze sohasem. Nagy volt bent is a szám, ezért is volt sok konfliktusom.” (SZ4)

„Erre nem tudok mit mondani, nem hallgatja meg az embert. Fordultam hozzá a munkabér, a pénzem miatt, de ezek a problémák nem érdekelték a nevelőt. A kapcsolattartásom miatt is. Úgy látom, bezárkózik, nem hallgatja meg az embert, fél a raboktól.” (K3)

A nevelőről vegyes képet közvetítő fogvatartottak a legszkeptikusabbak:

„Kaméleon bácsival? Kb. ötös színű, jobbik esetben. Kaméleon bácsi jónak tartja a kapcsolatunkat. A nevem jól cseng a házban. Huszonnyolc dicséretem van, egy feddése sem sincs. Raktáros vagyok, vagyis bizalmi munkakörben dolgozom. Miután itt nincs átmeneti csoport, kértem szabadulásra felkészítést, azaz kimaradást. Kaméleon bácsi felültetett, de nem velem szűrt ki, hanem a családomat oltotta be kajakra²⁷. Vártak, készültek, aztán persze semmi nem volt.” (GY3)

„Mindegyikkel jó, ami azért itt mást jelent... Hozzáteszem, hogy három-négy havonta más nevelőm van. Kb. tíz nevelőm volt eddig. Rendben tartom a zárkát, nincs velem probléma... ezt jelenti a jó kapcsolat itt.” (SK5)

„Az én nevelőm olyan, aki számára nem léteznek emberek. Sok mindent kértem már, de nem tudok egyet sem kiemelni. Volt, amiben segített.” (K5)

Néhány illusztráció a semleges kapcsolatra:

„Nem tudom (*vállvonogatás*). Nem szoktam hozzá járni (*ti. nevelőhöz*). Ha kér tőle az ember valamit, akkor segítenie kellene. De ez nem úgy van, ahogy a papíron. (*Fordultál-e már hozzá segítségért?*) Volt egy átszállítási kérelmem, de ezt elutasították, de ő, ha nagyon akarta volna, el tudta volna intézni. (*Más ügyben fordultál hozzá?*) Kapcsolattartás céljából, amit nem engedélyezett. Mással nem.” (SZE3)

„Nincs velem személyes kapcsolat. A beszélő-papírt intézi, meg szemlénél látom. Nem fordultam még a nevelőhöz segítségért. Ami jár alanyi jogon, megkaptam vagy megoldottam.” (BP4)

„Semmi probléma. Nem vagyok nevelős ember. (*Mit jelent ez?*) Csak akkor megyek hozzá, ha ő hív ki. Ez itt törvény. Főleg a beszélővel kapcsolatban találkozunk.” (MN5)

---

²⁶ Rivotril nevű gyógyszer szed, melynek nagyobb dózisú hatása a kábítószerkéhez hasonlatos.

²⁷ Tényleg, valóban, nagyon.

„Nincs kapcsolatom a nevelővel. Nem lényeges, hogy milyen a nevelő. A levelet kiosztja, néhány ügyet elintéz vagy nem intéz, más nem kell tőle.” (SK6)

Egyértelműnek látszik, hogy a nevelők munkájának megítélése a célcsoport – fogvatartottak – felől meglehetősen problematikus. Az elvárások és a lehetőségek – még ha segítő szándékú is a nevelő – nem esnek egybe.

2009-2010-ben, amikor szabadultakkal interjúztunk, az interjúalanyok majdnem 2/3-ának (62% - 8 fő) volt **pártfogója**. A vele való kapcsolatról, a pártfogó által nyújtott segítségről a következőképpen vélekednek a megkérdezettek:

„Van pártfogóm, jó a kapcsolatunk. Havonta találkozunk, gyors beszélgetések. Nem kaptam tőle segítséget, mert nem kértem.” (HB1)

„Igen, havonta egy alkalommal találkozunk. A pártfogó semmit nem tesz értem, de nem is nehezíti az életemet.” (HB2)

„Van pártfogóm, már voltam nála. Szimpatikus nő, szerintem nem lesz semmi gond vele, jószándékúnak tűnik. *(Mit vár el a pártfogójától?)* Semmit, csak azt, hogy ne akadályozzon és hagyjon békén.” (SK2)

„A pártfogómmal annyi a kapcsolat, amennyi muszáj. Egyszer voltam nála. Havonta egyszer találkozunk, amikor elmondja a szabályokat, azt, hogy mit kell betartani. Munka ügyben kaptam tőle ígéretet arra, hogy ha van valami, akkor szól.” (SK3)

„Van pártfogóm, három hetente fél órát találkozunk. Rendes, jó szándékú a pártfogóm. Szerintem nem igazán érdekli, mi van velem, csak a kötelező formula miatt találkozunk.” (SZE1)

„Nem tudom, mi történik majd a találkozásokkor, mert nem beszéltem még vele.” (SZO2)

„Igen, van pártfogóm. Egyszer voltam nála és ő feltette a szokványos kérdéseit és megbeszéltük a következő találkozásunk időpontját. Havi egyszer kell mennem. Ha rendszeresen jelentkezem, akkor kéthavonta. Egy évig lesz pártfogóm.” (SÁ2)

Összességében elmondhatjuk, hogy **a szabadultak a pártfogójukkal átlag havonta egy alkalommal találkoznak, kapcsolatuk formális**. A válaszokban nem jelenik meg, hogy a szabadultak nehézségeikkel pártfogójukhoz fordulnának segítségért, nem is nagyon várnak tőlük semmit, talán esetleg annyit, hogy ne „akadályozza” a szabadulás utáni életüket.

A célcsoport számára jelenleg elérhető, igénybe vehető szolgáltatások:

- A magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben **csak korlátozott számban érhetők el OKJ-s képzések** és különböző tanfolyamok (lsd. 1. fejezet, 13. oldal).

Felmerülő problémák:

- a) Nagyítéletes fogvatartottnál (=5 év feletti börtönbüntetés) az ítélet utolsó negyedében van erre lehetőségük („sok az eszkimó, kevés a főka”, azaz sokkal több fogvatartott igényelné a képzésekben való részvételt, mint amennyi képzés indul).
  - b) Az induló OKJ-s képzések során szerzett szakmai/gyakorlati tapasztalat, továbbá a megszerzett szakma **munkaerő-piaci értéke gyakran minimális** (például ECDL, raktárkezelő, gyorsétkeztető, takarító, szelektív hulladékgyűjtő, szalmafonó stb.). A büntetés-végrehajtási intézetekben csak igen speciális szakmákat, speciális módon lehet oktatni, mégpedig olyanokat, melyeknek eszközigénye igen csekély, illetve ezek az eszközök biztonsági szempontokat semmilyen módon nem sértenek. Ezért korlátozott számban, korlátozott szakmai képzés biztosítható a börtönökben.
  - c) A börtönök próbálnak pályázati forrásokat teremteni szakképzések benti lebonyolítására, de miután az adott börtön az adott régió munkaügyi központjával van kapcsolatban, ezen intézménytől kap arra vonatkozóan információt, hogy melyek a hiányszakmák, illetve a támogatható képzések. Ugyanakkor a fogvatartottak jelentős része nem az adott régióba szabadul, tehát egyáltalán nem biztos, hogy a lakhelyén is az elsajátított szakma a keresett szakma.
  - d) A képzések időszakosak, nem jellemző sem a munkaügyi központok, sem a képzők, sem a büntetés-végrehajtás részéről a koncepciózus, stratégiai tervezés.
- Szabadulás után regisztrált munkanélküliek számára támogatott képzések elvben elérhetők.

Felmerülő problémák:

- a) A munkaügyi központ és az ügyfél kapcsolata a regisztrációtól, első találkozástól számítódik. Ezután együttműködés szükséges, majd közös megbeszélések után kerül sor a szakma kiválasztására, a „beiskolázásra”. Különösen nagyítéletes, de általában szabadultak esetében – miután azonnali jövedelemforráshoz való jutás létkérdés – nem megoldható, hogy 3-4 hónapig ne dolgozzon/szerezzen munkát, pénzt stb. a szabadult, ellenkező esetben nem tudja minimális létfeltételeit sem biztosítani. Amennyiben van támogató családi háttere, akik átvállalják ennek az időszaknak az anyagi terheit, képzelhető el ez a fajta verzió. Ugyanakkor nem az a jellemző, hogy a börtönbüntetés után – mely eleve megterhelte a kapcsolattartó családtagokat például csomagküldés, telefonpénz beküldése, látogatások alkalmával utazás stb., továbbá a fogvatartott jövedelme is kiesett stb.-, hogy képesek legyenek az ilyen típusú anyagi jellegű támogatásra.
  - b) A munkaügyi központok szolgáltatásai eddigi tapasztalataink alapján képzések tekintetében rendkívül esetlegesek, és számos esetben nem a valódi, felmerülő igényre reagál, hanem az éppen induló képzést/szakmát tudja ajánlani.
- A **munkaügyi központok** alkalmanként tájékoztatják a munkaerő-piaci helyzetről, a munkavállalás lehetőségeiről, valamint a szervezet szolgáltatásairól a fogvatartottakat már börtönben.

Felmerülő problémák:

- a) A **büntetés-végrehajtási intézetek és a munkaügyi központok kapcsolata esetleges**, nincs jogszabályi háttere, gyakran a munkatársak szakmai érdeklődésén, jóindulatán múlik. A tájékoztatás csoportos formában történik, ami a személyes, egyedi problémák, kérdések megválaszolására nem ad lehetőséget (legalábbis mélységeiben nem). A munkaügyi központoknak nincs kifejezetten a célcsoportra kidolgozott eljárásrendje, protokollja, szolgáltatáscsomagja, így – a többi hátrányos helyzetű célcsoporttal együtt – válaszol vagy nem válaszol a felmerülő problémákra.
- 2003 óta, a fejlesztések eredményeképpen (ún. kétnyomtávú büntetés-végrehajtás) a büntetés-végrehajtási intézetekben mára már általánosságban elérhető **börtönpártfogó**. A börtönpártfogó meghatározott időpontokban személyesen van

jelen a büntetés-végrehajtási intézetben, és – előzetes kérelem alapján – igénybe vehető segítsége.

Felmerülő problémák:

- a) Egy intézetre egy börtönpártfogó jut, aki elsősorban a „mindjárt szabadulókkal” tud foglalkozni (átlag kb. 400-500 főre jut egy börtönpártfogó).
- b) Sokszor nem kéri a segítségét, mert a „börtön részeként” él meg, hatóságként, és nem valódi segítőforrásként.
- c) Ekkora kliensszám mellett a börtönpártfogó érdemi munkát korlátozottan tud végezni, munkahely- és lakhelykeresésben kevésbé tud konkrét segítséget nyújtani. Ugyanakkor például nagyon hasznos lehetne akkor, ha a börtönpártfogó eljuttatná a segítségkérőt a megfelelő segítségforráshoz, mintegy „linket” képezve a kettő között a korlátozott kapcsolattartás és egyéb speciális körülmények miatt.

Hiányok és további problémák:

- Bűnelkövetők esetében a formális oktatás keretei mellett rendkívül szükséges lenne **kompetencia fejlesztő programok megvalósítása**, amelynek kiemelt területe lehetne a szociális és életviteli, valamint a pályatervezési, pályaeépítési kompetencia fejlesztése.
- A kompetencia fejlesztés számos területe nem, vagy nehezen valósítható meg a formális oktatás keretei között, például gondolkodás fejlesztése, a megismerési képességek fejlesztése, személyes értékek tudatosítása, a tanulást/megismerést segítő érzelmi és motivációs tényezők megerősítése; tanulás-módszertan, munkaerő-piaci ismeretek, egyéb közösségi és állampolgári kompetenciák, valamint személyiség-fejlesztés/fejlődés.
- A **szabadultakkal való foglalkozás** igazi hiányterület. Szükséges egyrészt lelki/pszichés/mentális segítségük, hiszen a szabadulás krízis. Másrészt a praktikus életfeladatok áttekintése, átnézése, megvitatása. A támogató érzelmi biztonság, felnőtt-ifjúsági kapcsolat mellett a jelenlévő közösség is megtartó erejű, visszaesést csökkentő/megelőző lehet.
- **Civil szervezetek jelenléte** a börtönben esetleges, illetve számát tekintve igen kevés. Egyházi segítségnyújtás ugyan fellelhető, ugyanakkor ez elsősorban a hívők számára

lehetőség. Civil, sőt ifjúságsegítő szervezetek alig-alig találhatók, ugyanakkor a szabadulás utáni beilleszkedéshez igen fontos lenne e szervezetek segítsége, link képző szerepe – azaz a szabadulás utáni „társadalomba bekapcsoló” funkció biztosítása.

- További hiányterület a szakemberek, ifjúságsegítők, szociális munkások, munkaügyi tanácsadók, összességében a segítő munkában tevékenykedők felkészítése a speciális célcsoport problémáira, igényeire, szükségleteire és lehetőségeire.

Saját tapasztalataink és a készített interjúk utáni tapasztalat is az, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló reintegrációs programok általában pályázati forrásokból valósulnak meg. Ami azt eredményezi, hogy **a programok „pályázatfüggők”**, megvalósulásukat, szakmai tartalmukat, időtartamukat a pályázati kiírások, dokumentumok határozzák meg, **nem biztosítják a célcsoport folyamatos ellátását.**

A Váltó-sáv Alapítvány értelmezésében a visszaesés megelőzésnek (az újbóli börtönbe kerülés) a következő területekre kell fókuszálnia, már a börtönben megkezdett esetenedzselés/segítő munka, segítő kapcsolat során: 1. (kliens, fogvatartott) biztos lakhatási körülményeinek megteremtése, 2. állás- és munkavállalás körülményeinek megteremtése, 3. oktatás/képzés/tanulás körülményeinek megteremtése, 4. biztos, tartós, támogató emberi kapcsolatok/kapcsolati háló kialakítása.

Ezeket a feladatokat csak **szakmaközi együttműködéssel** lehet megvalósítani. Az Alapítvány tapasztalata, hogy valódi és tartós sikert akkor értünk el, amikor több szervezet közös munkája eredményeképpen kapott ellátást/szolgáltatást az adott kliens, hiszen a szervezetek mindegyikének van egy-egy „erősebb” szakmai segítségforrása, valamilyen ellátásra való „szakosodása”. A következő intézmények és szervezetek együttműködése szükséges a jelen feladat végrehajtásához:

- büntető igazságszolgáltatás (büntetés-végrehajtás, börtönök személyzete)
- büntető igazságszolgáltatás (pártfogó felügyelet)
- foglalkoztatási (munkaügyi központok)
- oktatási (képző/oktató intézmények)
- szociális (szociális ellátórendszer)
- non-profit, nem állami (civil szervezetek).

Ezt a típusú szemléletet tükrözi a **TÁMOP 5.6.2-10/1**, „A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című kiemelt projekt, melynek alapvető célja a következő. „A konstrukció a társadalmi bűnmegelőzés hatékonyságának javítása érdekében a bűncselekmények áldozatává vagy elkövetőjévé válás veszélyének kitett gyermek- és fiatalkorúak, valamint az áldozatvédelem, áldozatsegítés terén elsősorban a bűnmegelőzést, a bűncselekmények miatt már elítéltek körében pedig a bűnismétlés elkerülését célozza, kiemelt szerepet szánva a korszerű, ún. kettősnyomtávú – az enyhébb és a súlyosabb bűncselekményeket eltérő eszközökkel kezelő – büntetőpolitika társadalmi ismertségének elfogadottságának és alkalmazhatóságának.

A **TÁMOP 5.6.2.** konstrukció a fenti célkitűzések eléréséhez az alábbi tevékenységek megvalósításával és eredményeinek, tapasztalatainak hasznosításával járul hozzá:

- szakma- és intézményközi hálózat kialakítása,
- oktatási, módszertani tanulmányok, szakmai kézikönyvek, tananyagok, segédanyagok elkészítése,
- a már meglévő jelzőrendszerek felkutatása, összehangolása, továbbfejlesztése vagy új jelzőrendszer(ek) kifejlesztése,
- a bűnmegelőzési jelzőrendszer szakmai protokolljának kifejlesztése,
- a célterületen tervezett fejlesztések megalapozására, eredményeik kipróbálására irányuló modellprojektek- és modellkísérletek kidolgozása és végrehajtása.”²⁸

A „**TÁMOP-5.6.1.A-11/1-2.** Elítéltek visszavezetése a társadalomba képzési és foglalkoztatási, valamint egyéb reintegrációs programokon keresztül” célja a már büntetett személyek társadalmi és munkaerő-piaci integrációjának elősegítése, ezáltal a bűnismétlés veszélyének csökkentését támogatja. Fő cél a bűnelkövetés leggyakoribb okainak, a képzetlenségnek, munkára szocializálatlanságnak, a bűnelkövetők, illetve peremre szorultak és a társadalom közötti – kölcsönösen – ellenséges attitűdnek a visszaszorítása. A kiírás különös hangsúlyt helyez a már büntetett személyek öntudatosságának fejlesztésére, valamint érdekérvényesítési képességeik, jogismereteik, felelősségvállalásuk fokozására, mint a bűnmegelőzés fontos eszközszerére. A konstrukció további célja, hogy ösztönözze az állami, civil szervezetek és a munkáltatók partneri együttműködéseinek kialakítását a fenti célok megvalósítása érdekében.

---

²⁸ <http://www.nfu.hu/doc/995>

Szervezetünk konzorciumban pályázott, és támogatásra méltónak ítélték az „ÁTVÁLTÓ”. Reintegrációs program fogvatartottaknak/szabadultaknak című projektet (TÁMOP-5.6.1.A.11/1-2011-0002). A konzorcium tagjai a következők: Váltó-sáv Alapítvány mint főpályázó, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Budapesti Fegyház és Börtön, Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért, továbbá együttműködő partner a Belvárosi Tanoda Szakképzés-szervezési Nonprofit Kft.

A projekt komplex és integrált szociális/képzési/oktatási/munkaerő-piaci/lakhatási/foglalkoztatási program fogvatartottak/szabadultak számára. A program több szervezet/szakma együttműködésével, a szupportív és edukatív elemek szinergiájával valósul meg. Főbb tevékenységek: egyéni mentorrendszer, kompetencia fejlesztés, középiskolai tanulmányok, OKJ-s képzések (szakács, irodai asszisztens), Félutas lakás program, célcsoport foglalkoztatása/munkában tartása (*job coaching*).

A projekt időtartama 30 hónap (2011. 09. 01. – 2014. 02. 28.).

A projekt szakmai tartalma, jellemző tevékenységei a következők:

Projektelőkészítés (szakmai találkozó, projektterv kidolgozása)

Tevékenységek büntetés-végrehajtási intézetben (14 hónap):

Célcsoport toborzása, kiválasztása

A programba bevont célcsoporttagokkal projektszerződés kötése, valamint egyéni fejlesztési terv készítése Az egyéni fejlesztési terv felülvizsgálata, és ennek dokumentálása háromhavonta történik.

A 2 büntetés-végrehajtási intézetben (Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Budapesti Fegyház és Börtön) a **személyi állomány tagjainak felkészítése tréning** keretében a projekttevékenységek fogadására (2011. szeptember-október, 2×2 nap, összesen 40 óra – a 2 alkalom között kb. 1 hónap telik el).

A célcsoport tagok számára **képzések** biztosítása, úm:

- középiskolai képzés (9-10. évfolyam)
- OKJ-s képzés (2011. október-2012. április, 7 hónap: a) szakács (OKJ 33 811 03 1000 00 00, b) irodai asszisztens (OKJ 33 346 01 1000 00 00).

Koncepciónk szerint a magasabb iskolai végzettség, illetve arra ráépülő OKJ-s képzés munkaerő-piaci értéke magasabb, ezért szorgalmazzuk a két képzés elvégzését. Mindkettő előfeltétele a 10. évfolyam. Ugyanakkor a moduláris szakmai oktatás miatt lehetőség van a 8. évfolyam után is elkezdni a képzéseket, mert a szükséges modulok elvégzése után a) konyhai

kisegítő (OKJ 33 811 03 0100 21 01, b) gépiró, szövegszerkesztő (OKJ 33 346 01 0100 3102) képzettség megszerzésére van lehetőség.

Kompetencia-fejlesztés

A bv. intézetben töltött idő alatt folyamatosan heti 1 alkalommal csoportos kompetencia fejlesztésre kerül sor a célcsoporttagok részére.

A célcsoporttagok **egyéni mentori támogatása** büntetés-végrehajtási intézeten belül

Tevékenységek szabadulás után (16 hónap):

A célcsoport tagok a program során szerzett képzettségnek megfelelő munkakörben, szakmában történő **foglalkoztatása** (szabadulást követően, OKJ-s képzés befejezésével/végzettség megszerzése után).

A tevékenységben résztvevő szervezetek, foglalkoztatók: Váltó-sáv Alapítvány (irodai asszisztens, 2 fő). Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért (irodai asszisztens, 2 fő), Tanoda Nonprofit Kft. (irodai asszisztens, 1 fő). Ezen túl természetesen más foglalkoztatókat is keresünk, reagálva aktuális munkafelvételi igényükre.

A célcsoporttagok **egyéni mentori támogatása** szabadulás után (2012. október-2014. február, 16 hónap).

Célcsoporttagok egyéni kompetencia fejlesztése szabadulás után folyamatosan

Egyéb képzések, fejlesztések:

- Önszegítő, sorstárs- és kortárssegítő csoportok szervezésének és működtetésének támogatása
Résztevő szervezet: Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért. A szervezet már működő csoportjaiba történő bekapcsolódás lehetőségét kínálja, valamint akár nyit csoportot a szabadultak számára is.

- Nyelvi képzések szervezése

Résztevő szervezet: Váltó-sáv Alapítvány, Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért. Nagy hangsúlyt fektetünk a nyelvoktatásra, a büntetés-végrehajtási intézetben kötelező az angol nyelvi oktatás, szabadulás után pedig lehetőség van a további nyelvtanulásra.

- Gépjárművezető tanfolyam biztosítása

A projekt keretén belül 10 főnek lehetősége van gépjárművezetői engedély megszerzésére, ezzel bővítve azokat a tudásokat/ismereteket/végzettséget, ami még előnyösebb helyzetbe juttatja a munkaerő-piacon.

- Művészeti foglalkozások szervezése, ezekbe történő bekapcsolódás biztosítása

- Tanulásegítés megszervezése, működtetése

- Kreatív és szabadidős programok szervezése.

A célcsoport lakhatási nehézségeinek enyhítése, lakhatásuk elősegítése – Félutas lakás programok

A szervezetek működtetnek Félutas lakás programot: a Váltó-sáv Alapítvány kifejezetten a célcsoport számára, a Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért pedig a józan szenvedélybetegek számára. A projekt keretén belül a Váltó-sáv Alapítvány 6 fő Félutas lakásban történő elhelyezését vállalja, míg a Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért 2 fő józan közösségbe történő lakhatási integrálását tervezi.

Számszerűsíthető eredmények: a projekt 40 főt ér el, a bevontak, valamint a képzésbe kerülők száma 22 fő (ebből 5 nő, 23%), ebből a képzést elvégzők száma 17 fő, a munkába helyezettek száma 11 fő, ebből 6 hónapos munkaviszonyt létesítők száma 7 fő.

Az „Elítéltek visszavezetése a társadalomba képzési és foglalkoztatási, valamint egyéb reintegrációs programokon keresztül” II. alkomponense – „Speciális integrációs és reintegrációs foglalkozások fogvatartottak, pártfogó felügyelet alatt állók, javítóintézeti neveltek számára **TÁMOP – 5.6.1.A-11/3-4.**” kiírás célja megegyezik az I. alkomponensével, a fő különbség a kettő között a foglalkoztatás, azaz az I. komponensben ez a pályázat része, a II. alkomponensben azonban nem kötelező elem. A szabadságvesztésüket töltő, esetleg csupán korlátozó intézkedésekkel sújtott terheltek közül azok reintegrációja érdekében, akiknek foglalkoztathatósága elé nem csupán a pótolható szakmai tudáshiány tornyosul, hanem a szocializáció, vagy a tanulási, beilleszkedési képességek hiánya is, sajátos eszközöket kell alkalmazni. Cél e rendkívül nehezen integrálható, s ezért fokozottan veszélyeztetett társadalmi csoport tagjai tanulási képességeinek, önismeretének, tudatosságának, bűn-belátásának, társadalmi felelősségérzetének növelése. Közvetlen cél a sikeres munkaerő-piaci (re)integrációt szükségszerűen megelőző állapot elérése, azaz foglalkoztathatóságuk elősegítése, amely elsősorban a szociális munka (egyéni esetkezelés, csoportmunka, közösségi munka) és más humánszolgáltatások eszközeivel érhető el.

A Váltó-sáv Alapítvány erre a kiírásra is pályázott, konzorciumban (a konzorciumi tag a Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért, együttműködő partner pedig a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet), a projekt elbírálás alatt. A projekt összegzése: A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben kompetencia fejlesztő programok biztosítása előzetes és ítéletüket töltő fogvatartottak számára, kiegészítve kortárs/sorstárssegítő képzéssel, továbbá a strukturált szabadidő biztosításával. A fejlesztés/oktatás segítő kapcsolattal (=mentorrendszer)

egészül ki (komplex szupportív, edukatív rendszer). A célcsoport támogatása bv. intézetben és szabadulás után folyamatos (után követés, folyamatos gondozás, segítség szabadulás után).

A projekt időtartama terveink szerint 24 hónap.

A projekt szakmai tartalma, jellemző tevékenységei a következők:

Projektelőkészítés (szakmai találkozó, projektterv kidolgozása)

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben a **személyi állomány tagjainak** felkészítése **tréning** keretében a projekttevékenységek fogadására (2×10 alkalmas tréning, alkalom/1,5 óra, csoportonként 12-15 fő, 1. 2012. február, 2. 2012. augusztus, létszám össz.: 25-30 fő).
Eredmény: bv. személyi állományának kommunikációs kompetenciái fejlődnek, együttműködés hatékonyságának növelése.

Tevékenységek a célcsoporttagok számára:

Célcsoport toborzása, kiválasztása, bevonásuk a projektbe (2012. január-február)

A programba bevont célcsoporttagokkal projektszerződés kötése, valamint egyéni fejlesztési terv készítése Az egyéni fejlesztési terv felülvizsgálata, és ennek dokumentálása háromhavonta történik. (2012 márciusától 2013. októberéig).

2012 márciusától a következő tevékenységek a projektidő alatt:

Kompetencia fejlesztés (egyéni és csoportos kompetencia fejlesztő programok indítása a Fővárosi Bv. Intézetben belül, célcsoport kompetencia fejlesztése): csoportos foglalkozások (5x3 és 1x5 alkalom), kompetencia fejlesztés a célcsoporttagok számára (ELŐZETES)²⁹:

Fókuszban a megértés (anyanyelv és kommunikáció), Fókuszban a számok (matematika), Fókuszban az ismeretszerzés (tanulásmódszertan), Fókuszban a gondolkodás (logika, problémamegoldás), Fókuszban az életvezetés (szociális és életvitel) - (KÖTELEZŐ), Fókuszban a munka (munkaerő-piaci ismeretek) - (VÁLASZTHATÓ). Eredmény: célcsoport (kulcs)kompetenciáinak fejlődése.

Fókuszban a szabadság (felkészítés/felkészülés a szabadulásra, a munka világára; 12 alkalom/hét/1,5 óra) (LETÖLTŐ). Eredmény: tervekkel és információkkal szabaduló célcsoporttagok.

Fókuszban az angol nyelv (idegen nyelvi fejlesztés), Fókuszban az alkotás (strukturált szabadidő eltöltés, „kézműves” és kreatív írás) (ELŐZETES+LETÖLTŐ) – a projektidő alatt

---

²⁹ Előzetes: előzetes fogvatartásban lévő személy, ítéletet még nem kapott. Letöltő: büntetését töltő, ítélet után álló fogvatartott; elítélt.

mindkettő folyamatos, 1,5 óra/alkalom/hét. Eredmény: a célcsoport képessé tétele a strukturált, értelmes szabadidő eltöltésére.

Váltó Program: a szakképzést adó képzés megkezdéséhez szükséges bemeneti kompetenciák megszerzésére irányuló képzés biztosítása (9-10. évfolyam). Eredmény: munkaerő-piaci szempontból magas értéket képviselő szakmák, képzések elsajátításának lehetősége a célcsoporttagok számára, érettségi bizonyítvány megszerzésének lehetősége.

Kortárs/sorstárssegítők képzése (Váltó-Láz: szabadulásra felkészítő társasjáték és az ehhez kapcsolódó „játékvezetők” képzése, 2 óra/1 alkalom/10 hét). Eredmény: kortárs/sorstársképzők megjelenése bv. intézetben belül; szabadulásra felkészítés újszerű megközelítése.

A célcsoporttagok **egyéni mentori támogatása** bv. intézetben belül és szabadulás után. Eredmény: segítő kapcsolatok megjelenése bv. intézetben belül és szabadulás után.

Váltó-sáv Információs Bázis: szabadulást segítő adatbázis, ennek internetes megjelentetése, folyamatos frissítése. Eredmény: több szakmai szervezet, célcsoporttag számára válik elérhetővé.

Módszertan: fejlesztés/oktatás, folyamatos (utó)gondozás („throughcare”=„átgondozás”), egyéni esetkezelés/segítő kapcsolat (=mentorrendszer), csoportmunka, Váltó-Láz (szabadulásra felkészítő társasjáték), stb. – összességében széles és újszerű módszertani paletta.

Számszerűsíthető eredmények: a programba bevont célcsoporttagok száma: 70 fő, ebből az egyéni fejlesztési tervet teljesítők száma 42 fő (60%), a programba bevont nők száma 21 fő (30%).

Összességében tehát elmondható, hogy a Társadalmi Megújulás Operatív Programok keretében kifejezetten a célcsoport társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének támogatására is kiírtak pályázatokat, melyek célkitűzése reagál a fejezet elején említett hiányok egy részére. Ugyanakkor ezekkel a pályázati projektekkel az a legfőbb probléma, hogy a projekt zárása után – legalábbis az eddigi tapasztalatok szerint – a fenntartás ugyan megvalósul (után követés formájában például), de ugyanolyan intenzitással – forráshiány miatt – nem működnek az előző tevékenységek. A TÁMOP 5.6.2., valamint a TÁMOP 5.6.1. projektek már a fogvatartottak/szabadultak nagyobb hányadát elérhetik, ugyanakkor az egyéb pályázati konstrukciók keretében megvalósuló programok a célcsoportot viszonylag kis számban tudta elérni és/vagy változást indukálni/generálni.

3. A célcsoport erősségei és gyengeségei munkaerő-piaci szempontból

„Nem tudom, miért vállaltam, gondoltam, próbáljuk meg. Az első egy fiatal srác volt. Egyszerűen csak bejelentkezett, nem tudtam, mi volt vele. Aztán három nap után azt mondta: „rendes voltál hozzám, úgyhogy elmondom, hogy nemrég szabadultam”. Ki akart szabadulni abból a körből, még a kapcsolattartója telefonszámát is megadta. Azt mesélte, ha korábban kapott is munkát, kihasználták, hogy ült, kevesebbet fizetnek neki, nem jelentették be. Már vagy pár hónapja dolgozott nálam, amikor elhatározta, hogy leérettségizik, kérdezte, segítenék-e neki ebben. Segítettem, persze, sokszor elengedtem. Aztán emiatt kezdett rapszodikus lenni a munkája, hullámvölgyek- hullámhegyek váltakoztak. Egy ideig türelmes voltam, de aztán el kellett válnunk egymástól. Amíg az ember nem zárja le a múltját, nem fog tudni lépni, nála is visszajöttek a régi ismerősök... de azóta hallottam, csak leérettségizett az a bűdös kölyök!

A másik mélyvíz volt, egy negyvenéves cigányember. Azzal kezdte, hogy nem dolgozott soha, viszont ült tizenkét évet. Na, akkor azért nyeltem egyet. Azt mondta, elege lett, tisztességes életet akar. Sokat tanultam tőle, megmondom őszintén. Egyszer azt mondta, nem érti, hogy az emberek a villamoson miért ilyen szomorúak. Nem örülnek, hogy kint vannak és süt a nap?

Na, hát ő az alapoknál kezdte. Meg kellett például szoknia, hogy esténként fel kell kelnie lekapcsolni a villanyt, mert nem alszik el magától. Meglepődtem, amikor azt kérte, segítsék neki azzal, hogy nem adom oda a fizetését, hanem beosztom neki.

A munkában nem volt könnyű vele. Nagy igyekezettel pontosan végrehajtotta az utasításokat, de ha valami változott, nem tudott kombinálni, mindig szüksége volt egyértelmű irányításra. Egyszer még kiabáltam is vele, azt mondta, „hát főnök, ha valaki így beszélt volna velem nyolc éve, már nem élne...”

Sokat lelkiztünk és ez furcsa volt. Mindig mondtam neki, legyél túl azon, hogy kint vagy, próbáld meg és akkor én segítek. Egy kérésem van, ne tűnj el, ha nem bírod, szóljál. És végül tényleg sok volt ez neki, amit nem is csodálok. Szólt, hogy kilép. Nálam nyolcvanezerre volt bejelentve, másnap több milliós autóval hozták őt a papírjaiért. Bedobta mindet a kukába.

Talán naiv voltam... Lehet, hogy túl sok szabadságot kaptak. Meglepődtek, hogy segíteni akarok, megbeszélni velük a dolgaikat. Talán szigorúbbnak kellett volna lennem, hiszen addig kemény kontroll alatt éltek. Nagyobb erőfeszítés ez nekik, mint gondolnánk. Erről az oldalról nem is látjuk, mennyire.”³⁰

---

³⁰ Részlet szabadultakat foglalkoztató munkáltatóval készített interjúból.

A célcsoport erősségei és gyengeségei munkaerő-piaci szempontból

Leszögezhető, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultakra is jellemzőek általában a munkaerő-piacon hátrányos helyzetű célcsoportok sajátosságai:

- A fogvatartottak és a szabadultak többsége **nem rendelkezik szakképesítéssel**, sőt **aluliskolázottak**, gyakori a befejezetlen vagy a büntetés-végrehajtási intézetben befejezett általános iskola. A piacképes szakmához szükséges 10. évfolyam általában hiányzik, még a fiatalok esetében is.

- Rendelkeznek szakképesítéssel, de **szakmájuk nem piacképes**.

- Rendelkeznek szakképesítéssel, de előző, kriminális életvezetésük (bűnözés) miatt szakmájukban csak igen kis ideig, vagy egyáltalán nem dolgoztak, azaz **gyakorlati tapasztalatuk nincs vagy minimális**.

- Nem rendelkeznek a munkaerő-piacon jelenleg nélkülözhetetlen kulcsképeségekkel, mint az alkalmazkodó-, konfliktuskezelő, probléma-megoldó, tervező-, érdekképviselő- és kommunikációs készség. Gyakori a **kulcskompetenciák hiánya**.

- Nincsenek munkára kész állapotban sem pszichésen, sem mentálisan, vagy akár egészségügyileg, vagy anyagi okokból vagy helyzetükből adódóan nem birtokolnak megfelelő öltözetet, munkaruhát, stb.

- A munkáltató nem vehet támogatást igénybe büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultak esetében, vagy ha meg is teheti, ez csak egy igen kis hányadát fedezi a foglalkoztatásnak, viszont rendkívül sok adminisztrációs munkával jár. Nem elég, hogy egy igen deprivált, problémás célcsoporttagot alkalmaz – ez már eleve többletmunkát jelent számára -, még adminisztrációs terhei is növekednek, hivatalokkal kell „hadakoznia”.³¹

- Más részről a célcsoporttagok **motiválatlanok az elhelyezkedésre**, egyrészt, mert ismeretlen számukra a világnak ez a szelete előző életvitelük miatt, másrészt szocializációs problémák miatt, harmadrészt pedig a jövőre orientáltság, a tervezés hiánya miatt, ami általánosságban jellemző mind a fogvatartottakra, mind a szabadultakra.

- A célcsoporttagok igen „válogatósak”, **irreális elképzelésük** van mind a munkahelyekről, mind a munkáról, mind pedig a szereshető jövedelem nagyságáról. Nem mérik fel reálisan,

---

³¹ 6/1996. (VII.6) MüM rendelet: „... meghatározott támogatás legfeljebb egyévi időtartamra annak a munkaadónak is nyújtható, amely pártfogó felügyelet alatt álló személy vagy olyan személy foglalkoztatását vállalja, aki a szabadságvesztés-büntetésből a támogatás iránti kérelme benyújtását megelőzően, hat hónapnál nem régebben szabadult...” Az említett támogatás gyakorlatilag járulékvállalás, nagy kérdés, hogy a munkáltató számára mindez megéri-e? Azaz kap-e valódi támogatást?

hogy helyzetük, iskolázottságuk, szakmai tudásuk nagyon gyakran az alacsony státuszú segéd- vagy betanított jellegű álláslehetőségek elvállalását teszi lehetővé számukra. És ezek a munkák relatíve valóban alacsony jövedelmet jelentenek.

- A célcsoporttagok nem rendelkeznek a munkavállaláshoz szükséges információval, amit már a büntetés-végrehajtási intézetben el lehetne juttatni nekik, tekintve, hogy úgymint ott kell lenniük, vagyis fizikailag biztosan meg tudják hallgatni.

- A célcsoporttagok gyakran azért nem kérnek segítséget az elhelyezkedésben, mert egyrészt **nem is tudják, hogy kérhetnének segítséget, vagy kitől tudnak segítséget kérni.** Más esetekben fel sem merül, hogy nem az előző, hatékony, az „itt és most”-ra reagáló életmódját folytatja a szabadult. Nem is tudja elképzelni, hogy van vagy lehet más lehetősége. Gyakran az alacsony érdekképviselő képesség akadályozza meg őket, hogy segítséget kérjenek. Összességében a segítség számukra elsősorban és kizárólagosan anyagi jellegű támogatás.

A következő táblázat azt a néhány specialitást jeleníti meg, ami a célcsoportra (fogvatartottak és szabadultak) munkaerő-piaci szempontból jellemző:

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - praktikusság, ügyesség, egyes esetekben kifejezetten jó manuális készségek - felülkontrolláltság (nagyítéleteseknél) - erős monotónia tűrés (nagyítéleteseknél) - precizitás (nagyítéleteseknél) - érdekérvényesítő képesség - speciális tudás, ismeret - rendszerszemlélet és kreativitás - kommunikációs (manipulációs) készség - gyorsaság; gyors reakció - kreativitás - alkalmazkodóképesség - bizalom elnyerése esetén erős 	<ul style="list-style-type: none"> - alacsony szabály- és kötöttségtűrő képesség - erős kudarckerülés (emiat akár jó lehetőségeket is gyorsan feladnak) - nagyfokú előítéletesség - alacsony szintű a tervezés és döntés képessége - alacsony és túlzó önértékelés, együtt (nem reális énkép, önismeret és önértékelés) - széles, mozgósítható kapcsolatrendszer hiánya (rejtett munkaerő-piacról is kiesnek gyakorlatilag) - nagyfokú alkalmazkodó képesség - érdekeiket nem képviselik,

<p>kötődés, elköteleződés</p> <ul style="list-style-type: none"> - ezáltal nagy teherbíró képesség 	<p>amennyiben az előző, kriminális életmódjukat változtatni kívánják</p> <ul style="list-style-type: none"> - önérvényesítés non-konform módon - börtönszocializáció káros hatásai - motiválatlanság
---	---

„Hogy szeretnél dolgozni?”

Önállóan. Például a munka, hogy függök valakitől, és bárkinek a hülyeségére ugranom kell, na ne... Ezt gyerekkoromtól megszoktam, hogy nem így volt, persze anyu igen, de eljöttem, és tizennégy év után senki nem tudta azt mondani, hogy nem mész sehova, mert én azt mondtam: nem, ezzel elkéstél. Az életemet senki nem befolyásolta azzal, hogy megmondta, hogy mit csináljak, és mit ne csináljak. És ezt bent megszoktam, ott muszáj volt, kényszer volt. És most kint azért nem. Ha akkor okos lettem volna, és nem szórtam volna a pénzemet, akkor most megvalósíthatnám, amit én szeretnék. Nem kéne függöm senkitől. Csinálnék egy saját céget, bármit, és azt csinálnék, ott is dolgoznék, de nem... Így bejön a kollégám, a főnököm. Megy az egymásra való köpködés, furkálás, ez régen volt divat, egy bandában...” (SZ1)

„És azóta is ott dolgozol?”

Nem, az seggfej volt, eljöttem tőle, mindig falat kapartatott velem. Szóval ránézek valamire és tudom, hogy feleslegesen csináltatja meg, tehát egy halál jó mész falfelületet lekaptat, olyat, ami telibe van glettelve alatta, tehát le sem jön, meg le sem lehet robbantani róla, de biztonság kedvéért kaparjuk le róla, de az istennek nem jön le, de azért kaparjuk le... Erre nem vagyok kíváncsi. Azt otthagytam. Mondta, mindjárt megyünk el, jössz velünk, viszlek mázolni, jó, mondom. És most hova mész, megyek anyagot venni, mondom, jó, menjél, ahogy elment, fölvettem a táskám, aztán elmentem én is.

És akkor többet nem mentél dolgozni?”

Oda nem. Utána vettem megint egy újságot, megint elmentem, az is sikerült. De az már nem elsőre, hanem érdeklődtem, és kijegyzeteltem magamnak úgy tízet, ahova már elvileg holnaptól mehetek dolgozni, nem telefonálgatok, tök felesleges, mert választok, hogy hova megyek... Na, választottam egyet, ki volt írva, hogy csak jó szakember... Hiper-szuper csávók kellene. Fölvívom, hát akkor személyes találkozás, meg két hét próbaidő. Na ott dolgoztam, ez a főszer ez dm-ekre specializálódott, ilyeneket újított föl, azok meg köztudottan... Letelt a próbaidőm, kaptam fehér munkaruhát, izét, mindent. Akkor vitt lakásokra, és ott is dolgoztam. Aztán egyszer már ilyen huzatosabb idő volt, és kint álltam az ablakpárkányon, és mázoltam az ablakot... Arcüreggyulladás kaptam, kaptam a gyógyszereket, mondta az orvos – lázas is voltam, tiszta fekete volt az egész szemem -, hogy maradjak otthon, ne ugráljak, ne menjek dolgozni, főleg huzatba ne menjek, hogyha azt akarom, hogy mindenféle tüszurkálás nélkül ez elmúljon, adott gyógyszereket – jó drága volt. Otthon fetrengtem, de ennek a csávnak betelefonáltam, hogy ez van, arcüreggyulladásom van stb., van orvosi leletem, röntgen meg minden, csontvázam, amit csak akar, viszem! Jó, persze, rakassam össze magam, majd jelentkezzem. Na, hát fölvettem valakit a helyemre, aztán vissza sem mentem utána. Jó, amivel lógott, utána azt odaadta, de mondta, hogy most nem tud munkát adni, hívjam vissza hétfőn. Visszahívtam hétfőn: most nem tudok neked mit mondani, hívjál vissza szerdán... Nem hívtam vissza szerdán, rácsörögtem, hogy ha majd lesz

munka, egyszerűbb, ha te telefonálsz, mint hogy én mindig telefonáljak neked, persze, igen úgy lesz minden... Aztán elmentem egy másik helyre, az meg tök jó csávó, volt tanár, mindent tudományosan megmagyaráz...

Szóval szeretek vele dolgozni is, tehát ezt kell mondjam, hogy szeretek vele dolgozni, de úgy különösebben nem halok meg ezért a szakmáért, hogy de jó, milyen szerencsés ember vagyok..!” (SZ2)

„A cukrász szakmát nem szereted?”

Jó, csak nem ilyen szinten. A cukrászkodás úgy jó, ha te csinálod az egész folyamatot. Tehát a tésztagyúrástól a töltésen át a sütésig mindent egy ember végez! Nálunk ez nem így van.

Szét vannak osztva a feladatok, ha jól sejtem.

Igen. Még azt sem tudod megcsinálni, hogy ma csak tésztát, holnap krémet, azután díszítek. Valamelyikhez beosztanak, azt profin megtanulod, és azt kell csinálnod, és akkor száz évig csak tésztát csinálsz. Meg hát keveset fizet. Van, hogy csak üstöt kell pakolni, ami rohadt nehéz. Csak a habverőkanál öt kiló.” (SZ3)

„Dolgozhatsz te úgy, mint az állat, de itt semmi esélyed, de tényleg. Én most a saját kezem munkáján tapasztalom. Tudom, hogy van, amikor hatszor annyit dolgozom, most, amikor beteg voltam, hamarabb mentem két héttel dolgozni. Ki voltam írva, mégis kétszer bementem dolgozni, mert telefonáltak, hogy sok a munka. Nem azt mondták, hogy köszönöm, hanem azt mondták, hogy ha tudok, menjek dolgozni. Érted, a beledet kiköpöd, dolgozol, mint az állat, szarért-húgyért, de szó szerint, ezt nem megbecsülik, meg hogy előlépsz vagy valami, semmi! Rádásul most kevesebbet is keresek, mint akkor. Nekem ez nagy gond! Ezt mondtam régen is, hogy nem tudok úgy élni, nem tudom azt megvenni, amit akarok, nem úgy tudok vásárolni, nem tudtam karácsonyi ajándékot venni! Ez azért nem egyszerű! Amikor haza akarok utazni a szülőkhöz, akkor ugye már nincsen diák, így öt- hatezer forint csak haza az út, meg vissza az utazás, és akkor még ott ugye költ is az ember! Az étkezésben megint nem azt eheted, amit akarsz, mondjuk azért szerencsém van, mert cukrászdában dolgozom, és ott tudok enni. De így is kevés! Másodállást kell vállalni, én takarítást vállaltam. Nem szóltam senkihez, csendben maradtam és mindent megcsináltam. Egyébként sem volt egyszerű elvállalni a takarítást, tudod, mások után takarítani a WC- t. Még bent a börtönben kitakarítod, de hogy itt kint is?! Ennek ellenére, hogy csendben maradtam, minden nap jelezték, hogy aki takarít, az alsóbbrendű lény! Még ezt is le kellett nyelni. Minden nap, mindig odatettek valamit. Pedig nem is szóltam hozzájuk. Ilyen kedves emberek vannak. Gondold el, hogy mi lenne, ha megtudnák, hogy hol voltam! Akkor mi lenne? Állandóan mondanák? Felmondtam ezt a takarításos munkahelyet, viszont kell valamit keresnem helyette. Most ez az egy- két hónap nehéz lesz, míg felkészülök, mármint megélhetés szempontjából. Minőségileg kevesebbet kajálhatok, mint eddig.” (SZ4)

„Pár nap múlva felhívtak, és mondták, hogy felvettek. Mondanom sem kell, eleve többet kellett mutatnom, mint egy átlagembernek. Hétfévente, ünnepekkor én mentem be és mindenre nagyon vigyáztam. Sosem mentem például egyedül az öltözőbe, inkább egy órát járkáltam, míg végez valaki. Én nem nagyon mondtam, hogy miket csináltam, de nem is titkoltam. A főnöknek mondtam, annak mondja el, akinek akarja. Utólag tudom, hogy senkinek nem mondta el. Végül ebből egy nagyon jó dolog lett, csak pár hónapot kellett volna maradni, de én bejártam továbbra is segíteni és egy év múlva azt mondták, kész a szerződés, ha akarom, aláírhatom. El se hittem. Felvettek állásba és három évet voltam ott. Szerettem, de keményen kellett dolgozni.” (SZ5)

Lehetőségek; tippek munkáltatóknak

- Olyan feladatok és munkakörök, ahol a „semmitől kell valamit” csinálni. Fogvatartás alatt számos tárgy és lehetőség tiltott, így a fogvatartottak két drót segítségével főzni tudnak – „keráló” -, nincsenek kondigépek, kifejlesztnek a testedzéshez szükséges eszközöket stb. – összefüggés a kreativitással.
- Hosszú évek alatt megtanulnak uralkodni az érzéseiken, érzelmeiken. Olyan munkakörök igen alkalmasak számukra, ahol erre nagy szükség van vagy lehet.
- A börtönbeli élet igen nagyfokú monotóniát jelent. Ez számukra biztonság is. Ezért erős monotóniatűrés alakul ki – tehát olyan munkakörök, ahol ez szükséges, alkalmasak számukra, tudják kezelni.
- A hosszú börtönévek alatt bizonyosfokú „kényszeresség” is kialakul. Ahol rendkívül nagy precizitás szükséges, szintén alkalmas álláslehetőség számukra.
- A bűnözői életút alapja az érdekérvényesítés, a manipuláció, a kommunikáció.
- Rendelkeznek speciális ismeretekkel, például biztonságtechnikai, vagy egyéb, bűncselekmények elkövetéséhez és annak kiküszöböléséhez szükséges ismeretek: ingatlanlancsalás, autófeltörés, betörés stb.
- A célcsoport megnyerésére fontos „eszköz”, módszer a nyílt, egyértelmű kommunikáció, a megállapodások pontos betartása.
- Szeretik és elismerik a jó értelemben vett „tekintély személyeket” (szignifikáns másik), akiket ismereteik, tudásuk, hozzáállásuk, kommunikációjuk stb. alapján fogadnak el.
- A célcsoporttal való kommunikáció egyik sarkalatos pontja: a segítőnek, munkáltatónak soha, semmilyen helyzetben nem szabad gyengének, bizonytalannak látszania. A kedvesség, a magabiztosság, a tudás együtt, egyszerre jelentős eredményekre vezethet. A kommunikációban mindezek mellett nem szabad lekezelő, lenéző stílust alkalmazni.
- Célravezetőek a határozott, egyértelmű utasítások és határok, következmények (ezek kijátszása, a határok próbálgatása a szabadult legfőbb „kedvtelése”, persze a legkritikább esetben tudatosan).
- Összességében igen fontos lehet, ha a munkáltató rendelkezik ismeretekkel a célcsoport, a szubkultúra világáról. A hiányzó tudás, a naivitás igen negatív lehet a klienscsoport szemében.
- Elérhető, hogy a szabadult foglalkoztattak egymást motiválják, egymásra figyeljenek, és ez jelentős hatékonyságot és elköteleződést is jelent a továbbiakban.

4. A szabadulás és a munka. A munkavállalás és a munkába állás lehetőségei és akadályai a célcsoport szempontjából

„Szabadulásod után milyen problémákkal találtad magad szembe? Bárhol.

...Következő, ami számomra nagyon lényeges, a melóhely. Munkát találni így, hogy két év múlva tölteném ki az ítéletemet, és onnantól kezdve még tíz évig rajta van az erkölcsimen, hogy büntetve voltam, ez nagyon nagy akadály. Ez olyan nagy akadály, hogy a munkahelyek 95%-ához kérik manapság, és nem mindegy... És mindenhol az a feltétel, nem egyszerűen, hogy kell az erkölcsi, hanem, hogy tiszta erkölcsi, ezt kikötik. Tehát, hogy makulátlan emberkérről legyen szó. És ez manapság nagyon fontos. Ez egy hatalmas, nem hogy egy fal, hanem előtte és mögötte is még egy árok. Azt azért megmászni... Szóval ez nevétséges, ha ezt én is csak hallanám, én is mosolyognék rajta. De azért így, hogy már túl vagyok néhány helyen, amit végigjártam, és mindenhol azt a választ kaptam... Volt, ahol úgy kezdtek: hát, igen erkölcsi. És akkor utána mondták a többit, és én mondtam, hogy jó, akkor ne is folytassa... És volt bizony olyan hely, ahol felhívták a cégnek a tulajdonosát, hogy nem lehetne-e eltérni ettől ebben az egy esetben? Tehát annyira úgy látta az ottani főnök, hogy én odavaló vagyok. Mert fiatal vagyok, energikus, látja, hogy nem vagyok tírják, és ez fontos. De nem, ettől nem tekinthetnek el. Ez így elég nehéz.” (SZ5)

Az elmúlt években a gazdasági világválság tartósan kedvezőtlenül befolyásolta a foglalkoztatást, nemcsak Magyarországon, hanem az Európai Unió területén belül és azon kívül is. A munkaerő-piaci folyamatok jellemzője a foglalkoztatás csökkenése és a munkanélküliség növekedése volt. A munkanélküliség tekintetében 2010. I. negyedéve óta figyelhető meg folyamatos csökkenés – a gazdasági stabilizáció következményeként. Ugyanakkor Magyarországon a fő problémát nem is a magas munkanélküliség, hanem a rendkívül nagyarányú inaktivitás jelenti. A munkaerőpiactól nagy tömegek maradnak távol, ami alacsony foglalkoztatást eredményez, s e mellett alacsony munkanélküliség jellemzi a magyar munkaerő-piacot. 2010-ben a foglalkoztatottak száma 3.750.000³² fő, ami 55,4%-os foglalkoztatási szintnek felel meg a 15-64 éves népesség körében (mely megegyezik a korábbi évi szinttel). A foglalkozási ráta 2010-ben változatlanul a Közép-Magyarországi Régióban a legmagasabb (53,8%), legalacsonyabb Észak-Magyarországon (42,9%), illetve az Észak-Alföldi Régióban (44,1%).

---

³² A 2010-es adatok forrása: Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján 2010. http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_eves_reszletes

A munkanélküliek száma 2010-ben 474.800 fő, a munkanélküliségi ráta 11,2% volt. A munkanélküliségi ráta értékeit vizsgálva legkedvezőbb pozícióban szintén a Közép-Magyarországi Régió volt, ahol a munkanélküliségi ráta 8,9%, melynek majdnem kétszerese jellemezte az Észak-Magyarországi Régiót (16%).

Társadalmunkban a munkát a munkahellyel, a munkavállalással, a keresetet biztosító tevékenységgel azonosítják. A formális, hivatalos munkaviszonyban, társadalmilag a piacon keresztül hasznosnak elismert és ezért megfizetett munka biztosítja az egyén megélhetését, társadalmi státusát, identitását, számos jogát és kötelezettségét (Simonyi, 1997).³³

A munka olyan tevékenység, amely **a humán szükségletek kielégítésének adekvát módját és lehetőségét jelenti**. Szükségyszerűségről beszélünk akkor, ha mechanikus, monoton, az egyén elképzeléseinek és képességeinek nem megfelelő a tevékenység, a munkavégzés a „valamiből élni kell” motivációból ered. Motivációtól függetlenül alkalmas arra, hogy megteremtse az alapot az egyén szükségleteinek biztosításához és kapcsolatát a társadalommal.

A munka minden ember számára fontos, mert:

- hiánya megbetegíthet (nincs értelmes időstrukturálás, „haszontalanság” érzés merülhet fel a munkanélküli egyénben);
- a munkából szerzett jövedelem biztosítja az anyagi javakat;
- biztosítja az ember szociális kapcsolatait;
- az önmegvalósítás lehetséges módja;
- stimulálja a személy fejlődését (fizikai, intellektuális és szociális értelemben folyamatos teljesítményre motivál);
- a foglalkozási szerep az egyén önmeghatározásának, identitásának lényeges része, mely jelentősen befolyásolja társadalmi, gazdasági státuszát a társadalmi hierarchiában. (Czike-Tausz, 1996).³⁴

---

³³ Simonyi Ágnes: Munkaszociológia. Bp., 1997. Széchenyi István Főiskola. Kézirat. 6-7.o.

³⁴ Czike Klára - Tausz Katalin: Gyorsjelentés a szegénységről. Bp., 1996. Szociális Szakmai Szövetség

Szabadultak a munkaerő-piacon

Tanulmányunk I. fejezetében – a 2006-os kutatásunk adataira támaszkodva - már ismertettük a fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetbe való kerülés előtti munkaviszonyára jellemző adatokat, mely szerint a megkérdezettek közel fele vagy látens – feketemunkát végző – vagy tényleges munkanélküli volt - börtönbüntetését megelőzően. Mint azt a későbbi adatokból látjuk, szabadulás után sincs ez másképp, helyzetükre nem a javuló, hanem inkább a romló tendencia jellemző.

A továbbiakban a szabadultak helyzetét elemeznénk, számba vennénk esélyeiket, lehetőségeiket a munkaerő-piacon, ismertetnénk problémáikat a munkaerő-piaci beilleszkedés terén. Mindehhez az elmúlt években végzett kutatásaink eredményeit, illetve a kliensekkel folytatott napi munka tapasztalatait használjuk fel.

2007-2010 között két kutatásunk keretében követő interjúkat is készítettünk, azaz az első interjú még fogvatartás alatt, szabadulás előtt, a követő interjú pedig szabadulás után valósult meg. 2007-ben az Oktatásért Közalapítvány támogatásával szabadulás után néhány héttel tizennégy fővel, majd 2009-2010-ben a Budapesti Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány támogatásával szabadulás után 1. körben 13 fővel (szabadulás után átlag 38 nappal), majd 2. körben (szabadulás után átlag 8,5 hónappal) 6 fővel készültek követő interjúk. Az interjúk során feltett kérdések több témakört érintettek, melyek között természetesen szerepeltek a munkavállalással kapcsolatos kérdések is.

Amennyiben a szabadultak munkaerő-piaci helyzetére vonatkozóan a 2007. évi kutatásunk eredményeit vizsgáljuk, akkor a következőket összegezhethetjük: a célcsoport foglalkoztatás és munkaerő-piaci helyzete szempontjából **jellemzőek az alkalmi munkák, a szezonális munkák és az alacsony presztízsű munkák: a jövedelmek nem kiszámíthatóak, nem állandóak, nagyfokú a bizonytalanság** (mezőgazdasági, építőipari – fizikai munkák). Szabadulás után néhány héttel mindössze 2 főnek (14%) volt munkaszerződése, 7 fő (50%) feketén vagy alkalmi munkavállalói kiskönyvvvel dolgozott, 5 főnek (36%) pedig az interjú elkészítésekor még egyáltalán nem sikerült munkába állnia.

Mindkét kutatás tapasztalata az, hogy **a szabadultak a munkakereséskor a családtagokon, ismerősökön kívül nem fordulnak máshoz, nem számítanak egyéb szervezet segítségére,** és ennek megfelelően nem is kérnek máshonnan segítséget. Jellemző, hogy akinek munkája lesz, az **általában ismerős, családtag révén tesz erre szert,** illetve a 2009-2010-es kutatásban igen magas volt (5 fő - 38%) a saját vállalkozást folytatók száma. Ők már börtönbe

kerülésük előtt saját vállalkozásukban dolgoztak, majd szabadulás után többségük szintén ugyanott tevékenykedett. De így, hogy ilyen magas volt a saját vállalkozást szabadulás után is folytatók száma, az 1. követő interjú során összesen 7 főnek (54%) volt munkája, a 7 fő közül 4 fő vagy saját, vagy családja/hozzátartozója vállalkozásában dolgozott. A fennmaradó 3 fő közül 1 főt ismerőse alkalmazott, 1 fő ismerős/barát révén talált alkalmi munkát, 1 főt pedig volt főnöke vett vissza korábbi (börtön előtti) munkahelyére. 6 főnek pedig szabadulás után néhány héttel még alkalmi munkára sem nyílt lehetősége. 2010-ben a 2. követő interjú során 6 fővel készült interjú. 2/3-uk (4 fő) mondta azt, hogy továbbra is saját cégében dolgozik, 2 fő pedig alkalmi munkát végzett. Tehát látjuk, hogy interjúalanyaink megélhetését elsősorban a saját cég biztosította, **saját vállalkozás vagy megfelelő ismerős nélkül interjúalanyaink jellemzően leginkább csak alkalmi munkára tudtak szert tenni.** Ugyanakkor mindehhez fontosnak tartjuk hozzáfűzni azt is, hogy míg 2006-ban hosszútételesekkel (az ítélet időtartama hosszabb, mint 5 év) készültek interjúk, 2009-2010-ben a minta kiválasztása során ez nem volt kitétel, az interjúalanyok ítéletének átlaga 32,2 hónap, a fogvatartás legrövidebb ideje 2 hét, a leghosszabb 66 hónap volt. Összesen 6 fő büntetése volt 4 évnél hosszabb. Tehát interjúalanyaink nem töltöttek hosszú időt börtönben, mely méginkább kedvezőtlenül befolyásolta volna az elhelyezkedési esélyeket.

Visszatérve arra a kérdésre, hogy interjúalanyaink munkakeresés kapcsán kérték-e/igénybe vették-e valamilyen szervezet segítségét, elmondhatjuk, hogy néhány válaszban megemlítesre kerül a **munkaügyi központ. Azonban arról már senki nem számol be, hogy a központ tényleges segítséget is nyújtott volna számára.** A munkaügyi központ munkájáról a következőképpen vélekednek az interjúalanyok:

„A munkaügyi központban is jártam, de kilencvenen álltak a sorban, és így inkább otthagytam, elmentem.” (SK3)

„Próbálkoztam, de nem kaptam munkát a munkaügyi központtól. Rossz tapasztalatom nem volt velük, csak nem tudtak segíteni. A munkaügyi központnak szerintem semmi értelme nincs.” (HB2)

„Egyedül a munkaügyi központtól kértem segítséget, ahonnan nem kaptam semmit. Jelenleg nincs semmilyen munka és a képzések is csak februártól indulnak. Azt mondták, hogy ha egy évig együttműködök velük és nem tudok elhelyezkedni, csak azután kapok egy kis pénzt. Februárig nem kell visszamennem³⁵, mert úgysem tudnak munkát adni.” (K1)

---

³⁵ Az interjúkészítés időpontja: 2009. november 17.

„A munkaügyi központban nem jártam, nem is tudom, mi az. Nem is akarok oda menni, oda a hülyék mennek.” (T6)

„A munkaügyi központ nem segít semmit és a pártfogó sem. Annak csak a neve az, hogy pártfogó.” (T3)

Nehézségek, akadályok az elhelyezkedés során

2009-2010-ben a nem dolgozó szabadultak kivétel nélkül kerestek munkát. Azt, hogy nem sikerült elhelyezkedniük, a következőkkel indokolták:

„A korábbi munkahelyemen (CBA) **nincs felvétel**, csak januárban keresnek új embert. Beadtam az önéletrajzomat és várok. Az interneten és az újságokban kerestem ez idáig az állásokat. Már a munkaügyi központban is regisztráltattam magam, mint álláskereső. Megkaptam a munkavállalói kiskönyvemet, amivel januárba kell visszamennem. Sajnos, jelenleg **nem indul tanfolyam**, csak februárban kezdődik a következő ciklus. A szomszédos faluban most épül két új gyár (tészta és purhab készítő gyár), majd megpróbálok ott elhelyezkedni.” (K1)

„**Nincs munkalehetőség, ismeretség által van az embernek lehetősége**, a munkám ráadásul időjárás függő is.”³⁶ (PÉ1)

„Felkerestem már két korábbi munkáltatómat, de nem tudtak felvenni, mert fagy van. Régen kábelfektetésekkel foglalkoztam. Három helyet felkerestem, ahol korábban alkalmanként dolgoztam, de ott megvannak, nincs szükségük új emberre. Ha tudnék magam mellé kőművest keresni, akkor felvinnének. De honnan szerezzek?” (TI2)

„**Konkrétan nincs munka az embereknek**. Tudom, hogy másoknak sincs munkája.” (HB2)

„Oda el sem jutottam, hogy erkölcsit kérjenek. Az a baj, hogy év vége van (november).” (K1)

„Az **időjárás**.” (PÉ1)

„Nem kellek. **Mindenhol a szakembert keresik** például kőművest, ácsot. **Segédmunkás nem kell**. Az állandó brigád megvan már. Szóltam, ha van lehetőség, akkor hívjanak fel. Otthagytam a számomat.” (TI2)

„**A válság**.” (SK3)

---

³⁶ Az interjúalany végzettsége építőipari technikus.

„Nem tudom, **nem találni munkát.**” (SZO2)

„A **válság** az egyetlen nehézség.” (TI1)

„Az **erkölcsi bizonyítvány hiánya.** Illetve itt M.-n nagyon kevés a munkalehetőség.” (SZE6)

„Az erkölcsi bizonyítvány. Mindenhol kérik. **Ha megtudják, hogy büntetett előéletű vagyok, egyből rám vágják az ajtót.**” (KE5)

„A Váltó-sáv Alapítvány segítségével találtam munkát, így azt mondhatom, hogy nagy nehézségem nem volt a munkavállalás során, kivéve a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiányát. A munkaadóm megkérdezte, hogy voltam-e már büntetve, de letagadtam. **Nem kérték az erkölcsi bizonyítványt, de tartok attól, hogy kiderülhet az igazság, és akkor elbocsátanak.**” (SK1)

Mint olvashatjuk, többen említik válaszaikban a **munkanélküliséget, a válságot és az erkölcsi bizonyítványt.** Mint ahogy arról majd az 5. fejezetben is olvashatunk, a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya nagymértékben megnehezíti a célcsoport elhelyezkedését, sőt úgy is fogalmazhatunk, hogy szinte lehetetlenné teszi a célcsoport nyílt munkaerő-piacon történő elhelyezkedését. **A munkáltatók szinte minden esetben kérnek „tisza erkölcsit” a munkavállalótól,** de még rosszabb, hogy ez esetleges és gyakorlatilag semmiféle biztosítékot nem nyújt számára (például ún. folyamatban lévő ügy nem jelenik meg az erkölcsi bizonyítványban; több munkahelyen 3 hónap türelmi idő van, és gyakran – ha jó/megfelelő a munkaerő – a munkáltató „elfelejti” az erkölcsi bekérését stb.).

Nem dolgozó interjúalanyainktól megkérdeztük azt is, milyen munkát szeretnének végezni, kíváncsiak voltunk arra, mennyire reálisak az elképzelések (tapasztalatunk az, hogy fogvatartás alatt azok gyakran irreálisak, gyakori, hogy az alacsony iskolai végzettségű, kevés munkatapasztalattal rendelkező fogvatartottak havi nettó többszázezer Ft-os fizetéssel vezetői pozícióban kívánnak dolgozni szabadulás után). Tehát érdekelt minket az, hogy az irreális elvárások, elképzelések esetleg akadályt képeznek-e a munkavállalás terén.

2007-ben a kérdésre a következő válaszokat adták interjúalanyaink:

„Szívesen dolgoznék a **szakmámban, parkmesterként.**” (SZE6)

„Inkább szakmát szeretnék letenni. Szeretnék **szerelő** lenni, szeretek bütykölni, vagy autót, vagy áramot szerelnék. Vagy ami adódik. Jól is keresnek. De **bármilyen alkalmi munkát szívesen elvégzek.**” (T6)

„**Pultos például.** Pörgős legyen, az a lényeg.” (KE5)

„**Ha lehetséges a szakmában szeretnék elhelyezkedni,** ácsként. Mondtam ezt a munkaügyn is. Azt kérdezték, mennyiért szeretnék dolgozni? Azt mondtam, legkevesebb 100 ezer forintért. A mai világban...” (SÁ6)

„**Építőiparit.**” (SZB3)

„**Bármilyen munkát elvállalnék.**” (T3)

„Később, ha majd összeszedtem magam anyagilag, egy extrém kajárdát akarok nyitni. Fesztiválokra, rendezvényekre járnék, és árulnám a színes palacsintát, különleges ízekkel. Szerintem menne. Nem nagy befektetés. Képzeld el, hogy a gyerekek zöld meg piros palacsintával rohangálnak, a másik gyerek is megkérdezi, hogy mi az, és majd ő is akar. Amibe belekezdtem eddig, az mindig bejött. Csak egy idő után elbassza az ember, mert kapzsi lesz. Nem tudom, ez miért van, de erre kell figyelni.” (SK4)

2009-2010-ben a kérdésre 3 fő (**43%**, azaz a nem dolgozó válaszolók majdnem fele) azt válaszolta, hogy **nem válogat, bármilyen munkát elvállalna.** 1 fő a szakmájában szeretne elhelyezkedni (építőipari technikus), 1 fő bolti eladóként, 1 fő hegesztőként dolgozna, 1 fő pedig csakis vezetői állást (melyet végzettsége akár indokol is, hiszen az marketing és logisztikai szakmenedzser) tud magának elképzelni. Tehát mint látjuk, szabadulás után a megkérdezettek már sok esetben lejjebb adnak az igényekből, egy részüknek mindegy, hogy milyen munka, a lényeg csak az, hogy munka legyen. Másik részük pedig a szakmájában helyezkedne el szívesen.

2009-2010-ben az interjúk során kíváncsiak voltunk arra is, hogy az interjúalanyok szerint a börtönbüntetés megnehezíti-e munkakeresést. (A válaszok között mind a dolgozó, mind a nem dolgozó interjúalanyok válaszai megtalálhatók.) A kérdésre a következő válaszok születtek:

„Nekem nem nehezítette meg, de általánosságban igen, nehezíti.” (HB1)

„**Szerintem megnehezíti, nagyon is. Leginkább az, hogy nincs erkölcsi.** Tartok az előítélettől, bár konkrétan még nem tapasztaltam semmi negatív dolgot a személyemmel kapcsolatosan.” HB2)

„Igen. Úgy gondolom, hogy az önéletrajzomban kiesik az a négy év. Ha ez feltűnik a számukra akkor azért, ha meg elmondom, akkor meg azért nem vesznek fel.” (K1)

„Nem, mert rövid ideig voltam börtönben.”³⁷ (PÉ1)

„Nem tudom. Eddig ezért még nem volt problémám.” (TI2)

„Nagyon is! **Olyan stigmát tesz az emberre, ami letörölhetetlen.** Például nincs jogosítványom, így rákényszerítenek, hogy anélkül vezessek.” (SK2)

„Persze megnehezíti, az **előítéletek miatt.** Mivel az emberek kilencven százaléka nem azt nézi, hogy miért volt bent, hanem azt, hogy bent volt. És aki börtönben volt, az mind gyilkos.” (SK3)

„Szerintem megnehezíti. Én szerencsésnek gondolom magam, hogy a volt főnököm olyan rendes volt, hogy visszavett. Ha ez nem így történt volna, akkor most biztosan nem dolgoznék semmit. Nem is próbálok máshol munkát keresni, mert szerintem teljesen esélytelen.” (SZE1)

„Igen, mert **az emberek félnek attól, hogy aki börtönben volt, az bűnöző.**” (SZO1)

„Kicsit meg. Jobban megnézik ki volt, mit tett, mit csinált.” (SZO2)

„Igen. Az erkölcsi bizonyítvány miatt.” (TI1)

A megkérdezettek közül mindössze három fő gondolta azt, hogy a börtönbüntetés nem nehezíti meg a munkakeresést. Közülük két főnek saját cége van, így nem kellett munkát keresnie, egy fő pedig (aki egyébként szabadulása után gyermekei vállalkozásban helyezkedett el) a rövid börtönbüntetéssel magyarázza mindezt. Tehát összefoglalóan kijelenthetjük, hogy azok, akik nem rendelkeznek saját vállalkozással és nem mindössze két hetet töltöttek büntetés-végrehajtási intézetben, úgy vélik, hogy **a munkakeresést nehezíti a letöltött börtönbüntetés.**

A munkával kapcsolatos attitűdök

A munkaerő-piaci reintegrációt, a munkahely megszerzését, illetve annak megtartását befolyásolhatja az is, hogy a célcsoport hogyan viszonyul a munkához, munkavállaláshoz. Ezért rákérdeztünk a munkával kapcsolatos attitűdökre is, kíváncsiak voltunk arra, hogy aki dolgozik, vagy korábban dolgozott, az vajon szereti/szerette-e a munkáját, illetve mit gondol

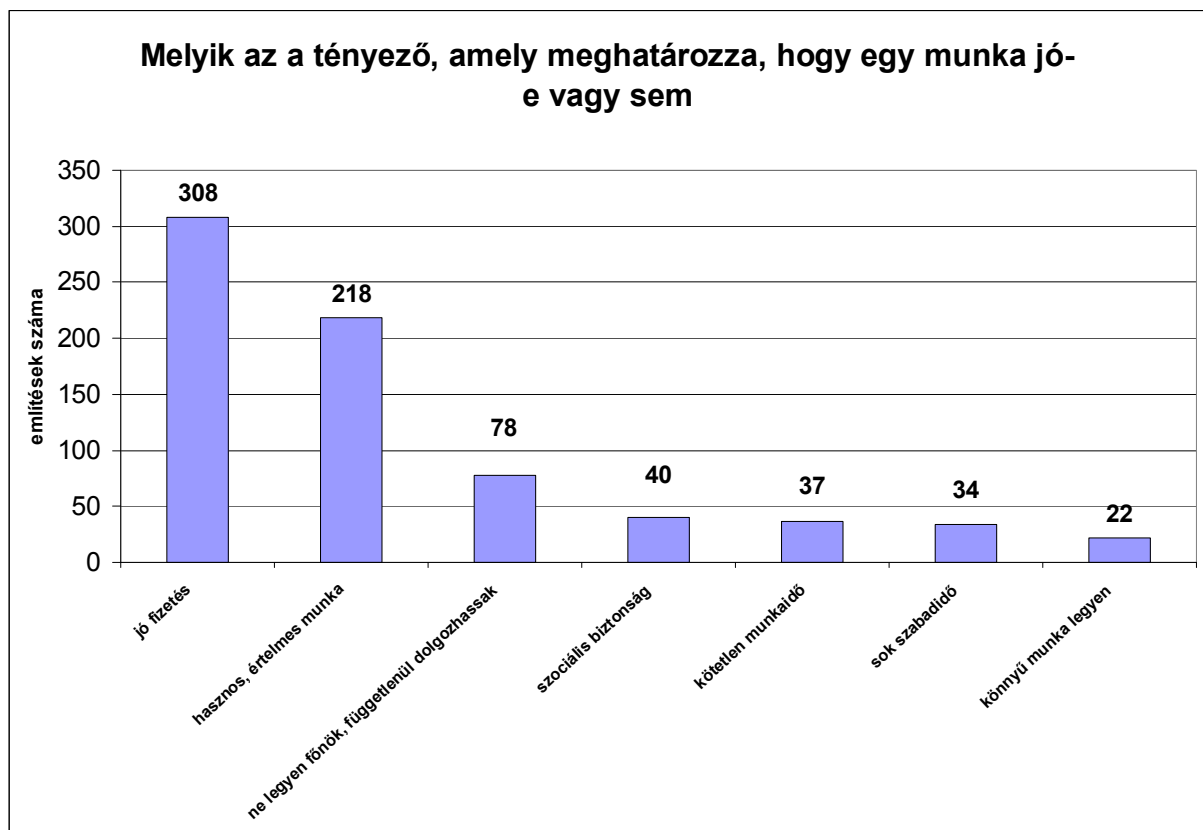
---

³⁷ IA 2 hetet töltött büntetés-végrehajtási intézetben.

arról, mi határozza meg azt, hogy egy munka jó-e vagy sem. A 2006-os fogvatartottakkal végzett kutatásunk tapasztalatai a következők voltak ezzel kapcsolatban:

Az interjúk során 45 fő válaszolt erre a kérdésre, **88,8%-uk (40 fő) szerette börtönbüntetése előtti munkáját**, és csupán 4-en válaszolták azt, hogy nem szerették azt, amit dolgoztak. A munkatársakkal, főnökükkel való kapcsolatot is sokan jónak ítélték meg (65,3%), míg csupán 4% tartotta rossznak a munkahelyén megjelenő szociális kapcsolatait. Érdekes viszont, hogy egynegyedük főnöke ismerős/barát, vagy családtag volt.

Kétharmaduk átlagosan, vagy átlag feletti mértékben volt elégedett munkakörülményeivel. Ettől függetlenül azonban a jövedelem megléte illetve nagysága központi kérdés a megélhetés szempontjából. A fogvatartottak jelentős hányada (közel felük) a „jó fizetést” jelölte meg mint döntő tényezőt, amely meghatározza, hogy egy munka jó-e vagy sem.

A 2007-es kutatás interjúalanyai pedig a következőképpen vélekednek erről:

„Napi tizennégy órát dolgozom, általában egyedül, de tetszik a munkahelyem. Egyelőre maradok itt. Ami fontos számomra, hogy a **főnök normális legyen**, valamint a **jó társaság**.” (SK1)

„Amúgy nagyon utálok dolgozni, és jelenleg mindenem fáj: a kezem, a lábam, a derekam... Itt már igényes munka kell, falcsiszolás, meg minden... Szokom a munkát, nagyon kemény... A szakmát általában szeretem, elvagyok vele, persze, jobb lenne, ha milliomos lennék, akkor nem csinálnám, persze.

Már bent elhatároztam, hogy munkavállaláskor az elsőhöz elmegyek, ez kint sem változott, és így is lett. A munkahelyben a **legfontosabb a társaság**. Ha milliókat fizet is, de nem jó a társaság, akkor nem megyek el, mert akkor belefásul az ember a munkába. Mikor itt éltem, 11-en voltunk festők, fűvezünk és dolgoztunk együtt. Ha beszívtunk, teljesen rákattantunk a munkára, és mellette még jó volt a társaság is. Ezért bíztam én benne, hogy lesz munkám, és nem is olyan, ami havi 70. 000 Ft-ot fizet. Előtte tettem én itt eleget, hogy a szakmában el tudjak helyezkedni most is. Régen, mint egyedülálló, ha szóltak bármikor, éjjel-nappal, mentem. Most is valami ilyesmi lesz, ha rendesen belemelegszem.” (SZE4)

„Igen, tetszik a munkám, de az kevésbé, hogy nehéz és fárasztó ez a munka. De ahhoz képest, hogy utána is elmegyek gyúrni, ahhoz képest nem is annyira fárasztó. *(Mi a fontos számára egy munkahelyen?)* Hogy **jó legyen a munkatársakkal a viszony**, jó legyen a munka, mindegy, hogy milyen, csak ne legyen nehéz.” (SZE5)

„Nem tetszik a munkám és nem is szeretem. Fontos egy munkahelyen, **hogy normális körülmények legyenek: tisztaság, fizessenek időben**. A karbantartó munkában az a jó, hogy nincs helyhez kötve. Én nem tudok egy helyben ülni.” (T5)

„Jónak tartom, hogy lehet járkalni munka közben, mert a börtönben nem volt erre lehetőség. Viszont unalmas ez a munka. Jó az, hogy szereztem ismerősöket a munkatársak között. *(Mi a fontos számára egy munkahelyen?)* Hogy **ne legyen unalmas a munkahely, és az emberek úgy álljanak hozzám, ahogy én állok hozzájuk**.” (T6)

„Nekem nagyon tetszik ez a munka. Azt csinálom, amit szeretek. És értek is hozzá. *(Mi a fontos számára egy munkahelyen?)* Elsősorban a munkatársakkal való jó kapcsolat, hogy megértés legyen és közös hang. A munkával kapcsolatban, pedig **a jól végzett munka öröme, a szép, precíz munka**.” (V3)

„Mindegy volt, csak pénz legyen. Meg vagyok elégedve ezzel a munkával. Fontos szempont számomra az, hogy **megbízzak a munkaadóban, hogy biztosan kifizessenek**.” (SZB1)

Képzés és munkáltatás a büntetés-végrehajtási intézetekben

Az akadályok mellett fontos azt is számba venni, hogy van-e esetleg olyan tényező, ami a nehézségeket ellensúlyozva segíti a szabadultak munkaerő-piaci reintegrációját. Talán az egyik ilyen tényező a célcsoport alacsony képzettségi szintjének magasabb szintre való emelése lehetne, melynek eszközét jelenthetné a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó képzés és szakképzés, amiről már volt szó tanulmányunk 1. fejezetében is. Itt olvashattunk az intézetekben megvalósuló képzések típusáról és arról is, hogy azokban milyen arányban

tudnak részt venni a fogvatartottak. Ismétlésképpen: **a 2009/2010-es tanévben mindössze a fogvatartottak 13,7%-a vett részt formális iskolai képzésben**, a szakképzéseket tekintve pedig 21 tanfolyam indult 404 fogvatartott részvételével.

A 2009-2010-es kutatás során rákérdeztünk arra is, hogy interjúalanyaink a büntetés-végrehajtási intézetben vettek-e részt valamilyen képzésben, és ha igen, hogyan ítélik meg a börtönben szerzett szakképesítés hasznosságát. Még a szabadulás előtt készült interjúk során 39%-uk (7 fő) mondta azt, hogy részt vett valamilyen képzésben a börtönben. Ezek a képzések a következők voltak: önismereti csoport, varrónő, vendéglátóipari tanfolyam, számítógépes OKJ-s tanfolyam, kőműves tanfolyam, parkgondozó, targoncavezetői képzés, szabadulásra felkészítő csoport, nehézgépkészítő tanfolyam, gimnáziumi oktatás. Szabadulás után a képzésen részt vettek közül 5 fővel találkoztunk, akik inkább negatívan ítélték meg ezt a kérdést, azaz **az 5 fő közül mindössze 1 fő gondolta azt, hogy a börtönben szerzett szakképesítés segítséget jelenthet számára a szabadulás utáni munkakeresés során**. Mindez azért is érdekes, mert ha a képzéseket megnézzük, azt látjuk, hogy közülük több szakma piacképes, illetve ha közvetlenül nem is, de közvetve mindenképp (legalábbis elméletileg) segíteniük kell, illetve növelik a munkaerő-piaci esélyeket. Ezek szerint szabadulás után a volt fogvatartottak mindezt másképp látják, máshogy ítélik meg.

A másik, a szabadulás utáni munkaerő-piaci reintegrációt segítő tényező a büntetés alatti foglalkoztatás lehetne. Az elítéltek munkáltatásának célját a bv. kódex 44.§ (1) bekezdésében határozza meg: *„Az elítéltek munkáltatása a szabadságvesztés végrehajtásának fontos része. Célja az, hogy elősegítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását. Lehetőséget adjon a szakmai gyakorlottság megszerzésére és fejlesztésére és ezáltal megkönnyítse, hogy a szabadulás után a társadalomba beilleszkedjenek.”*³⁸ A rendszeres munkavégzés segíthet a börtönkárosító hatások csökkentésében, gátolhatja a fogvatartottak testi-lelki kondíciójának hanyatlását, és a munka eredményéből fakadó sikerélmények és anyagi-erkölcsi elismerések növelik pénztartalékát (még ha virtuálisan is), fokozzák önbizalmát. A munkavégzés, a munkatapasztalat, lehetőség szerint a munkaszocializáció – különösen, ha szakmai gyakorlottság megszerzésével és fejlesztésével is jár együtt –, alkalmassá válhat egy rendezettebb, anyagi és létbiztonságot is kínáló életmód előfeltételeinek megteremtésére.

Míg 1995-ben a teljes fogvatartotti populáció közel kétharmada dolgozott valamilyen formában, később ez az adat már lényegesen kedvezőtlenebb: a 2006-os kutatás kérdőíveinek

---

³⁸ Bv. kódex: a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet.

feldolgozása azt tükrözi, hogy a hosszútávúak csak 36%-a dolgozott (kft., illetve költségvetési munkáltatás keretében)³⁹, majd 2007-ben, illetve 2009-2010-ben ez az adat 39%. A gazdasági válság a börtönmunkáltatást is érintette, **jellemzően egyre kevesebb munka van a büntetés-végrehajtási intézetekben**. Ugyanakkor fontos az is, hogy akik dolgoznak, azok számára milyen jellegű munkák végzésére nyílik lehetőség az intézetekben. A 2007-es kutatás során legtöbbször konyhai munkákat (vagy ételosztó, tálaló) illetve karbantartói munkákat végeztek (5-5 fő). Második legjellemzőbb munka a takarítás volt, melyet négy fő említett meg válaszában. három-három fő dolgozott varrodában, illetve cipőgyárban, két főt alkalmaztak szobafestőként. Hegesztőként egy fő, raktárosként egy fő dolgozott, mezőgazdasági munkát pedig szintén egy fő végzett. Mind 2006-ban, mind 2009-2010-ben hasonló kép tárul elénk, a munkák jellege nem igazán változott az évek folyamán, talán azt lehet megemlíteni, hogy a többi kutatásban talákoztunk ún. bizalmi, kiemelt munkákkal is (raktáros, könyvtáros, kultúrfelelős).

A munkakörök, az elvégzett tevékenység mellett fontos az is, hogy a fogvatartottak miként is vélekednek a börtönben végzett munkájukról:⁴⁰

„Itt némelyik munka fizikailag töri meg az embert, a másik lelkileg, ez a **monoton munkavégzés** nem nagyon kedvez nekem. A szakmámban, asztalosként nem tudok dolgozni. Tíz napot dolgoztam benn eddig. Tranzisztorokat kellett szerelni. A harmadik nap már tranzisztorokkal álmodtam, láttam, hogy ez lelkileg megtöri az embert, ez így nem lesz jó. **Rettentően unalmas volt.**” (GY1)

„Két munkahelyen is dolgozom. Délelőtt terítőt hímzek, délután őri takarító vagyok. **Nagyon egyhangú, unalmas** (a terítőhímzés), minden nap ugyanaz történik. Púpos leszek, mire kimegyek. *(Van-e valamilyen előnye a munkának?)* Hogyne lenne, kinn vagy, nem zárkán, **eltelik az idő, megy vele az idő.**” (K4)

„Cipővarrásban vagyok. **Nehéz munka és nagyon keveset fizetnek**. 110 Ft / cipő. Van olyan, aki egy nap alatt csak egyet tud megcsinálni. Kell dolgozni, nem tehetek mást.” (V2)

„A börtönben nem dolgoztam, mert **nem volt olyan munka, amit értelmesnek találtam volna** (például seprűkészítés, labdavarrás). Nem fogom tönkretenni magam 5 000 Ft-ért. Ezek a munkák olyanok, hogy gyakran sérül meg az ember keze. Mivel leszoktam a cigarettáról és a kávéról, nem volt szükségem sok pénzre. Valaki vagy a pénz miatt, vagy az unalom miatt dolgozik a börtönben.” (SZ4)

---

³⁹ A büntetés-végrehajtási intézeten belül két alapvető formában valósul meg a munkáltatás: a büntetés-végrehajtási intézetben, a költségvetés keretén belül és a gazdasági társaságokban (kft.).

⁴⁰ Az interjúrészek a 2006-os kutatás anyagából származnak.

„Dolgozom, asztalosmunkát végzek, mert az apám asztalos, és úgy gondolták, én is konyítok hozzá valamit...”
(BP4)

„Két műszakban dolgozom a 'kész cipónél'. Kint nem végezném, mert igen lassú és unalmas, de itt megszerettem a gépközeliséget, így ha szabadulok, nem lesz idegen a gép. Ez ún. beugró állás, ha valaki hiányzik, én végzem el a munkáját. Havi kb. 20 000 Ft-ot keresek, ami itt elég jónak számít.” (GY4)

„Konyhás voltam, konyhai kisegítő. Ez ugye, csókos⁴¹ munkahely, sok előnye van, ezek pozitívak, de a nyári időszakra esett, **a 70 fokban kellett dolgozni**. És nagyon sokat kellett dolgozni, hajnaltól késő estig talpon voltam.” (SK5)

„Raklapüzemben gépkezelő voltam egy évig, de leadattam magam. *(Miért?)* Havi tíz-tizenkétezer forintért dolgoztunk, és ha a normán felül teljesítünk, azt mondták, azt is kifizetik. Ha nagyon dolgoztunk se sikerült a normán felül teljesíteni. Mondták a külsősök is, hogy a kinti emberek nem csinálnak annyit, mint mi... Ezért cserébe ennyi pénzt kapunk. Miért nem ugyanazt a fizetést kapjuk? Ebből elegendő lett.” (SK6)

„A börtönön belül egy labdaüzemben dolgoztam - bőrlabdákat varrtunk össze. Szerintem ez **kényszermunka aránytalanul kevés fizetéssel**. Szabadulásomkor 16 000 forintot kaptam, a négy és fél évnyi munkámért. De azért **érdemes volt dolgozni, az unalom elkerülése végett, valamint a pluszokért (így naponta lehetett fürödni, stb.)**.” (SZ1)

Majd az egyik interjúalany szabadulás után a benti és a kinti munkáját a következőképpen hasonlítja össze:

„Szóval **ez a kinti munka nem olyan, mint a benti, ami valójában csak lébecolás**. Ott, ha nem akartam, nem dolgoztam. Ott én voltam az ász, a festő, és ha én azt mondtam, hogy ezt nem lehet megcsinálni, akkor nem is csináltuk meg, mert ott én voltam a szakember. Na, itt kint ez nem így van. **Itt a nyolc órát végig kell dolgozni, nincs lébecolás. Ott bent nem kellett bizonyítani, itt azért kell. Ott már kinek bizonyítottam volna? Meg minek?**” (SZE4)

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a fogvatartottak meglehetősen negatívan nyilatkoznak a börtönbeli munkáról, és **elsősorban az időtöltés, az unaloműzés az, ami motiválja őket** arra vonatkozóan, hogy dolgozzanak.

A börtönmunka jelenlegi formái tehát nem tesznek eleget kielégítő mértékben a törvényben előírt célnak. A büntetés-végrehajtási intézetek kevesebb munkát, feladatot tudnak biztosítani, mint ahány fogvatartott van, továbbá a munkák jellege is csak néhány

---

⁴¹ Kiemelt, bizalmi, jónak minősülő, nem mindenki jut hozzá.

fajta korlátozódik, ami gyakran nem veszi figyelembe a fogvatartottak képzettségét, szakmáját illetve egyéb készségeit. A további fejlődésnél is akadályok merülnek fel: a munkák jelentős része betanító jellegű, viszonylag kevés rutinkészséggel elsajátítható, azaz **a fogvatartott számára nem jelenti piacképes tudásának és készségeinek növekedését/bővülését.** Így a megszerzett készségek hasznosíthatósága kevésbé döntő tényező a fogvatartottak munkavállalásánál, tehát a törvényi előírás legfontosabb célja – a társadalmi beilleszkedés elősegítése – kevésbé érvényesül.⁴²

A börtönmunkával kapcsolatban még egy probléma felmerül, amit azonban interjúalanyaink nem említettek: a börtönben végzett munka időtartama nem számít bele a társadalombiztosítási rendszer által nyilvántartott időbe. Azaz a börtönbüntetés ideje alatt a fogvatartottakat nem biztosítja a társadalombiztosítási rendszer, ennek megfelelően fizetésükből nem vonnak társadalombiztosítási járulékot sem. Ez jelentős hátrányokat jelent számukra, mivel számos juttatás (például álláskereső támogatás) ettől függ. Továbbá a nyugdíjalaphoz való hozzájárulás is a társadalombiztosítási rendszer által nyilvántartott idővel arányos.⁴³

Összegzés

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a célcsoport munkaerő-piaci beilleszkedése igen gyötrelmes, kutatásaink tapasztalata az, hogy saját vagy családi vállalkozás, illetve megfelelő kapcsolatok hiányában interjúalanyaink szabadulás után rövid idővel (néhány hét, illetve hónap) jellemzően leginkább csak alkalmi munkára tudnak szert tenni. Ennek ellenére munkakereséskor a családtagokon és ismerősökön kívül jellemzően nem kérnek máshonnan segítséget, nem is tudják, hová fordulhatnak, továbbá, amennyiben esetleg felkeresik a munkaügyi központot, annak szolgáltatásai nem jelentenek számukra valódi segítséget.

---

⁴² A kutatási tapasztalatok szinte teljesen azonosak a női fogvatartottak körében végzett vizsgálatokkal. MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU, kézirat. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php. Tóth Herta - Krizsán Andrea - Zentai Violetta: MIP National Report. Hungarian country report. (MIP). Bp., 2005. CEU. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php

⁴³ Erre a problémára kitér a Magyar Helsinki Bizottság tanulmánya, valamint a MIP kutatási összefoglaló is. Kettős mérce Börtönviszonyok Magyarországon. Szerk.: Kőszeg Ferenc-Kádár András Kristóf. Bp., 2002. Magyar Helsinki Bizottság; MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU, kézirat. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php. Tóth Herta-Krizsán Andrea-Zentai Violetta: MIP National Report. Hungarian country report. (MIP). Bp., 2005. CEU. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php

Az interjúalanyok véleménye szerint elhelyezkedésüket elsősorban a gazdasági válság, a munkahelyek hiánya, a letöltött börtönbüntetés és a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya nehezíti. Ugyanakkor a munkaerő-piaci reintegrációt jelentősen nem befolyásolja (nem segíti) a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló képzés, illetve a börtönmunkáltatás. Mindezek csak a fogvatartottak kisebb részének jelentenek elfoglaltságot a büntetés letöltése ideje alatt, továbbá a börtönmunkáltatásról elmondható az is, hogy a munkák jellege miatt nem eredményezi a fogvatartottak piacképes tudásának és készségeinek növekedését/bővülését.

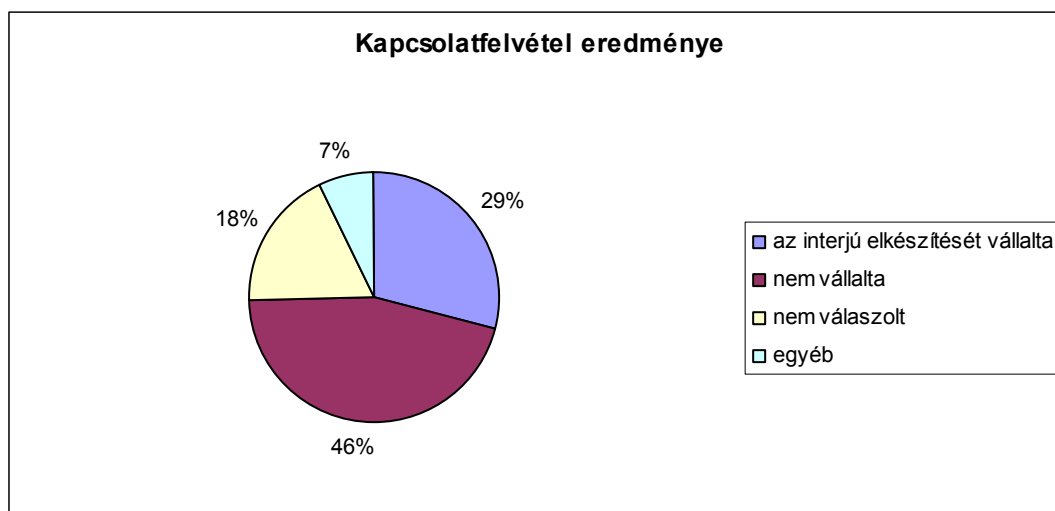
5. Kereslet/kínálat, a munkaadók/foglalkoztatók formális/informális igényeinek, elvárásainak, feltételeinek feltérképezése

A munkáltatókkal folytatott kutatás

A téma feldolgozása céljából 2010 októbere és 2011 áprilisa között munkáltatók/cégek/nagyvállalatok körében kutatást végeztünk. A kutatás módszere az interjúzás volt, egy viszonylag rövid, 9 kérdéscsoportból összeállított interjúvázlat alapján folyt a beszélgetés az interjúalanyokkal.

A minta

Az interjúk elkészítéséhez első körben egy 77 cég nevét, adatait tartalmazó listát állítottunk össze. A lista összeállításakor törekedtünk arra, hogy az országos legyen, minden régióból kerüljenek rá cégek, illetve az ágazati lefedettségre is, hogy a főbb ágazatok, és azok közül is elsősorban azok, ahol a célcsoport esélyei az elhelyezkedésre nagyobbak, rajta legyenek. Ezen túl a listára rákerülő cégek kiválasztása nagyrészt véletlenszerűen történt, internetes tájékozódás, kutatás eredménye volt. Másrészt a lista tartalmazott néhány olyan céget is, akikkel, illetve azok HR-s munkatársával valamilyen rendezvényen, képzésen, fórumon ismerkedtünk meg.

A kapcsolatfelvétel eredménye, tapasztalatai

2010 októbere és 2011 áprilisa között összesen 55 céggel kezdeményeztünk kapcsolatfelvételt. A kapcsolatfelvétel általában e-mail-ben és/vagy telefonon történt, egy esetben - egyéb elérhetőség hiányában - postai úton küldtünk levelet a cég számára. Az 55 cég közül kicsit kevesebb, mint egyharmaduk, 16 cég (29%) vállalta az interjú elkészítését, és 25 esetben (46%) kaptunk konkrét nem-es választ. Az elutasítás indokai között általában a következők szerepeltek: sok munka, sok elfoglaltság, kevés idő; már hosszabb ideje nem vettek fel új munkatársat; nincs illetékes az ügyben, aki nyilatkozhatna; több hasonló kutatásban vettek részt az elmúlt években; a kutatás nem fér bele a cég profiljába; érdektelen a kutatás számukra stb.

Az ábrán a 7% egyéb (4 cég) kategória azokat a cégeket tartalmazza, ahol éppen vagy távozott a HR-es, így nem lehetett kivel elkészíteni az interjút, illetve azokat a börtönmunkáltatásban résztvevő cégeket, akik ugyan vállalták volna az interjú elkészítését, azonban a kapcsolatfelvétel után velük együtt, közösen döntöttünk úgy, hogy az interjút mégsem készítjük el, mivel civil alkalmazottjuk nem volt, csak fogvatartottakat alkalmaztak, őket is szigorú törvényi előírások szerint. Emiatt nem láttuk relevanciáját az interjú elkészítésének.

18%, összesen 10 azon cégek száma, amikor is kísérletet tettünk a kapcsolat felvételére, azonban az nem járt eredménnyel, azaz nem kaptunk konkrét választ megkeresésünkre. Többségében ők azok a cégek, akik nem válaszoltak az e-mail-ekre, illetve többszöri telefonhívás, telefonos megkeresés után sem értük el az illetékest. Összességében elmondható, hogy az esetek többségében a megkeresés után a konkrét válasz „megszerzése” egy-egy cég esetében igen nagy kitartást és türelmet igényelt a kutatóktól, gyakran hetekbe is tellett, míg egy konkrét igen vagy nem válasz született arra a kérdésünkre, hogy az adott cég vállalja-e a kutatásban való részvételt, avagy sem. Többször előfordult, hogy az e-mail-es megkeresésre nem érkezett válasz, egy e-mail elküldése után így gyakran telefonon kerestük az illetékest, sokszor több alkalommal is. Természetesen ez nem minden megkeresésre volt jellemző, több olyan cég munkatársával is találkoztunk, aki az e-mail-re nagyon rövid időn belül válaszolt, és rövid időn belül el is döntötte, hogy vállalja-e a kutatásban való részvételt vagy sem.

Ugyanakkor a megkeresésekkel kapcsolatosan azt is elmondanánk, hogy a cégek munkatársai az esetek többségében kedvesen, türelmesen hallgatták végig mondandónkat, kérdésünket, csak néhány esetben tapasztaltunk igen erőteljes elutasítást a megkeresett cégek képviselői részéről.

Korábban említettük, hogy a lista összeállításakor az országos lefedettségre törekedtünk. Azonban az elkészült interjúk sajnos az országos lefedettséget már nem tükrözik, az interjúk több mint fele Budapesten készült. Tehát kutatásunkat semmiképp nem tekinthetjük reprezentatívnak.

Interjú helyszíne/cég telephelye régió szerint	db	%
Közép-Magyarországi	13 Ebből Budapest: 10	81,25 63
Dél-Dunántúl	1	6,25
Közép-Dunántúl	1	6,25
Észak-Alföld	1	6,25
Összesen	16	100

Összességében elmondhatjuk, hogy a Budapesti, illetve a Közép-magyarországi Régióban található cégek elérése könnyebben ment, eredményesebb volt. Míg a teljes mintában a kutatásban való részvételt vállalók aránya 29%, addig a konvergencia régióban ez az arány alacsonyabb, 20%-os volt.

Az elkészült interjúk ágazat szerinti felosztása:

Ágazat	db	%
Ipar- és gépgyártás	4	25
Építőipar	0	0
Kereskedelem/áruházláncok	2	12,5
Vendéglátás/gyorséttermek	0	0
Egészségügy (ebből gyógyszergyár: 2)	3	18,75
Szolgáltatás/takarítócégek	0	0
Szolgáltatás/költöztető cégek	0	0

Börtönmunkáltatás	0	0
Multinacionális cégek/egyéb szolgáltatás, gyártás, termelés	5	31,25
Egyéb	2	12,5
összesen	16	100

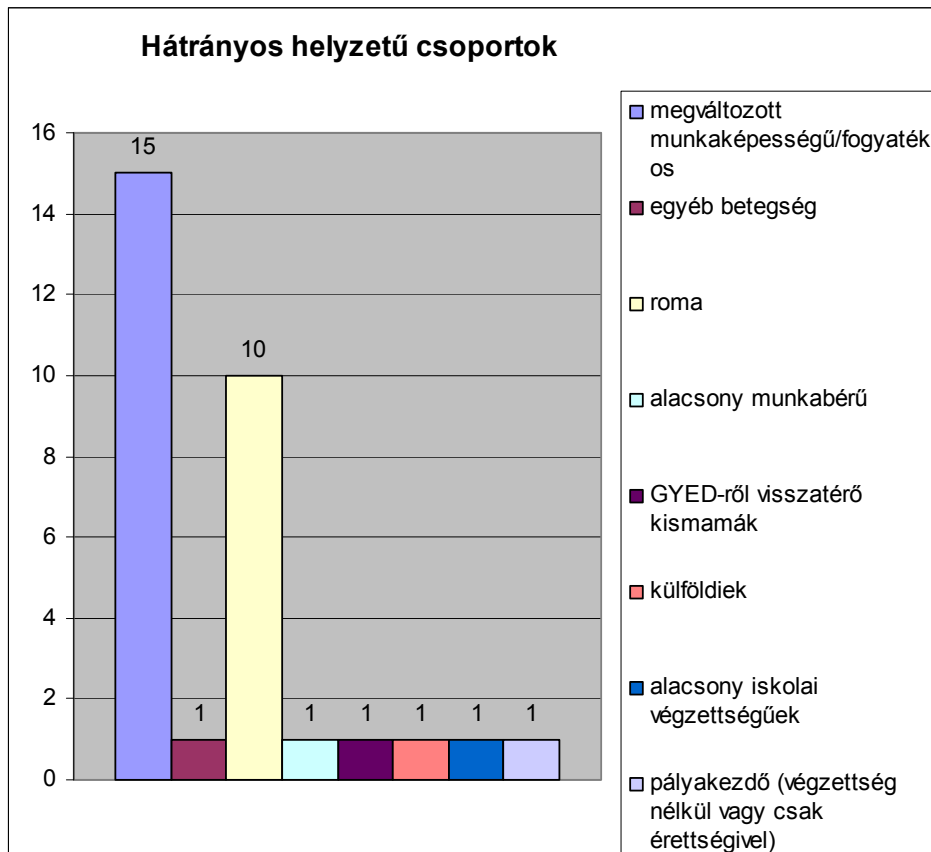
Különösen fontosnak tartottuk, hogy az építőipar, illetve a szolgáltatás több területén (költöztetés, takarítás) tevékenykedő cégekkel is készüljenek interjúk, hiszen tapasztalatunk az, hogy a célcsoport tagjai alacsony iskolai végzettségük, illetve az erkölcsi bizonyítvány hiánya miatt legnagyobb eséllyel ezeken a területeken, ezekben az ágazatokban tudnak elhelyezkedni. Azonban, mint táblázatunkból is látszik, ezeknél a cégeknél egyáltalán nem jártunk sikerrel. Ha az építőipari cégeket vizsgáljuk, illetve a sikertelenség okát, akkor elmondhatjuk, hogy összesen 6 építőipari céget kerestünk meg. Egy megkeresés eredménytelen volt, nem kaptunk választ e-mailünkre, 5 esetben pedig nemleges válasz született a kutatásban való felkérésre. Az építőipari cégekre volt leginkább az jellemző, hogy nem találtunk kompetens személyt, maguk a cégek képviselői, illetve a HR-s munkatársak mondták azt, hogy nem tudják megnevezni azt a személyt, aki illetékes lenne a témában nyilatkozni. Míg általában az interjúk során HR-esekkel találkoztunk és velük beszélgettünk, addig az építőipari cégek telefonon arról tájékoztattak a megkeresés során, hogy náluk a HR vezető nem illetékes abban, hogy interjút adjon a témában. Ezen túl persze az építőipari cégeknél találkozhattunk egyéb indokokkal is: elfoglaltság, több hasonló kutatásban való részvétel stb. A költöztető- és takarító cégek esetében sem jártunk sikerrel, esetükben az elutasítás, az együttműködési készség teljes hiánya volt a jellemző. Ők egyáltalán nem kívántak sem a témával, sem kutatásunkkal foglalkozni.

Ugyanakkor interjúalanyaink, akikkel a beszélgetések/interjúk során találkoztunk, mindnyájan nagyon készségesek, együttműködőek és segítőkészek, a téma iránt nyitottak voltak. Ez úton is szeretnénk nekik megköszönni még egyszer, hogy sok munkájuk mellett időt és energiát szántak ránk, vállalták a kutatásban való részvételt, az interjú elkészítését és ezzel segítették munkánkat.

A kutatás eredményeinek összegzése

Az interjúk első kérdései között arra kerestük a választ, hogy az adott cég foglalkoztat-e hátrányos helyzetű célcsoportokat, és amennyiben igen, melyeket:

Az ábrából látjuk, hogy a megváltozott munkaképességűek/fogyatékosok, mint hátrányos helyzetű csoport, szinte minden esetben megemlítésre került (15 interjú, 93,75%). Ezzel kapcsolatosan több cég is elmondta, hogy ennek oka részben a rehabilitációs hozzájárulás, hogy a cégnek azt ne kelljen fizetnie, vagy lehetőleg minél alacsonyabb ilyen összegű kötelezettsége keletkezzen. A 2. leggyakrabban említett hátrányos helyzetű csoport a roma munkavállalók csoportja, ők 10 esetben (62,5%) kerültek megemlítésre. Mint ahogy a diagramból leolvasható, a többi csoportot csak egy-egy interjúalanyunk említette. Ezek a csoportok a következők voltak: egyéb betegség (cukorbetegség, szív- és érrendszeri megbetegedés), alacsony munkabér (a munkavállalók fizetése minimálbér), GYED-ről visszatérő kismamák, külföldiek, alacsony iskolai végzettségűek, olyan pályakezdők, akik alacsony iskolai végzettséggel vagy max. érettségivel rendelkeznek. Tehát a hátrányos

helyzetű csoportok között a büntetés-végrehajtási intézetből szabadultak nem kerültek megemlítésre. Azonban célcsoportunkra külön is rákérdeztünk, és így a következő válaszokat/adatokat kaptuk:

Alkalmaznak-e vagy alkalmaztak-e szabadultat?		
válasz	db	% (összes válasz%-ában)
Nem (egyértelműen nem)	7	43,75
Igen, korábban	3	18,75
Igen, most is	0	0
Nem tud róla, de elképzelhetőnek tartja	6	37,5
Összesen	16	100

A táblázatból látjuk, hogy az interjúkészítés pillanatában egyik cégnél sem dolgozott (vagy az interjúalanyak nem volt tudomása róla) **büntetés-végrehajtási intézetből szabadult személy**. Így mindössze 3 cég - korábbi munkavállaló kapcsán - tudott beszámolni a célcsoporttal kapcsolatos tapasztalatairól.

Az erkölcsi bizonyítvány

Érdekelt bennünket az is, hogy az adott cégnél történő foglalkoztatáshoz szükséges-e erkölcsi bizonyítvány. A kérdésre adott válaszok a következők:

válasz	db	% (összes válasz%-ában)
Igen, minden munkakör esetében	5	31,25
Igen, de nem kizáró ok, ha az nem „tisztá”	2	12,5
Elvileg igen, de az	1	6,25

interjúalany nem nézi, hogy megvan-e		
Összes igen (alapvetően szükséges az erkölcsi bizonyítvány)	8	50
Egyes munkaköröknél igen, másoknál nem	4	25
nem	4	25
összesen	16	100

A fenti táblázatból az derül ki, hogy 5 cég esetében (31,25%) minden munkakörhöz szükséges erkölcsi bizonyítvány, és az alkalmazás feltétele, hogy az bejegyzésmentes is legyen.

2 cég munkatársa nyilatkozta azt, hogy erkölcsi bizonyítvány szükséges ugyan a munkavállaláshoz, azonban nem egyértelmű kizáró ok, ha az erkölcsi bizonyítvány bejegyzéseket is tartalmaz, azaz az illető büntetett előéletű. Ebben az esetben rákérdeztünk arra is, hogy mely bűncselekmények esetében tartják elképzelhetőnek az illető alkalmazását. A munkáltatók ekkor általában enyhébb bűncselekményeket említettek, mint például fiatal korban elkövetett autólopás, illetve baleset okozása, ittas vezetés.

Ugyanakkor ezen két cég esetében az is kiderült, hogy bár a cégek nem tartják kizártnak az illető alkalmazását, de a nem tiszta erkölcsi bizonyítvány miatt hátrányba kerül, azaz vele szemben előnyben részesítik azt, aki tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkezik.

Összességében azt látjuk, hogy a **cégek fele (8 cég) az álláshirdetés vagy az állásinterjú során kéri az erkölcsi bizonyítványt**. Ebből 2 cég enyhébb bűncselekmény esetén nem tartja kizártnak az illető alkalmazását (persze csak akkor, ha nem jelentkezik egy hasonló kvalitásokkal és tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkező személy is az állásra), 1 cég munkatársa pedig nem „figyel arra”, hogy a kért erkölcsi bizonyítványt bemutatja-e az új munkavállaló.

4 cég munkatársa nyilatkozta azt, hogy ők csak bizonyos munkaköröknél/pozícióknál tartják szükségesnek az erkölcsi bizonyítvány bekérését. Ezek az erkölcsi bizonyítvány „köteles” munkakörök a következők: vezetői pozíciók, raktáros, pénzügyes, pénztáros.

Mindezzel szemben **mindössze 4 cég volt az (25%), aki soha, semmilyen munkakörben, pozícióban nem kéri be az állásra jelentkezőktől, munkatársaktól az erkölcsi bizonyítványt**. A 4 cég közül 2 az ipar- gépgyártás területén tevékenykedik, elvileg ezeknél a cégeknél az iskolai végzettségüket és egyéb kvalitásaikat tekintve a szabadultak is esélyesek

lennének az elhelyezkedésre, azonban a másik 2 cég a gyógyszergyártás területéről került ki, ahová magas iskolai végzettség és szakképzettség (vegyész) szükséges. Mivel a célcsoportra ez nem jellemző, ezért számukra ezek a gyárok, hiába nem kérnek erkölcsi bizonyítványt, potenciális elhelyezkedési esélyt nem jelentenek.

Az erkölcsi bizonyítvány kérdéskörével kapcsolatosan Alapítványunk 2011. február-május közötti időszakban egy másik kutatást is lefolytatott. Három országos álláskereső portálon, a www.expressz.hu, www.profession.hu, www.workania.hu oldalakon és a nyomtatott Expressz újságban néztük az álláshirdetéseket, és vagy a hirdetésből vagy telefonos érdeklődés során próbáltuk kideríteni, hogy a hirdetett állás betöltéséhez szükséges-e erkölcsi bizonyítvány, avagy sem. A mintába összesen 1 686 hirdetés került bele (1 348 internetes álláskereső portálok, 338 Expressz újság), ezek közül 700 esetben (41,5%) történt sikeres adatnyerés, azaz tudtuk meg, hogy a jelentkezés feltétele-e az erkölcsi bizonyítvány bemutatása vagy sem. Az összesen vizsgált 1 686 hirdetés közül 245 esetben (hirdetések 14,5%-a) már a hirdetés szövegéből megtudhattuk, hogy az álláshoz szükséges az erkölcsi bizonyítvány. A telefonhívások során további 146 esetben (8,6% az összes hirdetés arányában) derült ki ugyanez. Tehát az összes hirdetés 23%-áról biztosan kijelenthetjük, hogy annak feltétele az erkölcsi bizonyítvány bemutatása.

Ha csak azt a 700 hirdetést vizsgáljuk, melyről pontos információt szereztünk, akkor a következő megállapításokra jutottunk: a 700 hirdetés **55,9%-a (391 db) esetében erkölcsi bizonyítvánnyal lehetséges az állást megpályázni**. Ha az ágazatokat 2 csoportra osztjuk, akkor azon ágazatok hirdetései esetében, melyek állásai nagy valószínűséggel magas iskolai végzettséget, szakmai tapasztalatot igényelnek (2. táblázat), a munkáltatók 72,7%-ban kérnek erkölcsi bizonyítványt, addig a célcsoport számára esélyesebb hirdetések esetében (1. táblázat) 50,2%-ban szükséges az erkölcsi bizonyítvány az állás betöltéséhez.

Ágazatok	Erkölcsi bizonyítvány szükséges	%	Erkölcsi bizonyítvány nem szükséges	%	ÖSSZESEN
egészségügy	23	88,5	3	11,5	26
kereskedelem	81	69,8	35	30,2	116
gyártás/termelés	34	70,8	14	29,2	48
fizikai munka/segédmunka	25	44,6	31	55,4	56
építőipar	11	33,3	22	66,7	33
szakmunka	24	37,5	40	62,5	64
szállítás	26	49,1	27	50,9	53

adminisztráció/irodai munka	17	37,0	29	63,0	46
vendéglátás/idegenforgalom	16	30,2	37	69,8	53
környezet/mezőgazdaság	0	0	6	100	6
szolgáltató szektor	6	26,1	17	73,9	23
Összesen	263	50,2	261	49,8	524

Ágazatok	Erkölcsei bizonyítvány szükséges	%	Erkölcsei bizonyítvány nem szükséges	%	ÖSSZESEN
Jog/közigazgatás	2	100	0	0	2
személy-és vagyónvédelem	44	100	0	0	44
oktatás/tudomány	14	93,3	1	6,7	15
HR/emberi erőforrás/munkaügy	7	87,5	1	12,5	8
pénzügy, számvitel/menedzsment	39	79,6	10	20,4	49
ügyfélszolgálat/ügyfélkapcsolat	5	55,6	4	44,4	9
bank/biztosítás/tőzsde	13	59,1	9	40,9	22
IT/Telekommunikáció	4	21,1	15	78,9	19
marketing/média/művészet	0	0	8	100	8
Összesen	128	72,7	48	27,3	176

Az első táblázat ágazati adatai között (melyekről azt gondoljuk, hogy iskolai végzettséget és szakmai tapasztalatot tekintve a célcsoport esélyesebb az elhelyezkedésre) találunk néhány kiugró adatot is: így az egészségügy esetében 88,5%, a kereskedelemben 69,8%, illetve a **gyártás/termelés esetében 70,8%-os** arányban merül fel, hogy a hirdetések esetében elvárás az erkölcsi bizonyítvány bemutatása. Továbbá kiemelnénk a **fizikai/segédmunkánál szereplő 44,6%-os** adatot is. Az egészségügy és a kereskedelem talán még érthető is, azonban a gyártás/termelés, illetve a fizikai/segédmunka esetében némiképp meglepő, hogy ezekben az ágazatban vajon mi is indokolja, hogy csak erkölcsi bizonyítvánnyal tölthető be az állások jó része.

A következőkben néhány interjúalanyunk véleményét mutatjuk be, hogy mit gondolnak az erkölcsi bizonyítvány intézményéről, annak szükségességéről vagy éppen ellenkezőleg, miért gondolják azt, hogy az erkölcsi bizonyítvány tulajdonképpen nem „véd” semmitől:

„Az erkölcsi bizonyítvány ilyen szempontból **egy tiszta képet mutat az illetőről**, akit a céghez fel kívánunk venni. És akkor nyilván lehet olyanfajta együttállás, ami nem megengedhető, hogy ha valakit egy gazdasági munkakörbe akarunk például felvenni és sikkasztásért ült, akkor valószínűleg nem fogjuk felvenni. Ha azt látjuk például, hogy zseni kamaszkorában elkövetett egy autólopást, és a következő utcasarkon elkapták ezért, és

belekerült az erkölcsi bizonyítványába, vagy büntetett előéletű lett emiatt, akkor nem lehet, hogy emiatt az adott ember ne jusson munkalehetőséghez, mondjuk egy értékesítői munkakörbe.” (CSA2)

„Igen, erkölcsi bizonyítvány szükséges, ez mindig is így volt, mióta az X. X, azóta alapkitétel. *(Mi ennek az oka?)* **Olyan árukészlet van rájuk bízva, nagy erkölcsi és anyagi felelősség hárul rájuk.** Nem tudom, **talán azt gondolják, hogy aki már egyszer lopott, az majd ismét lophat.** Aki megverte a feleségét, az nem jó, ha emberek között dolgozik, mert lehet, hogy egyszer majd a boltban is elszáll az agya. Talán ez van mögötte.” (CSA6)

„*(És miért jó, hogy kéritek az erkölcsi bizonyítványt? Illetve mire jó ez a vállalatnak?)* Mi kereskedelmi cég vagyunk, nagyon nagy önállóságot kapnak a vezetőink és az alkalmazottaink, tele vagyunk csábító lehetőségekkel. Ez a tevékenység azoknak, akik rosszhiszeműek, maga a kánaán. Nem vagyunk szigorúak, kötöttek. Szeretnénk kiszűrni azt, hogy a lehető legkevesebb veszteségünk legyen. Így is nagyon sok veszteségünk van. Azt mondjuk, hogy felelősségteljes emberekkel akarunk dolgozni, mert felelősséget akarunk nekik adni, így szeretnénk rájuk bízni nagy értékekkel, és ezért szeretnénk tudni a múltjukat is. *(Itt most kifejezetten vagyon elleni bűncselekményekre gondolunk, ugye?)* Igen. *(Most, hogy kéritek, így is vannak veszteségeitek...)* Igen. Vannak feltételezéseink, statisztikáink, hogy a veszteségek hány százaléka adminisztratív, vásárlóközönség felől adódó, és hány a munkatársak irányából. A legnagyobb arány a belső körből, munkatársakból adódik. Így megnyugtató, ha van egy erkölcsi bizonyítvány, ilyen körülmények között. Vagyis természetesen, tiszta erkölcsi bizonyítvány.” (MM1)

„Egyszerű példát mondva, hogy ha valamelyik vevőnkkel – majdnem mindegyik pozícióban vevőkkel kell kapcsolatot tartani, még akkor is, ha nem annyira intenzíven – de **ha a vevőink azt tapasztalnék, hogy büntetett előéletű kollégával tartják a kapcsolatot, nem tudom, hogy milyen reakciók lennének.** Nem tudom, hogyan reagálnának rá, hogy lenne-e ennek bármilyen veszélye vagy nem lenne. *(Akkor elsősorban a vevők miatt feltétel a büntetlen előélet, hogy ők mit szólnának hozzá?)* Én úgy gondolom, hogy a központi szabályozást valószínűleg ezért alakíthatták így ki.” (CSA5)

„*(És ha jelentkezik ide egy doktor, és minden feltételnek megfelel, akkor tőle sem kéritek az erkölcsi bizonyítványt?)* Nem. Egyszerűen nem merült fel az igény erre. *(Tehát elképzelhető, hogy dolgozik itt büntetett előéletű?)* Igen. *(Csak erre még nem derült fény?)* Igen. Nem volt ok, hogy valami miatt elkezdtük volna ellenőrizni, nem volt erre szükség. A vagyonkérdés miatt sem kérjük, mert **ha kérnénk, sem lenne biztosíték a vagyonvédelemre. Vagyis akinek van, az is megkárosíthat, meg akinek nincs, az is.** Illetve egyik sem. Nekem már volt más cégnél tapasztalatom, és **ez az egész nem erkölcsi bizonyítvány függő.** Vannak olyan emberek, akik úgy érzik, ezt lehet vinni, vagy nem, nem az erkölcsi bizonyítvány a lényeg.” (MM2)

„*(Ön szerint miért feltétel ilyen sok esetben az erkölcsi bizonyítvány?)* Érdekes, **ők valószínűleg úgy gondolkodnak, hogy ha már egyszer elkövetett valamit... Mintha azt mondanának ezzel, hogy ez benne van a vérében.** Mert ilyeneket azért lehet hallani. Én úgy gondolom, hogy a környezet sokkal inkább meghatározza az embert, mint a veleszületett dolgok, tehát alapjaiban tér el a véleményem. Ráadásul én úgy

gondolom, hogy **inkább a munkahelyen kell olyan feltételeket megteremteni, hogy ne merüljön fel az emberben, hogy lopjon.**” (CSA1)

A szabadultak felé megnyilvánuló munkáltatói attitűdök

Az erkölcsi bizonyítvány kérdéskörén túl próbáltuk más kérdéssel is feltérképezni, hogyan viszonyulnak a munkáltatók a büntetett előéletű személyekhez, illetve az ő alkalmazásukhoz. Így rákérdeztünk arra is, hogy elképzelhetőnek tartják-e szabadult személy alkalmazását, és ha igen, milyen feltételekkel, milyen esetben. Erre a kérdésre a következő válaszok születtek:

„*(Miért nem dolgozik Önöknél börtönből szabadult ember?)* Nem jött még, nem jelentkezett hozzánk ilyen ember. Egyébként **a munkavállalók nem túrnék el, nem viselnék el, hogy börtönből szabadult embert alkalmazzunk. Kivetődik a közösségből az, aki kicsit is eltér.** Szigorú szabályokat kell betartani a munkavégzés során, a gyár „veszélyes üzem”-nek minősül, nem lehetséges olyan munkavállaló alkalmazása, aki nem tartaná be a szabályokat.

„*(Elképzelhető-e esetleg, hogy alkalmazzanak börtönből szabadultakat?)* Ha választani kellene célcsoportot és én választhatnék is közülük, akkor én olyat választanék, akikkel valószínűleg kevesebb probléma adódik. Ha lehetne választani, akkor én inkább például azokat választanám, akik korábban átmeneti nevelésbe kerültek. Ők még fiatalok, ők könnyebben formálhatók. Nehezen tudom elképzelni a börtönből szabadultak alkalmazását, a gyárban betartandó szigorú szabályok miatt. De azt is nehezen tudom elképzelni, hogy a vezetőség rábólintana, ha én előállnék egy ilyen ötlettel, hogy fel akarok venni egy kisebb csapatot, akik börtönből szabadultak. Biztosan megkérdeznék, hogy miért nem azokat, akik kevésbé problémásak. De nincs tapasztalatunk ilyen emberekkel...

Az emberek mélységesen fel lennének háborodva, ha idehoznánk, felvinnénk börtönből szabadultakat. Ellenségesek lennének velük. *(De miért, hiszen sokan közülük ők is hátrányos helyzetűek?)* Igen, de ők azt vallják, hogy szegényen élnek, de becsületesen.

Szerintem nagyobb lenne a fluktuáció, ha börtönből szabadult embereket alkalmaznánk. És ez egy fontos mutatószám egy cégnél, egy multi ezt nem vállalja fel. Nagyobb a kockázat ilyen emberek foglalkoztatása esetén.” (CSA4)

„*(És foglalkoztatnak-e börtönből szabadult embereket?)* Nem. *(Nem is foglalkoztattak sosem?)* Nem. *(És azt lehet tudni, hogy miért nem?)* A cégnek az az elve, hogy olyan embereket foglalkoztasson, akik büntetlen előéletűek. Ez céges filozófia.” (CSA5)

„*(Börtönből szabadultat alkalmaznak-e?)* Nem, nem. A közigazgatásban az erkölcsi bizonyítvány az alap, a feddhetetlenség.” (MM3)

A fent idézett munkáltatók teljes mértékben elutasítóak a szabadult személyekkel szemben: ki ezért, ki azért nem tartja elképzelhetőnek alkalmazásukat. Van, aki az erkölcsi bizonyítványra hivatkozik, van, aki a szigorú szabályokra és a munkatársi közösségre. Érdekes és előítéletektől nem mentes az a hozzáállás, mely azt feltételezi, hogy a múltban elkövetett bármely bűncselekmény maga után vonzza az állandó szabályszegést, azaz egyrészt azt mondja ki, hogy mindegy, mikor és mit követett el az illető, nagy valószínűséggel képtelen lesz a munkahelyi szabályok betartására (is), másrészt pedig tartani kell tőle azért is, mert vélhetőleg problémák jelentkeznek majd munkavégzése kapcsán.

E mellett találkoztunk olyan véleményekkel is, melyek az elkövetett bűncselekmény alapján „szelektálnának” a büntetett előéletűek között:

„(Esetleg előfordulhat, hogy alkalmaznának börtönből szabadult embert? És ha igen, akkor milyen feltétellel?) Ez mindig a mindenkori vezetésen múlik, és a vezetőség értékítéletén, hogy alkalmazna vagy nem alkalmazna, nincs erre összvállalati iránymutatás, hogy most alkalmazhatunk vagy nem alkalmazhatunk. Vannak olyan munkakörök, amikre biztos, hogy nem alkalmaznánk, tényleg, aki eladja a cigarettát és készpénzforgalom van nála napi szinten. Ha valakit azért tartóztattak le, mert lopott, akkor egész biztosan azt mondjuk, hogy nem. De elvileg ez a gyárban is felmerülhet, mert ott is ki lehet lopni a cigarettát, ez egy nagyon nehéz kérdés. Nem fogom tudni ezt most rávágni. **Ez attól is függ, hogy valaki milyen bünt követett el, és mennyire lehet azt mondani, hogy ő most ebből kigyógyult.** Vagy mennyire biztosítható, hogy nem fogja azt újból elkövetni.” (CSA3)

„(Elképzelhetőnek tartja azt, hogy alkalmazzanak szabadultat?) Biztos, hogy megkérdeznénk, hogy miért. Mi volt a bűne, mert az egy elég nagy skála, amiért börtönbe kerülhet valaki. (És lehet, hogy bűncselekményenként szelektálnának?) Igen. (És melyik férne bele?) Nem tudom. De **aki egyszer megcsinálta, az megcsinálhatja még egyszer.** Hogyha olyan külső hatás hat rá. Én nem hiszek abban, hogy a börtönben mindenki 100%-osan megváltozik. Szerintem van olyan, aki kifejezetten jól érzi ott magát, mert jobb ott neki, mint előző életében. Úgyhogy nem hiszem, hogy mindenkinek a jövője ott totálisan megváltozna. Nem tudom, aki olyan testi bűncselekményt követett el, és nem az, hogy véletlenül adott egy pofont, vagy nem tudom, mert ennek is több oldala van. Az sem mindegy, hogy hány évet töltött benn. Mert valószínűleg, ha csak pár hónapot kapott, akkor nem lehetett olyan komoly ügy. Szerintem a rövid, vagy a hosszú ítélet lehet az. A hosszú ítéletnél biztosan megváltoznak ott benn, utána biztosan nem csinálják még egyszer. Tíz év az ember életéből sok. Szerintem, aki olyat követ el, és két-három évet kap, őt nem fogja zavarni. Mondjuk semmi tapasztalatom nincs erről, és nem is tudok róla, csak a köztudatban ezt gondolják az emberek.” (CSA7)

„(És milyen feltételekkel alkalmazna börtönből szabadult embert? Tegyük fel, ha valakinek meglenne hozzá a szükséges iskolai végzettsége, akkor felvennének őt?) Ha például kisebb bűncselekményt követett el, például közúti baleset okozás, akkor igen. (És más típusú, ennél súlyosabb bűncselekmény esetében?) Nem, ha más

bűncselekményt követett el, akkor nem vennék fel, nekem az nem fér bele emberileg, ha például robbantgatott.” (CSA9)

„(Elképzelhetőnek tartják, hogy foglalkoztassanak börtönből szabadult embert?) Elképzelhetőnek tartom. **Attól függ, hogy mi volt az oka, hogy börtönben volt.** (Milyen okkal férne be, illetve miért utasítanák el?) Mindenféle pénzügyi műveletek miatt, csalás, sikkasztás miatt nem, illetve nem minden pozícióban.”(CSA10)

„A szabadultakkal kapcsolatban nincs különösebb ellenvetésem, de az erőszakos cselekményt elkövetőket nem biztos, hogy szívesen látnám a munkatársak között. Egyébként **a foglalkoztatásnál az a szempont, hogy akar-e dolgozni, és be tud-e illeszkedni a csoportba az adott munkavállaló.**

Én nem zárkóznék el olyan személy foglalkoztatásától, aki büntetés-végrehajtási intézetből szabadult, de azt gondolom, hogy **a munkacsoport tagjai kiközösítenék őt, ha egy ilyen információt megtudnának róla.**” (MA1)

„Szerintem fontos az is, hogy miért is került börtönbe? Ezt ugye, a legkevésbé tudhatjuk. Mondjuk hirtelen felindulásból valakit leütött, akkor ez a vagyon szempontjából irreleváns. De mi van, ha összeveszik itt valakivel? Akkor is ez lesz? Vagy hány éve volt ez a „hirtelenség”? Továbbá szerintem van köztünk egy csomó olyan ember, akinek nincs papírja, de már a „küszöb” környékén van, vagyis nem tudható, hogy mikor, kinél szakad el a cérna... Van egy ügyvéd ismerősöm, aki ráadásul büntető ügyekkel foglalkozik. Ő mondta, hogy ma nagyon könnyen találhatja az ember magát börtönben. Olyan könnyen, mint a huzat. Hm. Érdekes. Az ügyeken keresztül is látja, meg hát ő is úgy gondolja, hogy bármikor bármi bekövetkezhet, akár vele is.” (MM1)

„Itt bejönnek az én alapértékítéleteim, és én maximálisan elítélem azt, aki mondjuk megölt valakit, a csecsemőjét megfojtotta, vagy bármi. Elképzelné azt, hogy utána felvenni ezt az embert a céghez... Hát nem nagyon tudom elképzelni, megmondom őszintén.” (CSA3)

„Ezen kívül vannak cigány származású munkatársaink, van cigány származású orvosunk is. Pont vele összefüggésben kerültünk kapcsolatba a büntetett előéletűek foglalkoztatásával. Orvos-beteg kapcsolat volt köztük, a szabadult illető erősen alkoholbeteg volt és közmunkabüntetést kapott. Felmerült, hogy az intézményünkben dolgozza le ezt, de sajnos ez törvényileg szabályozva van, szerződésben kellett volna állnunk, azt hiszem a pártfogó szolgálattal, így a munkavégzésre végül nem került sor. Az orvosa bízott abban, hogy az alkoholproblémájára jó hatással lehet ez az egészségügyi környezet. Egyébként az intézmény alkalmazta volna az illetőt, de hát a bürokrácia... Rajta kívül nem tudok börtönből szabadult munkatársról. Nem zárkózunk el semmi elől, de erkölcsi bizonyítvány szükséges a munkavégzéshez, ha a bűncselekmény típusa és a munkakör nem ütközik egymással, akkor nem látom akadályát a munkavégzésnek. Itt azért meg kell említenem, hogy **természetesen, ha hasonló képességű munkavállalók között kell választanunk, de közülük valaki nem rendelkezik tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal, akkor nem kétséges, hogy kit részesítünk előnyben...**

Alapvetően **jó kezdeményezésnek tartom, hogy támogassuk a munkavállalásukat**, hiszen, ha jól képelem, akkor nem lehet egyszerű hosszú évek után a kinti világban szerepet vállalni, nem beszélve arról, hogy talán ezen évek alatt nem is végzett munkát. Azért itt hatalmas hátrány, hogy esetleg képzettség nélkül, mindenféle

gyakorlat nélkül szabadul valaki, hiszen alapvető feltétele a munkavállalásnak, hogy legyen valamiben gyakorlata. Egyébként semmilyen tapasztalattal nem rendelkezem börtönviseltekkel kapcsolatban, de ha megfelelő munkaerőt látok egy konkrét személyben, akkor nem lenne problémám ezzel. Legyen egy jó képesítése, gyakorlata, alapvető kommunikációs képessége.” (BP01)

Mint látjuk, néhány munkáltató a vagyon elleni, illetve az erőszakos bűncselekmények elkövetése esetén kizártnak tartja szabadult személy alkalmazását. Illetve ezekben a véleményekben is megjelenik olykor az, amit az erkölcsi bizonyítvány kérdéskörénél korábban már megemlítettünk, hogy például közúti baleset okozásával szemben elnézőbbek a munkáltatók, azt valamiért a kisebb súlyú bűncselekmények körébe sorolják. Ugyanakkor számunkra elgondolkodtató ennek miéértje, hiszen a közúti baleset okozása számos esetben igen felelőtlen magatartással jár együtt (gyorshajtás, figyelmetlenség, ittas vezetés), és sajnos igen gyakran valaki vagy valakik halálát okozza. Ha csak visszagondolunk az elmúlt néhány év médiahírére, nem kevésszer hallhattunk arról, hogy gázolás, sőt zebrán történő gázolás során vesztette életét gyalogos vagy biciklista.

És a toleránsak, akik hisznek a változásban:

„**Nem érdekel, hogy börtönből szabadult-e vagy sem.** Amikor volt szabadult kollégám, akkor nekem nagyon jó tapasztalatom volt vele kapcsolatban. Akkor még úgy jelent meg a hirdetésünk, hogy erkölcsi bizonyítványt kérünk. És úgy jött oda, hogy neki ilyen nincs. Mire én mondtam, hogy engem igazából ez nem érdekel. Ez egy döntés volt, hogy ennek benne kell lennie. Aztán mi elég sokáig dolgoztunk együtt, a beosztottam volt.

Én nem szeretném, hogy szempont legyen, hogy valaki börtönből szabadult. Én akkor is azt mondtam ennek a kollégámnak, hogy engem nem érdekel. Én nem szeretném, hogy ez szempont legyen. **Én azért nem vennék fel valakit, mert börtönből szabadult, illetve én nem zárnék ki valakit azért, mert börtönből szabadult.** Én nem szeretném tudni.

Azért venném fel, mert nekem szükségem van rá, azért venném fel, mert egy beszélgetés során kiderülne, hogy rendelkezik azokkal az előnyökkel, azokkal a lehetőségekkel, adottságokkal, ami alapján én úgy döntenék, hogy alkalmazom. És ezek között nem szerepel a múltja. Legalábbis ilyen szempontból a múltja nem...

Lehet, hogy mások is loptak, csak ők nem buktak le. Nem hiszem, hogy **akit egyszer már elítéltek és le is ülte, számomra ugyanúgy tiszta lappal szerepel, hiszen, amit elkövetett azért már megbűnhődött.** Ez ugyanolyan, hogy ha engem megbüntetnek, mert rossz helyen parkolok. Be kell fizetni a megfelelő összeget, és utána azt mondják, hogy vége van az ügynek. Ez nem azt jelenti, hogy én akkor nótóriusan, állandóan ilyen helyre fogok állni. Mert a francnak van kedve állandóan befizetni a pénzt. Ha tudom, hogy nagyon ritkán fogok lebukni, akkor lehet, hogy az ember ezt megkockáztatja. Tehát az, hogy valakit elkapnak-e, lebukhat-e sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint a büntetési tétel.

Szerintem mások úgy gondolkodnak, hogy ez meghatározza az embert, hogy ő már bűnbe keveredett, és akkor majd várhatóan ismét bűnbe fog keveredni vagy bűnbe fog keverni másokat. Én nem így gondolom.

Szerintem a munkáltatók szeretik azt gondolni, hogy ha ilyen rossz volt, akkor majd itt is rossz lesz, ahelyett, hogy azt gondolnák, hogy olyan feltételeket teremtsenek, hogy nem nekik, de senkinek ne jusson az eszébe, hogy lopjon, csaljon, sikkasszon, teljesen mindegy.” (CSA1)

„Nem gondolom azt, hogy **ha már olyan fázisban tart az illető ember élete, hogy munkavállalóvá tud válni egy ilyen cégnél, akkor nem gondolom azt, hogy bármilyen más feltételekkel kellene foglalkoztatnunk őt.** Ez az első komoly mércéje annak, hogy megtörtént-e nála a váltás. Ezek most hangos gondolatok tőlem, nincsen erre cégen belüli politika, hogy ha börtönből szabadult munkavállaló jelentkezik, akkor milyen eltérő bánásmóddal kellene foglalkoznunk vele...

(Mi a véleményed a szabadultak foglalkoztatásáról?) Semmilyen koncepcióm nincs ezzel a dologgal kapcsolatban. Hogy ha valaki ezen a kiválasztási procedúrán ugyanúgy teljesít, mint egy nem börtönből szabadult, akkor az ember nyilvánvalóan azt mondja, hogy ha a kettő között csak annyi különbség – ilyen természetesen nincsen, csak elméleti a dolog –, hogy ugyanolyan végzettsége van, ugyanolyan nyelvtudása, ugyanúgy illeszthető, ugyanolyan a korábbi szakmai tapasztalata, ami számomra releváns, és nyilvánvalóan nem az, amit a börtönben töltött, akkor szeret az ember olyat felvenni, akinek tiszta az előélete. Ilyen szempontból hátrányban van, viszont ha valaki kiemelkedik a többiek közül, de korábban börtönben ült, az számomra nem egy kizáró ok. Ha az ő szakmai tudása, az ő személyes képességei az interjú alapján, vagy kommunikációs képességei olyanok. És **tud nyíltan beszélni erről a dologról**, és nem azt mondja, hogy ezt kendőzzük el, és nem akarok beszélni róla, mert ez egy olyan része a múltamnak, amiről nem szívesen beszélek, akkor valószínűleg nem... Most azon gondolkodtam el, hogy milyen kérdéseket tennék fel egy olyan pályázónak, aki börtönből szabadult, és itt ül velem szemben egy interjún. Biztos, hogy érdekelné ez a része az életének, és hogy ezt hogyan tette a helyére saját magában, és most mik a jövőbeni céljai ezzel kapcsolatosan, és hogy akkor anno mit miért tett. Hogy ha ez egy őszinte nyílt beszélgetés tud lenni, akkor ez számomra még többet is adhat, mint egy olyan pályázó, akinek csak megszületni volt nehéz, és alapvetően a szülei mindent kikapartak, a legjobb iskolákba járt és nem érintette meg soha az élet nehezebbik oldala. Úgyhogy alapvetően számomra ez nem jelent hátrányt. **Fontos a nyílt és őszinte kommunikáció erről.” (CSA2)**

„*(És azon túl, hogy a cég azt mondja, hogy feltétel a büntetlen előélet, azon túl, mi az Ön véleménye a szabadultak foglalkoztatásáról?)* Alapvetően én azt gondolom, hogy **mindig azt kell megvizsgálni, hogy az illetőnek milyen tudásszintje van, és milyen képességei vannak.** Egy munkakör betöltésénél mindig az adott munkakört kell megvizsgálni. És **ha arra az illető alkalmas és azokat a dolgokat ismeri és tudja, akkor onnantól kezdve mindegy, hogy büntetett előéletű volt-e vagy sem.” (CSA5)**

A munkáltatói attitűdöket próbáltuk felmérni azzal a kérdéssel is, hogy mit gondolnak a munkáltatók arról, milyen előnyök, illetve milyen hátrányok származhatnak szabadult munkavállalók alkalmazása során:

„Egy cég általában úgy szokott gondolkodni, hogy **ha az forintosítható, akkor nekem az előny.**

Én nem nagyon tudnék mondani előnyt, de ha belegondolok, hátrányt sem. Társadalmi szinten bizonyára előnnyel jár az, hogy ha ezek az emberek ugyanúgy munkához juthatnak, akkor könnyebb lesz visszavezetni őket abba az életbe, ami másabb, mint, amit eltöltöttek elzártan.” (CSA1)

„Előnyként én maximum azt tudnám felhozni, ha az Ön által említett **támogatási lehetőségeket igénybe vennénk**, akkor azzal lehetne csökkenteni a bérköltségünket. Hátrányt nagyon nem tudok felsorolni. Büntetett előéletűeket nem foglalkoztatunk. Ha őket foglalkoztatnánk, akkor max. olyan hátránnyal számolhatnánk, hogy attól függ, hogy mennyi a büntetési tétel, vagy, hogy milyen bűn volt elkövetve, hogy esetleg tarthatnánk attól, hogy előfordul újra hasonló jellegű bűncselekmény végrehajtása.” (CSA5)

„Alapprobléma a beilleszkedés. De ez annak a függvénye, hogy tudom-e azt, hogy igen, bűnelkövető volt a munkavállaló. Ha tudom, akkor az merülne fel problémaként, hogy elmondjam-e a többieknek, hogy ő egy ilyen, akkor ez egy ellenszenvet válthat ki, ha meg nem, akkor felmerülhet, hogy ugyanazt a bűncselekményt követi el, és nem mondtam el, és nem tudtak figyelni. A szabályokat, munkarendet, stb. be kell tartani, munkafegyelem betartása, ez náluk szerintem külön figyelem. És magát a munkát, a „dolgozást” megtanítani, mert valamiből kiesett. De az alapprobléma a beilleszkedés. *(És szerinted az jobb, ha egy állásinterjú az kiderül, hogy ő börtönből jött, vagy sem? Neked erre lenne igényed?)* Nekem személy szerint jobb lenne, ha tudom. Már volt ilyen, hogy felvettünk valakit, de nem szerepelt az erkölcsijében, hogy ő volt börtönben. Már ki is tettük egyébként. Illetve volt egy másik, aki eljárás alatt volt, és mégis volt erkölcsi meg minden egyéb. Én azt gondolom, hogy **nekem jobb lenne, ha tudom**. Minthogy utólag derül ki. Például **ha tudom, akkor meg tudom védeni**, míg ha nem, akkor meg nem tudom. Mert például történik egy lopás az irodában, akkor ő lesz az első, akit megvádolnak, hogy ő követte el.” (MM3)

Munkáltatói attitűdök, illetve tapasztalatok a hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatosan

Mint azt korábban ismertettük, a megkérdezett munkáltatóknak a hátrányos helyzetű csoportok közül elsősorban a megváltozott munkaképességűekkel/fogyatékosokkal és a roma emberekkel volt tapasztalata. Kíváncsiak voltak arra is, hogy milyen az interjúalany viszonya általában véve a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportokkal szemben, illetve milyen tapasztalataik vannak velük kapcsolatosan.

„Én nagyon **empátikus** vagyok, és a cég is nagyon empátikus. Én gyakran a munkavállalók mellé állok, de az a nehéz, hogy a menedzsmentnek is meg kell, hogy feleljek. Nehéz egyszerre a menedzsmentnek is megfelelni és a munkavállalóknak is.

„Én **szociálisan túlérzékeny** vagyok a gyámhivatali tapasztalatok miatt. Láttam már az élet másik oldalát is.” (CSA4)

„Én az embereket próbálom **az értékeik** alapján, **a tudásuk alapján** megítélni, úgyhogy nekem nem csak a hátrányos helyzetűekhez, hanem igazából senkivel sincs olyan problémám. Nekem azzal van problémám, aki nem azzal a teljesítménnyel és azzal a hozzáállással végzi a munkáját, mint amilyen szabályok vannak, és mint amilyen elvárásokat ő egyébként teljesíteni tudna.” (CSA5)

„A megváltozott munkaképességűeket nagyon szeretem, **szociális érzékeny** ember vagyok, figyelek rájuk. Elvisz az érzelmi része.” (CSA6)

„Én egy balek vagyok. Szoktam adni, akinek tudok, például hajléktalanoknak pénzt, itt az útkereszteződésnél is van egy férfi, aki itt szokott kéregetni. De csak annak, ki rendes, aki ittas, akinek valószínűleg alkoholra kell, annak nem. Odáig még nem jutottam el, hogy munkával is a hátrányos helyzetűeket támogassam, de hogyha tudok, akkor segítek nekik. Nagy empátiás készséggel rendelkezem. *(És ez hogy jelenik meg itt a munkahelyen?)* Az én ajtóm mindenki előtt nyitva áll, hozzám jöhet bárki, **mindenkit meghallgatok**. Ezért minden ügy, egy nyugdíjazási ügy, vagy bármilyen más egyéb ügy tovább tart nálam, jobban elhúzódik. Azt gondolom, hogy már az is segítség, ha az ember elmondhatja valakinek a problémáját. Ezért én meghallgatom az itt dolgozó embereket.” (CSA9)

A munkáltatói attitűdöt próbáltuk megközelíteni az előnyök, illetve a hátrányok oldaláról - ennél a kérdésnél is, azaz kíváncsiak voltunk arra, mit gondolnak az interjúalanyok arról, milyen előnyei, illetve milyen hátrányai lehetnek a hátrányos helyzetű emberek alkalmazásának.

A megváltozott munkaképességű/fogyatékosok kapcsán gyakran említett nehézségek: az épületek akadálymentesítése, a munkavégzés megfelelő minősége, azaz, hogy az illető képes-e ugyanúgy ellátni feladatát, mint a többi munkatárs. Mind a fogyatékos, mind a nem fogyatékos hátrányos helyzetű munkavállaló esetén felmerült kérdésként, illetve nehézségként az illető beillesztése/beilleszkedése az adott közösségbe.

Ezen túl pedig a következő hátrányok kerültek még megemlítésre:

„Az a környezet, amiben élnek, elviszi őket. Például úgy berúg, hogy nem jön be dolgozni. Ilyenek előfordulnak, de ez nem fogadható el. *(Ilyenkor mi történik?)* Kirúgjuk őket. Nagyon szigorú szabályok vannak, például, ha valaki kétszer elkésik, akkor is rendkívüli felmondással megválnak tőle.” (CSA4)

„És amivel még szembe kell nézni ilyen helyzetben, a nagy kollektívák (200-300 fő), ahol egy-egy embert megvédeni igen nehéz. Például ha valakiről kiderül valami (nem tőlünk, természetesen), akkor hogyan tudjuk megvédeni? Már a megváltozott munkaképességűek esetében is az egy nagyon fontos kérdés, hogy felkészítjük a csapatot, hogy ez az ember esetleg valamiben más lesz, mert az ő szemükben kedvezményeket kaphat.

És még problémát okozhat a megváltozott munkaképességűek hozzáállása is, mert gyakran ők nem akarnak ugyanolyan munkát, kezelést, mint a többségi társadalom tagjai. Például most is jelentkezett hozzánk egy néma hölgy pénztárosnak, fel is vettük volna, de inkább visszautasította az állást, mert jelentős kedvezményeket, másfajta foglalkozást nem gondoltunk számára biztosítani. Azaz elvárás lett volna felénk tőle, hogy ő más, tehát kedvezmény szükséges számára. Vagyis fontos az ő hozzáállásuk is. Vagyis van, aki akarja, hogy tekintsenek rá úgy, mint mindenki másra, és vannak olyanok, akik azt gondolják, hogy nekik jár az, hogy máshogy foglalkozzanak velük.” (MM1)

„Félelem, pusmogás, klikkesedés, de érzékenyítő workshopokkal, felkészítéssel ez csökkenthető.” (MM2)

„Csak jót tudok mondani róluk, de előfordult már, hogy valaki visszaélt a helyzetével. Az hiszem nem nagy elvárás, hogy azokat a munkaköréhez kapcsolódó feladatokat elvégezze. Volt olyan, hogy a munkaképességére hivatkozva valaki nem végezte el a munkáját, pedig egyértelműen nem a betegsége volt a probléma. Sajnos tőle meg kellett válnunk.” (BP01)

Előnyként több esetben megemlítésre került a hátrányos helyzetű munkavállaló nagyobb fokú **lojalitása, hálája, az előítéletek csökkentése, érzékenyítés, illetve foglalkoztatásuk anyagi haszna: a járuléktámogatás.**

„Előnye pedig szerintem abban lehet, hogy ha valakit felveszünk, hogy ha ő a csapat tagjának érzi magát, ő maga is, akkor szerintem **sokkal nagyobb lojalitással áll egy ilyen munkahelyhez**, aki őt teljes értékű embernek fogadja el és a munkájára számít. Nem úgy tekint rá, mint egy más emberre, hanem mint, aki számonkérhető, akinek teljesítenie kell, és ha ő ezzel jól él, akkor sokkal lojálisabb és sokkal harcra készebb ember, munkavállaló lesz az én szememben. Én így gondolom. Többet jelent számára egy ilyen munkahely. Tudja, hogy sokkal nehezebb, főleg a mai helyzetben, a nem hátrányos helyzetű emberrel szemben...”

Az **adójárulék** az, ami mozgat mindent egy multinál ilyen szempontból.” (CSA2)

„Az előny, hogy egy nagyon nemes dolog, egy nagyon szép dolog, ha így tudunk felvenni új dolgozókat. Vagy azért most is, hogy tudatosan hoztunk be egy kisebbségi gyakornokot, ezek mind nagyon szép dolgok, meg jó dolgok.” (CSA3)

„*(És milyen előnyök származhatnak a hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatásából?)* Sokkal **lelkesebbek, hálásabbak, és jobban akarnak dolgozni**. Persze, ez nem mindenkiről mondható el. Többször azt tapasztaljuk, hogy egy roma munkavállaló maga is meglepődik, ha felvételre kerül, meglepődik azon, hogy felvettük őt.” (CSA4)

„A megváltozott munkaképességűek sokkal **lojálisabbak**, tudják, megbecsülik azt, ami van. **Kisebbségi a fluktuáció** az esetükben, megbízhatóbbak, mindent bevállalnak, bármikor dolgoznak.” (CSA6)

„Ha az illető kellemes személyiség, mint például volt nálunk az a vak fiatalember is, azaz nem torzult még a személyisége olyan mértékben, akkor egy ilyen illető **meg tudja győzni a környezetét, hogy a hátrányos helyzetűek is teljes értékűek a társadalomban.** De ő is olyan volt, akire oda kellett figyelni. Például az ebédlőbe el kellett kísérni, mert nem tudta elolvasni az étlapot. Kicsit érzékenyítette is a környezetét ebben a dologban. Kicsit jobban odafigyelnek akkor a többiek...

Azt gondolom, hogy ezek az emberek **lojálisabbak** tudnak lenni egy munkáltatóhoz.” (CSA8)

„**A körülöttük lévő emberek hozzáállása mindenképpen változik,** ez előny lehet. Mint például az egy szem fogyatékosunk esetében. Az előítéletek megváltozhatnak. És a börtönből szabadultak esetében is vannak például félelmek, de ha elkezd vele dolgozni, akkor **rájön, hogy ő is egy ember, vagyis az emberi szál...** Vagyis szerintem pozitív hozadéka lehet.” (MM2)

„Talán egy hátrányos helyzetű ember **jobban meg tudja becsülni a munkát.** Ez nem egy állami cég, nem is állami fizetések vannak. A cég megbecsüli a munkavállalókat. De vannak olyan emberek, akiknek ez nem elég, minél többet ad a cég, annál többet igényelnének. Ez a „kisujjamat nyújtom és az egész kezemet akarja”. Talán a hátrányos helyzetű emberek ebből a szempontból kivételek. *(Tehát, hogy ők nem akarnak minél többet?)* Igen, **ők jobban meg tudják becsülni.**” (CSA10)

A szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének segítése

Interjúnk utolsó kérdésével azt kívántuk feltérképezni, hogy az interjúalanyok vajon mit gondolnak arról, mivel és hogyan lehetne segíteni a szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését. Legtöbbször a **tanulást,** ezen belül is a **nyelvtanulást** és a **szakmatanulást** említették. E mellett a **foglalkoztatás ösztönzése** révén szóba került a **cégek anyagi támogatása/járulék támogatás,** továbbá a **civil szervezetek bevonása** a fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkába, illetve civil szervezetek kezességvállalása a célcsoportért, illetve az adott munkavállalóért. Többször hangsúlyozták a **média szerepét is, a probléma megfelelő kommunikálását,** illetve a **társadalom tagjaival való megismertetését.**

Ezen túl, illetve ezzel együtt a következő javaslatok hangzottak el:

„A másik pedig a **vezetők képzése.** Hogy ne úgy viszonyuljanak ehhez, hogy akkor az egy potenciális hibalehetőség. Kifejezetten a börtönviseltek emberek esetében azt látom, hogy az erkölcsi bizonyítvánnyal, ha ezt kizárjuk, akkor egy hibalehetőséget kizártunk. És akkor megnyugszik az ember lelkiismerete, hogy akkor én mindent megtettem. Igaz, hogy a raktáramnak 12 bejárata meg 12 kijárata van, amit abszolút nem tudok nyomonkövetni, hogy mikor mi történik. De nem így van, mert nem hiszem, hogy attól lesz... Azok az emberek döntéseket hoznak, hogy kit alkalmazzanak, a szakmai vezető, a HR, a munkaügy, akár, akik valóban döntenek arról, hogy kiket fognak alkalmazni, velük megértetni azt, hogy ez nem lehet szempont – első lépésként. Aztán

2. lépésként majd lehet azt mondani, hogy igen, ez szempont, mégpedig ezt pozitívan kell értékelni, mert nekünk az a lényeg, hogy ő visszakerüljön a munkába, megtalálja a helyét.

(Tehát, hogy inkább pozitív diszkriminációt alkalmazzanak?) Igen, a társadalom szempontjából, igen.” (CSA1)

„Agymosást kellene csinálni a társadalomban. Azt gondolom, hogy az emberek előítéletesek, megvannak a sztereotípiáink. A „reklám” segíthetne, **fel kellene hívni az emberek figyelmét arra, hogy ők már egyszer megkapták a büntetésüket.** Talán jó lenne valami propaganda is, hogy ne jussanak be a börtönbe.” (CSA6)

„Ha mondjuk, több **pozitív példát látnának az emberek, a médiában meg mindenhol,** bárhol erről beszélnének. Mert mindenki a médiából tájékozódik, hogy most mi változott, mert az érdekli őket, hogy most változott-e valami. Így felemelték a minimálbért, így ennyi juttatást kap, ezt kap, azt kap. Ezt mind a médiából tudja. Hogy ha onnan hallana, vagy látna több pozitív példát, akkor az szerintem biztosan segítene változtatni az ő helyzetükön.

(És ezen kívül más egyéb javaslat?) Olyan szintű bizalmat kell nekik úgymond elnyerni, amit nem tudom, hogy tudnak. Ők egy abszolút mínuszos lappal indulnak, nekik nem elég... míg egy úgy normális emberrel szemben is, aki nem került ilyen helyzetben, felé is elvárások vannak, hogy vajon meg lehet-e benne bízni? Mert elég sok link ember van. Ugye azokkal is vannak fenntartások.” (CSA7)

„A másik a család. Nem igazán ismerem ezt a csoportot, csak a híradásokból. De azt gondolom, hogy a családon kívül másra nem nagyon számíthatnak. Ezért fontos lenne a **család támogatása** számukra, illetve, hogy a család segítse őket szabadulás után.” (CSA9)

„Összességében én a **megelőzésben** hiszek elsősorban, amilyen munkájuk pedig lehet, az a nevelőmunka. Fontosnak tartanám, hogy **a saját tapasztalataikat elmeséljék, például iskolában.** A mai gyerekek viszonyulása a felnőttekhez, családjukhoz, értékekhez, na és vagyonhoz elég problematikus. Én ebben komoly mintának látnám őket, vagyis azt, hogy azok, akik vissza tudtak térni, elmondanák tapasztalataikat...

(Egy érzékenyítő tréningről mit gondoltok?) Én a megváltozott munkaképességűek esetében is azt gondoltam, hogy ha a felső vezetéssel tárgyalok, akkor brutálisnak kell lenni, vagyis el kell érni, hogy sírjanak. Hát ezt is csináltam, például elvittem őket az Ability Parkba. Hirtelen nem tudom elképzelni, hogy most hová és hogyan lehetne beilleszteni a szabadságvesztéses fogvatartásból szabadultak irányában történő érzékenyítést, de mindennek óriási hatása lehetne.” (MM1)

„Szerintem nagyon fontos lenne, mert nagyjából senkinek nem fordul meg a fejében, hogy ja, ez is egy téma. Lezárjuk a történeteket ott, hogy valakit elítélnék, és senkinek nem fordul meg a fejében, hogy mi lesz utána az illetővel? Mi van azokkal, akik kikerülnek? Tök jó lenne, ha lenne erről **kommunikáció.** Hogy hol, azt nem tudom, **média, TV, újság, fórumok,** mert addig, amíg az emberek nem érzékelik, hogy ez is egy probléma, addig nem foglalkoznak vele. Szerintem ember nincs, akinek felteszik a kérdést, hogy sorolja fel a hátrányos helyzetűeket, és persze, mondja a nőket, a megváltozott munkaképességűeket, de hogy 100-ból egynek sem jutna eszébe a börtönből szabadult, az tuti. Kicsit bele kéne vinni ebbe a diversity-témába, a másság elfogadását, a beillesztést, elfogadást stb. Hogy téma legyen ez is. Például a Nők Lapja, akik szeretik felvenni ezeket a témákat.

Most hirtelen ez jutott eszembe. Fórumok is fontosak lennének. Persze, aki képviseli ezt az egészet, hiteles személy legyen. Ez minden témában fontos.” (MM2)

„Azt gondolom, hogy az lenne a legfontosabb, hogy olyan emberekkel találkozzanak, és úgymond olyan emberek **mentorálják őket a börtönben**, akiknek van mondanivalójuk és van pozitív hozzáállásuk. Mert alkalmasint sosem késő elkezdni. Tehát **a tanulás**, és hogy olyan emberekkel találkozzon bent, akik motiváltak, akik lelkesek, akik akarnak segíteni, és az életbölcseletükkel és a szemléletükkel tudnak változtatni. *(Például civilek vagy az egyház, vagy kik legyenek ezek?)* Igen. Én például azt gondolom, hogy akik hívők, azok lelkileg sokkal erősebbek, nagyobb az esély, hogy egy hívő ember erős tud maradni. Egyház, tanárok, tanítók, de nagyon fontos, hogy olyan emberek... Például egy tanárnál is fontos, nem csak a tudása, hanem hogy át tudja adni a tudását. Legyen egy interakció, figyelemvonzási képessége és figyelem megtartási képessége, akire odafigyelnek. Olyan emberek, akik példát mutatnak, hogy igen, az én életem is ott kezdődött, de kilábaltam belőle. Azt mondom, hogy mindenkiből lehet minden, és mindenkinek megvan az esélye, csak rá kell terelni az útra.” (CSA10)

„**Az utolsó időszakban felkészíteni a börtönben a munka világára.** Annak függvényében, hogy milyen súlyú bűncselekményt követett el, milyen a végzettsége, stb. személyre szóló programokat biztosítani számukra. **Megtalálni azokat a munkáltatókat, akik felveszik**, gyakorlatot szerezhethet náluk. És valahogy **ösztönözni a munkáltatókat**, hogy felvegyék őket. **A személyre szabott szolgáltatásokat**, valamint felkészítést a munka világára – ezeket gondolnám. Valamint a szociális helyzet – ez a Ti területetek -, hogy meglegyen a biztonság is.” (MM3)

Összegzés

Mint azt korábban is említettük, 16 interjúból álló kutatásunkat reprezentatívnak nem tekinthetjük, de arra mindenképp lehetőséget adott, hogy néhány cég/vállalat képviselője gondolatait, a cég munkaerő-felvételi politikáját megismerhettük.

A kutatás másik eredményének azt gondoljuk, hogy ha egyelőre még nem is munkavállalóként, és csak egy rövid időre is, de a beszéd és a gondolkodás szintjén a fogvatartásból szabadultak, problémáik, nehézségeik megjelentek ezen cégek irodájában. Azt tapasztaltuk, hogy interjúalanyaink nagy része talán még soha nem szembesült azokkal a kérdésekkel, amiket az interjú során feltettünk neki, talán soha nem gondolkodott el azon, vajon mi is történik a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultakkal, hogyan tudnak bekerülni a munkaerő-piacra, hogyan tudnak beilleszkedni a társadalomba.

Így talán a kutatás hozzájárult ahhoz, hogy felhívjuk a munkáltatók, jogalkotók, politikusok figyelmét, hogy a büntetés-végrehajtási intézetből szabadultak is léteznek, és sokan közülük dolgozni szeretnének. Ők is a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok közé tartoznak, sőt talán ők vannak a leghátrányosabb helyzetben, hiszen az előítéletek, illetve a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya miatt valószínűleg ők állnak a sor legvégén, akik az állásinterjúkra behívásra kerülnek.

6. Egyéb, kiegészítő szolgáltatások igénye

Kutatások azt bizonyítják, hogy a totálisan zárt világnak a személyiségre gyakorolt hatása ugyan nem irreverzibilis (még hosszútételeseknél sem!), ugyanakkor kétségtelen, hogy a szabadságvesztés, a bezártság és a börtönvilág speciális érték- és normarendszerének szocializációja a személyiséget több fronton károsíthatja. A legégetőbb hiány az érzelmi kielégületlenség – a kívülről érkező, társas, emberi kapcsolatok hiánya -, mely egyrészt a lelki egyensúly fenntartásában, másrészt a visszailleszkedés szempontjából döntő jelentőségű. A depriváció és a frusztráció egyenes következményei az introvertálódás, a hosztilitás, az agresszió, valamint a viselkedés felülkontrollálása. Emellett a fogvatartottakra jellemző az institucionalizálódás – a napi rutinba való belesüllyedés, „vegetálás”, a dependencia, az infantilizálódás és döntésképtelenség, valamint az önértékelés csökkenése. Alapvető szükségletük a társadalmi integráció szubjektív és objektív feltételeinek megteremtése.

Szubjektív szükségletek

Segítségkérés, segítő kapcsolatok

2006-ban több mint 50 fő adott választ arra a kérdésre, hogyan is lehetne segítséget, támogatást nyújtani számukra, és ez mit is jelentene értelmezésükben. Mindannyian megemlítették **a szociális körülmények javítását**, ezen belül is különös hangsúlyt fektetve a következőkre: **munka biztosítása illetve a munka lehetősége, lakhatás támogatása és lehetősége, tanulás/képzés biztosítása, illetve a megfelelő anyagi háttér – pénz – megléte**. Felmerült az **erkölcsi bizonyítvány** mint akadályozó tényező, ennek eltörlése vagy csak bizonyos munkakörökben történő megjelenése. Emellett azonban megjelentek olyan, „nem megfogható” tényezők, mint például

- rehabilitáció, csoportterápiák,
- mentális felkészítése a szabadulóknak,
- szabadulás utáni lehetőségek feltárása,
- beszélgetések biztosítása már a börtönön belül,
- ezáltal (is) a gondolkodásmód megváltoztatása,

- bizalom, megértés, elfogadás, nyíltság, őszinteség, előítélet mentesség, kölcsönös alkalmazkodás,
- személyre szabott illetve személy- és élethelyzet függő segítségnyújtás,
- mentálhigiénés foglalkozások biztosítása,
- folyamatos inspiráció a változásra,
- apróbb életfeladatok gyakoroltatása,
- társadalmi szemléletváltás elindítása.

Néhány részlet az interjúkból még plasztikusabbá teheti **a megfogalmazott szükségleteket, igényeket:**

„Már bent el kellene kezdeni a segítséget, támogatást.” (BP3)

„Csakis személyre szabottan.” (GY3)

„Szerintem úgy lehetne segíteni, hogy akik akarnak valamit, valami mást, apróbb feladatot adnék nekik, hogy gyakoroljanak. Nem tudom, hogy mik lennének ezek a feladatok, de érzem, hogy ezt kellene tenni.” (MN6)

„1. Ne ítéljenek meg első látásra.

2. Fogadják el az embert olyannak, amilyen.

3. Legyen nyíltság és őszinteség az emberek között.

4. Ne ítéljék el az embert beállítottsága miatt. Ne húzódjanak el tőle az emberek, mert ő is olyan ember, mint a többi. Nagy a hely, elférünk egymás mellett, szóval mindenki adja magát, és mindenki illeszkedjen a másikhoz.” (SÁ1)

„A pénz önmagában biztos, hogy nem segítség. Nem old meg semmit. Mindenkinek másra van szüksége. Ez teljesen személy- és élethelyzet függő.” (SZ2)

„Lehetőséget kell biztosítani számukra a változásra. Ennek több kritériuma van: szükség van a törvénymódosításra: a büntetett előélettel szinte semmire nincs lehetőség, nem tud legálisan elhelyezkedni. Fontos a szemléletváltás: nincs komoly állami támogatói rendszer, nem foglalkoznak azzal, hogy más esélyt biztosítsanak az életben. Így egyenes az út a visszaeséshez. Külföldön például van a szabadultak számára védett munkahely. Ez kezdetben nagyon nagy segítség lehet. Ezzel a bűnözést is nagyon vissza lehetne szorítani, elképesztően magas a visszaeső bűnözők aránya.” (SZ3)

„Szerintem nagyon fontosak a mentálhigiénés foglalkozások, a közös problémafeltárás, így könnyebb a változás. Látjuk, hogy foglalkoznak velünk, számíthatunk valakire.” (SZ8)

„Most azt kéne mondanom, hogy több kedvezményt adjon, legyen leírás, miegymás. De nem ezt mondom, mert több nézőpontból kell a dolgokat nézni, reálisan. Segítség lenne, ha bent létük alatt több inspirációt, lehetőséget, utakat mutatnának illetve kapnának, ami később elkíséri őket. Mindannyian, első büntényesként sokat kapunk, a nagy ítélet egyre beljebb visz. Fontos lenne, hogy az első büntényes ne kerüljön össze visszaesővel, mert akkor oda a pozitív inspirációnak... igen, a folyamatos inspiráció lenne a lényeg... *(Köszönöm a beszélgetést, remélem, nem volt túl kellemetlen...)* Dehogy, én köszönöm... sok olyan kérdés hangzott el, ami engem is foglalkoztat. Hárman vagyunk a zárkában első büntényesek... Sokat beszélgetünk, de elsősorban a hiányosságokról, és nem a megoldási lehetőségekről.” (SK5)

„Megnézni, hogy az illető mi felé érdeklődik, abban támogatni, ha annak van értelme. Ha az első hónapban nincs támogatás, akkor nincs meg az esélye annak, hogy morálisan visszailleszkedjen az ember. A visszaesésnek is van egy lélektana: ha nincs siker, biztos a visszaesés. Mindenki akar tartani egy szintet. Az emberek lenni akarnak.” (SÁ2)

„Nem is tudom igazából. Effektív nincsen, mert nekem csak nyugalomra lenne szükségem, az itt meg nehéz. Néha meg a jó beszélgetések hiányoznak. A benti beszélgetések csak felületesek, tehát vannak komoly dolgok, amiket nem osztanék meg senkivel. *(Azokat miért nem osztanád meg?)* Nem bízok meg annyira a többekben, másrészt vannak olyan dolgok, amiket más nem értene meg, és nekem nem arra van szükségem, hogy más kioktasson, hanem inkább, hogy meghallgassanak.” (A4)

„Igazából megoldok minden problémát magam, de nem tudom. Segítség? Tudod, mi a legrosszabb idebent? Az, hogy nem tudok igazán értelmes emberekkel beszélni. Igazi segítség, ha tudok igazán értelmes emberekkel beszélni.” (B6)

„A legfontosabb segítség a külső kapcsolattartás támogatása lenne.” (A12)

„Most már nem lesz szükségem segítségre. Eddig keveset ültem, nem tanultam az esetekből. Jó társaság volt, bementem, leültem, elhülyéskedtünk, kimentem. Aztán kezdődött előlről minden. Ez az ítélet azonban megváltoztatott... Hét és fél év, Úristen! Ja, plusz még lesz egy tárgyalásom, de összbüntetést várok, talán kicsivel kevesebb lesz, de akkor is... Magamba szálltam, megtörtem... Mondtam is fent a fiúknak: bennem megtört valami, öregembernek érzem magam... Nem nagyon értették, csak néztek. Semmit nem tudok az életről, például mennyibe kerül egy kiló hús. Még sakkozni sem tudok... Most érzem, ez a börtön megváltoztatott. Itt ez a szép nyár, kint emberek jönnek-mennek, én meg bent vagyok... és semmit sem tudok a kinti életről.” (B11)

A későbbi (2008-as, 2009-es és 2010-es) kutatásokból az derült ki, hogy a célcsoport **igen nehezen fogalmazta meg szükségleteit, igényeit**, valamint a **segítségkérés igen ritka**, talán azért, mert ez távol áll a „mindenki törődjön a saját dolgával!” maximától. A magyarázat az lehet, hogy a börtön macho világával, az erőhöz kapcsolódó függetlenség érzésével nem összeegyeztethető, ha valaki segítséget kér, hiszen ehhez szükséges az alázat, ami a gyengeséget jelenti számukra. Vagyis az erőből származó büszkeség nem engedi a segítség megfogalmazását, illetve a szükséges segítség elfogadását.

Ugyanakkor mégis vannak adataink a témára vonatkozóan. A 2009-es kutatásban⁴⁴ a 201 kérdőívben megkérdezett majdnem háromnegyede igényelne segítséget a börtönben, 27% a szabadulás előtti kérdések megbeszélésében, a további 13,5% pedig a szabadulásra való felkészítésen túli egyéb segítséget is kérne. A tanulmányai befejezésével kapcsolatban a válaszolók 9,5%-a, illetve további 2% igényelne a tanulmányok befejezésén túl további segítséget is. A lelki problémák kezelésében 7% kér segítséget, és további 2,5%-a a megkérdezetteknek a lelki problémákon túl további segítséget is igényelne. Indulati hullámzásainak kezelésére 8,5% vár segítséget, ezen túl még 7%-ban jelezték, hogy más esetekben is szükségük lenne támogatásra.

Összességében tehát leszögezhető, hogy a fogvatartottak esetében a külvilág, a civil világ bármiféle „jelenléte” és tudata elviselhetővé teheti a bent töltött időt, és ráadásul változást generálhatunk/indukálhatunk. A konkrét, értelmes feladatok, a tanulás/képzés/fejlesztés strukturálja azt, a már kialakított és meglévő bizalom a segítő szakemberek felé, a külvilágból érkező érzelmi támogatás pedig olyan jelek, melyek büntetésük letöltése utáni életük változtatását, a társadalomba való integrálódásukat segítheti, egyszerűbben a „mégis érdemes” érzését jelentheti számukra.

A döntéshozatalban való részvétel

A fogvatartásra jellemző **az izoláció**, ami elkülönítettséget jelent, vagy azt, hogy ez tudatosá válik. A szabadságvesztés-büntetés alapideológiája abban áll, hogy a fogvatartott magatartása káros a társadalomra, ezért a személyt ki kell vonni a szabad életből, falak és rácsok mögé

---

⁴⁴ Csáki Anikó - Márton Andrea - Mészáros Mercedes: Fogvatartott drogfogyasztók jellemzői. Kutatási összefoglaló. Bp., 2009. Kézirat. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=21764.
201 fő kérdőíves lekérdezése, 30 fővel interjú készítése a Budapesti Fegyház és Börtönben.

kell zárni, mert a társadalom nem kíváncsi rá, és nem akar vele érintkezni. Az izoláció tehát szociális elkülönítettség, továbbá információhiányt is jelent. Nem coping stratégiáról van szó, hanem a többségi társadalom deviancia-definíciójának való kényszerű engedelmességről. De:

- 1) A fogvatartott mint állampolgár a társadalom gépezetének alkatrésze (akár a rendőr, a bíró, a börtönőr, és még sokan mások).
- 2) A fogvatartott mint ember a társadalom része, nem vonta ki magát, és nem is akarja kivonni magát. A fogvatartott börtönbe zárása legalább egy ember méltóságának megcsorbításával jár.
- 3) A fogvatartott mint családtag, barát, kedves – azaz társas szereppel rendelkező személy – részét képezi több kisebb csoportnak, amik szintén a társadalom részét képezik. Ezek a csoportok nem kívánnak megszabadulni a fogvatartottól. Az ő érdekeiket nem szolgálja az izoláció, hanem éppen ellenérdekeltek.
- 4) A fogvatartott izolációja ezen csoport tagjainak további marginalizációját eredményezheti (például családfenntartó apa kerül börtönbe). Az ilyen csoportok nagyobb gyakorisággal figyelhetők meg az egyébként is rosszabb szocio-ökonomiai státuszú társadalmi rétegekben. Ezek a közösségek általában szegregálódhatnak a társadalomban.

Összességében a célcsoportra **az alacsony érdekérvényesítő képesség és az alacsony társadalmi aktivitás** a jellemző, mind a büntetés-végrehajtási intézetbe való bekerülés előtt, mind szabadulás után.

Ugyanakkor társadalmi aktivitásuk a jogszabályok miatt is korlátozott. Ugyanis az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 41.§ (3)-e a következőt mondja ki: „A szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelnek az elítéltnél azok az állampolgári jogai és kötelezettségei, amelyek a büntetés céljával ellentétesek, így különösen, amelyekre a közügyektől eltiltás kiterjed.” Tehát a szabadságvesztés végrehajtása alatt a fogvatartottak közügyekben való részvétele jelentősen korlátozott. Mivel mellékbüntetésként gyakran alkalmazzák a **közügyektől való eltiltás** büntetését, ezért általában a szabadulás utáni időszakra – gyakran hosszú évekig – ugyanez jellemző. A közügyektől való eltiltást a törvény a következőképpen határozza meg:

62. § (1) Azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó vagy részben felfüggesztett szabadságvesztésre ítélnék, és méltatlan arra, hogy a közügyekben részt vegyen, azok gyakorlásától el kell tiltani.

(2) A közügyektől eltiltott

a) nem vehet részt népképviselői szerv tagjainak választásában, népszavazásban és népi kezdeményezésben,

b) nem lehet hivatalos személy,

c) nem működhet népképviselői szerv testületében (bizottságában),

d) nem viselhet tisztséget társadalmi szervezetben, köztisztviselői testületben, közalapítványban,

e) nem érhet el katonai rendfokozatot,

f) nem kaphat belföldi kitüntetést és külföldi kitüntetés elfogadására engedélyt.

(3) A közügyektől eltiltott az ítélet jogerőre emelkedésével elveszti

a) mindazon tagságát, állását, tisztségét vagy megbízatását, amelynek elnyerését az (1) bekezdés kizárja,

b) katonai rendfokozatát, továbbá belföldi kitüntetését és azt a jogát, hogy külföldi kitüntetést viselhessen.

63. § (1) A közügyektől eltiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év.

Objektív szükségletek. A közszolgáltatásokhoz való hozzáférés

A közszolgáltatások közül az egészségügyi és szociális, a munkaügyi ellátásokat, illetve a lakhatást emelnénk ki. A célcsoport oktatáshoz való hozzáférést korábban már elemeztük, ezért erre nem térnénk ki még egyszer.

A célcsoport kapcsolata a szociális ellátórendszerrel

Az 1993. évi III. törvényben (Szociális törvény) a klienscsoport mint rehabilitációt/reintegrációt/reszocializációt igénylő, szociálisan hátrányos helyzetű csoport nem jelenik meg, **a szociális törvény a célcsoportot nem nevesíti**. Véleményünk szerint a célcsoport ellátása és szolgáltatásokhoz való hozzáférése szempontjából mindez igen fontos lenne. Már csak azért is, mert tapasztalatunk az, hogy a fogvatartott és szabadult fiatalok a szociális intézményekből is kirekesztettek, nem ismerik sem a szociális ellátásokat, sem a segítő szervezeteket, és nem is férnek hozzá az ellátásokhoz. Mindezt alátámasztja 2006-os

kutatásunk is, mely során az interjúalanyok 66%-a mondta azt, hogy semmiféle segítő szervezettel nincs kapcsolata, míg 34% említette, hogy van kapcsolata, elsősorban egyházi szervezettel, misszióval. 47,3%-nak (segítő szervezettel kapcsolatban állók számához viszonyítva) a Váltó-sáv Alapítvánnyal volt kapcsolata, ez az összes szabadult interjúalanyt jelenti, valamint még egy főt, aki jelenleg fogvatartásban van, de – saját kérésére – megszakadt kapcsolata az Alapítvánnyal. A fogvatartottak közül egy fő említi a Criminon szervezetet (ő egyébként a Váltó-sáv Alapítvánnyal is kapcsolatban volt), illetve egy fő említi egy olyan szervezetet, amely az egyenlő bánásmóddal foglalkozik (a szervezet nevét nem tudta pontosan).

Interjúalanyainkat arról is megkérdeztük, hogy szabadulás után jogosultak-e vagy fognak-e kapni valamilyen támogatást, szociális ellátást? 51,1% azt válaszolta, hogy nem, 6,4% szerint lehet, hogy kap, 38,3% nem tudott erre a kérdésre válaszolni, és csak 4,3% mondott egyértelmű igent. Az önkormányzatot és a pártfogót 2 fő említi mint segítségforrást, ezen kívül 1-1 fő megemlíti még a Vöröskeresztet, a munkaügyi központot, a gyámügyet; 1 fő otthonteremtési támogatásra számít, 1 fő pedig a rokkantnyugdíjra való jogosultságát nevezi meg.

Az ismételt kutatások (2008., 2009., 2010.) is ezeket az eredményeket erősítették meg.

Egészségügy

A célcsoport tagjaira jellemző, hogy egészségkárosító életmódot folytatnak (dohányzás, egyéb szenvedélybetegségek során szerhasználat, nem megfelelő táplálkozás stb.). Az egészséggondozási lehetőségekkel ritkán élnek szabadlábban, fontosságot nem tulajdonítanak ennek kint, a civil életben, sokszor nem is ismertek egyébként előttük a lehetőségek. Általános, hogy a kötelező szűrővizsgálatokon nem jelennek meg, gyakran ennek oka az iratok (személyazonosító, TAJ-kártya stb.) hiánya, illetve úgy általában az információ hiány, valamint az egészségügyi intézményrendszer számukra átláthatatlan szövevénye.

Egészségügyi ellátás a büntetés-végrehajtási intézetekben⁴⁵

---

⁴⁵ Forrás: Dr. Heylmann Katalin: Tájékoztató a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról. 2010.

A magyar jogi szabályozásban a fogvatartottak egészségvédelmét törvényi előírások garantálják: a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 11. törvényerejű rendelet, továbbá az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV törvény, a társadalombiztosítási kérdéseket taglaló törvények, illetve a végrehajtásukra kiadott rendeletek teljes körűen szabályozzák a fogvatartottak egészségügyi ellátását is.

A fogvatartottak számára alap-, járó- és fekvőbeteg-szakellátás egyaránt biztosított, egyrészt a büntetés-végrehajtási intézetek egészségügyi osztályain, másrészt a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza (297 ágy), az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, IMEI (311 ágy), valamint a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet Krónikus Utókezelő Részlege (80 ágy) működtetésével. A járó- és fekvőbeteg szakellátásokra elsősorban a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményeiben kerül sor. Kivételt a sürgősségi esetek, illetve a különleges felkészültséget igénylő szakszolgáltatások képeznek (például: dialízis, onkoterápia, komplikációkkal fenyegető, illetve nagyobb műtéti beavatkozások, stb.).

A büntetés-végrehajtási intézetekben, intézményekben nyújtott alapellátás és járóbeteg szakellátás teljes körűen az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium fejezeti költségvetéséből finanszírozott. Ugyanakkor - a jogszabályban előírtaknak megfelelően - a fogvatartottak részére a gyógyszerellátás is térítésmentes.

A jogszabályi kötelezettségekből adódóan a büntetés-végrehajtás egészségügyi szolgálata az önkéntesen igénybe vehető szűrővizsgálatokat (HIV szűrés, tüdőszűrés, nőgyógyászati és fogászati szűrés), a befogadástól kezdődően a börtönben tartózkodás teljes időtartama alatt, biztosítja.

Munkaerő-piaci szolgáltatások

A témával kapcsolatosan összességében elmondható, hogy **a büntetés-végrehajtási intézetek és a munkaügyi központok kapcsolata esetleges**, nincs jogszabályi háttere, gyakran a munkatársak szakmai érdeklődésén, jóindulatán múlik a szolgáltatások biztosítása a célcsoport számára. A tájékoztatás csoportos formában történik, ami a személyes, egyedi

problémák, kérdések megválaszolására nem ad lehetőséget (legalábbis mélységeiben nem). A munkaügyi központoknak nincs kifejezetten a célcsoportra kidolgozott eljárásrendje, protokollja, szolgáltatáscsomagja, így – a többi hátrányos helyzetű célcsoporttal együtt – válaszol vagy nem válaszol a felmerülő problémákra, azaz nem nyújt speciális támogatásokat, szolgáltatásokat a fogvatartásból szabadulók számára. Ugyanakkor a munkaügyi központok működése rendkívül bürokratikus, mely jellemző szintén nem teszi az intézményrendszert vonzóvá a célcsoport számára.

Mivel a szabadultak gyakran nem rendelkeznek az álláskeresési járadékhoz vagy álláskeresési segélyhez szükséges biztosítási idővel, ezért sokszor nem látják értelmét annak, hogy igénybe vegyék a munkaügyi központok által biztosított szolgáltatásokat. Nehezen győzhetők meg, hogy regisztráltassák magukat, és a munkaügyi központtól kérjenek segítséget álláskeresésükben.

Lakhatás

A fogvatartottak jelentős hányada nem saját tulajdonú, hanem valamelyik családtagja lakásában vagy bérelt ingatlanban élt börtönbe kerülése előtt. Egyes adatok szerint a fogvatartottak 70%-át nem várja kint család, továbbá a börtönben lévők rendkívül zárt közösségben élnek, külső kapcsolataik beszűkülnek a fogvatartás ideje alatt. Ezek az emberek így a teljes bizonytalanságba lépnek ki szabaduláskor, és egyedül nagyon kevés esélyük van a visszaesés elkerülésére.

Tehát kijelenthetjük, hogy a szabadultak komoly hányada – épp a háttérrel jelentő családi kapcsolatok felbomlása miatt – a szabadulást követően azonnal szembesül azzal, hogy nincs állandó lakóhelye; meglévő pénze csak ideig-óráig elegendő ahhoz, hogy olcsó bérletben húzza meg magát.

Családi kapcsolatok nélkül marad a hajléktalanszálló, vagy a régi barátok, haverok, de sokkal inkább az előbbi, mivel a 2006-os kutatásban az interjúk során mindössze 1 fő említette, hogy lakásproblémái megoldása terén a régi barátokra számít. Ugyanakkor a fogvatartottak életük mélypontjának tekintik a hajléktalanszállókat, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy azt elkerüljék:

„Ha nincs amúgy hova menniük az embereknek, sok esély nincs. Meg lehet nézni a visszaesőket. Esélyük sincs. Az albérlethez 3 hónap kaució kell, ha ki akar valaki venni. Gondolom, hajléktalanszállóra senki nem akar menni. Az mivel jobb, mint a börtön?” (SK4)

„Szerintem bárki inkább bűnözne, minthogy szociális intézménybe menjen, mert ott mástól függ, parancsolnak neki.” (GY5)

„Inkább a börtön.” (V5)

A hajléktalanszálló mellett a Nyugat-Európában már működő **Félutas ház**, mint átmeneti lehetőség nyújthatna segítséget az arra rászorulóknak számára. Magyarországon csak egy-két példát, kezdeményezést találunk hasonló típusú intézmény működésére, azonban ez a fogvatartotti populáció létszámához viszonyítva igen jelentéktelen, és csak néhány ember számára nyújthat lehetőséget problémái megoldására.

A Félutas ház feladata olyan komplex szolgáltatás biztosítása, melyben a visszaesés megelőzésének négy alappillére (lakhatás, emberi kapcsolatok, munkaerő-piaci szolgáltatások, képzés/tanulás)⁴⁶ együtt, szinergikusan jelentkeznek, és amelyben a pszichoszociális támogatás és gondozás hangsúlyos szerepet kap. Olyan védett környezet, amelyben már önálló, döntéssel rendelkező, valódi jogokkal rendelkező szabad embereknek érezhetik magukat lakói/igénybe vevői.

Összegzésképpen elmondható, hogy a biztos lakhatási körülmények a (re)integrációs esélyt jelentősen növelik. Ez azonban szorosan összefügg a meglévő emberi/családi kapcsolatokkal, amelyek azonban a hosszúítéleteseknél jelentősen lazulnak, illetve gyakran eltűnnek. A szociális ellátórendszer a börtönből szabadultaknak a lakhatás megoldására kizárólag a hajléktalanszállót tudja felkínálni, amely egy kényszerközösségből érkező ember számára, valamint a szubkultúra véleménye szerint elutasítandó. A problémára megoldást jelenthetne a Félutas ház típusú intézmény, melynek célja és feladata, hogy a célcsoport – fogvatartásból szabadultak – társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését segítse, azaz biztosítson számára lakhatási és munkalehetőséget, valamint egyéb pszichoszociális szolgáltatást, amely lehetővé teszi, hogy ezek az emberek speciális életproblémáikkal megküzdjenek, és elkerüljék a visszaesést. Azaz a Félutas ház célja, hogy „kigondozza” a klienst, aki az elkövetkezendőben

---

⁴⁶ Csáki Anikó - Mészáros Mercedes: Szociális munka a büntetés-végrehajtásban és az utógondozásban. Esély, 2005/2.

a többségi társadalom érték- és normarendszerének figyelembe vételével éli és alakítja életét.⁴⁷

---

⁴⁷ A Félutas ház fogalma nem szerepel sem az 1993. évi III. tv. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.), sem az 1/2000 (I.7.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésének feltételeiről című dokumentumokban.

7. Hazai „jó gyakorlatok” tapasztalatai – az interjúk összegzése

A hazai „jó gyakorlatok” bemutatásához az interjúzás módszerét választottuk. Összesen 6 szervezet munkatársával (vagy volt munkatársával) készítettünk interjúkat. 3 db interjú készült büntetés-végrehajtási intézetben, 1 db interjú készült a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában és 2 db civil szervezettel. Összességében elmondhatjuk, hogy az interjúalanyok az interjú készítése során együttműködőek és segítőkészek voltak, gondolataikat, tapasztalataikat készségesen megosztották velünk. A legtöbb esetben könnyen és gördülékenyen ment az időpont egyeztetés és az interjú lebonyolítása. A szervezetek együttműködését ezúton is köszönjük.

1. **A projektek helyszíne:** a projektek többségükben büntetés-végrehajtási intézetben valósulnak/ valósultak meg. Az AVP Háló és a Váltó-sáv Alapítvány tevékenységei között szerepel a fogvatartottak szabadulás utáni ellátása is. Ugyanakkor két büntetés-végrehajtási intézet is említette, hogy fontosnak tartja a szabadultak ellátását, ennek érdekében a különböző szervezetek együttműködését, a kapcsolatok erősítését, illetve a szabadultak nyomonkövetését.
2. **A célcsoport:** A projektek elsődleges célcsoportja a fogvatartottak, a másodlagos célcsoport között megtalálhatók a büntetés-végrehajtás nevelői, pártfogók, szakoktatók, és a büntetés-végrehajtás pszichológusai. Ugyanakkor elmondható az is, hogy a fogvatartottak összlétszámához viszonyítva kevés „jó gyakorlat” működik az országban, a projektek szolgáltatásai csak a fogvatartottak töredékéhez jutnak el.
3. **A projektek/„jó gyakorlatok” finanszírozása:** a projektek anyagi háttérét egy kivétellel pályázati forrásból teremtik/teremtették meg a szervezetek. A kivétel a Váci Fegyház és Börtön APAC körlete, ahol a projekt munkatársa szerint különösebb anyagi vonzata nincs a program működtetésének.
4. **A pályázati finanszírozás hátrányai/nehézségei:** a projektek „kiszolgáltatottak” a pályázati felhívásnak, kiírásnak, függnek a döntés eredményétől, az értékelés,

szerződéskötés időtartamától, a kifizetésektől stb. Mindez a projektek időszakosságát, kiszámíthatatlanságát eredményezi, és nem biztosítja a célcsoport folyamatos ellátását.

Az interjúk során említett egyéb tapasztalatok:

- adott esetben irreális elvárások a pályázati kiírásokban, útmutatókban;
- nem világos, nem egyértelmű a pályázati kiírás;
- kifizetések késése, mely a projekt megvalósítását veszélyezteti, likviditási problémák, mely megoldásához külső segítség igénybevétele szükséges;
- nem megoldott pénzügyi zárás, aminek következtében a költségvetés egy része nem került kifizetésre. Ez több partnerszervezet likviditását a mai napig veszélyezteti;
- A közreműködő/lebonyolító szervezettel kapcsolatosan vegyes tapasztalatok a jellemzők. Ezek közül pozitívak a következők: A Norvég Civil Alapprogram elszámolásai egyszerűbbek, a lebonyolító szervezet rugalmas, segítőkész volt. Az EQUAL program közreműködő szerve a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön szerint rugalmas volt, kérdéseikre választ kaptak, egyszerűbb lebonyolítás jellemezte az EQUAL projektet, mint például a TÁMOP pályázatokat. És az említett negatív tapasztalatok: adminisztratív hibák a közreműködő szervezet részéről. Nem érkezik válasz a felvetett kérdésekre, problémákra.

5. **Projektfenntartás:** a projektfenntartás megvalósulása szorosan összefügg a pályázati finanszírozás kérdéskörével, kivéve a Váci Fegyház és Börtön APAC programja esetében, ami független a pályázati forrásoktól, és jelenleg is működik. A szervezetek egy kivételével (AVP) arról számoltak be, hogy szívesen folytatnák korábbi programjukat, vagy működtetnének hasonló programot, és erre keresik is a lehetőséget. A Sopronkőhidai és a Balassagyarmati Fegyház és Börtön arról számolt be, hogy folyamatosan pályáznak, igyekeznek minél több programot biztosítani a fogvatartottaknak a sikeresebb reintegráció érdekében. Az AVP Egyesület programját a korábbi formában (hálózatos működés, programtelepítés) nem tervezi tovább folytatni, azonban tevékenységük folyamatos, a fogvatartottak számára továbbra is biztosítanak különböző programokat, szolgáltatásokat.
6. **Együtműködések:** A projektek többségükben konzorciumban, az AVP Háló esetében ún. hálózatban valósulnak/valósultak meg. A Váci Fegyház és Börtön programja esetében konzorciumról nem beszélhetünk, azonban a projekt megvalósítása során együtműködő partner ott is megjelenik. Az együtműködésekről többségükben pozitív tapasztalatokkal rendelkeznek a projektmunkatársak.

7. **A „jó gyakorlatok” értékelése:** a programokat működtetők általában véve elégedettek tevékenységükkel, ötös skálán 4-esre vagy 5-ösre értékelik a programot, tehát eredményesnek tartják azt. És, hogy mikor sikeres egy projekt, vagy mitől lehet még eredményesebb, ezzel kapcsolatban a következők hangzottak el:
- ha a szolgáltatások nem csak a büntetés-végrehajtási intézetben érhetők el, hanem szabadulás után is;
  - ha szorosabb az együttműködés a különböző szervezetek, például pártfogók, munkaügyi központok között;
  - ha van visszacsatolás, ha a büntetés-végrehajtási intézetek tudják, hogy mi történik az elítélttel szabadulás után. Így további programjaik jobban tervezhetők, illetve eredményesebb programok tervezhetők a jövőben.
8. **Hiányok, illetve javaslatok a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően:**
- védett szállás és védett munkahely hiánya;
  - a büntetés-végrehajtási intézményeknek nincs visszajelzésük szabadulás után a programjaik eredményességéről („nem működik a visszacsatolós rendszer”). Erre való reakcióképpen két intézet is említette, hogy kidolgozták/elkezdtek kidolgozni utánkövetési rendszerüket;
  - szorosabb együttműködés és valódi együttműködésre lenne szükség a fogvatartottakkal és szabadultakkal foglalkozó szervezetek között, „segítő háló” kialakítása;
  - nevelők többet foglalkozzanak a fogvatartottakkal, idejük nagy részét ne az adminisztráció tegye ki;
  - szabadulás előtt állók számára speciális nevelési metódus lenne szükséges;
  - a képzések és munkaerő-piaci programok mellett fontos és szükséges a fogvatartottak kompetenciafejlesztése, mentori tevékenységek biztosítása számukra;
  - fogvatartottak családi kapcsolatainak erősítése;
  - több/sok civil szervezet tevékenykedjen a területen. Szükséges az egyházakkal való kapcsolat erősítése;
  - szükségesek programok a fogvatartottak és szabadultak számára, és kedvezőbb az, ha ezeket a programokat civil szervezetek működtetik.

„Jó gyakorlatok” 1. EQUAL-projekt a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönt 1886-ban alapították, mint ahogy sok más börtönt is az országban. Idén ünnepeljük fennállásunk 125 éves évfordulóját. Ez az intézet alapvetően börtönnek épült. Sopronkőhida országos hatáskörű intézet, felnőttkorú és férfi fogvatartottakat őrzünk a falainkon belül, akik elsősorban a nyugati régióban rendelkeznek állandó lakóhellyel. Az a tapasztalatunk, hogy Sopronkőhida végállomás a fogvatartottak számára. Általában azok kerülnek ide, akik többszörös visszaesők és több börtönben és fegyházban jártak már, esetleg már a fiatalkorúak börtönében is voltak. Passzolgatják őket az intézetek ide-oda, de Sopronkőhidáról már nincs hova menni. Sopronkőhida a fogvatartottak körében egy elég rémisztően hangzó név, ez egy nagyon szigorú fegyintézet, a szegedi Csillagbörtön és Sopronkőhida az, ahol a fegyelem olyan szintű, amitől a fogvatartottak eléggé tartanak. Ami érdekesség még nálunk – és ezért mondhatni, hogy jelenleg holtversenyben Sátoraljaújhegytel a legszigorúbb intézet mi vagyunk –, hogy van egy olyan rezsimünk, a különleges biztonsági körlet, a KBK, ami csak ezen a két helyen van az országban. Ez gyakorlatilag egy külön börtön a börtönben, egy teljesen elszeparált rész. Nagyon veszélyesnek kell lenni ahhoz, hogy valaki ide bekerüljön.

Van tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéses büntetést töltő fogvatartottunk is, és általában azt lehet mondani, hogy a hosszúítéletes fogvatartottak töltik itt az ítéletüket, 7,2 év az átlagos szabadságvesztési idő nálunk, ami elég soknak mondható. Jelenleg kb. 700 fogvatartott tölti Sopronkőhidán a büntetését.

Sopronkőhida elsőként lépett arra az útra, mely szerint a fogvatartottak reintegrációja a börtönben el kell hogy kezdődjék, sőt nagyon sok esetben be is kell hogy fejeződjön. És ezt mi azért gondoljuk így, és ez egy társadalmi érdek is, mert ezek az emberek több mint 99 százalékban vissza fognak kerülni a szabad életbe. Csak a tényleges életfogytig tartó büntetést kapó elítéltek, azaz néhány delikvensünk marad itt, a többi előbb-utóbb visszamegy a

társadalomba. És ha visszamegy, akkor onnantól kezdve mindenkinek érdeke, hogy ne legyen újra bűnöző, vagy ne kövessen el olyan bűncselekményt, ami által a társadalom többi tagja válik áldozattá. Ezért fontos, hogy rávezessük őt egy olyan útra, amit korábban nem látott. Ez nem egyszerű.

Mivel sok fogvatartottunk van, nagy a „merítés”, tudunk programokat lebonyolítani a börtönben. Az első nagyobb volumenű kezdeményezésünk az a bizonyos EQUAL projekt volt, ami 2004 augusztusában kezdődött. Az EQUAL-nak az esélyegyenlőség és foglalkoztathatóság növelése volt a célja. Az EQUAL közreműködő szervezete az OFA volt.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

A konzorcium vezetője a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön volt. A konzorcium tagjai a Sopronkőhidai Ipari és Szolgáltató Kft., a Soproni Vas- és Villamosipari Szakképző Iskola és Gimnázium, ők tartották a szakképzést, és a Győr-Moson Sopron Megyei Munkaügyi Központ.

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

A projekt már nem működik, 2004-2008 között valósult meg.

A TÁMOP 561-11/2-es pályázat keretén belül terveztük az EQUAL projekt folytatását, de azt a pályázatot elutasították. A TÁMOP 561 az EQUAL-nak az ikertestvéreként terveztük, de jobb lett volna, mint az. Több az EQUAL-nál azzal, hogy a 2. szakaszban lett volna egy munkába állítás, jelentős mentori támogatással. Sokkal nagyobb kockázatokat hordozott ez a TÁMOP-projekt, de ha azt jövőre újra kiírják, akkor mindenképp tervezzük az újbóli beadását.

Fontos a benti foglalkoztatás. Én egy olyan modellt tudok elképzelni, amely során a fogvatartottak szaktudását fejlesztenénk a munkáltatás által, hogy őket valahová el tudjuk helyezni a későbbiekben. A Sopronkőhidai Kft. több területen tevékenykedne, és minden szakterületen több együttműködési megállapodást kötne különböző cégekkel, akik befogadók lennének, és ezek a cégek mondanák meg, hogy nekik milyen területen hány emberre lenne szükségük. Szeretnénk egy ilyet megvalósítani. Ezenkívül Sopronkőhidán szeretnénk egy

oktatási központot is létrehozni. A régió fogvatartottainak lenne ez az oktatási központja. Általános iskolai, gimnáziumi, szakközépiskolai vagy egyéb szakképzések lennének a központban. Ezek távlati céljaink egyelőre.

Folyamatosan próbálunk pályázni, mindenre, amire lehet. Tegnap nyertünk egy pályázatot, az egy kisebb program, munkavédelmi oktatás fogvatartottaknak. Arról szól, hogy a dolgozó fogvatartottak munkavédelmi ismereteit bővítsük. Ennek nem az a legfontosabb hozadéka, hogy a munkavédelmet megtanulják, hanem az, hogy zárkán kívül van valamilyen tevékenységük. Nagyon sok egyéb programot igyekszünk szervezni a fogvatartottaknak, zenészeket, sportolókat, hírességeket hívunk meg, hogy lekössük őket. Ezek a mindennapi működéshez fontosak, hogy békében meg tudjunk lenni egymás mellett. De ezek a programok természetesen a reintegrációhoz is nagymértékben hozzájárulnak.

(Az EQUAL projektre visszatérve: a fenntartással kapcsolatban kellett valamilyen vállalást tennetek?) A gépek, eszközök, amiket beszereztünk, nem idegeníthetőek el, azok fenntartását, karbantartását kellett vállalnunk. Dokumentálási kötelezettségünk volt 5 évig.

**4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást:
Miért marad(t) abba a projekt?**

A pályázati projekt lezárult.

5. Mi a program célja?

Az volt a célunk, hogy 50-70 fő közötti fogvatartotti célcsoport kerüljön kiválasztásra, akiket elsődleges célcsoportnak hívtunk, mert volt másodlagos célcsoport is. Az elsődleges célcsoport 5 különböző vasipari képzést kapott, és azért vasiparit, mert a munkaügyi központ végzett egy felmérést, és ezek voltak azok a hiányszakmák, amikkel a fogvatartottak a legnagyobb eséllyel tudtak elhelyezkedni.

**6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba?
Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?**

Elsődleges célcsoport: 50-70 fő közötti fogvatartott, akik sikeresen elvégzik el az OKJ-s vasipari képzést.

A másodlagos célcsoport a nevelők, pszichológusok, pártfogók voltak. Az volt a cél, hogy tizenkét fő nevelő, pszichológus, pártfogó felügyelő részesüljön munkaerő-piaci és egyéb ismeretekben, tréningekben, amit aztán át tudnak adni a fogvatartottaknak. Tíz nemzetközi konferencián való részvétel tartozott még az indikátorok közé.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

Háromféle hegesztő tanfolyamon vehettek részt a fogvatartottak, volt ívhegesztő, gázhegesztő és lánghegesztő OKJ-s tanfolyam, és ezeken kívül további két vasipari képzés: fémforgácsoló- és géplakatos-képzés. A fogvatartottaknak szabad választása volt a programra való jelentkezés, és azon belül az is, hogy melyiket szeretnék elvégezni. Kb. azonos létszámú jelentkezések voltak, olyan 12-17 fő jelentkezett egy-egy OKJ-s tanfolyamra, melyeknek elméleti és gyakorlati részük is volt. Az elméleti részt a soproni iskola végezte, a gyakorlatit pedig a Sopronkőhidai Kft., akik gyakorlatilag szimbiózisban élnek velünk. A Sopronkőhidai Kft. bv-s⁴⁸ kft. 100%-osan állami tulajdonban lévő kft., a fogvatartottak foglalkoztatásáért felelős, elsősorban nem profitorientált. Régen ez egy szövőipari kft. volt, majd a '90-es években profinélkülivé vált. Az EQUAL program keretén belül lehetőség nyílt gépek, szerszámok, eszközök beszerzésére, amikkel a fogvatartottak gyakorlati oktatását lehetett véghezvinni. A gyakorlati oktatás hosszabb volt, mint az elméleti.

A projekt keretén belül szerveztünk úgynevezett üzletember-találkozókat is, ezeket mi hívtuk így, ebből három bonyolódott le a program során. Ennek az volt a lényege, hogy a régióban, illetve Győr-Moson-Sopron megyében azokat a vállalkozásokat – a kicsiktől a legnagyobbakig – kerestük meg, akik ezeken a területeken, vasipari területen prosperálnak. Meghívtuk a cégek vezetőit, hogy jöjjenek el, megmutatjuk először is a börtönt, hogy ne idegenkedjenek tőle, megmutatjuk a fogvatartottakat, főleg azokat, akik ezeken a gépeken foglalatostkodnak. Így alkalmat adtunk arra, hogy megnézzék, hogy a fogvatartottak milyen munkaerők, lehet-e rájuk számítani, és szóban – írásbeli alkut nem tudtunk kötni – megpróbáltuk elhelyezni ezeket a fogvatartottakat, és foglalkoztatásukra kaptunk ígérvényt is. És valóban volt olyan, aki elment egy ilyen céghez dolgozni szabadulása után. Volt olyan cégvezető, aki itt látta meg a fogvatartottat és mondta, hogy neki majd ő kell, így szóltunk neki, amikor szabadult a fogvatartott. És a fogvatartottat is eligazítottuk, és el tudott menni arra a munkahelyre. Az a helyzet, hogy ez nagy kockázat a cégeknek, ez egy abszolút kísérleti

---

⁴⁸ Bv: büntetés-végrehajtás

jellegű próbálkozásunk volt akkor, hogy hogyan lehetne elhelyezni az elítélteket szabadulás után.

És volt egy másodlagos célcsoport is, ezek voltak a nevelőink, pszichológusaink (két fő), illetve két fő pártfogó felügyelő. És őket célirányos felkészítéssel – ez a munkaügyi központ tevékenysége volt – próbáltuk rámozdítani arra az útra, hogyan tudnák a munkájukat hatékonyabban végezni. Tehát a fogvatartottak képzését kiegészítette egy mentori, „soft” tevékenység, ezeket végezték a nevelők és a pszichológusok.

Az EQUAL-ban kötelező volt a nemzetközi tevékenység is, ami tulajdonképpen tapasztalatátadásból állt. Az EQUAL program egyidőben zajlott Európában, a nemzetközi tevékenység keretén belül felvettük a kapcsolatot egy német, egy holland, és egy angol konzorciumi partnerséggel. Nem feltétlenül alakult ez szerencsésen, mert ezek női börtönök voltak, az ő tapasztalataik nem igazán voltak jellemzők ránk. Ezzel együtt azért rengeteg információ átjött, amiket érdemes lenne megcsinálni. Én akkor láttam például életemben először Félutas házat Hollandiában.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

A projektmenedzsment a következőképpen épült fel: a Parancsnok Úr volt a projektvezető, a pénzügyi vezető a kft. ügyvezető igazgatója volt, ő pénzügyi szakember is egyben. Volt egy monitoring munkatárs, szintén pénzügyes ismeretekkel, volt egy célcsoport referens, egy nevelőtiszt, ezen kívül értékelő-elemző, aki külsős szakember volt, gyakorlatilag a külső szupervíziót látta el. Volt egy nemzetközi kapcsolatokért felelős vezető, és volt egy projektkoordinátor. A projekt elején én még nem dolgoztam itt, akkor egy másik munkatárs töltötte be ezt a munkakört, és amikor az intézetbe kerültem, akkor vettem át ezt a feladatot 2006-ban. Ezen kívül igénybe vettük az Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága segítségét is, amikor az szükséges volt. A parancsnokság részéről volt egy munkatárs, aki folyamatosan figyelemmel kísérte ezt a projektet.

(Hány munkatárs dolgozik az egész intézetben?) Most kb. 320 fő, a kft. munkatársaival együtt.

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

Erre elég nehéz válaszolnom, ezt a kérdést nem én tudnám megválaszolni. Hozzám nem jön fogvatartott segítséget kérni. De megpróbálom kikövetkeztetni a választ. Valószínűleg a nevelőhöz megy oda segítséget kérni. Ha a nevelőhöz megy segítséget kérni, akkor általában a családi ügyei miatt. Ha a munkaerő-piaci reintegrációban és a szabadulás utáni boldogulásban kéri a nevelő segítségét, akkor két eset lehetséges. Ha a bíró pártfogó felügyeletet rendelt el, akkor inkább a pártfogó felügyelővel veszi fel a kapcsolatot, már a börtönből. Ha nem, akkor sajnos nehezebb a helyzet, akkor a nevelő próbál neki segítséget nyújtani. De ez általában nem működik, ugyanis nincs joga a nevelőtisztnak ezzel foglalkozni. A szabadulás után pedig nincs jogunk ahhoz, hogy a szabadult fogvatartottat figyelemmel kísérjük, adatokat gyűjtsünk róla, mivel szabad ember.

Nem tudom, hogy mi az, amiben a segítségünket kéri. Valószínűleg abban nem kérnek segítséget, hogy milyen programokat bonyolítsunk le, mert ahhoz nem értenek. Most közben eszembe jutott, egyszer egy felsőfokú végzettségű fogvatartott mondta nekem karácsony előtt, hogy nagyon jó lenne, ha lenne az intézetben egy karácsonyi, komolyzenei koncert. Ilyenek előfordulnak, de ezekkel inkább a nevelők foglalkoznak.

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

Az erősségei a tapasztalatszerzés és a tapasztalat-átadás volt. A Parancsnok Úr elég erőteljes kapcsolatrendszerrel rendelkezett, ez jelentősen megkönnyítette a program lebonyolítását. Erősség volt a közreműködő szervezettel való együttműködésünk is, az OFA abszolút rugalmas volt, jól kezelték mindent. Az ESZA-val nem lehet összehasonlítani az OFA-t. Az OFA-nál volt két kijelölt kapcsolattartónk, és bármikor, ha felemeltem a telefont, elértem, és ismerte a problémát. Egyszerűbb is volt a lebonyolítása az EQUAL programnak, mint a mostaniaknak, ez erőssége volt. Nem volt ennyire túlbonyolítva, mint az operatív programok bármelyike. Az is erőssége, hogy az első volt, a mi első projektünk, és Magyarországon is az első. Így aztán rugalmasabbak voltak a résztvevők. Mi is lehettünk rugalmasabbak, nem kellett annyira mereven tartanunk magukat a pályázatban leírtakhoz.

(És mik voltak a lehetőségei?) Hogy a büntetés-végrehajtást el tudtuk mozdítani egy irányba. Ez nagyon fontos volt. Lehetőséget adtunk fogvatartottaknak is, azoknak is, akik nem vettek részt az EQUAL programban, de látták azokat a társaikat, akik igen, és ez jó volt. Ezáltal más programokba – amiket nem mi bonyolítottunk le – rengetegen jelentkeztek. Lehetőséget adott arra is, hogy nemzetközi tapasztalatokat építsünk be a hazai áramlatokba. Ezen túl

lehetőségünk volt az EQUAL program keretén belül szakpolitikai javaslatokat tenni. Az már nem rajtunk múlik, hogy beépítik-e őket vagy sem. Ha nem lett volna az EQUAL projekt, akkor erre nem lett volna lehetőségünk, hogy összeírjuk a javaslatainkat és felterjesszük.

(Volt-e valamilyen gyengesége a programnak?) Volt. Tapasztalatlanság volt, az gyengeség volt. *(Projektmenedzsmenti tapasztalatlanság?)* Igen. Gyengeség volt a likviditás is. Ha nem lett volna a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, nem tudtuk volna lebonyolítani a programot. Az OFA-tól nem lehetett előleget igényelni, utófinanszírozásos volt a projekt – háromhavonta kellett benyújtani PEJ-eket. Ezeknek az összeállítása is nehéz volt, de ez abból fakadt, hogy tapasztalatlanok voltunk.

Annak ellenére, hogy az országos parancsnokság a projekt elején adott pénzt számunkra a lebonyolításhoz, folyamatos likviditási problémába ütköztünk. Ez nehézsége volt ennek a programnak. Gyengesége volt az is, hogy lassan utalták az utófinanszírozásos pénzeket. Hibája volt, és ezt a gyengeségek közé sorolnám, hogy nagyon hosszú volt a program, négy év volt a projektidő. Jóval hosszabb volt ez az idő, mint amit ez a program elbírt volna. Nem volt akkora abszorpciós, felszívó képessége ennek a programnak, mint amekkora költségvetése. 134 000 000 Ft volt projektszinten, konzorciumi szinten a költségvetés, felesleges volt benne sok minden. Teltek el úgy hónapok, hogy nem tudtunk mit csinálni, nem volt projekttevékenység. A legnagyobb fenyegetése, veszélye az volt, hogy ha nem tudtuk volna megcsinálni sikeresen a projektet, ha egy kicsit is elcsúsztunk volna, a büntetés-végrehajtás egésze elől zártuk volna el a lehetőséget, hogy EU-s pénzekre pályázzon. Akkor nem tudtunk volna utat mutatni a többieknek. Ezen kívül még veszélyt jelenthettek volna a fogvatartottak, ha nem tudtunk volna annyi fogvatartottat beiskolázni, ha nem tudtuk volna elhelyezni őket a munkaerő-piacon, ha visszaesnek. Ezek is a veszélyek közé sorolhatók.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Likviditásilag igen, de aztán végül azt át tudtuk hidalni. Én menet közben csöppentem bele a projektbe, de az elején az elődeimnek nagyon nagy nehézség volt, hogy hogyan kell összeállítani az egészet. Az is nehéz, hogy egy büntetés-végrehajtási intézetben egy totális rendszer van, egyszemélyes felelősségű vezetés. Az intézetparancsnok dönt, ő ír alá mindent, kevés szuverenitásunk volt. Rengeteget kellett egyeztetni. Az intézetparancsnoknak rengeteg dolga van, hol itt van, hol ott van, nehéz volt sok mindent egyeztetni – nem emberileg, hanem fizikailag. Rengeteg dokumentumot kellett vele aláíratni, és soha nem volt itt, meg kellett

várni, ezáltal csúsztak a dolgok. Mert mindig, mindent neki kellett aláírni. Az OFA nem engedte meg, hogy a helyettese írjon alá, meghatalmazással sem.

És nehéz volt az új szemlélet bevezetése is. A büntetés-végrehajtás egy régi, csökevény szervezet, itt akkor jó minden, ha nincs semmi változás, sajnos. *(A nevelők mennyire voltak fogékonyak erre a projektre?)* Egy bizonyos részük nagyon, egy másik részük kevésbé. A Kapuláz projektben jól megmozgattuk őket, tréningek voltak a számukra. Akkor azt mondták, hogy ebből több kellene, az nagyon jó volt. Azt gondolom, hogy mindenki pozitívan állt a projekthez, a többi büntetés-végrehajtási intézet, és az országos parancsnokság is. Mindenki támogatta. Ez nem volt nehézség, ez a része. Belülről és kívülről is támogatást élveztünk szerintem. Fogvatartottakkal kezdeni valamit, abból a célból, hogy elérjünk velük valamit, ez nehézség volt. És szerintem ezt a nehézséget nem tudtuk kezelni. *(Ez miből fakadt?)* Nem tudom. Talán a fogvatartott maga volt olyan, ami azt eredményezte, hogy visszaesett. Amit tettünk, az kevés volt. Akkor jöttünk rá, hogy ez egy esélyegyenlőségi program, ami arról szól, hogy nekünk esélyt kell adni. Az esély az egy lehetőség, és nem egy konkrét, elvárható kimenetelű feladat. De az esélyt megadtuk, ezzel nem volt gond.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

A konzorcium tagjai a Sopronkőhidai Ipari és Szolgáltató Kft., a Soproni Vas- és Villamosipari Szakképző Iskola és Gimnázium, illetve a Győr-Moson Sopron Megyei Munkaügyi Központ volt. Az együttműködés jó volt a konzorciumi partnerekkel, kifejezetten nagyon jó, ötből ötösre értékelném. Zökkenőmentes és gördülékeny volt. A nemzetközi fejlesztésekkel szintén jó volt a kapcsolatunk és az együttműködésünk. Az nehézség volt, hogy többen nem beszéltek a projekt vezetőségéből angolul. Ezen majd változtatnunk kell.

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

a. 1   2   3   4   5

Az az alapvető célunk, hogy a fogvatartottakat el tudjuk helyezni a társadalomba – véleményem szerint – nem volt sikeres. Ugyanis ötven fő fogvatartott elvégezte ugyan az OKJ-s képzést, azonban az ötven főből nem tudok számot mondani, hogy mennyi

helyezkedett el, ez az egyik, ami nagyon nagy probléma volt. Tudok mondani olyanokat, akikről biztosan tudom, hogy igen, elhelyezkedtek, és tudok mondani olyat is, aki megpróbált elhelyezkedni – és ezeket tudjuk leginkább –, de visszajött hozzánk. És ez volt a baj, hogy sokan kerültek vissza, visszaestek. Ami az abszolút sikertelenségét jelzi a projektnek. Az ötven főből kb. húsz fő újra büntetés-végrehajtási intézetbe került, ami egy elég nagy arány. És olyat is tudunk, aki ugyan nem jött vissza, de a pornóiparban helyezkedett el. Nem hiszem, hogy ezt sikerként lehetne elkönyvelni. Illetve az, aki normális munkát vállalt, de nem a vasiparban helyezkedett el, nem abban a szakmában, amit mi a kezébe adtunk, az szintén nem ennek a projektnek a sikerét mutatja – véleményem szerint. Örülünk, hogy megállta a helyét, de az nem ennek a projektnek volt köszönhető.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

(Mit gondolsz, mik okozták ezeket a sikertelenségeket, amiket az előbb felsoroltál?) Én azt gondolom, hogy alapvetően rossz a rendszer. Amíg egy nevelőtiszt a napi nyolc órájából jó esetben fél órát tud foglalkozni egy fogvatartott tényleges nevelésével, a vele való elbeszélgetéssel, mert a többi idejét az adminisztráció teszi ki, addig nem lehet tényleges nevelőmunkát folytatni. Szerintem, ha egy fogvatartott *face to face* leül egy emberrel beszélgetni – legyen az a nevelőtisztje, legyen az egy pszichológus, vagy bárki, az mindennél többet jelent. Erre nincs kapacitás a mai büntetés-végrehajtásban. Ez egy óriási hiba szerintem. A nevelő munkáját nagyrészt az adminisztratív tevékenység teszi ki, holott a nevéből is fakad, hogy nem ezt kellene tennie. És ezek pedagógus emberek. *(Az EQUAL projektben a képzést nem egészítette ki szociális jellegű tevékenység?)* De igen, mert volt egy másodlagos célcsoport is, ezek voltak a nevelőink, pszichológusaink (két fő), illetve két fő pártfogó felügyelő. És őket célirányos felkészítéssel –, amit a munkaügyi központ tartott – próbáltuk ráterelni arra az útra, hogy hogyan tudnák a munkájukat hatékonyabban végezni. Ez nem működött rosszul, ezt el lehet sikerként könyvelni, mert a pártfogó felügyelők valóban a tőlük telhető legtöbbet megtették, és adatot is szolgáltatottak nekünk. A nevelők szemlélete is kizökkent egy több évtizedes beidegződött gödörből, amit aztán a Kapuláz projekttel sikerült még 180 fokban elfordítani. De a leterheltségük miatt alapvető változást a kollégáink nem tudnak elérni. Ez lehet a projekt sikertelensége. És a projekt sikertelensége az is, hogy a fogvatartottak hozzáállása nem megváltoztatható általunk. Mi lehetőséget nyújtunk, nem erőltethetjük azt. Ezek a projektek azért vannak, hogy ha akár egy emberen is segíthetünk, akkor az is jó, és az is siker, az az ember. És az EQUAL programban azért több mint egy

embernek tudunk segíteni, ebből a szempontból mégis rosszul mondom, hogy ez nem volt sikeres. Ez egy sikeres program volt, de egy kísérleti program, amiben rengeteg hiányosság és hiba megmutatkozott. Ezeket ki tudjuk majd küszöbölni a jövőben. De ha nem csináljuk meg ezt az EQUAL programot, akkor ezek a mai napig nem kerültek volna felszínre. Volt egy jelentős tapasztalat-átadási szakasza is az EQUAL programnak, tapasztalatainkat, ahol tudtuk, terjesztettük. Az egész ország hangos volt a Sopronkőhidai EQUAL programtól. Tudatosan csináltuk, hogy tudja meg az ország, hogy kell ilyen programokat csinálni, van értelme, és hogy milyen problémák fordulnak elő egy-egy ilyen helyzetben. A büntetés-végrehajtás előttünk nem foglalkozott ilyen kérdésekkel.

Abból a szempontból is sikeresnek tartom a programot, hogy a büntetés-végrehajtás egészének szemléletét meg tudtuk változtatni.

Visszatérve az eredeti kérdésre: akkor lett volna sikeres a projekt, ha az ötven főből ötven fő a vasiparban helyezkedett volna el. Mivel kevesebb volt ennél, ezért a program nem volt annyira sikeres.

(Egytől-ötig tartó skálán hányasra értékelnéd a projektet?) Abszolút nehéz megválaszolni ezt a kérdést. Nagyon sok mindentől függ ez. Figyelembe kell venni azt is, hogy ez volt az első ilyen projektünk. Nem csak Sopronkőhidának, hanem a büntetés-végrehajtásnak is. Ha azt vesszük, hogy ez az első ilyen projekt volt, kísérleteztünk és próbálkoztunk, akkor azt mondom, hogy ez egy ötös projekt volt. De nem tudom, azt hiszem, az lenne a korrektebb, ha négyest mondanék rá, mindent összevetve. *(Nem túl magas elvárás az 50-ből 50 főt elhelyezni?)* De, magas elvárás, de azt gondolom, hogy hatvan százalékot el lehetett volna várni, kb. harminc főt. De ez egyébként nem volt meghatározva a pályázatban.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

Pályázati forrásból (EQUAL).

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Sikeresen lebonyolítottunk egy négy éves projektet. Az első ilyen nagy projektünk volt, nem volt egyszerű megtanulni, hogy egy ilyen hogyan kell csinálni. Nem volt egyszerű, hogy szabálytalanság nélkül meg tudjuk csinálni. Nem volt egyszerű a négyfős konzorcium vezetése sem. Illetve a projektnek volt egy nemzetközi vetülete is, különféle országokban zajló EQUAL programok négytagú fejlesztési partnerségével kellett tapasztalatokat cserélni.

Nagyon nehéz volt, de rengeteget tudtunk belőle tanulni, és könnyebben léptük át azokat az akadályokat, amik az ország többi szervezetének – főleg a büntetés-végrehajtási intézeteknek – csak az Új Magyarország Fejlesztési Tervvel és az Operatív Programokkal köszöntek be 2009-2010 körül. Korábban nem volt jellemző, hogy az intézetek ilyen projektekkal tudtak volna pályázni. Nekünk ekkor már volt rutinunk.

Tanulság volt az is, hogy a projekt során láttuk a nyomonkövetés hiányosságát, azaz azt, hogy a fogvatartott szabaduláskor átlépi az intézet küszöbét, és eltűnik a szemünk elől. Lehet, hogy nekünk nincs jogunk utánanyúlni, de bizonyos szervezeteknek, kellene, hogy legyen joga, sőt kötelessége és feladata, hogy nézze, hogy hogyan boldogul az életben a szabadult. Legyen az a pártfogó felügyelő, családsegítő, önkormányzat, civil szervezet, egyház, munkaügyi központ, akárki. Csak legyen valaki, és ezeknek a szervezeteknek össze kell hangolni a munkáját. Ez nem volt meg egyáltalán. És láttuk, hogy ezek hiányoznak, hogy ezeket majd később meg kell csinálni, hogy ez várat magára. Ez egy nagyon fontos tanulság volt. De sok ilyen tanulság volt, most csak egyet mondtam a sok közül.

Tanulság volt az operatív lebonyolítása a programnak, hogy hogyan kell egy ilyen program pénzügyi lebonyolítását, számviteli kezelését végrehajtani. Ezt is kizárólag az EQUAL projektből tanultuk meg. És azáltal, hogy ezt mi megtanultuk, tudja az egész „bv.-ország” is, és mindenki idejön tapasztalatcserére.

A fogvatartottak szempontjából pedig az a tanulság, hogy még több, ún. soft tényezőt kell beépíteni egy ilyen projektbe. Egyéni kompetenciák fejlesztését, ez majdnem fontosabb, mint maga a szakképzés. A szakképzés az egy egzakt dolog, de az, hogy hogyan viseltessen saját gyerekével, a feleségével, a barátaival, hogy hogyan viszonyuljon az ellenségeihez, azok is nagyon fontosak. Hogy hogyan kell felöltözni, hogyan kell enni, köszönni stb. Ezek azok a dolgok, amiket élveznek egyrészt a fogvatartottak, másrészt nekünk is jó, mert zárkán kívüli tevékenységet tudunk biztosítani számukra. És embernek fogja magát érezni, és azt gondolja majd, hogy minden olyat dolgot meg tud csinálni, amit bárki. Szerintem a fogvatartottak úgy érzik, hogy ők kevesebbek. De honnan tudnák, hogy alapvető dolgokat hogyan kell megcsinálni? Az alapvető dolgokat meg kell nekik tanítani, és ha megtanulják, akkor látják, hogy mik azok, amiktől kevesebbnek érzik magukat, és ezáltal azt fogják gondolni, hogy nem akarnak ide visszakerülni. Ez tanulsága volt az EQUAL projektnek, hogy mi nagyon a munkaerő-piacra hegyeztük ki a programot. Viszont a fogvatartotti célcsoport esetén nem feltétlenül ilyen arányban kell, hogy az megvalósuljon.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

Például az az egyik, amit az előbb elmondtam, azt ide is el tudnám mondani. A másik a szabaduló körlet, ide azok kerülnek, akik szabadulás előtt állnak. Őket teljesen máshogy kell kezelni, mint a többieket. Ők egyrészt félnek, hogy mi lesz kint, másrészt izgatottak, a harmadik csapat pedig a közömbös – és talán ez a legrosszabb. Nekik fel kell kelteni az érdeklődésüket, hogy „azért de jó neked, hogy szabadulsz”. Ilyenkor egészen speciális nevelési metódus kell, ezt ki kell alakítani, próbálkoztunk ezzel a Kapuláz projekt során. Szerintem egész jó kis nevelési módszereink vannak erre.

Nagyon szoros kapcsolatot kell kialakítani azokkal a szervezetekkel, akik szabadulás után foglalkoznak a fogvatartottal. Az információátadás módját meghatároztuk – szintén a Kapuláz projekt keretein belül –, ezt követni kell. Tudjon mindegyik szervezet arról, hogy mi van a fogvatartottal. Hogy ha a munkaügyi szervezethez elmegy a fogvatartott és munkát keres, akkor a munkaügyi központ tudja azt, hogy munkát keres, tudja azt, hogy elment-e a városból vagy sem. Mert akkor tud neki igazán segíteni, ha tudja, mi van vele, hol van, lehet-e még neki segíteni, vagy már nem aktuális. Ez a munkaügyi központ feladata, a családsegítő központé egész más, az egyházé és a büntetés-végrehajtási intézeteké szintén más. Az intézeteknek szerintem tudni kell arról, hogy mi van a szabadultakkal, hogyan boldogulnak. *(Ezt miért tartod fontosnak?)* Ez a visszacsatolás szerintem. Az a cél, hogy ide ne jöjjön vissza. Tudnunk kell, hogy ez sikerült-e vagy sem. Ha nem sikerült, akkor tudnunk kell, hogy nem jól csináltuk. Ha pedig sikerült, akkor tudjuk, hogy jól csináljuk, és hogy legközelebb is ezt és úgy kell csinálnunk, végeznünk a munkánk.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakkerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

Alapvetően a szocializációjuk. A társadalom elutasítása. Nagyon sok esetben nem a fogvatartott tehet róla. A fogvatartott például kap egy szabaduló pénzt, ami jó esetben egy hétig elég neki. És utána, ha nincs családja, nincs munkája... Márpedig miért lenne egy hét után munkája, hiszen annak az embernek, aki referenciával rendelkezik, és soha életében nem ült börtönben, is eltarthat hónapokig, hogy munkát találjon. Ne várjuk már egy fogvatartottól, hogy egy hét alatt majd megoldja ezt a problémát. Tehát ez is egy probléma. De az is, volt

nálunk egy fogvatartott, aki égre-földre esküdözött, hogy BKV vezető szeretne lenni már gyerekkora óta. Felvettük a kapcsolatot a BKV-val, mondták, hogy jöjjön. Érettségije is volt. Mindenkire, saját gyerekére esküdözött, hogy dolgozni fog. Majd a fogvatartott szabadult, feltettük a vonatra. A vonaton valaki éppen telefonált, és gondolt egy merészet, kicsavarta a kezéből a telefont. Pont két rendőr kezébe futott bele, nem telt bele két óra és visszahozták hozzánk. Ezért bizalmatlansággal kezeljük a fogvatartottakat, akkor hisszük el, hogy elhelyezkednek, ha látjuk. Ez probléma.

Illetve probléma az is, hogy a reintegráció és reszocializáció fogalmát rendszeresen összekeveri a szakma. Ez két teljesen különálló dolog. A reintegrációnak része a reszocializáció. A reszocializáció szocializációs folyamat, aminek meg kell kezdődnie itt bent, a nevelők által. Az is az egyik oka a magas visszaesési aránynak, mert a nevelők nem tudnak eleget foglalkozni a fogvatartottakkal, és az is baj, hogy a kintiek úgy fogadják, hogy ő maga a megtestesült ördög. A reszocializáció így ebben a formában nincs megoldva Magyarországon. *(Hogy lehetne kivédeni a visszaesést?)* Az előbb elmondottakat meg kellene változtatni, a börtönökben jóval intenzívebb nevelő munka kellene, hogy legyen. A családi kapcsolatokat erősíteni kell, és az szerintem egyszerűbb, mint a munkaerő-piaci reintegráció, mert a munkahelyek teremtése gazdasági kérdés. Jelenleg ma Magyarországon nehéz ez, azok a prioritást élvező emberek, akik nem börtönviseltek, ők sem kapnak munkát, akkor miért kapjon előttük egy szabadult fogvatartott? Nem biztos, hogy ezt a vonalat erőltetném feltétlenül. Azt is kell, fontos az is, de fontosabb ez a szociális vonal. Kellene rengeteg civil szervezet, olyanok, mint ti, akik jönnének, és foglalkoznának a fogvatartottakkal. Már itt bent, csak annyi, hogy elbeszélgetnének a fogvatartottakkal. Cél nélkül, hogy mi van velük. Felelősségérzetüket kellene fokozni. Ezek mind olyan dolgok, amiket szerintem civil szervezetek hatékonyabban végeznének el, mint mi. Ezeket erőltetni kellene. Az egyházak rengeteget segítenek. A Hit Gyülekezete és a Jehova tanúi a legjobb hatást gyakorolják a fogvatartottakra. *(Mondom ezt úgy, hogy én nem vagyok toleráns ezekkel az egyházakkal.)* Ezek a gyülekezetek befogadják őket, megpróbálnak nekik munkát szerezni, és nem is jönnek vissza utána. Ezek az egyházak képesek arra, hogy buzgalmat keltsenek és fanatizmust építsenek ezekbe az emberekbe. Az egyházakkal való kapcsolattartást is erőltetni kellene.

„Jó gyakorlatok” 2.
Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Társadalmi
Visszailleszkedést Segítő Egyesület freskóterápia programja
(Norvég Civil Támogatási Alap)

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön projektjei közül én inkább azokat emelném ki, amelyek valóban sikeresek. Azok a pályázatok jók, azt tartom sikeresnek, amelyeknek nincs vége a börtönben, hanem a „kézből kézbe adás” megvalósul az elítéltek esetében. Ha elkezdünk valamit a börtönben, akkor nem szakad meg azzal, hogy vége a pályázatnak, hanem a civil életben folytatódik tovább. Most, hogy a megkezdett munkát civil szervezet, munkaügyi központ, vagy a pártfogó felügyelői szolgálat folytatja, az mindegy lenne, csak az lenne a fontos, hogy a továbbadás működjön. Az első ilyen pályázat, amit valóban sikeresnek tartok, az a Norvég Civil Alap pályázata, a freskóterápia elítélteknek. Sajnos, ezt nem lehet mindegyik büntetés-végrehajtási intézetben megvalósítani, mert a műemlék börtön-kápolna felújításáról volt szó. Az elítéltek kaptak egy elméleti képzést, ami tartalmazta például azt, hogy mi az, hogy műemlék-épület, mi az, hogy antikmeszes eljárás, mi az, hogy díszítőfestészet, illetve ezt követően volt egy gyakorlati képzés is. A fogvatartottak az elejétől kezdve részt vettek a kápolna felújításában, és maga a freskóterápia, amit mi sem gondoltunk, hogy működik, működőképes volt, és valóban volt pozitív hozadéka. A fogvatartottak másfél éven keresztül együtt dolgoztak civil művész emberekkel, és látták, hogy a véleményeik, alkotásaik hová kerülnek. Bennünket is meglepett, hogy igenis van személyiségformáló hatása annak, hogy ha civil emberekkel együtt dolgoznak az elítéltek, és hogy ha azt látják, hogy van értelme a munkájuknak. Nagyon nagy pozitívuma volt ennek az egész pályázatnak, hogy több intézet elítéltejei is bevonásra kerültek a projektbe. Rajzpályázatot hirdettünk meg a váci, márianosztrai illetve gyarmati intézetben, és az elkészült rajzokból került kiválasztásra az a téma, ami megfestésre került a kápolnában. És valóban azt láthatták az elítéltek, hogy olyan értelmes alkotómunkát végezhetnek, amire mindenki büszke volt. És az igazi hozadéka

ennek a pályázatnak, hogy van, akinek szabadulása után biztosított lett a munkája általa. December 13-án felszenteltük a kápolnát, december 15-én pedig szabadult az egyik fogvatartott, és azóta is együtt dolgozik ezzel a művészcsoporttal. Több templom felújításában vett részt azóta, illetve példaértékű munkákat végez kint ezzel a művészcsoporttal, és annyira megbíznak most már benne, hogy kis-művezetői szerepet tölt be a munkák irányításánál.

Azonban azok a pályázatok, amelyek csak arról szólnak, hogy végrehajtok valamilyen tréninget, képzést vagy bármit, de ugyanabba a közegbe megy vissza az elítélt szabadulás után, akkor sajnos nagyon nagy az esélye, hogy valóban visszaesik az elítélt. És ez a freskóterápia elindított egy együttgondolkodást, az volt a tervünk, hogy a freskók témáit drámapedagógiai foglalkozások keretében feldolgozzuk az elítéltekkel, mivel a freskók témája kapcsolódik a bűnhöz, a megbocsátáshoz. Volt egy koncert a már felújított kápolnában, Fellegi Ádám művész úr tartotta ezt a koncertet, aki felajánlotta, hogy ha elítéltek írnak egy szöveget, akkor ő azt megzenésíti és betanítatja velük. És egy nagyon nagy sikerű rockoperát sikerült az elítéltekkel nyolc hét alatt betanítatni, majdnem művészi szinten, ebből és így született az Irgalmas szamaritánus rockopera. Tényleg van egy utóélete ennek a projektnek, illetve a civil szférában is elindított sok gondolatot. Kiderült, hogy a civil szférában is megszűnt a díszítő-festészet, ami a műemlék-épületek felújításánál lenne használható. És elkezdett gondolkodni a civil szakma, hogy hogyan lehetne azt visszahozni a mindennapokba, egyfajta akkreditációs képzésként vagy arra ráépülve, a díszítő-festészetet ismét elindítani. *(Ez egy terv, ha jól értem.)* Igen, ez egy terv. De úgy néz ki, hogy ez is működik. *(Az kiderült, hogy volt olyan fogvatartott, aki el tudott helyezkedni a freskóterápia elvégzése után. Mi történt a többiekkel?)* Azok, akik komolyan gondolták és vették az elméleti és a gyakorlati képzést, azok elvileg akkor is fel tudják használni ezt a jellegű pluszképzést, hogy ha nem ez a művészcsoport karolja fel őket, mivel saját szakmai tapasztalatukat növelte a képzés, és talán nagyobb esélyt adhat az elhelyezkedésre. De nekik lényegesen nehezebb, mint amikor valakit kézen fognak, és egyből szabadulás után biztosítva van a munkája. *(A fogvatartottak milyen képzettséget szereztek a projekt ideje alatt?)* Ők erről csak egy oklevelet kaptak, mert még nincs akkreditálva ez a képzés, a díszítő festészet. A jövőben tervezik, hogy ebben a szakmában elindul a szakképzés.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

A legtöbb pályázatunkat konzorciumban valósítjuk meg. Az intézet mellett működik a Társadalmi Visszailleszkedést Segítő Egyesület, ami azért alakult, mert 2000 elején úgy láttuk, hogy a költségvetési forrás – főleg az oktatásra, képzésre – egyre kevesebb lesz. A pályázatok módját nyújtják arra, hogy több lehetőséget felkínáljunk az elítélteknek, ezért alakítottunk egy egyesületet a büntetés-végrehajtási nevelőkből, kollégákból. 2000 elején a büntetés-végrehajtás, mint költségvetési szerv nem is pályázhatott, nem voltak olyan pályázatok, ahol állami szervként pályázatot nyújthattunk volna be. Ezért mindig az Egyesület volt a főpályázó, az intézet a konzorciumi partner, és amikor megjelentek azok a pályázatok, ahol a büntetés-végrehajtás is pályázhatott, akkor fordult ez meg, mi voltunk a főpályázók, az Egyesület pedig mint konzorciumi partner indult a pályázatokon, mivel a civil kapcsolat mindig egy pozitív dolog.

A freskóterápia során hármas együttműködés valósult meg, a büntetés-végrehajtási intézet, a Társadalmi Visszailleszkedést Segítő Egyesület, illetve az Art-téka Művészet Határok Nélkül Egyesület voltak a konzorcium tagjai.

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

A projekt már nem működik. A pályázati program 2008-ban kezdődött, és 2009. december 13-án szenteltük fel a kápolnát, a projekt 1,5 éves volt. *(Tervezik-e a projekt jövőbeni folytatását vagy valamilyen hasonló projekt létrehozását?)* A projekt folytatása megvalósult Márianosztrán, ott egy Nagy Lajos király korabeli terem került felújításra – szintén a Norvég Civil Támogatási Alap pályázatából. Márianosztrán kiderült, hogy a kőműves szakmán belül is lehetne műemlék-kőműves vagy a műemlék-jellegű épületek felújítására szakosodott szakmát elindítani. Úgy néz ki, hogy ott talán lehet folytatása ennek a képzésnek.

(A fenntartással kapcsolatban kellett-e valamilyen vállalást tenniük?) Ezzel kapcsolatban csak annyit kellett vállalnunk, hogy az elítélteknek ez a tér továbbra is a rendelkezésükre áll. De hát ez természetes, hiszen a büntetés-végrehajtási intézet közepén ez az egyetlen olyan nagy terünk, ahol különböző foglalkozásokat tudunk tartani. Illetve ez egy kétfunkciós helyiség lett, mert kápolna és könyvtár is. Ez volt az egyetlenegy vállalásunk.

4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást: Miért marad(t) abba a projekt?

A Norvég Civil Támogatási Alapnak jelenleg nincsenek pályázatai, így a korábbi projektet nem tudjuk folytatni. Ötleteink lennének, hogy mivel lehetne tovább vinni ezt a jellegű kezdeményezést, ezért nálunk ez a pályázat egyéb pályázatok útján él tovább. Például ilyen „továbbélés” volt a rockopera. Elég régóta próbálkozunk, illetve a szívügyünknek tekintjük a resztoratív igazságszolgáltatási megközelítést. Ehhez kapcsolódóan Zakeus történetét dolgozzák fel az elítéltek, ahol tizenkét foglalkozás segít rávilágítani, hogy az, hogy bűncselekményt követtek el, milyen sérelmet okozott a sértettnek, a sértett családjának, szűkebb-tágabb környezetének, illetve a saját családjának. Felelősséget kell vállalni az elkövetett cselekményért. A freskó egyik témája Zakeus története, ehhez kapcsolódóan próbáljuk ezt a programot véghezvinni. Illetve, amit még szintén pozitívnak tartok és pályázathoz kapcsolódik, az a családi döntéshozó konferencia. A családi döntéshozó konferenciát kísérleti jelleggel próbáltuk több elítéltnél, és két nagyon-nagyon hosszú ítélettel rendelkező elítéltnél úgy látjuk, hogy sikeresen is működik. És talán ez lehet a jövő egyik záloga. Erre sem alkalmas mindenki, mint ahogy a csoportfoglalkozásra sem, illetve arra sem, hogy valóban eredményt érjünk el nála, de egy ideig nagyon jó út lehet. A civil szakemberek kimennek feltérképezni a családi körülményeket, illetve a családi helyzeteket, hogy a család támogató-e vagy nem támogató, így tudjuk, hogy ha kiengedjük az elítéltet, akkor a család megpróbálja-e a helyes úton tartani a szabadultat, vagy ő újra a bűncselekmény irányába megy el. Ez mindenképp pozitív a büntetés-végrehajtásnak is, mert visszajelzést kap, hogy hová megy az elítélt, illetve tudjuk azt, hogy ha valamit elkezdünk, akkor a család erejét mozgósítva az ugyanúgy mellénk áll, és akkor valóban megmaradhat az úton az elítélt.

5. Mi a program célja?

A program célja a műemlék börtön-kápolna helyreállítása volt. Ez egy műemlékvédelemmel foglalkozó pályázat volt. A személyiségfejlesztés, illetve a hátrányos helyzetű emberek reintegrációja nem is volt célként meghatározva a pályázati kiírásban, csak maga a műemlék-épület helyreállítása. De az, hogy ez a plusz kapcsolódott a börtön-kápolna felújításához, szerintem ez ragadta meg a pályázat bírálóit, és ezért támogatták ezt a projektet.

6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba? Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?

Önként jelentkezés alapján működik minden programunk, mint bármelyik büntetés-végrehajtási intézetben. E mellett természetesen a jelentkezőket megsűrjük. Nyolcvan ember került bevonásra a projektbe, fontos volt, hogy legyen meg legalább a nyolc általános iskolai végzettsége, hogy megértse, miről van szó. És ha azt tapasztaltuk valakinél, hogy nem érdekli ez a dolog, akkor azokat kiszűrtük természetesen. *(Mind a nyolcvan ember befejezte sikeresen a programot?)* Úgy emlékszem, hogy két fő nem végezte el, az egyikük bukás, egy fő pedig elszállítás miatt. De maga az a vállalás, hogy nyolcvan elítélt részt vesz ebben a programban, az sikeresen megvalósult.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

A freskóterápia során az elítéltek kaptak egy elméleti képzést, ami tartalmazta például azt, hogy mi az a műemlék-épület, mi az antikmeszes eljárás, mi az a díszítőfestészet, illetve ezt követően volt egy gyakorlati képzés is. A fogvatartottak az elejétől kezdve részt vettek a kápolna felújításában, és maga a freskóterápia, amit mi sem gondoltunk, hogy működik: másfél éven keresztül együtt dolgoztak a fogvatartottak civil művész emberekkel, látták, hogy az ő véleményeik, alkotásaik hová kerülnek, ennek valóban volt pozitív hozadéka.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

Sokan dolgoztak a projektben, mert rengeteg munka volt a felújítással. Ez egy kilenc méter belmagasságú helyiség, amit álmennyezettel takartak el az 1950-es években, és nem tudtuk, hogy mi van az álmennyezet fölött. A lakatosmunkától elkezdve, a vízvezeték-szerelésig rengeteg munka volt, sokan dolgoztak benne, azon a nyolcvan emberen kívül, akik a tényleges képzésben, illetve a freskófestésben részt vettek. *(És ezekben a munkákban is részt vettek fogvatartottak?)* Igen, a teljes felújítási munkákban részt vettek elítéltek, ők készítettek például a két bejáratú ajtót is. Két életfogytiglanra elítélt festette az üveglakokat. Őket úgy hozattuk ide Sátoraljaújhelyről, mert a gyarmati intézetben nem volt üvegfestő, és nekik is ez volt az első ilyen jellegű munkájuk. Itt a művész irányítása mellett egy olyan hidegfestési technikát tanultak el, amit ők korábban nem alkalmaztak.

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

A legnagyobb probléma számukra a szabadulás utáni munkalehetőség. Illetve az, hogy ha valaki nem szeretne az eredeti közegébe visszamenni, akkor a szállás. Nincs kiépülve Magyarországon sem a védett szállás lehetősége, sem a védett munkahelyé. Az lenne az optimális, hogy ha valamit elérünk a büntetés-végrehajtás ideje alatt, akkor utána valóban lehessen azt mondani szabaduláskor, hogy itt van egy cím, itt van egy szállás, itt tudnak munkát biztosítani, és utána saját lábadra állhatsz. Hogy ha ez nincs meg, és nincs meg a valóban támogató családi közeg, akkor sajnos nagy az esélye annak, hogy a szabadult visszaesik.

A büntetés-végrehajtási intézeteknek az intézetekben folyó programokkal kapcsolatban nincs visszajelzésük, nem tudják, mi történik szabadulás után a volt fogvatartottal. Nem működik a visszacsatolásos rendszer. Egy pályázat keretében próbáltunk összeállítani egy kérdőívet, amit a pártfogó szolgálat hat hónap után visszaküld az intézetnek, hogy tudjuk azt, hogy melyek azok a programok, amiket erősíteniünk kell, és hogy melyik az a program, aminek nincs haszna, amit el lehet hagyni. Most már érkeznek vissza ezek a kérdőívek, így most lesznek meg az első tapasztalataink, hogy melyek voltak azok a programok, amik jók voltak. De maga a büntetés-végrehajtás csak addig jogosult az elítélttel foglalkozni, amíg tölti az ítéletét. Utána a pártfogó felügyelő szolgálatnak vagy a munkaügyi központoknak kellene velük foglalkozni. Lényegesen szorosabb együttműködésre lenne szükség a pártfogó felügyelői szolgálat és a munkaügyi központok között. Akkor talán eredményesebbek lehetnének ezek a projektek. Volt egy TÁMOP 531-es pályázatunk, mely tevékenységei között személyiség-fejlesztő tréning, munkaerő-piaci tréning szerepelt. Közvetlenül a szabadulás előtt foglalkoztunk az elítéltekkel, nagyon intenzív tréninget kaptak a fogvatartottak. Itt is volt utánkövetés, hat hónappal a szabadulás után visszahívtuk az elítélteket. Jelentős részük, kb. hetven százalékuk visszajött, ami egy elég jó arány, és ebből a hetven százalékból olyan hatvanöt százalék volt az, aki legálisan el tudott helyezkedni, ami megint egy nagyon pozitív dolog. Tizenkét fő volt az, aki azt mondta, hogy semmilyen lehetősége nincs, próbálkozott mindenhol, de nincs lehetősége, a maradék 10-15 fő pedig arról számolt be, hogy feketén dolgozik, vagy alkalmi munkát végez. Azok a programok is jók, melyek közvetlenül a szabadulás előtt a munkaerő-piaci helyzetre készítene fel nagyon intenzíven. De ez csak azon elítéltek esetében jó, akiknek van szakmájuk. És lehetőleg olyan szakmájuk, ami a munkaerő-piacon keresett vagy elfogadott, tehát tud is vele valamit kezdeni. *(A Társadalmi Visszailleszkedést Segítő Egyesület foglalkozik szabadulás után az emberekkel?)* Nem, mert az Egyesület forrásai csak pályázatokból állnak rendelkezésre. A főállásunk mellett azt, hogy szabadulás után is foglalkozzunk az emberekkel, nem tudjuk biztosítani. Az Egyesületnek nincs civil

munkavállalója vagy alkalmazottja, hanem másodállásban az intézeti dolgozók, szabadidejüket feláldozva írják a programokat és próbálják segíteni az intézet munkáját.

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

A norvég projektnek több erőssége volt. Egyrésztől lényegesen jobb ez a lehetőség, mint az EU-s pályázatok. Előzetesen be kellett adni egy elképzelést, egy koncepciót, kijöttek megnézni, hogy egyáltalán működik-e az egyesület, az a program, amit leadtunk, megvalósítható-e. És amikor úgy döntöttek, hogy igen, befogadható a pályázat, csak akkor kellett csatolni az összes többi dokumentációt. Nem kellett előzetesen tíz kilogramm papírt gyártani. Az elszámolásai is lényegesen egyszerűebbek voltak, mint egy uniós pályázatnak, rugalmasak voltak, segítőkészen álltak hozzá. Összességében nagyon pozitívnak ítéltük meg az egész pályázati rendszert is. *(Mik voltak a program gyengeségei?)* Nem volt gyengesége. Úgy éreztük, hogy ha bármilyen gond volt, akkor a lebonyolító szervezethez nyugodtan fordulhattunk. Nem ütköztünk olyan akadályba, ami megakaszthatta volna a projekt menetét. Az általunk felállított ütemtervet végig tartani tudtuk. *(Volt-e valamilyen veszélye esetleg?)* Veszélye esetleg az lehetett volna, hogy ha az álmennyezettel elfedett rész lényegesen rosszabb állapotba lett volna, mint amire mi számítottunk. De szerencsére nem így volt. Az elítélteket pedig nagyon motiválta, hogy ilyen munkában vehettek részt, tehát még ez sem volt probléma. Nem veszélyeztetett minket, hogy lemorzsolódnak az elítéltek, mert nem érdekli őket, nem olyan volt a program. A többi elítélt pedig elkezdett adományt gyűjteni, amikor látták, hogy mi alakul ebben a programban, hogy valamilyen formában ők is részt vegyenek benne. És több mint 100 000 Ft összegyűlt, amiből felolvasó állványt vettünk a kápolnába. Inkább az volt a jellemző, hogy még többen szerettek volna bekapcsolódni a programba. És nem volt gond számukra, hogy hétvégén is menni kellett, vagy hétvégén tanulni kellett, motiváltak voltak nagyon az elítéltek. Nem volt olyan akadályozó tényező, ami negatív lett volna a pályázat megvalósulása szempontjából. *(Milyen lehetőségeket rejtett a program?)* Megújult egy olyan tér, ami az intézet ékköve. Nem csak az intézetnek, hanem Balassagyarmatnak is jelentős látnivalójává vált a műemlék börtön-kápolna. Úgy is volt a megállapodásunk, hogy minden hónapban egyszer lehetőséget biztosítunk a civil közönségnek is, hogy bejöhetnek megnézni a börtönkápolnát. Azóta már nagyon sok látogatónk volt, tehát a civil embereket is érdekli, amit az elítéltek alkottak. Ez a programnak szintén egy olyan továbbélése, ami a büntetés-végrehajtási intézetnek azt a törekvését

erősítette, hogy nyissunk a társadalom felé és fogadtassuk el a büntetés-végrehajtási intézetet, hogy ne csak egy műemlék börtön-épület legyen itt a város közepén, amiről nem tudják az emberek, hogy mi az, hogy milyen munka folyik itt a hétköznapokban. Ez a program ezt jelentősen elősegítette, tudják az emberek, hogy mi van itt az intézetben, elfogadták magát az intézetet, elfogadták azt is, hogy az elítéltek kint dolgoznak és a közösség érdekében próbálnak hasznosan tevékenykedni. Ez egy nagyon pozitív hozadéka volt ennek a pályázatnak. Több olyan pályázatunk is volt, ami ezt a közösség érdekében végzett tevékenységet próbálta előtérbe állítani. A mellett, hogy az elítéltek töltik a büntetésüket, fontos, hogy tegyenek valamit a megsértett közösség érdekében vagy hasznára – ez szintén a resztoratív megközelítéshez kapcsolódik. Így valósult meg a Palócliget felújítása egy OBMB-os pályázat keretében, vagy így készült el a Balassagyarmati buszpályaudvar is, szintén egy OBMB-os pályázatból. Több ilyen programot sikerült megvalósítanunk, melyek talán oldják azt a társadalomban meglévő negatív előítéletet, hogy valaki börtönből szabadult és nem akarnak neki esélyt adni.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Nem, nem ütköztünk nehézségbe a projekt megvalósítása során.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

A freskóterápiában hármas együttműködés volt, a konzorcium tagjai a büntetés-végrehajtási intézet, a Társadalmi Visszaailleszkedést Segítő Egyesület, illetve az Art-téka Művészet Határok Nélkül Egyesület voltak. Ezen túl együttműködünk a pártfogókkal is. *(Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?)* A TVSE-vel nagyon jó. De bármelyik civil egyesülettel, akikkel mi eddig együttműködtünk, jó volt. Csak azokkal szoktunk együttműködni, akik valóban erre a tevékenységre alakultak, akinek ez a szívügyük, hogy tegyenek valamit a fogvatartottakért, segítsék ezeknek az embereknek a visszaailleszkedését. De az a tapasztalatunk, hogy az önkormányzatokkal is könnyen meg lehet találni az együttműködést. Most van egy szintén uniós pályázatunk, a TÁMOP 143-as pályázat. A leghátrányosabb térség adhatta be, ez itt Nógrád megyében Bátonyterenye, de a börtön volt a főpályázó. És azzal magyaráztuk ezt, mert nagyon sok elítélt tölti itt a büntetését a leghátrányosabb helyzetű kistérségekből, és ezt elfogadta a bíráló bizottság. Bátonyterenye

konzorciumi partnerként vesz részt ebben a pályázatban. Azt vállaltuk a pályázat keretében, hogy tizenöt fő munkanélküli részére Bátonyterenyén tartunk egy szakmunkásképzést, szerkezetlakatost, mert általában az építőipari szakmák azok, amikkel Nógrád megyében talán el lehet helyezkedni. Ezért számukra van egy szerkezetlakatos képzés, és tizenhárom fő részére pedig mentorasszisztens, illetve mediátor képzés folyik. Két-három főt pedig, akik főiskolai vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, őket mediátornak szeretnénk képezni, a többieket mentorasszisztensnek. Szabadulásuk után ők foglalkoznának az elítéltekkel, beillesztenék őket a város munkaerő-piaci helyzetébe.

Az a tapasztalatunk az együttműködésekkel kapcsolatban, hogy ha előre tisztázva van, hogy a program végrehajtása során kinek mi a szerepe, akkor jó együttműködések lehet kialakítani civil szervezetekkel, önkormányzatokkal és a munkaügyi központokkal is.

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

1   2   3   4   5

A Norvég projektet maximálisra értékelem, 5 pontot adok neki, mivel nagyon pozitív tapasztalataink vannak azzal kapcsolatban. A TÁMOP 531-es projektet 10-es skálán 7-8-asra értékelem. Az önismereti vagy munkaerő-piaci tréningeken résztvevők hatvan százaléka tudott elhelyezkedni, ami egy nagyon pozitív hozadéka volt a projektnek.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

Azok a jó pályázatok, ahol a pályázat végrehajtása után van visszacsatolásunk, hogy mi történt azokkal a személyekkel, akikkel az intézetben bármit elkezdtünk. Ha az a segítő háló kialakulna, amiről már régóta beszélünk, de sajnos csak beszélünk, mivel érdemi dolog még nem történt ez ügyben. Hogy ha valóban meglenne azon civil szervezetek, állami vagy önkormányzati szervezetek listája, akik segíteni tudnak a szabadulás után és valóban egy együttműködés lenne ezek között a szervezetek között, akkor lényegesen hatékonyabban tudnánk dolgozni. Az a véleményem, hogy mindenki rengeteg energiát fektet be bizonyos munkákba, és ezek elfecsérelődnek, mert nincs meg a következő láncszem. Civil szervezetek nagyon sok energiát befektetnek, az önkormányzatok és a különböző ellátó-intézmények szintén, csak nincs visszacsatolás, nincs együttműködés, ezért az energiák jelentős része

elveszik. Hogyha működne a „kézből-kézbe” adás, akkor lényegesen eredményesebbek lehetnénk. A balassagyarmati intézet országos letöltő ház, tehát az ország bármelyik részébe szabadulhat elítélt, és hogy ha nem tudom, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ki az a civil szervezet, aki el tudná helyezni azt az elítéltet, ha oda szabadul, ha nem tudom neki azt mondani, hogy ezt az elítéltet ilyen meg ilyen programba vontam be, és ezt értem el vele, és hogy ha ő ezt nem tudja tovább folytatni, akkor az egy felesleges munka volt. Ha lehet javasolni a Váltó-sáv Alapítványnak, hogy ha megpróbálná ebbe a tanulmányba azokat a működő civil szervezeteket összeszedni, akik valóban ezen a területen dolgoznak, és valahogy kialakítani ezeket a közös kapcsolódási pontokat, akkor szerintem nagyon nagyot lépnénk előre az együttgondolkodás meg az együttműködés területén. A pártfogó felügyelői szolgálat persze megújult, de hogy ha nyolcvan-száz fő jut egy pártfogóra és nincs a kezükbe semmi, akkor csodát nem lehet várni tőlük. Amíg nincsenek védett szállások, védett munkahelyek, addig csak dolgozunk, dolgozunk, és ugyanúgy 56%-os lesz a visszaesés.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

Pályázati forrásokból.

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Mindegyik pályázatunk valamilyen szempontból pozitív volt, mindegyikben volt valami újdonság, ami segített nekünk is továbblépni, illetve azokat a tapasztalatokat felhasználni. Azok a pályázatok, ahol a családi döntéshozó konferenciát tudtuk kihasználni, azok olyan pozitív irányú tapasztalatot adtak, amik megerősítettek abban, hogy ezzel valóban érdemes foglalkozni. A büntetés-végrehajtási intézeteknek is pozitív visszajelzést adhat, ha a fogvatartottaknak nem engedi el a kezét, hanem tényleg segítő közegbe teszi őket vissza.

Az OBMB-s pályázatok esetében pedig pozitív volt az, hogy segítették a büntetés-végrehajtási intézetet beilleszteni a város életébe, vérkeringésébe. Elfogadták a börtönt a civil emberek, civil emberek dolgoztak együtt az elítéltekkel. Tehát mindegyik pályázatnak van valami olyan plusz hozadéka, ami szakmailag is előremutató, de az intézet számára is nagyon pozitív. A Norvég Alap azért volt jó, mert rengeteg új gondolatot elindított. Hogy megalakult a Szent Dávid kórus, aki ezt a rockoperát feldolgozta és most már elvitte több helyre. Összességében tehát mindegyiknek van valami olyan pozitív hozadéka, ami jó és előremutató.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

Ha a különböző szervezetek együttműködnének és együttgondolkodnának, ha valóban tudnám azt, hogy Budapesten kereshetem a Váltó-sáv Alapítványt, Heves megyében kereshetem az X szervezetet. Illetve, ha egy szorosabb együttműködés lenne a képző intézmények, a büntetés-végrehajtási intézmények és a munkaügyi központok között. Egyrészt, hogy ha valóban lenne visszacsatolása az intézetnek, hogy milyen jellegű szakmákat érdemes oktatni az intézetekben. Ha a munkaügyi központok folyamatosan jeleznék, hogy milyen szakmákban van munkaerő-kereslet és a nálunk elkezdett folyamatot, munkaerő-piaci tréninget ők elismernék és vinnék tovább, álláskeresőként regisztrálnák a személyt és segítenék a beilleszkedését. Lényegesen szorosabb együttműködés kellene ezek között az intézmények, civil szervezetek között, hogy valóban eredményes munkát tudjanak végezni.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakkerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

Több oka van, a büntetés-végrehajtáson nem lehet egyedül számon kérni azt, hogy miért ilyen magas a visszaesés. Ez egy társadalmi probléma, mint ahogy a bűnözés is az. Hogy ha a nevelő bármilyen pozitív folyamatot el tud érni az elítélttel, de ha az elítélt ugyanabba a közegbe megy vissza, abba a normákat nem elfogadó társadalmi csoportba, aki a könnyebb pénzszerzési lehetőség felé fogja elvinni, akkor visszaesik. Ha van egy támogató közeg, aki a megkezdett folyamatot tovább tudja vinni, akkor nagy a valószínűsége, hogy nem esik vissza. De ha valaki 28 000 Ft-tal szabadul, mert ennyi a kötelező tartalék, és nem kap azonnal segítséget, akkor, amíg van ez a 28 000 Ft, addig megvan, de hogy ha valóban nem fogják a kezét, akkor elmegy a könnyebb pénzkereseti út felé, mármint a bűnözés felé. *(Ön szerint hogyan lehetne kivédeni vagy megelőzni a visszaesések magas arányát?)* Csak ezzel a nagyon szoros együttműködéssel, hogy valóban a civil szféra, az állami szféra, illetve az önkormányzatok együtt dolgozzanak. Ha tudnának egymás munkájáról, ha tudnák, hogy ki fog szabadulni az adott térségbe, és hogy ha várnák őt, vagy vinnék tovább.

(Kinek a dolga lenne az, hogy ezeket az együttműködéseket facilizálja, hogy valamit tegyen azért, hogy ezek létrejöjjenek?) Hogy konkrétan kinek a dolga lenne, azt nem tudom, ezt

mindenkinek a saját területén kellene érezni, hogy van egy ilyen felelőssége. Azzal, hogy bezárok valakit, a problémát még nem oldottam meg. Oké, hogy amíg bezárom, addig legalább nem követ el újabb bűncselekményt, de ezt az embert szabadulás után ugyanabba a közösségbe vissza kell fogadni. Hogy ha nem gondolkodom el azon, hogy mi lesz azzal az emberrel szabadulás után, mi történt vele az alatt a három-öt-tíz év alatt, akkor a probléma újratermelődik. Ha behunyjuk a szemünket és homokba dugjuk a fejünket, hogy legalább bezártam az illetőt, azzal még nem oldódik meg a probléma. Az igazi gond az az, hogy miért követett el bűncselekményt, illetve mi vezetett el ahhoz.

„Jó gyakorlatok” 3.
**AVP-Háló/2005. Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási
intézetből szabadulók reszocializációjának elősegítése
(Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával)**

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

(Kérlek, mutasd be az OFA AVP Hálót néhány mondatban.) Ha jól emlékszem, az AVP Egyesületet 1993-ban alapították, azért jött létre, hogy konfliktuskezelési módszereket adjon át az érdeklődőknek. Elsősorban börtönökre fókuszál, de más célcsoportokkal is dolgoztunk, illetve dolgozunk. Én már nem dolgozom az AVP-nél. '98-ban kezdődött az első OFA program, de már előtte is voltunk bent börtönben, bár akkor még nem ilyen komplex program keretében, hanem konfliktuskezelési és kommunikációs tréninget tartottunk. Egyébként az AVP nemzetközi módszer, Amerikából indult. Ez egy tréningmódszer, kimondottan börtönlakók számára került kidolgozásra. Többféle dolgot „gyúrtak össze” benne, szerintem nagyon-nagyon jó. Ilyen jó tréningmódszert, ami ennyire rugalmas és hiteles, én ezen kívül nem is nagyon láttam.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

A telepítő szervezet a debreceni AVP Egyesület volt. A Hálózat tagjai: Drogambulancia Alapítvány (Miskolc), Segítő Kéz 2003 Szociális Egyesület (Nyíregyháza), Szombathelyi Egyházmegyei Caritas Alapítvány (Szombathely), Zalai Népfőiskolai Egyesület (Zalaegerszeg).

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

Az AVP-nek most is van egy börtönprogramja, de az AVP Háló már nem működik. Úgy emlékszem, hogy 2005-2008 között valósult meg a projekt. *(Tervezitek-e esetleg a folytatását?)* Én biztosan nem, és szerintem az AVP sem. A projekt szakembergárdája gyakorlatilag szétszéledt, és mindenki másfelé dolgozik már. Akik most csinálják a börtönös programot, az már egy új csapat. *(A fenntartással kapcsolatban kellett-e valamilyen vállalást tennetek, és ha igen, mi volt az?)* Létre kellett hozni egy egyesületet, amit létre is hoztunk, de nem nagyon működött. Ezt az Egyesület azok alapították, akik benne voltak az AVP Hálóban.

4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást: Miért marad(t) abba a projekt?

A pályázati program lezárult.

5. Mi a program célja?

Az elsődleges célja az volt, hogy minél több fogvatartotthoz eljusson ez a lehetőség, és hogy segítsük őket a munkaerő-piaci rehabilitációban és reszocializációban. És erre épült rá az, hogy az AVP-módszert minél több szervezetnek átadjuk, és ne csak egy-egy börtönben működjön ez a program, hanem egy egységes program legyen minél több börtönben. Ennek az is az oka, hogy a fogvatartottak a börtönök között elszállításra kerülhetnek, tehát ha egy börtönből kikerül egy fogvatartott, és átkerül egy másik börtönbe, akkor nem veszítjük el, illetve ő nem veszít el bennünket. És igyekeztünk úgy kialakítani ezt a hálózatot, hogy ha a fogvatartott bárhová is szabadul, egy szakember elérhető legyen a számára. *(És ez meg tudott valósulni?)* Igen, meg.

6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba? Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?

Alacsonyküszöbű program volt, akit elértünk, az bevonásra kerülhetett a programba, tehát a fogvatartottak közül bárkit/mindenkit céloztunk. *(Hány ember került bevonásra a programba?)* Nem igazán emlékszem sajnos rá, már kb. három éve vége a programnak. Kb. talán háromszáz emberrel foglalkoztunk. *(Meg kellett-e határozni eredményes indikátorokat?)* Igen, hogy hány embert helyeztünk el az elsődleges munkaerő-piacon, ez volt a legfontosabb.

Hogy hány embert vontunk be, hány ember vett részt a tréningeken, hány ember végezte el azt sikeresen, hány ember vett részt egyéni esetkezelésen. Ezeknek a számát sajnos nem tudom, már nem emlékszem rá.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

A tevékenységek között szerepelt AVP tréning, egyéni esetkezelés a szociális munka szabályai szerint. Szabadulás után megkerestük a volt fogvatartottakat, folytattuk velük a kapcsolatot. Természetesen a programban való részvétel önkéntes volt, semmiféle pressziót nem gyakoroltunk a fogvatartottakra. Pontosabban annyit, hogy akinek szüksége volt rá, szabadulás után kaphatott lakhatási támogatást, illetve mindenki kapott megélhetési támogatást, de ennek az volt a feltétele, hogy dolgozzon.

AVP egy tréningmódszer, melynek elemei: kiscsoportos megbeszélések, szerepjátékok, strukturált gyakorlatok, folyamatos visszajelzések. A tréningen nem mi jelzünk vissza, hanem a fogvatartottak jeleznek vissza egymásnak és nekünk is. Az AVP tréning mellett pedig választható volt az egyéni esetkezelés is. De a fogvatartott mondhatta azt, hogy ő azt nem szeretné, illetve a tréninget is visszautasíthatta, ha úgy gondolta. És ezzel őt is védtük, mert akármennyire is vigyáztunk, elindulhattak olyan folyamatok, amikkel kapcsolatban nem tudtunk eszközöket adni, hogy azt feldolgozza. És ez egy védelem, hogy ha érzi, hogy sok neki, és el akar menni, akkor hagyjuk elmenni.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

Hat munkatárs dolgozott akkoriban a szervezetben. Köztük volt egy asszisztens, titkárnő, aki nem járt be börtönbe. De a többiek igen. Mindannyian tartottunk tréningeket, csináltunk egyéni esetkezelést. Illetve én nem végeztem egyéni esetkezelést, mert akkor született a gyermekem, csak tréningeket tartottam. Tehát részt vettünk a debreceni program megvalósításában, és e mellett a hálózatot is működtettük. *(A hálózat működtetése együtt járt egyéb tevékenységekkel is?)* Igen, képzéseket tartottunk a többi szervezet munkatársai számára, a programban résztvevőknek. Volt olyan, aki még soha életében nem járt előtte börtönben (ők voltak többen). Volt, aki egyszer-egyszer volt, tehát volt némi tapasztalata. És amikor megvoltak a képzések, utána folyamatosan mentoráltuk őket. Minden helyszínnek volt egy gazdája, aki rendszeresen ment, látogatta az adott szervezetet, mentünk velük a börtönbe,

egyéni esetkezelésekre, támogattuk őket. Volt, akinek nagyobb szüksége volt erre, volt, aki önjáró volt.

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

Lehet azt mondani, hogy vannak jellegzetes problémák, de vannak nagyon eltérőek is. A legtöbb probléma a börtönérettel kapcsolatos: hogy nagyon rossz bezárva lenni, mi van a családdal, kibírhatatlan a zárkatárs, a személyzet hogy bánik velük. Ezen segíteni nem nagyon tudtunk, inkább abban tudtuk támogatni őket, hogy meg tudjanak küzdeni ezekkel a problémákkal. És kaptunk visszajelzést a személyzet részéről, hogy akik nagyon problémásak voltak, azok kevésbé problémásak lettek. De tudtunk adni praktikus segítséget is, ha például nem tudta, hogy hol a gyereke vagy a felesége, akkor megkerestük őket. A Hálózat működtetése előtt volt olyan is, hogy esküvőt szerveztünk. Vagy a nagymama megvakult, és az elhelyezése jelentett problémát. Azért ezek nagyon nyomasztó dolgok. Ha valaki nem teljesen antiszociális, és benn van a börtönben, akkor ezek nagyon nyomasztóak.

(Szabadulás után milyen problémákkal kerestek meg titeket?) Szabadulás után – furcsa módon – már kevesebb a probléma. Az inkább a mi problémánk, hogy el kellene menni dolgozni. Nagyobb probléma volt a lakhatás és a megélhetés, mint az, hogy nincs munka. Mi próbáltuk meg bevinni a tudatba, hogy ahhoz, hogy tudjon hol lakni, és legyen mit enni, ahhoz dolgozni kell. Segítettünk az elhelyezkedésben annak, akinek volt valami motivációja arra. Így abba is beleütköztünk, hogy nem olyan könnyű munkát találni, a munkaerő-piaci helyzet olyan, amilyen. Általában ez a célcsoport nem egy magasan kvalifikált célcsoport, általában azokon a helyeken, ahol labdába tudtak rúgni, nem volt kérdés, hogy honnan jöttek, ez volt a tapasztalatunk. Akik pedig magasabban kvalifikáltak voltak, ők nem szorultak rá a mi segítségünkre. Volt álláslistánk, munkaadókkal tartottuk a kapcsolatot, kísértük őket, adott esetben mentünk velük interjúra.

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

Elég jól ismerjük a célcsoportot, és rá tudtunk hangolódni az igényeikre. És a másik oldalt, a társadalmi elvárásokat is folyamatosan fókuszban tartottuk. És ezt a két dolgot próbáltuk valahogyan összepasszintani, a fogvatartottak antiszociális viselkedését terelgetni a normatív

viselkedés felé. És azért tudtuk ezt szerintem hatékonyan csinálni, mert elfogadtuk azt, ahogyan ők látják a világot. Nem nagyon vitatkoztunk velük. Nekem mindig felállt a hajam, amikor a kollégák elkezdtek vitatkozni, hogy „nézd meg, hogy a világban ez meg az van”. Ez nem nagyon vezet eredményre. Sokkal inkább vezet az eredményre, ha elfogadjuk azt, ahogyan ő látja a dolgokat, és azt mondjuk, hogy jó, akkor nézzük meg, hogy ebből mit lehet kihozni. Abban nem fogunk segíteni, hogy kitaláld azt, hogy hová fogsz legközelebb betörni, abban tudunk segíteni, hol dolgozz. Szerintem az egyik erőssége az volt a programnak, hogy elfogadtuk a fogvatartottakat. Ez egy jól strukturált program volt, jól felépített lépésekből állt. A kollégák szerintem nagyon kitartóak voltak. Rugalmas volt a program. Ha valakinek valamilyen speciális igénye volt, akkor ahhoz alkalmazkodtunk. Például esküvőt szerveztünk. És annak, akinek megszerveztük az esküvőjét, annál sokkal könnyebb azután azt átvinni, hogy dolgozzon. Az ő igényeikre próbáltunk reagálni, s arra nagyon rugalmasan is reagáltunk. És ennek segítségével sikerült magunkat elfogadtatni, és amikor elfogadtattuk magunkat, akkor talán nagyobb eséllyel tudtuk őket „terelgetni”. Tehát: rugalmas volt a program, alkalmazkodott az igényeikhez, illetve eleve jól ismertük az igényeiket. Differenciált volt, tehát a különböző emberek igényeihez különböző módon tudtunk viszonyulni. De ehhez az kell, hogy egy szociális munkásra kevés kliens jusson.

(Volt-e gyengesége a programnak? És ha igen, mi volt az?) Persze, biztosan volt. A gyakorlati munka szerintem nagyon jól ment. Azonban a telepítés, a hálózat működtetése nagy kihívás volt számunkra. A telepítés teljesen új dolog volt, nem is nagyon volt erre minta. Nehéz volt megküzdeni a többi szervezet ellenállásával. Olyan emberek is bekerültek, akiknek nagy tudásuk volt a börtönnel kapcsolatban, és adott esetben nem azt gondolták, amit mi. Ezzel nehéz volt megküzdeni. Alkalmazkodni a szervezetekhez és alkalmazkodni a fogvatartottakhoz. Ez nehezen ment. És sok villongás volt, volt, amikor lecsendesültek ezek az ellentétek, volt, amikor fellángoltak. Nehéz volt az, hogy amikor kiírták ezt a pályázatot, akkor a szervezeteknek nem volt világos, hogy az AVP programot kell megcsinálni. Valahogy ezt nem volt tisztázva. Számunkra világos volt, hogy mi ezt akarjuk, de még az OFA sem tudta, hogy ezt akarja. És akik pályáztak, azoknak ki kellett dolgozniuk egy programot. És kidolgozták, gondolták, hogy azt fogják megcsinálni, majd egyszer csak jöttünk mi, hogy akkor most nem azt fogjátok, hanem ezt. Nem volt egy könnyű helyzet. Lehet, hogy az OFA-nak is volt ebben szerepe, de lehet, hogy nekünk is, hogy nem képviseltük eléggé, amit kellett volna, hogy az legyen kiírva, amit adni tudunk.

(Veszélye volt-e a programnak?) A szervezetre nézve volt. Nekünk ez nagyon nagy vállalás volt, és lehet, hogy ezért is ment szét a stáb: kimerült. Nagyon sok kudarcot éltünk meg a

telepítés során, amivel nagyon nehéz volt megküzdeni. Például volt egy olyan veszélye, hogy akár az egyesületet is szétveri ez a program. De nem verte szét hál' Istennek. De az is lehet, hogy ennek a programnak ennyi volt a története.

(Milyen lehetőségeket rejtett a program?) Amit az elején elmondtam, hogy azok a fogvatartottak, akik bekerültek a programba, azok sokkal biztonságosabb szolgáltatást kaptak. A programban ki lehetett védeni azt, hogy a büntetés-végrehajtás rendszere miatt a fogvatartottak kikerüljenek a szolgáltatásból.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Az eddig elmondottakon kívül nem merült fel egyéb nehézség.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

A büntetés-végrehajtási intézetekkel. Velük jó a kapcsolatunk. Kisebb-nagyobb zökkenők vannak, de inkább kisebbek. Tudunk alkalmazkodni az intézetekhez, beletanultunk a rendszerbe. *(A többi szervezettel való együttműködésről a korábban elmondottakon kívül tudsz mondani még esetleg egyebet?)* Változó volt. Sok függött a szervezettől is, a másik szervezettől. A második körben (mert két kör volt), az volt a koncepciónk, hogy most már mindent tudnak a szervezetek, nekünk kevésbé kell támogatni őket. És tényleg jól csinálták, mindenki a maga módján. A második körben talán inkább az volt a probléma, hogy a szervezetek között voltak zűrök. Nem tudom, abba már én is belefáradtam. Volt, aki féltékeny volt a másokra. Előfordult olyan, hogy valaki például nem akarta átadni a kliensét. Vagy a másik kliensét nem fogadta - érthetetlen okokból. Nehéz volt rendezgetni a szervezetek között a dolgokat.

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

a. 1   2   3   4   5

4-esre értékelem a programot.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

A fogvatartottak szempontjából nagyon jó volt. Hogyha azt nézném csak, akkor ötöst is adnék. A Hálózat végül is működött. Nagyon sok energiát fektettünk bele, nagyon sok frusztrációt kellett elviselnünk, ami a stábon belül fortyogott. És azt nem tudtuk megoldani. Tapasztalatlanok voltunk a telepítéssel kapcsolatban, és eleve volt az a probléma, hogy a szervezetek nem tudták, mire vállalkoznak a pályázattal. Ez nehéz helyzet volt, és emiatt mi ugrottunk egymásnak.

(Mit tekintesz eredménynek ebben a munkában?) Számomra legfontosabbak a fogvatartottak, hogy nekik tudjunk segíteni. Én személyesen nem azt tekintem eredménynek, hogy ha elhelyezkedik valaki. Én mindig azt szoktam mondani, hogy ha valaki eddig ötször verte meg az asszonyt és most csak kétszer veri meg, akkor én azt nagyon nagy eredménynek tartom. Vagy ha a zárkában kicsit jobban érzi magát. Ezek nem mérhető eredmények, de ezeket én nagyon nagy eredménynek tartom.

De fontos az, hogy amit eredménynek tekintünk, azok reálisak legyenek. Mert ha nem reális dolgokat tűzünk ki, akkor az nagyon frusztráló tud lenni. És általában azok a célok, amik a pályázatokban le vannak írva, vagy amiket várnak tőlünk, azok irreálisak szerintem. És ha nem választjuk ezt ketté, és nem rendelkezünk kettős tudattal, hanem azt akarjuk elérni, ami oda le van írva, akkor belegebedünk és meghülyülünk. Sokszor előfordul az, hogy nagyon sok mindent megteszünk, a fogvatartott mégis eltűnik. És hogy ha nem tartjuk a fejünkben azt, hogy igen, mi erre szerződünk, mi azért dolgozunk vele, mert ő ilyen, akkor nem haragszunk rá, hanem azt mondjuk, hogy olyan, mint az időjárás, most éppen esik. Ha ez nem így megy, akkor vagy a munkatárs ég ki nagyon hamar, vagy belső frusztrációk lesznek, és ezek a frusztrációk egymás ellen fordítják a munkatársakat. Ez egy alapszabály, hogy olyan embereket kell találni, akik egyrészt ezt felfogják, másrészt elviselik a frusztrációt. És ehhez kell egy ismeret is. Ehhez kell szupervízió, nálunk nagyon sok szupervízió volt. *(Külső szupervízió volt nálatok?)* Igen, külső, és én ezt nagyon fontosnak tartom. El sem tudom képzelni a belső szupervíziót. És pont azért, mert ezek a feszültségek egymás között jönnek-mennek. Ez egy nagyon durva dinamikát tud elindítani a stábon is. Ami zajlik a börtönben, az leképeződik a stábon is. És ha nem tudatos az ember, akkor elfajulnak a dolgok. Ebből a szempontból nagyon nehéz munka ez.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

Pályázati forrásból. A programot az OFA finanszírozta.

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Nagyon fontos, hogy a szakemberek mennyire felkészültek, milyen szemlélettel mennek a be a börtönbe. Hogy ez a szemlélet összehangolt legyen egymással, hogy nagyjából „egy irányba menjen a szekér”. Nagyon fontos az, hogy olyan emberek menjenek be az intézetekbe, akiknek magas a frusztrációtűrésük.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

Jók ezek a programok, kellenek. Csinálni kell, csinálják valakik. És szerintem jó az, hogy ha civil szervezetek működtetik ezeket a programokat, meggyőződésem, hogy jobb ez, mint ha a büntetés-végrehajtás szakemberei csinálnák. Rugalmasabb. És az, hogy civilek mennek be, és nem az intézet telepszik rá a fogvatartottra már megint, az egy nagyon fontos dolog. A fogvatartottak ettől, hogy jó pár évet eltöltenek egy ilyen totális intézményben, elveszítik a felelősségtudatukat. „Azt csinálom, amit mondanak, megmondják, hogy mit csináljak, nincs mozgásterem sem, de nem is vagyok igazán semmiért sem felelős.” És hogy ha jön egy benti ember, akkor ugyanez fennmarad. Nekem az volt a tapasztalatom, hogy mi jobban tudtuk azt képviselni, hogy felelősek a fogvatartottak sok mindenért. A gyerekiért, önmagáért, az életéért, hogy merre is tart. És ezt nem erőszakosan csináltuk, viszont tudtuk számukra tartani ezt a tükröt.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakkerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

Ez egy nagyon deprivált csoport. Rengeteg oka van: nincsenek szocializálva, a környezetben nem érték a munka, „anyu sem dolgozott, apu sem dolgozik, a testvérem sem dolgozik, senki nem dolgozik”. Nincsenek erre szocializálva. A társadalom is elutasító velük szemben. Eleve nehéz munkát találni. És én, mint pszichológus azt látom a legnagyobb problémának, hogy a pszichés adottságaik is úgy mond gyengék, sodorhatóak, impulzuskonroll-zavar, és mindenféle egyéb probléma fellép az esetükben. Ami miatt

eleve nem tudnak elhelyezkedni, és ha elhelyezkednek, akkor nem tudják megtartani a munkát. Nem tudnak alkalmazkodni. *(Szerinted hogyan lehetne kivédeni ezt a magas visszaesést, és kinek a dolga lenne, hogy ezt megtegye?)* Nagyon komplex programokkal, ami egyrészt a visszaesés társadalmi okait is próbálja kezelni. Ki kell venni abból a közezből a klienst, ami visszahúzza, vagy valahogy semlegesíteni kell azt a közeget, mondjuk a hozzátartozónak is szereznünk munkát, és akkor a munka már közös probléma lesz. Valahogy a környezetben is megváltoztatni a munkához való viszonyt. Másrészt pedig a pszichés adottságaikat kellene javítani.

„Jó gyakorlatok” 4. „Van kiút!” – Partnerség a fogvatartottakért

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

A Büntetés-végrehajtás Oktatási Központja a büntetés-végrehajtás személyi állományának alap- és középfokú képzését hajtja végre, a tiszthelyettes és a zászlós őr kollégák tanulnak nálunk. Alapvetően egy tizennégy hetes alapfokú képzésen kell részt venniük az utcáról felvett embereknek, és tizennégy hét után állhatnak szolgálatba. Erre ráépülve, van egy zászlós és egy középfokú képzésünk, ami négy szakon történik. Itt már beosztáshoz képezzük a kollégákat. Ezen kívül mi szervezzük a büntetés-végrehajtás sportrendezvényeit, nagy létszámot mozgatunk meg, ott is több mint 1000 fő vesz részt ezeken a rendezvényeken. Illetve részt veszünk felsőfokú szakképzésben is, a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtás tanszékével közösen szervezzük a diplomások átképzését a büntetés-végrehajtási pályára.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

Az EQUAL projekt konzorciumának vezetője a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja volt. A konzorciumi tagjai rajtunk kívül a Cinkotai Szakközépiskola, az Igazságügyi Hivatal és a Magyar Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesület voltak.

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

A „Van kiút!” projekt 2005-2008 áprilisa között valósult meg. Amennyiben lesz hasonló pályázat, akkor elképzelhető, hogy lesz folytatása. Eddig még nem találtunk hasonló kiírást, de keresünk. A pályázás során nehézséget jelent, hogy az Oktatási Központ a büntetés-

végrehajtás szakembereinek képzését végzi, nem fogvatartottakkal foglalkozik. *(A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak?)* A pártfogó felügyelet részéről: egy kiadvány összeállítása, és az, hogy ők ezt a későbbiek során is használni fogják.

4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást: Miért marad(t) abba a projekt?

A pályázati projekt véget ért.

5. Mi a program célja?

A projekt két célcsoportra irányult: a fogvatartottakra, illetve a büntetés-végrehajtási nevelők, a pártfogó felügyelők, és a szakképzést végző szakoktatók csoportjára. A fogvatartottak célcsoportja halmozottan hátrányos helyzetű. A különböző szakterületek (nevelők, pszichológusok, pártfogók, szakoktatók) a problémákat saját szakmai megközelítésük alapján kezelik, ami nem integrálódik egységes folyamattá, így a gyakorlatban az egymástól elszigetelt erőfeszítések nem hozzák meg a kívánt eredményt. A fogvatartottak visszailleszkedési esélyeinek javítása integrált megközelítést igényel, amely a problémák sokrétűségét figyelembe veszi. A partnerség létrehozásának célja volt, hogy új módszerek kísérleti alkalmazásával a fogvatartottakra irányuló tevékenységek elszigeteltsége csökkenjen, azok szinergikus hatást fejtsenek ki egymásra.

A fogvatartotti célcsoport tekintetében közvetlen cél volt, hogy az egyéni és csoportos személyiségfejlesztő eljárások segítségével alkalmassá váljanak a szakképzésre, és annak végig vitelére, beilleszkedésük és munkába állásuk sikeresebb legyen. Ennek megvalósulása közvetve a visszaesés kockázatát csökkenti, hatása a családi és a szűkebb lakókörnyezetbe is irradiál. Közvetett cél volt az is, hogy a kipróbált új, illetve máshol már sikeresen alkalmazott módszerek a projekt befejezése után a célcsoporttal kapcsolatban általános bevezetésre kerüljenek.

A másodlagos célcsoportra irányuló tevékenység közvetlen célja volt, hogy javuljon a két szervezet tagjai (a büntetés-végrehajtási intézetek nevelői és a pártfogó felügyelők) között a kommunikáció, információcsere, az együttműködés. Induljon el a két szakma közös feladatainak standardizálása. Közvetett cél volt, hogy a két szakterület közötti együttműködésekben elért pozitív változások jelenjenek meg az elsődleges célcsoporttal

végzett tevékenység eredményességében. Végül célul tűztük ki, hogy a két szervezet tagjai által megfogalmazott problémák, megoldásra váró feladatok jelenjenek meg szakmapolitikai szinten is.

**6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba?
Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?**

Kétszáz fogvatartott került bevonásra a projektbe. Továbbá ötven nevelő és ötven pártfogó felügyelő, valamint a fogvatartottak szakoktatását végző 10 szakoktató vett részt különböző tréningeken.

A kétszáz fogvatartott közül több mint százkilencvenen tettek sikeres szakmai vizsgát.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

A fogvatartottak az egy évig tartó szakmatanulást megelőzően ún. előkészítő tréningen, majd tíz hétig tartó autogén tréningen vettek részt. A szaktanfolyamok (OKJ) befejeztét követően záró tréningek voltak számukra. A velük foglalkozó személyzet (bv. nevelők, pártfogó felügyelők és szakoktatók) együttműködést segítő, valamint munkaerő-piaci tréningeken dolgozott együtt.

A módszert tehát leegyszerűsítve az OKJ-s szakmát adó szakképzés, és az egy évig tartó képzésben való bennmaradás segítését, támogatását megcélzó tréning foglalkozások kombinációja, illetve a fogvatartottakkal és a velük dolgozókkal való integrált munkamód adja.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

Programvégrehajtók:

BVOK projektmenedzsmen:	4 fő
BVOK alkalmazottak, akik a projekt végrehajtásában díjazás nélkül vettek részt (például gazdasági osztály):	4 fő
Igazságügyi Hivatal:	2 fő
Magyar Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesület:	6 fő
Cinkotai Szakközépiskola:	5 fő

Résztvevők:

Fogvatartott: 200 fő

Bv. nevelő: 50 fő

Pártfogó: 50 fő

Szakoktató: 10 fő

Szakértők (tanulmányok, módszertani anyagok elkészítése): 8 fő

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

A projekt célja az volt, hogy a fogvatartottak számára elérhető legyen a piacképes szakma megszerzése, vagyis, hogy a nehezített körülmények ellenére (zsúfolt kényszerközösség, alacsony frusztráció-tűrés, alacsony motiváció, stb.) a különböző pszichológiai módszerek segítségével a szakvizsga letételéhez szükséges belső erőforrásokat mozgósítani tudjuk.

A képzés és a tréningek így kettős célt érnek el, a szabadulás utáni reintegráció esélyét az elsajátított szakma és a megnövekedett pszichés állóképesség is segítheti.

Ezek azok az alapvető faktorok, amelyeket a fogvatartottak beilleszkedési problémaként egyébként is képesek beazonosítani: „nem kapok munkát, megöl a stressz...”

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

A program erőssége a különböző módszerek integrálásában rejlett, illetve abban, hogy az azonos célcsoporttal foglalkozó, de más-más szemlélettel rendelkező szakemberek gondolkodásmódját közelíteni tudta.

Gyengeségét többek között szervezeti sajátosságok határozták meg (például képzés lebonyolításának megszervezése büntetés-végrehajtási intézetben egyéb programok miatt – látogatás, munkavégzés stb. – időnként nehezített volt).

Veszélyt nem tapasztaltunk, a programban részt vevő minden munkatárs jártas volt a büntetés-végrehajtás területén (a szakoktatóknak is volt már előzetes bv.-s tapasztalata).

A résztvevők minden célcsoportból (fogvatartottak és szakemberek) a folytatás, illetve újabb tréningeken és képzésekben való részvétel iránti igényt jelezték.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Gyakorlatilag a pályázatot kiíró és a projekt végrehajtását ellenőrző közreműködő szervezetek (OFA, MÁK) okoztak csak problémát, a projekt pénzügyi zárása a mai napig aggályos, a jóváhagyott költségvetés csaknem tizenöt százalékát nem fizették ki, ami több partnerszervezet likviditását is veszélyezteti.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

A konzorciumi tagjaival, akik a következő szervezetek voltak: Cinkotai Szakközépiskola, Igazságügyi Hivatal, Magyar Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesület. Az együttműködés során a különböző szervezetek közötti szakmai kapcsolat megerősödött, a kialakult személyes kapcsolatok a mindennapi munkavégzést jelentős mértékben segítették (például azonos megyében dolgozó bv. nevelő és pártfogó között, akik addig nem, vagy csak telefonon ismerték egymást).

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

a. 1   2   3   4   5

4-esre értékelem a projektet.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

A korábban elhangzottakon kívül nem tudok egyéb eredményt megemlíteni.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

A program elvileg előfinanszírozással zajlott, a Magyar Állam és az ESZA forrásaiból (EQUAL).

Gyakorlatilag a szervezetek saját forrásaikból előfinanszírozták (vagyis megelőlegezték) a költségeket, mivel a kifizetések a program teljes ideje alatt jelentős késést szenvedtek.

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Tapasztalataink alapján hatékony reintegráció csak akkor lehetséges, ha az erre irányuló erőfeszítések nem elszigetelten, hanem minél szélesebb körben (a fogvatartottak életének minél több fontos résztvevőjének bevonásával) és integráltan (sokféle módszer alkalmazásával, sokféle szakterület együttműködésével) zajlanak.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

Ugyanazt tudom elmondani, amit a 16-os pontnál: tapasztalataink alapján hatékony reintegráció csak akkor lehetséges, ha az erre irányuló erőfeszítések nem elszigetelten, hanem minél szélesebb körben (a fogvatartottak életének minél több fontos résztvevőjének bevonásával) és integráltan (sokféle módszer alkalmazásával, sokféle szakterület együttműködésével) zajlanak.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

Ugyanazt tudom elmondani, amit a 16-os pontnál: tapasztalataink alapján hatékony reintegráció csak akkor lehetséges, ha az erre irányuló erőfeszítések nem elszigetelten, hanem minél szélesebb körben (a fogvatartottak életének minél több fontos résztvevőjének bevonásával) és integráltan (sokféle módszer alkalmazásával, sokféle szakterület együttműködésével) zajlanak.

„Jó gyakorlatok” 5. APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

Az APAC egy dél-amerikai, azon belül is brazil modell. Brazíliában rendkívül rosszak voltak a börtönviszonyok, hatalmas volt a börtönpopuláció, az állam nem tudta fenntartani és működtetni a büntetés-végrehajtást hatékonyan, ezért az egyház vette át a feladatot. És ez olyan jól sikerült, a szigorú, átlátható és egyértelmű szabályok és regulák által, hogy a hatvan-70 százalékos visszaesésből mindössze négy százalékos visszaesés lett. Tkp. ezt dolgozza fel a „Szeretet nem luxus” című film, melyet az előző Parancsnok Úrral láttunk. Pontosabban az APAC-programot mutatja be a film, a tapasztalatokat. Egyébként Brazílián kívül már több országban működik hasonló program, például Svédországban, Norvégiában, sőt Bulgáriában is. Az előző Parancsnok Úrral beleszerettünk ebbe a filmbe, de az új Parancsnok úr is támogatja a hitéleti programokat, és az APAC-körletet is.

Első lépésként az előző Parancsnok Úr összegyűjtötte a nevelőket, és közösen megnéztük a filmet, közösen beszélgettünk, gondolkodtunk, hogyan is tudna működni itt, Vácott ez a program. Az APAC lényege a keresztyén szellemiség. A keresztyén megbocsátás, a szeretet mindig is működött, és működni is fog. Az APAC-körletre kerülő fogvatartottnak gyakorlatilag egy életdöntést kell hoznia: megtérek, megváltozom, a jó útra térek. Tehát pontosabban egy pozitív életdöntés az első lépés, és erről szól a program is. A mára már négy zárkából álló körlet két éve működik, és öt emberrel kezdődött. Most huszonnégy fő van a körleten. Az APAC fontosnak tartja, hogy a fogvatartottak is tevékeny részesei legyenek a programnak, ne csak résztvevői. Így már az elejétől magunknak állították föl a szabályokat, regulákat, például ha Bibliát olvasnak, kikapcsolják a TV-t, közösen imádkoznak, énekelnek, gitároznak, nem rövidítik meg egymást, összességében igyekeznek keresztyéni szellemben élni. Komoly elhatározásokkal indulnak, és hála Istennek, sokan meg is állják a helyüket. Nagyon sok alkalmuk van a keresztyén értékrend és a Biblia megismerésére, jómagam tartok keresztyén filmklubot, Biblia-kört, Istentiszteletet – összesen heti hat alkalommal. Ezeken az

APAC-osoknak kötelező részt venniük, de ők ezt vállalják is. Természetesen, nemcsak az APAC-osok járnak istentiszteletre, hanem az összes többi fogvatartott közül is többen, így egy-egy alkalommal 20-80 fő között van a jelenlévők száma. A Biblia-kör mindenkinek két és fél óra, Istentisztelet vasárnaponként mindenkinek szintén két és fél óra, valamint Bibliismeret mindenkinek két és fél óra. Este áhítat a zárkában, fél-egy óra, keresztyén filmklub két és fél óra. Az APAC-osoknak hetente két keresztyén beszélgetés is a programok közé tartozik. Van csütörtökönként az APAC-osoknak 2-3 óra evangéliumi teológia is.

Én református lelkész vagyok, 1989-től 10 évig missziósként jártam be a börtönbe, hetente egyszer-kétszer, és tizenegy éve állásban vagyok mint börtönlelkész. A börtönlelkész kollégáimmal mind úgy gondoljuk, hogy Isten tudja az embert megváltoztatni. Isten teremtette az embert, Ő az, aki tudja, hogy hol romlott el, és Ő tudja megváltoztatni. Persze kell az egyén akarata is. A munkámmal kapcsolatban elmondhatom, hogy más volt az, amikor csak heti rendszerességgel jártam be, és teljesen más a helyzet most, hogy naponta dolgozom itt. Tudom és ismerem az összes problémáját a fogvatartottaknak, az irodám ablaka a börtön legsűrűbb részében van, így, ha nem akarom, akkor is hallok mindent. Hetente hatvan-hetven órát is fogvatartottak között vagyok. Hallom az összes csibészségüket... De az a legfontosabb, hogy a Biblia fényében lássák meg, hogy nem így kéne élni, hogy Isten nem erre teremtette őket.

Az APAC-körletről szabadultak közül – eddig kb. tizenkét-tizenhárom fő szabadult – senki nem esett vissza, azaz nem került vissza a börtönbe. Természetesen, az APAC-ról ki lehet kerülni, például veszekedés miatt, ha nem tudnak keresztyén módon viselkedni, azok, akik magukat keresztyénnek vallják, akkor nincs itt teendőjük, hogy ne mutassanak rossz példát. Kb. három ember került ki ilyen dolgok miatt a két év alatt: az egyik az örrel feleselt, a másik kettő pedig egymással.

Én az elején kicsit tiltakoztam is, hogy ne indítsuk így a programot, mert aki megtér, az a többiek között élje meg a hitét, és ott éljen, azaz ne vegyük ki őket a rendszerből. De utána láttam, hogy munkahelyen, udvaron ők nyitottak a többiek fele is, és beláttam, hogy kapnak ők, nem csak kézfogást azért, mert megtértek, ezért beláttam, hogy jó ez így. Volt, akinek a teájába beleköptek, ha imádkozni akart, a rádiót, tévét direkt bekapcsolták, cukkolták. Mindezek miatt jó, hogy az APAC-osok külön vannak, de van más felület, ahol találkoznak a többiekkel, másokkal, mert a program résztvevőinek kötelező dolgozni.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

Nincs partner a program lebonyolításában.

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

Most is működik a program folyamatosan két éve, igazából különösebb anyagi vonzata nincs. Persze, a szabaduláshoz kell némi támogatás, jobbára jómagam teremtem ezeket elő nekik. Például segítem őket ruhával, élelemmel is.

Korábban hívó parancsnokunk volt, ő velünk imádkozott, nem volt gond a projekt indítása, és bővítése sem. Tulajdonképpen ezért is indulhatott el a program.

A többi fogvatartott irigyli kicsit őket, mert jobb helyzetük van, otthonosabb a zárka, lehet benne szőnyeg, kép, virág, akvárium, van egy plusz beszélőjük, ami nem egy órás, hanem négy, és a családtagokat is fogadhatják, akik hozhatnak otthoni ételt számukra.

Ezt a négy órás beszélőt irigylik a leginkább, ami minden hónap utolsó szombat délelőttjén van. Akik bent vannak, azok csak az látják, hogy négy órán keresztül ehetnek-ihatnak-beszélgethetnek a szeretteikkel a programba levők, de azt már kevésbé érzékelik a többiek, hogy ebből a négy órából 2 óra ima, éneklés. Nagyon jó csapat alakult ki 2 év alatt, annak ellenére, hogy a szabadulások miatt vannak cserélődések is. A hozzátartozók is felállnak, ők is bekapcsolódnak az éneklésbe. Több hozzátartozó is megváltozott, jár gyülekezetbe.

Összegezve az APAC-programot: a vallás személyiségformáló erejét és az érintettek családtagjait hívjuk segítségül a szabadulás előtt állók testi-lelki stabilizálásához. Valahol azt írták rólunk: „pozitív családterápiás és keresztény szellemiségű börtönkörlet”-et alakítottunk ki. Csak a Váci Fegyház és Börtönben működik Magyarországon, de több érdeklődő intézet is van.

Az APAC gyakorlatilag szabadulásra felkészítés, így ezt lehet „gyakorolni” is. A program résztvevői többször voltak kint, a civil életben szolgálni valamilyen más programon, illetve kaphatnak szabadságot is: 3+2, vagy 5+2 nap hazamehetnek. Egyéni felelősség, hogy visszajöjjenek.

**4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást:
Miért marad(t) abba a projekt?**

A program jelenleg is működik.

5. Mi a program célja?

A szeretetben való élet, a megtérés. Életdöntés meghozatala. Bűnmentes élet.

**6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba?
Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?**

Más feltétele nincs, mint amit eddig elmondtam. A fogvatartott hoz egy pozitív életdöntést, és keresztyén szellemiségben kezd élni. Ahhoz, hogy valaki bekerüljön az APAC-ra, előtte rendszeresen kellett járnia istentiszteletre.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

A programokat már felsoroltam, ezek jobbára az én működtetésemmel folynak. Csütörtökönként Roszik Gábor, a Magyar Testvéri Börtöntársaság elnöke, evangélikus lelkész, vagy az általa küldött lelkészek jönnek háromtól ötig.

Szabadidejük az APAC-osoknak nincs, mert dolgoznak. Néha beülök este beszélgetni, de az esti áhítatokat ők vezetik a zárkában, ami félórás-órás. Szoktunk külső rendezvényekre is menni, illetve egyszer voltunk egy nemzetközi konferencián is, Roszik Gábor szervezésében.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

Én, mint börtönlelkész dolgozom a programban. négy-öt fő börtönmissziós jár be, református, evangélikus, baptista, és van három szabadultnak állandó belépője, ők segítenek a missziós munkában. Hivatalosan a Magyar Testvéri Börtöntársaság is magáénak tudja az APAC programot.

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

A következő leggyakoribb problémák merülnek fel:

- teológiai kérdések,
- tanácsokat kérnek, életdöntésekkel kapcsolatban,
- életvezetési kérdések,
- vannak konkrét segítségkérések szabaduláskor: munkahelykeresés, albérlet keresés,
- gyülekezet keresése,
- ruha adomány,
- pénzügyi segítség néha,
- egyszer kereszteltem is.

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

Veszély: az elbukás. Krisztus követése egy életprogram, ha elbukunk, van bocsánat, de van olyan, aki otthagy csapat-papot, és nem tudja a kinti kapcsolatait ápolni. Itt komoly tétje van annak, hogy valaki meg tud-e maradni Isten vezetésében, mert ha nem, az visszaesik, és jön vissza a börtönbe.

Erősség: Isten segít abban, hogy hozzanak egy pozitív életdöntést. Emellett van egy közösség, annak pedig regulája.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Nehézségek: egyeseknek kétségbe vonják a valós megtérését. Azt mondja a környezete: „Ezek álhívők.” Vannak olyanok, akiknek a hit alapján való működés megfoghatatlan.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

A Magyar Testvéri Börtöntársasággal. A Válaszút is segít – Selmeczi Lajos, Erdős Eszter. A szabadulásra felkészítésben a Váltó-sáv Alapítvány. Tudunk egymásról, de nem vagyunk olyan szoros kapcsolatban. Tudom, hogy van egy Félutas lakásuk is, ez jó kezdeményezés. Három fő tanul a középiskolai programjukban is.

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

2. 1 2 3 4 5

Teljes mértékben eredményesnek látom.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

Hiszem, hogy Isteni segítséggel jól működik, és számomra az az eredmény, ha reintegrálódik, reszocializálódik az egyén a társadalomba, és ennek eszköze a hit. Megállja a helyét, dolgozik, és nem megélhetési bűnöző, a kapcsolatait ápolja, nem esik vissza.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

A büntetés-végrehajtási finanszírozza, nincs külön költségvetés rá.

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Az APAC program rövid tömör összefoglalása:

Megváltozott élet Isten segítségével. Útmutatás, irányadás a Biblia segítségével. A mindennapok nehézségeiben is lelki erő, Isten segítsége. Közösségben, testvéri közösségben való élet, összetartása a szabadultaknak. Kölcsönös segítség. Fontos a beszélgetés, a sok beszélgetés, valamint az ima.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

A megtérés, a testvéri közösség, a hit, a gyülekezet, a család a beilleszkedést, a bűnözésmentes életet segíti.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

A visszaesés oka az útról való letérés, nem ragaszkodtak a „keskeny” úthoz, az Isteni törvényekhez, a Bibliához, a keresztyén értékrendhez, így a régi társaság lehúzza, visszahúzza őket.

„Jó gyakorlatok” 6. A Váltó-sáv Alapítvány

Kérjük, mutassa be a szervezet fogvatartottakkal/szabadultakkal folytatott munkáját/programját:

1. Kérjük, néhány mondatban mutassa be szervezetét!

A Váltó-sáv Alapítvány mint országosan működő civil szervezet **célja és feladata** a fogvatartottak és a szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének támogatása, azaz a büntető eljárásban terheltnek minősülők megkeresése, gondozása, képzése, mentálhigiénés ellátása, reszocializációja/(re)integrációja/rehabilitációja.

Tevékenységünk lényege a **folyamatos (utó)gondozás** (a kliensekkel történő kapcsolatfelvétel már a büntetés-végrehajtási intézetben megkezdődik, majd folytatódik a szabadulás előtti, alatti és utáni krízisben, majd szabadulás után), illetve a **civil támogató rendszer (=mentorrendszer)**. Hitünk és tapasztalataink szerint a biztonságos emberi/segítői/civil kapcsolat kiépítése már a büntetés-végrehajtási intézeten belül, a bizalom elnyerése és megszilárdulása, a folyamatos érzelmi biztonság megteremtése, az elfogadó közösség segítségnyújtása a szabadulás krízisének csökkentését, valamint a visszaesés megelőzés alappilléreit jelentik.

Programunk 1997-ben indult egy másik szervezet keretein belül, majd 2002 augusztusában önálló szervezeti keretek között kezdtük meg működésünket. Az Alapítvány bejegyzésének dátuma: 2002. szeptember 24.

Fő tevékenységeink:

- bűnmegelőzés (primer, szekunder, terciér) – felvilágosító, megelőző beszélgetések szervezése, lebonyolítása;
- a visszaesés megelőzése (tercier kriminálprevenció);

- folyamatos (utó)gondozás biztosítása, civil támogató rendszer (=mentorrendszer) működtetése, illetve szocializáció-reszocializáció; a börtönszocializáció megszüntetésének/megszűnésének támogatása;
- életvezetési segítségnyújtás, a szociokulturális hátrányok leküzdésének segítése;
- kriminális és szenvedélybeteg fiatalok rehabilitációjának, reszocializációjának, reintegrációjának támogatása;
- egészségfejlesztés, egészségnevelés;
- szociális információs szolgáltatás biztosítása a klienscsoport és hozzátartozóik számára;
- személyes problémák pszichoszociális kezelése, gondozása; mentálhigiénés ellátás;
- probléma- és konfliktuskezelési készség javítása, segítése;
- oktatási/képzési programok biztosítása illetve ilyen jellegű programokba való bekapcsolódás támogatása - különös tekintettel a középiskolai tanulmányok és az érettségi vizsgára való felkészítés/felkészülés segítése, illetve ehhez kapcsolódóan speciális, személyközpontú tanulási/tanítási programok és gondozás megszervezése és végzése;
- a társadalomba való be- illetve visszailleszkedést segítő, speciális segítő-problémafeltáró csoportok szervezése, működésének támogatása, biztosítása;
- ex-kriminális életvezetésű fiatalok bevonása a gondozói munkába, segítő munkára való képzésük támogatása;
- családgondozás;
- előítélet csökkentés;
- szakmai találkozók szervezése, módszercserék koordinálása, illetve módszertani- és kutatómunka végzése a deviancia illetve annak kezelési formáit illetően, különös tekintettel a kriminális életvezetés tekintetében;
- összességében: szociális munka megvalósítása a büntető eljárásban terhelt, bűnelkövető (elsősorban) fiatalok esetében.

A Váltó-sáv Alapítvány **közhasznú tevékenységként** a következő cél szerinti tevékenységeket végzi:

- hátrányos helyzetű – kiemelten a büntetőeljárásban terhelt és kriminális életvezetésű – csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése,
- rehabilitáció, reszocializáció, (re)integráció,

- munkaerő-piacon hátrányos helyzetű csoportok képzésének, foglalkoztatásának elősegítése és a kapcsolódó szolgáltatások,
- gyermek- és ifjúságvédelem,
- nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés,
- információnyújtás, tanácsadás,
- tudományos tevékenység, kutatás,
- kulturális tevékenység.

Az Alapítvány megalakulása óta foglalkoztat szabadságvesztéses fogvatartásból szabadultakat (egyszerre 2-5 főt) különböző munkakörökben: irodai munka, gépkocsivezetés (sofőr), asszisztens, segítő munkatárs. Jelenleg 2 fő tapasztalati munkatársunk van (mindkettő heti 30 órában). Szervezetünknel közérdekű munka büntetést is le lehet tölteni.

A Váltó-sáv Alapítvány projektjei:

Büntetés-végrehajtási intézetben:

- Szabadulásra felkészítés (Fókuszban a szabadság: felkészülés/felkészítés a szabadulásra)
- Kortárs/sorstárs segítő képzése

Büntetés-végrehajtási intézetben és szabadulás után:

- Váltó Program (középiskolai tanulmányok és segítő/reszocializációs munka egysége fogvatartottak és szabadultak számára)
- Szociális munka a büntetés-végrehajtásban és szabadulás után
- Kompetencia fejlesztés
- Váltó-sáv Információs Bázis (a célcsoport, a hozzátartozók és a szakemberek számára releváns információk gyűjtése és tárolása)
- Hozzá tartozó Csoport (minden hónap utolsó péntekén)
- Egészségfejlesztés

Szabadulás után:

- „Job coaching” – szabadultak foglalkoztatása, munkába helyezése és ott-tartása
- Félutas lakás program (lakhatási segítségnyújtás)
- Diszkrimináció elleni küzdelem

Számadataink: 2010-ben legalább egy személyes találkozáson résztvevők száma: 431 fő. Ebből 81 fő szabadult, 350 fő fogvatartott volt. A kliensek közül 43 fő volt nő (közel 10%), míg 388 fő volt férfi. A Váltó Programban 25 fő vesz részt.

Munkatársak: jelenleg 12 fő dolgozik az Alapítványnál, ebből 2 fő önkéntes, 2 fő pedig tapasztalati munkatárs. Képzettség szerinti megoszlás: szociális munkás, pszichológus, középiskolai tanár, bölcész, felsőfokú narkológiai szakember, ifjúságsegítő, kereskedelmi üzemgazdász, könyvelő.

Finanszírozás: működésünk kezdete óta a megvalósításhoz szükséges forrást legnagyobb részt pályázatokból szerezzük, azaz fix bevételünk, állami normatívánk nincs.

A Váltó-sáv Alapítvány tagja a Munkáltatói Esélyegyenlőségi Fórumnak (MEF), valamint a Magyar Drogprevenációs és Ártalomcsökkentő Szervezetek Szövetségének (MADÁSZSZ).

A Váltó-sáv Alapítvány működési helye „*drop in*” központ, ami azt jelenti, hogy akár megbeszélte időpont és bármilyen referencia nélkül „beeshet” (= *drop in*) a kliens. Lényege az önkéntes jelentkezés, az alacsonyküszöbű szolgáltatások biztosítása. Működési helyünk biztosít szabadultaknak, azok hozzátartozóinak, a velük foglalkozó szakembereknek és rászorultaknak olyan speciális szolgáltatásokat – egyéni és csoportos formában -, kezeléseket, segítő kapcsolatokat, információkat, adatbázisokat és lehetőséget azok hozzáféréséhez, melyek a speciális célcsoport számára relevánsak, és kifejezetten segítő erőforrásként használhatók. Közösségi teret is nyújtunk, továbbá olyan lehetőséget, mely sem tartalmában, sem módszerében, sem elhelyezkedésében nem támaszt teljesíthetetlen elvárásokat a kliensekkel szemben.

2. Kérjük, néhány mondatban mutassa be az XY projekt konzorciumát/projektgazdáját stb. (amennyiben különbözik a szervezettől)!

A témában és a területen (fogvatartottak és szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedése, reszocializációja) több kutatást is lebonyolítottunk („Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei.” Támogató: Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 2005. évi társadalmi befogadás kérdéséről szóló kutatások támogatása. (2005 – 2006. május 30.). „Fogvatartásból szabadult fiatalok és

fiatal felnőttek társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs lehetőségeinek vizsgálata.”
Támogató: Oktatásért Közalapítvány OKTK Alkuratóriumának tkOKA I.. (2007. március 1.–
2009. február 28.). „Fogvatartott drogfogyasztók főbb jellemzői.” Támogató: SZMM. (2008.
november 1. – 2009. július 31.).

2008 óta működik a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány támogatásával kutatási projektünk, mely célja az előzetes letartóztatás, fogvatartás és a szabadulást követő beilleszkedés során elszenvedett diszkrimináció leküzdése. A projekt lényege, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a fogvatartásból szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének lehetőségei jelen körülmények között és jogszabályi környezetben szinte lehetetlennek bizonyulnak (a munkavállaláshoz szinte minden esetben szükséges a „tisztá” erkölcsi bizonyítvány). Emellett az előítélet igen erős a klienscsoport irányába, hiszen a bűnelkövetés esetében szinte kizárólag az egyéni felelősséget hangsúlyozza a média. Szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a társadalmi felelősségvállalás ebben a témában is nélkülözhetetlen.

Bűnözés, bűnelkövetés, bűncselekmény, bűnelkövető – olyan fogalmak, amelyek egyértelműen negatív jelentéstartalommal bírnak. A szubkultúra világa zárt, a többségi társadalom tagjai kevés ismeretekkel rendelkeznek erről, azokat is a médiából nyerik. A bűnelkövető ezekben a „műsorokban” harácsoló, motiváció nélküli „gyilkológép”: szinte személyisége sincs (legfeljebb maga a gonosz megtestesítője), cselekedetének motívumairól pedig vajmi keveset tudhatunk meg. Ez nemcsak a tömegkultúra alkotásaira, hanem a tájékoztató műsorokra (például Híradó) is jellemző. Hosszú távú célkitűzésünk a média által közvetített „bűnözőkép” tudatos formálása, tények közvetítésével.

A fent említett projekt egyrészt a szélesebb nyilvánosságot célozza („mindenkit, bárkit”, hiszen a felelősség életminőségünk alakulásáért, biztonságunkért) közös. Másrészt szakmai érdekérvényesítést kíván elérni, illetve szakmai hálózatoságot működtetni.

Ehhez a munkához felületet biztosítottunk honlapunkon (Diszkrimináció elleni küzdelem: <http://www.valtosav.hu/diszkriminacio.html>), melyet folyamatosan fejlesztünk, töltünk. Készítettünk szórólapokat (Tudta-e, hogy... http://www.valtosav.hu/diszkrimi_szorolap.html) illetve havi egy alkalommal Váltó Café néven „társas együttlétet” próbálunk biztosítani a szakemberek, érdeklődők, kliensek, stb. számára, akiket a téma, terület érdekel, szeretnének gondolkozni, beszélgetni róla, illetve tenni valamit.

2011. 05. 19-én került sor „BELÜLRŐL” – Kiállítás fogvatartottak alkotásaiból című rendezvényünkre (2011. 06. 30-ig), ami sajtónyilvános volt, illetve ennek kapcsán több cikk, interjú jelent meg rólunk, munkánkról, valamint a célcsoport helyzetéről, lehetőségeiről a médiában. A kiállítás az ország huszonhat büntetés-végrehajtási intézetéből fogvatartottak részére kiírt pályázat útján gyűjtötte össze az alkotásokat, négy kategóriában (képzőművészeti/festészet, grafikai, tárgyak, valamint irodalmi alkotások), és kategóriánként az első három helyezettet pénzjutalommal díjazta is.

A pályázat és az alkotásokból szervezett kiállítás, a pályázati anyagokból szerkesztett/összeállított kiadvány („BELÜLRŐL” – Bemutató gyűjtemény fogvatartottak alkotásaiból. <http://befogadjukoket.blogspot.com/2011/05/stylewidth550pxheight300px-namemovie.html>) célja, hogy minél szélesebb körben tegye ismertté a fogvatartottak alkotásait, ezen keresztül a zárt világot és a büntetésüket töltők gondolatait, érzéseit, vagyis kommunikációt kezdeményezzen a büntetés-végrehajtás és a társadalom között, csökkentve a bűnelkövetők felé irányuló előítéleteket, érzékenyítve a szűkebb-tágabb közösség tagjait a célcsoport felé.

Fontosnak tartjuk, hogy a közvélemény által a bűnelkövetőkről alkotott sztereotip kép módosuljon, és ismereteket szerezzenek az értékes, érző, mély gondolatiságot tükröző alkotásokon keresztül róluk, így befogadási esélyeiket is növelve.

A projekthez kapcsolódóan több kiadvány is készült, mely blogunkon elérhető (Börtön/be/tekintés. Szerk.: Csáki Anikó - Mészáros Mercedes. <http://befogadjukoket.blogspot.com/p/bortonbetekintes.html>. Egyéni életutak, sorsok, interjúk mutatják be plasztikusan klienseink motivációját, személyiségét.

[drótposta]. Szerk.: Aradi Bence. Antológia fogvatartottak írásaiból. <http://befogadjukoket.blogspot.com/p/irasok.html>).

Folyamatos sajtófigyelésünk összegzései szintén megtalálhatók a felületen (<http://www.valtosav.hu/sajtofigyales.html>). Emellett az a levél is, melyet írtunk az ombudsmannak az erkölcsi bizonyítvány ügyében, továbbá a témát hosszasan kifejtő bő válasza is <http://www.valtosav.hu/egyeb.html>).

„Van-e élet szabadulás után?” címmel kisfilmet készítettünk (http://www.valtosav.hu/szabadulas_utan.html), mely szintén megtalálható honlapunkon. Továbbá itt gyűjtöttük össze a projekt kapcsán megjelent cikkeket is (<http://www.valtosav.hu/cikkek.html>), valamint „Tévhitok” címmel kisfilm is látható (<http://www.valtosav.hu/tevhitek.html>).

2004-től több nagyobb projektünk is volt, ezeket mind sikeresen bonyolítottuk le:

- Szociális munka a büntetés-végrehajtásban és szabadulás után. PHARE ACCESS 2002 Micro project. (2004. július 16. – 2005. július 15.)
- Az előítélet-csökkentés és a reintegráció szinergikus, komplex megközelítése. Helyi tolerancia-erősítő kezdeményezés, PHARE PROGRAM (2004. október 1. - 2005. szeptember 30.)
- Fogvatartásból szabadult fiatalok társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs esélyeinek növelése. Fejlesztésközpontú alternatív munkaerő-piaci szolgáltatások, HEFOP-2.3.2.-05/1. (2006. május 1.– 2007. október 30., 2008. június 13 – 2008. december 31.)
- Ifjúsági munka bűnelkövető fiatalokkal. Gyermekek és fiatalok integrációs programja / B komponens, TÁMOP 5.2.5-08/1 (2009. január 31.–2010. január 31.)

Jelenleg két nagyobb TÁMOP-projektet működtetünk:

- TÁMOP-5.3.1-08/1-2009-0030 „Első lépés” – alacsony foglalkoztatási eséllyel rendelkezők képessé tevő és önálló életvitelt elősegítő programjai támogatására – Fogvatartottak és szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének támogatása
- TÁMOP 6.1.2/A-09/1-KMR-2010-0336 Egészségre nevelő és szemléletformáló életmódprogramok. Egészségnevelés és -fejlesztés, szemléletformálás a börtönben (ennek keretében kiadványt szerkesztettünk: <http://www.valtosav.hu/aids.html>: Az AIDS. Összeállította/szerkesztette: Csáki Anikó).

A fent említett projektek szinte kivétel nélkül a célcsoport kompetencia fejlesztésével foglalkoztak/foglalkoznak csoportos és egyéni formában. TÁMOP 5.2.5-ös projektünkön belül kidolgoztuk kompetencia-fejlesztő „tananyagunkat” partitúra-jelleggel a következő kompetencia területeken: matematika, anyanyelv és kommunikáció, idegen nyelvi kommunikáció, szociális és életviteli, valamint munka és pályaorientációs kompetencia

terület. TÁMOP 5.3.1-es projektünkön belül továbbfejlesztettük kompetencia „tananyagunkat”, felnőtt(ebb) korosztály számára is alkalmazhatóvá vált.

A kezdetektől folyamatos Váltó Programunk (középiskolai tanulmányok és segítő/reszocializációs munka egysége fogvatartottak és szabadultak számára). 2003-tól pedig évente két csoportnak indítunk büntetés-végrehajtási intézetben kortárs/sorstárs képzést (40 órás). Évente bonyolítunk le drogpreevenció (KAB-PR, KAB-ME-BV), reszocializációs (KAB-RE, KAB-EL-10-RE) programokat büntetés-végrehajtási intézetben és szabadulás után. Ez évben drog és börtön témában szakkönyvet írtunk/szerkesztettünk (KAB-ME-10-IM: Drogpreevenció és kezelés a büntetés-végrehajtásban. Szerkesztette: Csáki Anikó - Mészáros Mercedes. http://www.valtosav.hu/szakmai_anyagok/VSA-tanulmany-KAB-IM.pdf). 2009-től indítottuk el Ifjúsági Szakmai Műhelyünket, mely fiatal, pályakezdő, vagy végzős segítő szakembereknek, vagy általában az érdeklődőknek nyújt betekintést a speciális célcsoport speciális ellátásának lehetőségeibe.

2003-tól foglalkoztatunk szabadult fiatalokat Alapítványunknál (2-5 fő/év). Ők más, szabadult fiatalal bűnmegelőző, érzékenyítő beszélgetéseket is szerveznek szakembereknek, fiataloknak. Több olyan programunk volt, ahol szabadult, de segítő szakembernek képződő munkatársaink bonyolítottak le programokat fiatalok bűnelkövetőknek (Emberjogi Képzés és Tréning: Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete, Kecskemét), vagy javító intézetben (A média nem ART?!, Hang-Szín-Világ, Egészséges élet – Aszódi Javítóintézet).

2005-ben az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával két napos, nagyobb szabású konferenciát is lebonyolítottunk, illetve ehhez kapcsolódóan egy kiadványt is készítettünk (Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók munkaerő-piaci /re/integrációjának támogatása. <http://www.valtosav.hu/szakmai.html>).

2011-ben kidolgoztuk Váltó-Láz című társasjátékunkat, mely a szabadulásra felkészítést nemcsak csoportos és egyéni formában, hanem társasjátékként (a témában és a területen új megközelítésként/módszerként) dolgozza fel (fejlesztők: Kiss Zsófia Eszter, Kincses Tamás András, Lőrincz Zsolt, Váltó-sáv Alapítvány). 2011. 06. 15-én a büntetés-végrehajtás szakemberei számára megszerveztük a társasjáték bemutatását, illetve más szakmai programokon is megismertetjük az érdeklődőkkel.

2011-től működik Félutas lakás programunk, melynek célja és feladata olyan komplex szolgáltatás biztosítása, melyben a négy alappillér (lakhatás, emberi kapcsolatok, munkaerőpiaci szolgáltatások, képzés/tanulás) együtt, szinergikusan jelentkezik, és amelyben a pszichoszociális támogatás/reszocializáció/reintegráció és a gondozás hangsúlyos szerepet kap. A Félutas lakás olyan védett környezet koncepciónk szerint, amelyben már önálló, döntéssel rendelkező, valódi jogokkal rendelkező szabad embereknek érezhetik magukat lakói/igénybe vevői. A program négy-6 fő lakhatását és reszocializációját célozza.

3. Most működik a projekt? Mikor működött (...-tól ...-ig)? Illetve tervezik-e a jövőbeni folytatását is? A fenntartással kapcsolatban milyen vállalásaik voltak (kötelező, választott)?

Mint látható, 2002 óta folyamatosan valósítunk meg pályázati projekteket, amelyek minden esetben a pályázati kiírásnak megfeleltek, de természetesen úgy terveztük/fejlesztettük azokat, hogy saját szakmai elképzelésünk is teret kaphasson. Esetünkben nem az az érdekes, hogy egy-egy projekt működik-e, hanem az, hogy maga a szervezet dolgozik, szolgáltatásokat biztosít, és fejlődik. Jelenleg elmondható, hogy a Váltó-sáv Alapítvány a klienscsoport komplex problémáira (1. lakhatás, 2. munkavállalás/foglalkoztatás, 3. képzés/oktatás, 4. emberi kapcsolatok/mentálhigiénés gondozás, 5. információk biztosítása) ad választ.

4. Amennyiben már nem működik, vagy a jövőben nem tervezi a megvalósítást: Miért marad(t) abba a projekt?

Minden egyes projektünk esetében volt egy időkorlát, amíg éppen az a projekt működött, majd mindegyik esetben van fenntartás is, amely elsősorban azt célozza, hogy a megkezdett szolgáltatások folytatódjanak/folytathatók-e, és ha igen, milyen módon tesszük, illetve egyes esetekben előfordul utánkötés is. Gyakorlatilag az új projektek biztosítják a régiek fenntartását is. A Váltó-sáv Alapítvány egész tevékenysége – bárhogyan is hívjuk, bármilyen projektről van is szó – felfogható egy nagy szabadulásra felkészítésnek a büntetés-végrehajtási intézetben, (re)szocializációnak szabadulás után. Megalakulásunktól jobbra minden tevékenységünket, szolgáltatásunkat – még ha vannak is „szünetek” egyes esetekben – folytatjuk. Éppen ez a folyamatosság az egyik nagy fegyvertényünk.

5. Mi a program célja?

A Váltó-sáv Alapítvány célja a fogvatartottak és szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének támogatása. Ami leginkább fontos módszertanunk: a folyamatosság (igyekszünk büntetés-végrehajtási intézetben felvenni a kapcsolatot klienseinkkel, és a szabadulás előtti, alatti és utáni krízisben segíteni őket), illetve a segítő kapcsolat, vagy divatosabban mentorrendszer (minden kliensünknek van egy segítő kapcsolata). A program önkéntes, azaz a kliensek önmaguk keresnek bennünket, vagy veszik fel velünk a kapcsolatot. Ezt még az esetben is elmondhatjuk, ha a büntetés-végrehajtási intézetben indul csoportunk, és a büntetés-végrehajtás szakemberei „válogatják ki” számunkra a résztvevőket. Még ebben az esetben is felkínáljuk azt a lehetőséget, hogy akinek nem tetszik vagy nem kíván részt venni ilyen típusú programon, jelezze, mert tényleg hiszünk benne, hogy csak akkor lehet bármi változást elérni, ha önkéntes a részvétel.

6. Ki a program célcsoportja? Hány ember kerül(t) bevonásra a programba? Eredményes indikátorok száma (mi tekinthető eredményes indikátornak)?

Fogvatartottak és szabadultak, életkori megkötés egyes esetekben van (például ifjúsági projekt esetében 29 éves korhatár), vagy más feltétel is előfordulhat, például szabadulásra felkészítés/felkészülés esetében jó, ha az illető közel van a szabaduláshoz (de például ez ún. nagyítéleteseknél akár szabadulás előtt 1,5-2 év is lehet). Persze, előfordul, hogy kilenc éves ítélet esetén előválogatnak olyat, aki éppen a második évében tart, vagy kortárssegítő képzés esetében ötven éven felüli fogvatartottat küldenek. A bevonásra kerülők száma mindig az adott indikátorszámoktól függ, de általánosságban elmondható, hogy egy csoportot maximum tizenöt fővel kezdünk, és a Váltó Program résztvevőinek a száma nem haladja meg a harminc főt.

7. Milyen tevékenységeket folytatnak? Milyen módszerekkel dolgoznak?

A 2. pontban elég részletesen sor került a tevékenységek, projektek, szolgáltatások ismertetésére. Nagyon fontos kiegészítés: anyagi támogatást nem adunk a klienscsoportnak, azaz csomagot sem küldünk büntetés-végrehajtási intézetbe, és ösztöndíjunk sincs. Másban hiszünk, másra szeretnénk megtanítani őket. Természetesen, az információkat ez ügyben is eljuttatjuk, ami nem sok, mert anyagi támogatást szinte lehetetlen megszerezni szabadulás után.

Hacsak nincs család, tényleg nehéz a szabadult élete. Legfontosabb módszerünk a már említett folyamatos (utó)gondozási modell, amit tulajdonképpen már 1997-ben kitaláltunk, majd később, amikor mélyebben kezdtem foglalkozni a témával, láttam, hogy a külföldi szakirodalomban így-úgy megjelenik „throughcare”, azaz átgondozás (börtönből a szabad életbe) névvel, szakmai tartalommal. Összességében mi is erre törekszünk. Természetesen, szabadulás után is fel lehet keresni minket, sőt, ún. alacsonyküszöbű szolgáltatásunk is van, ami azt jelenti, hogy akár időpont egyeztetés nélkül, „csak úgy” be lehet esni, nem kell fogadkozni, hogy változni/változtatni akarok, lehet ücsörögni, beszélgetni, egy-egy információhoz hozzájutni. A másik fontos módszerünk a személyközpontúság, illetve a segítő kapcsolat segítő és kliens között. Továbbá fontos módszer, hogy a „az egy módszer helyett több módszer” elvét követjük, alkalmazzuk. Fontosnak tartjuk a különböző állami és más, non-profit szervezetekkel való együttműködést, gyakran link, kapocs vagyunk a kliens és a megfelelő segítő intézmény, szervezet között. Hiszen mi bejutunk büntetés-végrehajtási intézetbe, kapcsolatba tudunk kerülni a célcsoporttal, el tudjuk juttatni számukra a megfelelő információt.

8. Hány munkatárs dolgozik a programban/a szervezetben?

Ez projektől függ, de nyolc főállású munkatárs van, köztük két fő szabadultat is alkalmazunk, két fő pedig önkéntesként dolgozott még ezen felül, az utóbbi időben. De szoktak még lenni óraadók is adott esetben, vagy egy-egy feladatra alkalmazottak, például amikor a kiállítást szerveztük/valósítottuk meg.

9. Milyen problémákkal keresi meg Önöket a célcsoport? Elsősorban miben kéri az Önök segítségét?

Nagyon változó, sokszínű: a fogvatartottak esetében akár „csak” a beszélgetés is döntő lehet, a szabadulás utáni élet tervezése, bármely életprobléma megvitatása. Szabadultak leginkább álláskeresés, elhelyezkedés, munkába állás miatt veszik fel velünk a kapcsolatot. De keresnek bennünket hozzátartozók, vagy szakemberek is – kinek-kinek más a problémája.

10. Mik a program erősségei? Gyengeségei? Veszélyei? Milyen lehetőségeket rejt a program?

Erősségek: a folyamatosság, a célcsoport ismerete, illetve az, hogy ismertek és elismertek vagyunk náluk, bíznak bennünk. Gyengeségek: a finanszírozás miatt nem biztos, hogy mindig a legrászorultabbakhoz jutunk el, vagy azokhoz, akik tényleg változni, változtatni akarnak. Például uniós finanszírozás esetén mindenképpen KMR-ben kell maradnunk, így például előfordulhat, hogy felvesszük a kapcsolatot a fogvatartottal a Váci Fegyház és Börtönben, megkezdődik a közös munka, jól haladunk, de egyszer csak azt vesszük észre, hogy a fogvatartottat átszállították a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetbe. Minderre nekünk nincs befolyásunk, az meg szóba sem jöhet, hogy arra való tekintettel, hogy elkezdett egy kompetencia-fejlesztést, vagy más programba kapcsolódott, ne szállítsák, vagy ne KMR-n kívüli régióba szállítsák. Veszély: állandó veszélyforrás lehet a büntetés-végrehajtási intézettel való kapcsolat, amire nincs rálátásunk, már arra nincs, hogy mikor, miért és hogyan lesznek döntések. Miért működik együtt velünk egy bv. intézet, másnaptól pedig miért nem? Hiába tartjuk be a biztonsági szabályokat maradéktalanul – szerintem erre bizonyíték ez a tizennégy év is –, ki tudja, mikor, milyen gond adódhat. Az anyagi finanszírozás folyamatosságának biztosítása mindenképpen veszélyforrás, ha lejár egy-egy pályázat, hogyan tudunk egy másiktól fennmaradni, lesz-e egyáltalán olyan pályázat, amiben indulhatunk, megnyerjük-e? Ha megnyerjük, mikor tudjuk kezdeni, mikor jön előleg, a cash flow folyamatos lesz-e, stb.

Miután ezzel a célcsoporttal folyamatosan, ennyire komplexen nem sok szervezet foglalkozik, így a Váltó-sáv Alapítvány mindenképpen nagy lehetőséget jelent. Hogy képesek vagyunk megújulni, mi magunk is változni/változtatni, és így tényleg a célcsoport felmerülő igényeire válaszolni munkánkkal, szolgáltatásainkkal.

11. Ütköznek-e nehézségbe a projekt megvalósítása során? Ha igen, melyek azok?

Nagyon gyakran. A büntetés-végrehajtási intézetekben a legfontosabb a biztonság, így minden ennek rendelődik alá. Előfordul, hogy az egyik munkatárs utazik x km-t, hogy megtartsa egy programot. Bár minden engedély megvan, de mégsem engedik be, mert nem találják az engedélyt, mégsem jó az engedélyeztetés, vagy egyéb okok. Ha bejutunk, nagyon gyakori a várokozás, amit persze értünk, mert túlterhelt a személyzet, de nekünk ez akkor is nagyon sok holt idő. El kell tudnunk viselni ennek a feszültségét. Nem feltétlenül kedvelnek az egyes intézetekben azok a fegyőrök, akiknek pluszmunkát okoz a jelenlétünk. Igyekszünk persze velük is kapcsolatba kerülni, és igyekszünk azt a kényes egyensúlyt megtartani, hogy törődünk velük is, de úgy, hogy azért nehogy a fogvatartottak szemében bizalmat veszítsünk.

Ha egy nyertes pályázati projektet le akarunk bonyolítani, nem biztos, hogy beenged az adott bv. intézet parancsnoka, mert nem tartja célszerűnek, fontosnak a programunkat, neki más elképzelése lenne. Vagy a pályázati pénzből szeretne ő is részesedni, mert neki meg pluszmunkát a mi őrzésünk, jelenlétünk, a fogvatartottak előállítását jelent, vagy szeretné, ha fizetnénk a terembérlést, esetleg a fűtést, villanyt, stb. Nyilván nehéz helyzetben van mindenki, ugyanakkor ezt a költségvetésből már egyszer értelmezésünkben megkapják. A pályázatok lebonyolításánál szeretnének részesedni adott esetben munkadíjakban is, de van számos belső szabályzat, ami mindezt nem teszi lehetővé számukra. A döntések egy ilyen szervezetnél – büntetés-végrehajtás – igen nehézkesek, az intézetparancsnok lenne mindenben a releváns, de nyilván rengeteg dolga van, és mi kapcsolattartó útján „érintkezünk” vele. Rengeteg az egyeztetés, minden nagyon hosszú idő.

És hát ne felejtjük el, hogy az uniós pályázatoknál a közreműködő szervezetek is meg tudják nehezíteni a napi munkát, amikor nem kapunk választ egy-egy kérdésünkre, felvetett problémánkra, vagy az általuk elkövetett adminisztrációs hiba folytán kerülünk – önhibánkon kívül – hátrányba.

Ehhez képest a fogvatartottakkal való munka, találkozás egyszerű, hatékony – nemcsak ehhez képest, önmagában is. Miután azok az emberek, akik nálunk dolgoznak, szeretik a munkájukat, szeretnek itt dolgozni, jól érzik magukat itt és a bőrükben.

12. Kikkel működnek együtt a megvalósítás során? Hogyan jellemezné ezeket az együttműködéseket?

Ezt akár egy táblázatban is összegezhethetjük:

sorszám	ágazat	szervezet	Együttműködési megállapodás
1.	büntető igazságszolgáltatás – büntetés-végrehajtás	Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Egyes büntetés-végrehajtási intézetek, a KMR-ban minden bv. intézet	Van keret megállapodás határozatlan időre, továbbá projektekre vonatkozóan külön is, valamint

			egyres intézetekkel külön is.
2.	büntető igazságszolgáltatás – pártfogó felügyelői szolgálat	Belügyminisztérium – Központi Igazságügyi Hivatal Fővárosi és Pest Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat	Nincs. Közös fórumok, kerekasztalok, esetmegbeszélések vannak.
3.	foglalkoztatási	Közép-magyarországi Munkaügyi Központ	Együttműködési megállapodás van.
4.	oktatási	Belvárosi Tanoda Alapítványi Gimnázium és Szakközépiskola	Együttműködési megállapodás van.
5.	Szociális (drogprevenciós)	Katolikus Karitás – Rév Szenvedélybetegsegítő Szolgálat	Együttműködési megállapodás van. Közös projekteket is megvalósítottunk (például KAB-PR-07-C, KAB-EL-10-RE).
	Szociális (drogprevenciós)	Válaszút Misszió Drogkonzultációs Központ	Nincs. Közös kliensek, esetmegbeszélések vannak.
	Szociális (drogprevenciós)	Megálló Csoport Alapítvány Szenvedélybetegekért	Konzorciumi együttműködési megállapodás, továbbá közös projekttervek vannak. Élő, folyamatos kapcsolat.

Változó az együttműködés, van, ahol névleges, de vannak tartalmas együttműközások is.

13. Összességében eredményesnek látja-e a program/szervezet munkáját? Ha egy ötfokú skálán kellene jeleznie az eredményességet, hányast adna (1: legkevésbé eredményes, 5 nagyon eredményes)?

1   2   3   4   5

Természetesen eredményesnek látom, hiszen egyébként nem csinálnánk ilyen hosszú ideje. A kérdést ilyenkor pontosabban érdemes feltenni illetve megválaszolni, azaz az a kérdés, hogy mit is tekintünk sikernek? Mert siker, ha valaki megszerzi az érettségi bizonyítványát, vagy állást talál, és azt meg is tudja tartani. De sikernek tartjuk azt is, ha valaki tájékozatlan egy kérdésben, és információhoz jut segítségünkkel/általunk, vagy ha évekkkel ezelőtt még egy bent, azaz börtönön belüli programunkon részt vett, és most szabadulás után is felkeres, mer és kér segítséget. Vagy ha megkapja az ítéletét, ami igen hosszú, és ír egy levelet, hogy akkor mégis nekifutna ennek a tanulási programnak. Ezek mind-mind sikerek, hiszen mindenki máshol tartott, és az adott probléma mentén fogalmaztuk meg az eredményt.

14. Miben és mennyire? Mit tekint eredménynek?

Ezt az előző kérdésben megválaszoltam.

15. Miből, hogyan finanszírozzák a programot?

Jelentős részben pályázati forrásokból (uniós és hazai), de vannak adományaink, és az SZJA 1% is megjelenik bevételeink között.

16. Hogyan foglalná össze a projekt/program, a „jó gyakorlat” tanulságait?

Jómagam a folyamatosságban, valamint a célcsoport ismeretében hiszek. Talán ez a legnagyobb tanulság.

17. Mi lenne a javaslata a fogvatartottak/szabadultak társadalmi/munkaerő-piaci beilleszkedését segítően?

Amit ennyi év távlatából látok: már a büntetés-végrehajtási intézeten belül el kellene kezdeni a munkát, sokkal több programmal. A programoknak a különböző fejlesztésen kívül a „kapcsolati tőke” is az előnyük lenne, mert azt látom, hogy a fogvatartottak/szabadultak nem tudják, kitől lehetne segítséget kérni, kihez lehetne fordulni. Fontos, hogy megtanuljanak tervezni, mert ez egy nagy hiányosságuk. A munkaügyi központoknak kellene bejárniuk bv. intézetekbe, segíteni a klienscsoportot a munkakeresés illetve kapcsolódó információk miatt. Nagyon nagy nehézség, hogy csak szabadulás után tud valaki regisztrált munkanélküli lenni, és az ezzel járó előnyöket is így tudja élvezni. Szabadultaknál az erkölcsi bizonyítvány kérdése a legnehezebb: a tiszta, bejegyzésmentes erkölcsi bizonyítvány szinte minden munkához szükséges, elengedhetetlen feltétele a munkába állásnak. Ez szinte minden munkakörre igaz: az alacsony státuszú, fizikai jellegű segédmunkákra is. Ha valaki börtönben volt, nagy ítélettel, szinte soha nem lesz „tiszta” az erkölcsi bizonyítványa: mentességet ugyan törvény alapján lehet kérni, de kisítéletesek esetében ez nem éri meg (mert a kis ítélete miatt számíthat rá, hogy néhány éven belül elévül, mire a mentesség folyamata lezajlik, kb. időben nem nyer semmit), nagy ítéletesek esetében viszont a mellékbüntetés miatt nem kérhető. Úgy vélem, mind az erkölcsi bizonyítvány, mind pedig a mentesség kérdésköre jelentősen nehezíti a fogvatartottak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését.

18. Ön szerint mi az oka a visszaesésnek, a börtönbe való visszakerülésnek? Hogyan lehetne kivédeni, megelőzni azt? Kinek/kiknek, milyen szervezetnek a dolga, feladata lenne ez?

Egy reszocializációs folyamat éveket vesz igénybe. Nagyon sok mindent meg kell, vagy újra kell tanulni. A kompetencia-fejlesztés nagyon fontos ez esetben. És persze vannak olyan, fentebb említett kérdések, ahol esetleg törvényi szinten lenne érdemes gondolkodni a változtatásokban, a célcsoportot segítő. Közös feladata állami és civil szervezeteknek, nem lehet erre azt mondani, hogy „egyszakmás”, illetve egy-egy szervezetre vagy ágazatra mutatni.

8. Esetleírások

1. Z.

Z. 26 éves, nőtlen. 2010 augusztusában szabadult a Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetből, közérthetőbben Baracskáról, ahol tizennégy hónapos szabadságvesztéses büntetését töltötte. Az Alapítvánnyal 2009-ben vette fel a kapcsolatot, középiskolai tanulmányainak befejezése céljából. Szabadulásáig kétheti-havi rendszerességgel látogatta segítője. Ezen találkozások alkalmával elsősorban kompetencia-fejlesztésre került sor, azaz az első lépés megtételére azért, hogy Z. bekapcsolódhasson a tanulási programba.

Fizikai és egészségi alkalmasság

Fizikai állapota megfelelő, meglehetősen vékony alkatú, törekenynek tűnik, azonban a fizikai munkát jól bírja – börtönbüntetés alatt is nehezebb fizikai munkát végzett. Annak idején, diákként is végzett fizikai munkát szünidőben. Mentális állapota jelenleg megfelelőnek mondható – kissé nyughatatlan, nehezen tud egy helyben maradni hosszabb ideig, gyerekkorában hiperaktív volt. Mindenképpen mozgással járó munka végzése ajánlott számára.

Munkaerő-piaci előélet, pályafutás

Kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskolába járt, szakácsnak tanult, azonban a negyedik évet már nem fejezte be, így nem is érettségizett le (önbevallás alapján, tanügyi dokumentációt nem mutatott, illetve nem is segítette ennek megszerzését). Az általános iskolában még jó tanuló volt, azonban a középiskolában évről évre romlott a tanulmányi eredménye. Nem abba a középiskolába jelentkezett, amibe nevelőszülei szerették volna beíratni, ezért ebből folyamatos konfliktusok adódtak. Nevelőszülei szabályozni, kontrollálni akarták, nem engedték el sehová. A szakközépiskola második évétől már jobban érdekelték a haverok, koncertek, stb., a tanulmányait elhanyagolta. A negyedik évben már egyáltalán nem érdekelte az iskola, nem tanult a vizsgákra, vagy meg sem jelent. Elment dolgozni, de sehol sem maradt sokáig, csak ideig-óráig. Már dolgozni sem akart.

Többször próbálta rendezni az életét, ezekben a jobb időszakokban volt munkája, de nem tudta hosszútávon stabilizálni az életét, mindig „közbejöttek” a haverok.

Tudások, ismeretek, készségek, képességek, kompetenciák

Nagyon szeret a vendéglátóiparban dolgozni, ez számára az ideális munka. Jó műszaki érzékkel rendelkezik, a számítógéphez szinte professzionális szinten ért. Jogosítványa nincs, de vezetni tud. Teljes mértékben el tudja magát látni: főz, mos, takarít, bármilyen házimunkát szívesen ellát. Ezekben és személyes higiéniájában rendkívül igényes. Jó a zenei érzéke, régebben gitározott.

Szociális helyzet

Vér szerinti szülei szociális problémák és fiatal életkoruk okán elhagyták, három évesen került nevelőszülőkhöz, akik tizenhét évig nevelték. Húgát és bátyját is magukhoz vették. Mellettük volt saját gyerekük is. Nevelőapja alkoholista, sok volt a verekedés, konfliktus a családban. Miután kimaradt a középiskolából, és nem is dolgozott, majdnem húsz éves lett, amikor a nevelőszülők felbontották az utógondozási szerződést – ezzel kapcsolatban fegyelmi tárgyalás is volt –, mivel nem felelt meg az általuk támasztott elvárásoknak (tanulás, munka, magatartás), azaz a többségi társadalom érték- és normarendszerének. Ekkor Z.-n hajléktalanszállóra került – illetve nevelőszülei vitték el oda –, ahol nyolc hónapot töltött. Időközben próbálta rendezni az életét, de sem a szülők, sem a testvérek nem tartották vele a kapcsolatot. A helyzet tovább romlott, amikor Z. szerelme (pszichológus hallgató) meghalt autóbalesetben – hárman ültek az autóban: a lány, Z. legjobb barátja és Z.; hármójuk közül csak Z. élte túl. Teljesen összetört. A múlt és az emlékek elől el akart menekülni abból a városból, környezetből. Az ország teljesen más megyéjébe, városába ment, elsősorban azért, mert „addig szólt a jegye”. 2004-2005-ben gy.-i tartózkodása alatt építőipari segédmunkát vállalt. Albérletbe is tudott költözni, azonban barátai nem voltak, „gyökértelennek érezte magát”. Ez kevesebb, mint fél évig tartott. Akkor Sz.-re ment, mivel ismét csak „odáig szólt a jegye”. Ismét hajléktalanszállón kezdte. Ekkor 1 hónapra pszichiátriára került (C.) szuicid hajlama miatt (gyógyszer + alkohol), majd a későbbiekben fél évig gyógyszer nélküli terápiát kapott. Enyhe fokú személyiségzavart állapítottak meg nála. Elmondása szerint akkor engedték ki, amikor már éppen kezdte volna feldolgozni a múltat, mely ismét „érvágás” volt számára – érzése szerint tovább kellett volna folytatni a terápiát. 2006-ban a fővárosba jött, és újból elkezdődött az ördögi kör: próbálkozott, összejött, aztán lecsúszott a „saját hülyesége miatt” – haverok, punkok, rockerek. Elmondása szerint a jobb élet lehetőségét és dolgait „megszerezni könnyű volt, megtartani már nem”. 2007-ben rosszabb időszak következett, a

Dunába akart ugrani, de ebben megakadályozták. A fővárosban szinte az összes átmeneti- és hajléktalanszállót végigjárta, közben albérletben is lakott rövidebb ideig.

Az egyik hajléktalanszállón megismerkedett egy szociális munkás hallgatóval, aki ebben az intézetben töltötte gyakorlatát. Szerelem szövődött köztük, a lánnyal másfél évig voltak együtt, Z. ez idő alatt követte el a bűncselekményeket. A kapcsolat a börtönbüntetés idején szakadt meg, érzése szerint a lány „nagyon elbánt vele”. Kapcsolatuk egyáltalán nem volt ideális és/vagy zökkenőmentes, Z. időnként több napra is eltűnt „pihenni”. Börtönbe kerülését sem tudatta barátnőjével, az csak két hét eltelte után kezdte el „keresni”.

Úgy tűnik, hogy Z. tudat alatt (saját maga számára sem kimondva) valójában nem barátnőt/társat, hanem „segítőt” keres. Nem volt sok kapcsolata, és a két meghatározó kapcsolatán kívül is a segítő foglalkozású nők/lányok felé orientálódott.

Barátai nincsenek, csak azok a régi „haverok”, akik még a börtön előtti időkből ismerik – ez még visszahúzhatja a régi életvitelébe. Nem bízik az emberekben, ugyanakkor naiv is velük kapcsolatban, ezért sokszor csalódott már.

Motiváció

Jelenleg az a fő célja, hogy dolgozzon és tanuljon. Le akar érettségizni, és annyi pénzt összegyűjteni, hogy véglegesen rendezhesse az életét. Azt mondja, ez az utolsó esélye. Határozatlan, gyakran változtatja az elképzeléseit, terveit, „nem hallgat az eszére”. Elmondása szerint tudja, mi lenne a helyes, de mégsem azt teszi. Mindenképpen szeretne ismét pszichológushoz járni. Hosszabb távú tervei között szerepel a főiskola is.

Kriminális karrier feltérképezése, az ahhoz vezető út

2006-os Budapestre költözése után kezdődtek a komolyabb problémák. A rossz társaság negatív hatással volt rá, értelmezésében ez jelentette a legfőbb problémát. 2008-ban lopás miatt első fokon pénzbírságot kapott, állítása szerint nem volt szüksége a pénzre, „csak úgy” elkövette a bűncselekményt. Pár hónappal később közfeladatot ellátó személy elleni erőszak miatt ismét pénzbírságot kapott. Végül 2009-ben sikkasztás vétsége miatt hat hónap fogházra ítélték, melyet két év próbaidőre felfüggesztettek. Akkoriban már járt pszichológushoz és munkája is volt. Ekkor került be a börtönbe tizennégy hónapra.

Erőforrás térkép: meglévő és aktualizálható erőforrások az egyénben, továbbá szűkebb-tágabb környezetében

Vérszerinti szüleiről nem beszél, rájuk egyáltalán nem számíthat. Nevelőszüleivel és testvéreivel nem tartja a kapcsolatot, haraggal gondol rájuk.

Két közelebbi barátja van, akik „hol stabilak, hol nem”, néha eltűnnek, néha azt sem tudják, hol van. Elvárta volna, hogy kifizessék a bírságot, hogy előbb szabadulhasson, ők azonban ezt nem tették meg. Főnökével és kollégáival nagyon jó a viszonya, kedvelik, rájuk mindenképpen számíthat.

Z. korábban egy más pályázati programból finanszírozott kompetencia-fejlesztő csoportunkra járt Baracskán, ahol két bűncselekmény miatt töltötte büntetését: közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (250 nap) és lopás (260 nap). Van még egy hat hónapos fogház-ítélete, melyet két év próbaidőre felfüggesztettek. Baracskára jómagam jártam hozzá hat hónapja, kétheti rendszerességgel. Ez az idő elegendő volt egy bizalmi kapcsolat kialakítására. Augusztus 25-én szabadult Baracskáról, szabadulását követően jelentkezett a BMSZKI-ba, ahová azonnal fel is vették, így megoldott a lakhatása. A K. szállóba augusztus 31-én költözött be, addig egy ismerősénél lakott. Felkereste előző munkahelyét (X Étterem), ahol emlékeztek rá, és fel is vették konyhai kisegítőnek. Volt főnöke és munkatársai nagy szeretettel fogadták.

Közben elkezdte a Váltó Programot (=középszolai tanulmányok és segítő/reszocializációs munka egysége fogvatartottaknak és szabadultaknak), két tantárgyat tanult párhuzamosan (történelem, magyar nyelv és irodalom), és készült a tavaszi érettségi vizsgaidőszakra, előrehozott érettségi vizsga megtételére. A konzultációkra először lelkesen, pontosan, később akadozva járt, de ez számos szabadult esetében megfigyelhető, hiszen a tanulás és a munka, valamint az egyéb életfeladatok ellátása igen megterhelő. Ennek ellenére próbálkozott, tanult.

Z.-nak már számos újrakezdése volt, most úgy érzi, ez az utolsó esélye. Elmondása szerint mindig azzal rontotta el, hogy ugyan tudta, mi lenne a helyes, ennek ellenére elkövetett „hülyeségeket”, noha semmi oka nem volt rá. Hányattatott előélete azonban minderre magyarázatot ad.

Egy hónappal a szabadulása után egy régi kollégája és barátja felajánlotta neki, hogy költözzön be hozzá az albérletébe, így megosztják a költségeket. Zoli kijelentkezett a BMSZKI átmeneti szállójáról.

Öt hónapos folyamatos munka után, több kollégájával együtt felmondott az X Étteremben. A hirtelen történt eseményre – előzőleg nem utalt erre – azt a magyarázatot adta, hogy a dolgozók a fizetésüket csak részben kapták meg, és úgy általában akadozott a kifizetés. A többlet munkát nem fizették ki, és a munkabeosztást is átszervezték. Z. azt állította, hogy mindez számára a tanulást ellehetetlenítette. Egyszóval, úgy döntött, hogy felmond. Már a felmondása előtt elkezdett állásokat nézni, de mindenesetre, ez az egész elég hirtelen történt. Az általános benyomás Z.-ről, hogy realitásérzéke, önképe mutat javulást, ugyanakkor továbbra is szétszórt.

Z. legnagyobb problémájának azt tekinti, hogy rendkívül nehezen fogadja el az embereket, főleg azokat, akiknek valamilyen szinten fel kell tárnia magát. Ez velem (segítő kapcsolat) sem volt másképp, de szerencsére még a börtönben sikerült a bizalmat megszilárdítani. A tény, hogy nevelőcsaládja „kidobta” (indokoltan vagy indokolatlanul), és az utóbbi hat-hét év hányattatásokkal teli élete nyomot hagytak a lelkében – nehéz és hosszú folyamat lesz ennek a feloldása. További gond, hogy nehezen viseli a negatív kritikát, még ha az építő jellegű is. Úgy látom, hogy a tanulásban ez kifejezetten érvényesül, nehezen látja be, hogy van olyan dolog (lásd esszéírás/fogalmazás), ami nem megy neki – nagyon önfejű és tulajdonképpen öntörvényű is. Kevés ember szavára ad. Én folyamatosan hangsúlyozom neki, hogy ez nem túl előnyös az életben való boldogulása szempontjából.

Amíg nem dolgozott, volt ideje utánanéznie néhány hivatalos dolognak, így például elment a magánnyugdíjpénztárba. Ott arról informálták, hogy előző munkaadója nem fizette be minden hónapban a tagdíjat. További rossz hír, hogy lakáskassza számlájáról is érdeklődött – ezzel az utóbbi jó néhány évben egyáltalán nem törődött – és kiderült, hogy nevelőszülei felvették az a számlán lévő összeg jelentős részét (kb. 1 200 000 Ft-ot) még 2002-ben. Ez rendkívül rosszul érintette Z.-t. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy indulatkezelési problémák miatt nem feltétlenül érti/értette meg az ügyintézés során, hogy mi is a probléma, vagy mi is történt. A környezet, a körülmények minden baj okozói.

Egy hónapos munkából való kiesés és álláskeresés után – amit egyébként kétségtelenül rendesen végigcsinált –, felvették az Y Étterembe konyhai kisegítőnek (napi tizennégy óra munka). Néhány hónap múlva állítása szerint előléptették szakácsnak, ő felelt a

hidegkonyháért. A foglalkoztatásról – konyhai kisegítő – hozott munkaszerződést, az előléptetésről azonban nem.

Öt hónap múlva azonban itt is felmondott, okként azt jelölte meg, hogy főnöke egyre ritkábban engedi el tanulni, és ezért nem tudott felkészülni a magyar érettségire sem, ahonnan értesítésünk nélkül maradt távol, még a telefonját is kikapcsolta. Feltételezhető, hogy a tanulásban nem érezte magát sikeresnek, a vizsgahelyzettől tartott, és mindennek okaként a munkát, a főnökét, a túlórákat jelölte meg. Az érettségi közeledtével egyre kevesebbet jött konzultációkra, és természetesen az önálló tanulásra fordított idő is csökkent. Bár a tanulástól „távol maradt”, segítőjével továbbra is tartotta a kapcsolatot. Azt mondta, hogy most úgy keres munkát, hogy inkább legyen kevesebb a fizetés, csak tudjon mellette tanulni. Úgy érzi, hogy azokat a dolgokat sokkal jobban megbecsüli, melyekért fizetnie kell, mint azokat, amik ingyen vannak – lásd tanulás a Váltó Programban. Ezért most fizetős tanulási lehetőséget keres, persze az álláskeresés mellett. Lakhatása megoldott, továbbra is ugyanott, barátjánál/barátjával lakik. Ugyanakkor persze felvetődik a kérdés, miből is van jövedelme („félrerakott”), és a baráttal mindenben segítik/kisegítik egymást.

Z. esetében felmerül egyébként az illegitim szerhasználat is, amiről nem beszél, rákérdezésre pedig egyértelműen tagad. Az erős segítségkérés és tanácstalanság miatt pszichiátrián is volt, ahol borderline személyiségzavart diagnosztizáltak nála (elmondása alapján, orvosi papírt nem mutatott). Továbbra is fontos segítő kapcsolata, de kérdéses, hogy mi módon tudjuk segíteni a munka megtartását, ami valahogy öt hónapos időszakra terjed: ezen időszak alatt jól teljesít, optimálisnak tartja a munkát, majd hirtelen – elsősorban a külső körülményekre hivatkozva – felmond. A magyarázatok, az okok nem feltétlenül koherens szövegben jelennek meg, némiképp ellentmondásos történetekkel fűszerezve, ami egyrészt eredhet személyiségéből, az illegitim szerhasználatból, vagy úgy általában a zavarodottságból is.

2. Gy.

Gy. a pártfogóján keresztül hallott az Alapítványról, azon belül is a Félutas lakás programba jelentkezett 2011 májusában. Ez a program egy olyan védett környezet, ahol a börtönbüntetésből szabadultak önálló, döntéseket hozó embernek érezhetik magukat, kriminális életvezetésükkel szakító életmódjuk kialakításában, a társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációjukban pedig egy segítő szakemberekből álló csapat van a segítségükre, és mentorálja ezt a folyamatot. Stábdöntés keretében ezt az általános célt tűztük ki Gy. esetében is. A Félutas lakásban való lakhatás egyik megkerülhetetlen feltétele, hogy az ott lakóknak tilos az alkohol- vagy szerfogyasztás. Egy másik szabály, hogy aktívan munkát kell keresnie – cél bejelentett, teljes állás szerzése –, és el kell helyezkednie két héten belül (ez az időpont egyénekenként változó lehet, amelyről a stáb dönt).

Gy. 2011. május 27-én költözött be a Félutas lakásba, ahol ebben az időszakban nem lakott más rajta kívül. Az Alapítvány munkatársai közül többen voltak a segítői, akik egy stábben működtek együtt, közösen megbeszélve az aktuális problémákat és döntést hozva a következő lépésről.

Fizikai és egészségi alkalmasság

Gy. 46 éves budapesti lakos. 2011 januárjában szabadult a tiszalöki büntetés-végrehajtási intézetből, azóta hajléktalanként az utcákon töltötte az éjszakáit. Ez egészségi állapotának romlását hozta magával, amin az is súlyosbít, hogy rendszeresen fogyaszt alkoholt. Mindemellett jó fizikumúnak mondható, krónikus betegség meglétéről nem tudunk.

Az első találkozás alkalmával megjelenésén a hajléktalan életmód tükröződött, mind ruházatát, mind a higiéniát illetően. A felvételi megbeszélésakor arcbőre nagyon piros volt, nem volt eldönthető, hogy ez az esetleges alkoholfogyasztás következménye, vagy talán magas vérnyomásban szenved. A fogsora láthatóan rossz állapotban van, illetve sok tetoválást visel, amelynek többsége jellegzetes „börtöntetoválás”.

Munkaerő-piaci előélet, pályafutás

Gy. most 46 éves, életéből közel 20 évet börtönben töltött, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Legnagyobb ítéletének és szabadságvesztéses büntetésének időtartama négy év. Főleg

lopásért, testi sértésért, rablásért került be. Valós munkatapasztalata elenyésző, jövedelmét jelenleg alkalmi munkákból és „vasazásból” szerzi. Különösen igaz ez az utóbbi tíz évre, korábban, a kilencvenes és nyolcvanas években volt bejelentett munkahelye, így dolgozott egy kohászattal foglalkozó munkahelyen, gumigyárban betanított munkásként, valamint egy gyárban volt portás, gondnok. Gy.-nek mindössze ez a három bejelentett állása volt, ezek is csak néhány hónapig tartó munkák voltak életében. Ezen a téren tehát óriási hátránya van, lényegében a börtönben szocializálódott, nem sajátította el azokat a készségeket, amelyek a munkaerő-piacra való belépést lehetővé tennék vagy megkönnyítenék.

Elhelyezkedését az is nehezíti, hogy mindössze hét osztályt végzett, tehát nem rendelkezik alapfokú végzettséggel, ennek megfelelően szakmája sincs. Elsősorban betanított munkásként dolgozott, ez és a szakmát nem igénylő állások (például takarító, kertészeti munka, mosogató, konyhai kisegítő, rakodó) azok, amiket célul tűztünk ki az álláskeresés, elhelyezkedés során.

További nehezítő tényező, hogy börtönbüntetése következtében priusza van, vagyis erkölcsi bizonyítványa nem bejegyzésmentes. Az Alapítvány munkatársainak kutatási eredményei szerint a leggyakrabban épp az alapfokú iskolai végzettséggel betölthető vagy azt nem igénylő munkakörök kapcsán kötik ki a munkáltatók a büntetlen előéletet vagy a bejegyzésmentes erkölcsi bizonyítvány meglétét, mint az alkalmazhatóság feltételét. Így ez tovább szűkíti a lehetőségeket.

Tudás, ismeretek, készségek, kompetenciák

Gy. hét osztályt végzett el, vagyis alulképzett, hiszen alapfokú iskolai végzettséggel sem rendelkezik. Emellett különösen nehézé teszi a helyzetét, hogy rendkívül sok időt töltött büntetés-végrehajtási intézetben, ugyanakkor egy-egy ítéletének időtartama nem tette lehetővé, hogy befejezze vagy elvégezze a nyolcadik osztályt. A totálisan zárt világot és annak működését ugyan nagyon jól ismeri, de az itt elsajátított készségek, ismeretek a kinti, a többségi normáknak megfelelő életben kevésbé alkalmazhatóak, a munkaerő-piacra való belépéshez nem szolgálnak útmutatóul. Szociális kompetenciái is alacsony szintűek, különösen igaz ez a többségi normáknak megfelelő életvitelre vonatkoztatva. Nehézséget okoz számára figyelmének fenntartása, a másokkal való kommunikáció, indulatainak kezelése. Más emberek mozgatózásában, szükségleteinek, igényeinek közvetítésében, a „kikapuk megtalálásában” viszont nagyon jó, ehhez, valószínű, a börtönben eltöltött hosszú idő is hozzájárult.

Szociális helyzet

Gy. egyedül él, gyermeke nincs. Nyolcan vannak testvérek, de közülük csak eggyel tartja a kapcsolatot, többi testvérével megromlott a viszonya. Gy. elmondása szerint ő az egyetlen „fekete bárány” a családban, a többiek tisztességesen élnek és dolgoznak, csak ő ilyen „börtöntöltelék”. Érzése szerint testvéreire nem számíthat, szülei meghaltak. Kapcsolati rendszere beszűkült, és leginkább olyan emberekből áll, akik maguk is Gy.-hez hasonló helyzetben vannak, maguk is hajléktalanok, büntetett előéletűek, alacsony szociális, társas készséggel rendelkezők, a szociális közeg perifériájára szorultak.

Motiváció

Gy. a Félutas lakás programban való részvételt – amely nem pusztán a lakhatás biztosítását jelenti, hanem egy komplex szakmai programot – illetően motiváltnak mondható. Bizonyítja ezt együttműködő magatartása. Szüksége van arra, hogy valaki megmondja, mi legyen a következő lépés, mit tegyen, de a megbeszéltek szerint jár el, a szabályokat betartja, terelhető. A szociális kompetenciák fejlesztésében együttműködő, viszont munkaerő-piaci helyzetének javítására tett lépéseket ugyan látszólag, a verbalitás szintjén elfogadja („persze, akarok dolgozni”), ugyanakkor a nehezen szerzett lehetőségeket sorra elveszti, mindig közbe jön valami az állás tényleges birtoklása kapcsán (melyek elsősorban külső körülményeknek tudhatók be értelmezésében, azaz saját felelősségét nullára vagy minimálisra csökkenti).

Kriminális karrier

Gy. életéből összesen mintegy húsz évet töltött börtönben kisebb-nagyobb megszakításokkal. Elsősorban vagyon elleni bűncselekményeket követett el, lopásért, testi sértésért, rablásért került be. Legutóbb 2011 januárjában szabadult a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetből.

A program célkitűzése Gy. esetében a kriminális életvezetés elhagyása, a társadalmi, munkaerő-piaci integráció volt.

A Félutas lakás komplex program és a segítő munka színterei, eredményei

Az Alapítvány Félutas lakásában a vizsgált időszakban Gy. egyedül lakott. Aktívan részt kellett vennie a lakás takarításában, rendben tartásában. Mivel hosszú ideje hajléktalanként

élt, így a stáb tagjai külön figyelmet fordítottak a személyes higiénia kérdésére, mint például a mindennapi tisztálkodás, fürdés és a lakókörnyezet tisztán tartása. Gy. ebben nagyon együttműködő volt, a folyamatos jelenlétnek, mintanyújtásnak, segítő útmutatásnak eredményeként idővel a lakást egyedül takarította, illetve az Alapítvány irodájába is bejárt kisebb tisztítások elvégzésére, önként. Lehetősége arra is, hogy ruháit kimossa, tisztán tartsa, mindez öltözékén már nagyon hamar tükröződött. Ezzel párhuzamosan idővel a személyes higiénia is napi szinten odafigyelt, ebben is nagy szerepe volt a segítő szakemberek munkájának, jelenlétének. A Félutas lakásban töltött idő alatt szinte metamorfózison ment át, rendezett, ápolt külsejével határozottan jobb benyomást tett, mint a legelső találkozás alkalmával, ami nyilván a munkáltatók és a munkalehetőségek szempontjából sem mellékes. Önmaga is látta és érezte ezt, és határozottan nagy figyelmet fordított ruházatkódására is.

A program egyik nagy sikere, hogy az alkoholfogyasztás a beköltözéstől kezdve nem volt probléma, Gy. tartotta a szabályokat, valóban nem fogyasztott alkoholt, ami egy rendszeresen ivónál nem kis teljesítmény, ez mindenképpen a program és/vagy a segítő szakemberek iránti elkötelezettségét tükrözi.

A társadalmi integráció részeként a célkitűzések között szerepelt, hogy Gy. 8 órás, bejelentett állásban helyezkedjen el. Az álláskereső folyamatában neki is aktívan részt kellett vennie. Állásokat mindig közösen kerestek egy segítő szakemberrel (interneten, újságban és az Alapítvány rendelkezésére álló adatbázisban), de Gy. volt az, aki felhívta a hirdetőt, ő egyeztetett időpontot a személyes megbeszélésre és ő is ment el egyedül (az útvonal együttes megtervezése után). Gy. az álláskereső kapcsán sok problémába ütközött, az ügyintézés eleve nehézséget okozott neki, így a szükséges papírok (például egészségügyi kiskönyv) beszerzésében is a stáb egy munkatársának közvetlen segítségére, közreműködésére volt szüksége. Mivel az álláskeresőben lényegében nincs releváns tapasztalata, így annak lépései, a telefonos beszélgetés a hirdetővel, az állásinterjú menete, a visszautasítások és a visszajelzések hiánya mind új volt a számára, az őt segítő stáb tagjai sokat foglalkoztak azzal, hogy ezekre az ismeretekre szert tegyen. Segítő beszélgetés formájában sajátították el vele az álláskereső és elhelyezkedéshez fontos tudnivalókat, mint például hogyan kell bemutatkozni, hogyan hivatkozzon a hirdetésre, miket kérdezzen. Készítettek önéletrajzot, e-mailés postafiókot, amely révén jóval több álláshirdetésre lehet jelentkezni. Gy. napi szinten járt be az irodába állást keresni, rengeteg helyre jelentkezett, és egy-két helyről be is hívták állásinterjúra. Látszólag tehát nagyon együttműködő és motivált volt, és ennek jól látható,

bizonyító erejű jele volt az is, hogy valóban nem fogyasztott alkoholt, a Félutas lakás két sarkalatos szabályát tehát betartotta. Ugyanakkor kezdődött kirajzolódni az is, hogy amikor egy-egy álláslehetőség kapcsán az elhelyezkedés kezdett reálissá válni, mindig felbukkant valami akadályozó tényező, ami miatt halasztódott a munkábaállítás (a munkáltató mégis kér bizonyos orvosi papírokat, amiket az állásinterjúm még nem említett; volt az orvosnál, de az nem tudta kiadni a papírt, mert szabadságon van; volt vizsgálaton, de a munkáltató még hallásvizsgálatra is elküldte, amit neki kell intéznie stb.). Ezek mind hihető magyarázatok voltak, de a stábmunkának köszönhetően az is nyilvánvalóvá vált, hogy Gy. a különböző segítőknek más és más történetet, vagy nagyjából ugyanazt, de kis, mégis lényeges változtatásokkal mesél el. Ez egyrészt adódhat abból is, hogy Gy.-nek eleve nehézséget okoz a dátumok, időpontok, nevek, adatok megjegyzése, de nem ez támasztja alá azt, hogy minden történetben volt közös pont, mégpedig az, hogy valamiért mindig halasztódott a munkába állás. Az újabb elintéznivalók, beszerzendő papírok miatt elhúzódott a munkakezdés, és mire Gy. visszament a munkáltatóhoz, az állást már betöltötték.

Természetesen Gy. tisztában volt azzal, hogy két héten belül – haladékkal egy hónapon belül – állást kell találnia, különben ki kell költöznie a Félutas lakásból. Elhelyezése rendkívül nehéz feladat, amit tudtunk már a közös munka legelején. A fő probléma tehát nem magával a ténnyel volt, hogy nem helyezkedett el a megadott időn belül, hanem azzal, hogy egyre zavaróbbá váltak az újra és újra felmerülő nehézségek, intéznivalók, amelyek megakadályozták az azonnali munkába állást, holott Gy., ha valóban akar, azonnal meg tudta volna ezt tenni, azaz az adott kondíciók mellett is lett volna alkalma az elhelyezkedésre.

Világossá vált tehát a stáb számára, hogy Gy. nem akar a nyílt munkaerő-piacon dolgozni, nem akar bejelentett állást, nem akar adózni, de még társadalombiztosítást sem kíván fizetni. Ezek elmagyarázása, megértetése, majd megértése mind a program részét képezte, sok energiát fektetett ebbe a stáb. Gy. inkább korábbi jövedelemforrásait kívánta fenntartani, amit már ismert, érthető és jól bejártatott volt számára. Ez annál is inkább praktikus volt számára, mert ezek a jövedelmek adómentesek voltak, nem kellett hozzá sok, számára felesleges papír, és miután Gy. nem a jövőnek tervezett, mindenképpen megfelelőnek bizonyultak mindezek számára. Pénze tehát annyi, ami szükséges volt számára, mindig akadt. A bejelentett munka így elsősorban számunkra volt fontos, számára ez egy „elhagyható” tényező lett volna. Később, amikor jeleztük felé, hogy ha záros határidőn belül nem áll munkába, ki kell költöznie, már úgy keresett állást, mintha a fogát húznák. Érezhetően csak azért ült ott a

segítő mellett, mert „muszáj”. Így végül a stáb úgy döntött, ki kell költöznie, ami természetesen nem azt jelenti, hogy megszakítunk vele minden kapcsolatot, az álláskeresés, segítő beszélgetés lehetőségét továbbra is biztosítjuk számára, ha erre igényt tart, de a Félutas lakás programban nem vehet részt. Mindehhez még egy szomorú adalék, hogy nem sokkal a döntés után a stáb egyik munkatársa találkozott Gy.-vel az utcán, és azt látta, hogy pár nap alatt visszazuhant arra a szintre, ahonnan elindult, a hajléktalanságba és alkoholizmusba. Ez azért is megdöbbentő, mert ezt több mint egy hónapig le tudta küzdeni, ezt a jobb életszínvonalat egy hónapon át tudta tartani, a visszaeséshez mégis elég volt mindössze pár nap.

Összegzés

A program, bár nem zárult a szó szoros értelmében sikerrel, sok mindent adott mind Gy.-nek, mind a Váltó-sáv Alapítvány munkatársainak. A Gy.-vel folytatott munka során sok tapasztalatot szereztünk a Félutas lakás program működtetésével kapcsolatban, szakmai ismereteink mellett tapasztalati tudásunk bővült, ami a továbblépést, a szolgáltatás fejlesztését teszi lehetővé.

Az esetmegbeszélés kapcsán arra jutottunk, hogy könnyen lehet az is, hogy Gy. esetében túl sokra vállalkoztunk, túl rövid határidővel. Gy. esetében az elhelyezkedés talán egy többedik lépcső lett volna, hiszen olyan alapkészségei, kompetenciái hiányoztak, mint a napi tisztálkodás, és e tekintetben a Félutas lakás program nagyon sokat adott neki, hiszen itt megtanulhatta ennek fontosságát. Itt valóban módja volt annak megtapasztalására, hogy környezetének, saját magának tisztántartásáért ő maga a felelős, ezzel a kontrollérzése erősödhetett. A reszocializációs folyamat egy másik fontos állomása az alkohol letétele, a nem-ivás, amit Gy. a program során szintén végig tudott vinni. Ebben az egy hónapban a vele való napi szintű foglalkozás eredményeként Gy. lépéseket tett a reszocializáció folyamatában. Az elhelyezkedés állomásáig nem jutott el, ami talán az ő esetében sokkal több időt igényelne, hiszen több mint húsz éve egészen máshogy él, más értékek mentén szervezi az életét. A bejelentett nyolc órás munka nem olyan értékű a számára, mint a „vasazás”, a „szabad élet”, amikor kevés pénze van ugyan, de a saját maga ura, senki nem parancsol neki. Ahhoz, hogy az értékrendszerében változás álljon be, bő egy hónapnál sokkal több idő kell.

A Félutas ház programban eltöltött idő alatt az Alapítvány munkatársaitól olyan mintát, kapcsolódási lehetőséget, segítő hozzáfordulást, más életszemléletet és ezzel más, a többségi

normáknak megfelelő életbe (vissza)vezető mintát kapott, ami – talán jóval később – egy más élet csírája lehet.

3. J.

J. 25 éves, nőtlen fiatalember. Az Alapítvánnyal 2010 februárjában került kapcsolatba. Előzetes letartóztatásból írt levelet, melyben tanulási szándékát jelezte. Befejezett nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezett, középiskolai tanulmányait bár megkezdte, félbehagyta.

Pszichikailag és fizikailag terhelhetőnek találtuk, olyannak, aki stresszhelyzetekre megfontoltan és adekvátan reagál, és azon van, hogy biztos alapokon álló értékrendet alakítson ki, noha azt is megállapítottuk, hogy a felelősségteljes magatartás lassan alakul majd ki nála, és megállapítottuk azt is, hogy szorgalma, tanulásba fektetett energiája fejlesztésre szorul. Emellett kiderült az is, hogy korábban aktív szerhasználó volt, de a találkozás időszakában szermentesen él – ez letartóztatásától számítható (azaz néhány hónapja). Általános magatartásában azért észlelhető volt némi indiszpozíció.

Koncentrációs képességét akkor átlagosan megtartottnak tartottuk, figyelmét erősnek, terhelhetőnek, megtartottnak. Napjait strukturálatlannak találtuk, de az mindenképpen pozitív volt, hogy korábbi, számára veszélyt jelentő baráti és ismerősi körével szakítani kívánt.

Munkaerő-piaci előélete, pályafutása erősen szegényes volt: alkalmi munkákat vállalt el (pultos, felszolgáló), ezeket is kizárólag „fekete” munka keretében, emiatt munkaerő-piaci tapasztalatai is negatívak, zavarosak voltak, a diagnózis felvétele idején azonban már látható jeleit mutatta annak, hogy erőteljesen törekszik középiskolai tanulmányai folytatására. Mindenképpen tartós munkát akart szabadulása után a korábbi, ad-hoc jellegű életformával szemben. Úgy vélte, ez iskolai végzettségének növelésével érhető el.

Kompetenciáiban, képességeiben, tudásában és ismereteiben roppant nagy szélsőségeket találtunk. Egyértelmű volt, hogy J. roppant határozott fellépésű, nagyon megnyerő fiatalember, igen széles szókinccsel, aki az idegen szavakat és kifejezéseket is a megfelelő helyen és adekvátan tudja használni – nem lehet véletlen, hogy az a bűncselekménytípus (csalás), ami miatt kriminalizált helyzetbe került, épp ezt a képességet, a kiemelkedően jó verbalitást és meggyőzőerőt kívánja meg. Kétségtelen volt az is, hogy átlagon felüli intellektusú fiú. Lexikális tudását azonban már akkor bővítendőnek véltük – később, az érettségire való felkészülés során jöttünk rá arra, hogy mennyire is.

Szociális helyzete, szocializációja: J. szülei szinte jómódúak, megfelelő fizikai környezetet tudtak teremteni három fiúknak. J. azonban a kamaszévek előre haladtával egyre több deviáns tüntetést produkált, amit nehezményeztek szülei. Alternatív iskolába is járt, korán kezdett dohányozni, kábítószer fogyasztani, ami később már „problémássá” is vált. Szülei úgy vélték, ezt már nem tudják tolerálni, továbbá nem is tudnak mit tenni, ezért pszichológus nagynénjéhez költözött, ahol egy évet töltött, szermentesen. A család utána közösen úgy döntött, hogy egy Somogy megyei tanyára megy lakni édesanyjával, és itt is folytatja tanulmányait. Le is költöztek, édesanyja hol lakott vele, hol nem, de az iskolát sikerült befejezni. J. szeretett itt élni, nagyon önállóvá vált, a „jég hátán is megél”.

Párkapcsolatára a sokszínűség jellemző, ugyanakkor évek óta van egy stabil párkapcsolata. Barátnője egyetemista, letartóztatása után is kitartott mellette, tartotta vele a kapcsolatot. Szabadulását követően közös háztartásban élnek. J. problémás ismerősi kapcsolatait – elmondása szerint – folyamatosan törekedett leépíteni. Anyagi helyzete letartóztatásakor instabil volt, a barátnője támogatta, egyéb bevételi forrása J.-nek nem volt. Ezért (is) találta a barátnővel való együttélést egyre terhesebbnek.

Összességében J.-t kellően motiválnak találtuk arra, hogy megteremtse saját anyagi függetlenségét, és felszámolja korábbi kriminális életvitelét.

Szabadulása után derült ki, hogy az édesanyja súlyos daganatos beteg. J. ezért (is) az életet kiszámíthatatlannak, bizonytalanannak találta. Szüleit anyagilag igyekszik nem kihasználni, sőt, a róluk való gondoskodás igénye is megjelent J. gondolkodásában.

Kriminális karrierje biciklilopásokkal és -értékesítésekkel kezdődött, azután különböző csalásokba fogott. Kábítószer éveken keresztül fogyasztott, csak az utolsó fél évben volt tiszta. A szabálytartással kamaszkorától fogva problémái voltak.

J.-t a tanulásra motiválnak találtuk, és felállítottuk egyéni fejlesztési tervét. Ebben az szerepelt, hogy J. rendszeres konzultáción fog részt venni, hogy felkészülhessen az érettségire.

Az első találkozást követően röviddel J.-t szabadlábba helyezték az előzetes fogvatartásból, ahol fél évet töltött. Lakhelyelhagyási tilalmat rendeltek el, de mert J. állandó tartózkodási helye Budapest, így a szabadulása után a tanítása jóval könnyebbé, szabadabbá vált, mintha fogvatartott lenne. Szabadulása után három nap múlva jelentkezett is az Alapítványnál, és megkezdődhetett a közös munka.

VÁLTOZÁSOK

Pszichikai és fizikai terhelhetősége egyaránt javult. Fizikumáról az mondható el, hogy a börtönből kikerülve rögtön magához tért, a javulás szemmel látható volt, igaz, időről időre rettenetes fog-problémák kínozták. Egyik jövedelméből (legális szerencsejáték) biciklit vásárolt magának, ez is hozzájárult ahhoz, hogy egyre előnyösebb benyomást keltsen. A társadalmi reintegrációhoz a külső is ugyancsak hozzátartozik, hívták fel figyelmét a segítők. Így az érettségi vizsgákon J. kimondottan elegáns és decens benyomást keltett.

Fizikai képességeiben, külsejében jelentős visszaesést tapasztaltunk abban az időszakban, amikor egy kocsmában dolgozott, ekkor igen gyakran volt másnapos, ami egy függő személyiségnél riasztó jelzés. Szerencsére ebből a tendenciából sikerült kiszakadnia, valószínűleg azért, mert megszűnt ez az állás, illetve azért, mert különböző biztosítóknál kezdett dolgozni, mely rendszeres munkák megkívánták a józanságot.

Pszichikai terhelhetősége változó volt. Ahogy azt prognosztizáltuk, a felelős személyiség lassan alakult ki nála. Azt tapasztaltuk, hogy J. esetében az a leginkább célravezető módszer, ha stressz helyzetbe hozzuk, illetve ha szembesítjük saját kudarcaival. A tanulási folyamat kezdetén megpróbáltunk J. kétségkívül meglévő kreativitására építeni (vagyis a humán feladatok esetén választási lehetőség elé állítottuk), de ennek az lett az eredménye, hogy J. folyamatosan csúszott a megoldásokkal. Pszichikai terhelhetőségében akkor állt be pozitív változás, amikor szembesült a közelgő társadalomismeret érettségivel: ekkor szinte igényelte a konkrét feladatokat, és a rendszeres, szigorú számonkérést, nem csak társadalomismeretből, hanem az egyéb tantárgyakból is.

Koncentrációs képességét átlagosan megtartottnak tartottuk, de rá kellett döbbernünk, hogy ez csak a rövid távú koncentrációra igaz. Hosszabb távú memóriája – talán a többéves droghasználat miatt – nagyon rosszul működött. A koncentrációs képesség azonban

egyértelműen javult, a rendszeres munka és a rendszeres tanulás segített ebben. Ugyanakkor a több éves szerhasználat miatt a koncentrációs képessége roppant gyenge volt, és nagyon gyakori ismétlésre szorult. Meglepő volt azonban, hogy néhány hosszú idézetet, ami valami miatt nagyon tetszett neki, képes volt szóról szóra megtanulni, és a legváratlanabb helyzetben idézni. Ha határozott utasítást kapott, akkor komoly műveket olvasott végig rövid idő alatt, amelyeket szóban aztán többé-kevésbé pontosan visszaadott, viszont egy-két héten belül teljesen megkopott ez a tudása.

Verbális interakciójára, kommunikációjára az volt a jellemző, hogy nagyon hamar ráhangolódott a beszédpartnere gondolkodására, érdeklődésére, stílusára, és olyan történeteket kezdett „vetíteni”, amelyekről úgy gondolta, hogy leveheti a beszélgetőpartnert a lábáról.

A legnagyobb problémát a strukturált gondolkodás, és a gondolatok írásba foglalása okozta: nagyon nehezen jegyzetelt, általában nem a lényegre fókuszált, hanem reprodukálta a történetet. Ezenkívül gyakori volt az, hogy amikor egy bizonyos anyag kijegyzetelését kértük el, akkor a következő héten internetről leszedett lapokkal jelent meg.

Ugyanakkor a másfél éves közös munka alatt sikeres érettségi vizsgát tett ember- és társadalomismeret, etika, továbbá magyar nyelv és irodalom tantárgyakból. Emellett osztályozó vizsgáit is rendre teljesítette.

Munkaerő-piaci reintegrációjának megítéltetése nehéz. Saját bevallása szerint dolgozott néhány napig diákszállón (egy ismerőse működtette), nagyjából egy hétig kocsmában, a legjelentősebb bevétele biztosítási munkákból származott, ezeket diákmunkásként végezte. J. külseje mindig rendezett volt, ehhez pedig feltétlenül szükséges némi anyagi és szociális biztonság. Nem tudjuk azonban biztosan, hogy J. bevételi forrása valóban a rendszeres munkának köszönhető-e, és/vagy még mindig barátnője (is) támogatja. Ezenfelül a biztosítói állás sem tűnt túlságosan biztosnak: J. ugyanis igen gyakran állította magáról azt, hogy ő a legkiválóbb munkaerő, de valahogy mindig oda futottak ki a történetek, hogy annyira jó, hogy a közvetlen főnöke féltékeny rá, annyira, hogy ki akarja fűzni a cégtől, természetesen úgy, hogy megszerzi a klientúráját.

Szociális helyzete: párkapcsolata évek óta stabilnak mondható, ennek az egyik bizonyítéka az, hogy a szóbeli érettségire is barátnője kísérte. J. ugyan folyamatosan azon volt, hogy leépítse

ezt a kapcsolatot, de, úgy látszik, ezt a lépést mégsem tette meg. A legbántóbb J. számára az volt, hogy a barátnő saját családja előtt szerelmét sohasem vállalta fel. Amikor mind a barátnő, mind mi emlékeztettük arra, hogy a lány végig kitartott mellette, J. azt sérelmezte, hogy a szülőknek viszont azt „adta be”, hogy a barátja vidéken jár iskolába. Különös, hogy J., aki az élet más kérdéseiben meglehetősen szabadon bánik a tényekkel, ebben az egy kérdésben ennyire ragaszkodik a szintiszta igazsághoz.

Kriminális karrierjét a közös munka során feltehetőleg nem folytatta. Kábítószer hatása alatt állni nem láttuk, egyetlen alkalom kivételével merült fel a gyanú. Rákérdezésre J. tagadott. Kriminális jellegű tevékenységet bevallása szerint egyszer végzett, de akkor is tudtán kívül: bizonyos nem létező pártnak kellett volna kopogtatócédulát gyűjtenie, de a szervezetet viszonylag hamar felgöngyölték (közönséges kopogtatócédula-kereskedelmi társulás volt csupán).

4. O.

O. 27 éves budapesti lakos. 2010 áprilisában álláskereső és a tanulmányainak a folytatásának a szándékával kereste fel az Alapítványunkat. Ekkor a testvére (aki úgy szintén a kliensünk) felesége kíséretében érkezett. O. az első két alkalommal nagyon zárkózott volt, pszichésen meglehetősen instabil, terhelt, együttműködésre még minimális szinten sem volt törekvő. Figyelme nehezen volt leköthető. A feltett kérdésekre nem válaszolt, például még azt sem árulta el, hogy a két keresztnév közül melyiken szólítsuk, semmilyen adminisztrációs adatlapot nem akart kitölteni stb. Eleinte nagyon motiválatlan volt, számunkra ekkor az derült ki, hogy igazából sem dolgozni, sem tanulni nem szeretne. A beszélgetést elutasította, az összes feltett kérdésre hallgatással reagált, esetleg még annyit tett hozzá, hogy erre nem válaszol. Mindig a testvére menyasszonya válaszolt helyette.

O. szinte azonnal látszott, hogy pszichés problémái vannak, (úgy, mint a testvérének), melyek orvosi segítségre szorulnának. Erről a témáról egyáltalán nem beszélt, így konkrétan nem volt tudható, milyen gondolatok/betegségek gyötrik. Elmondása szerint leszálalékolnák, ha ezt elkezdené intézni. Mindig csak a testvére feleségének kíséretében jött.

O. valós képességei, kompetenciái eleinte számunkra nem derültek ki. Az biztos volt, hogy O. nem rendelkezik munkaerő-piaci tapasztalattal. Korábban alkalmi munkái voltak, de hogy mivel foglalkozott, ezt már nem árulta el. Tizenegy osztállyal rendelkezik (önbevallás). Elhelyezkedését több tényező hátráltatja: munkatapasztalat hiánya, középfokú tanulmányainak be nem fejezése, büntetett előélet. O. ugyanis többször volt már büntetve, elsősorban erőszakos bűncselekmények miatt (például testi sértés). Legutoljára 2009 nyarán szabadult. Ekkor könnyű testi sértésért egy év négy hónapot ült.

Az egyéni fejlesztési tervben rögzítettek szerint hosszú távú célunk O. foglalkoztathatóságának a javítása, munka szocializációja és kompetencia fejlesztése volt. Első lépésként bizalmát kellett elnyerni. Ehhez közel három hónap kellett, hogy O. a segítők számára megnyíljon, őszintén kezdjen el beszéljen a problémáiról. Eleinte csak a férfi segítőköt fogadta el, de az idő múlásával, a feloldódást követően a női munkatársakkal is jobban együtt tudott működni. Időként megtagadta a munkát, ez főként akkor fordult elő, amikor nem szedte rendszeresen a gyógyszereit és ezért depresszív állapotba került. Ilyenkor

rendszeretlenül járt a foglalkozásokra, sokszor nem volt képes kimozdulni otthonából, ezért csak hetekkel később a megbeszélrt időponthoz képest jelent meg.

O. munkatapasztalatai nemcsak hiányosak voltak, gyakorlatilag nem rendelkezett semmiféle ilyen irányú ismerettel/tapasztalattal, így az álláskeresési technikák területén is erőteljes fejlesztésre szorult. Mindezek ellenére is válogatott az állások között. Mindig talált valami kifogást, hogy miért nem hívja fel az álláshirdetést, például túl messze van, biztos, hogy kérnek erkölcsi bizonyítványt, ilyen helyen dolgozott már és nem fizették ki stb. A hat hónapos kompetencia fejlesztésnek köszönhetően sokat formálódott O. álláskeresési nézete, sikerült elérni nála – legalábbis a verbalitás szintjén –, hogy megfontolja az elhelyezkedés szándékát és kevésbé válogasson az állásajánlatok között. O. elindult a fejlődés útján, és rendszeresen részt vett az után követéseken is. 2010 decemberében 50 százalékos egészségkárosodást állapítottak meg, mert paranoid skizofréniát diagnosztizáltak nála. Leszállékolták és rokkantsági járadékot állapítottak meg a számára. Ezek után, talán éppen ennek ellenére O. nem adta fel az álláskeresést és rendszeresen bejárt az irodába munkakeresés céljából. 2011 nyarára sikerült is elhelyezkednie egy szemüvegeket gyártó vállalatnál, mint betanított munkás. Közel egy hónapja problémamentesen dolgozik itt.

5. L.

L. jelenleg 29 éves, az egyik büntetés-végrehajtási intézetben ismerkedtünk meg 2006 őszén, ahol szabadulásra felkészítő csoportot tartottunk (Fókuszban a szabadság, a szabadulás: felkészülés a szabadulásra és a munka világára). L. ennek a csoportnak az aktív résztvevője volt.

L. Budapesten, egy később ötgyermekes roma család legidősebb gyermekeként született. A család bevételi forrását ebben az időben elsősorban a „gyufázás” jelentette (a jól ismert „itt a piros, hol a piros” játék), ez viszonylag biztos és megfelelő megélhetést jelentett számukra, így az X. kerületben családi házban lakhattak. Egyik alkalommal azonban az apát a rendőrök jelentősen bántalmazták, melynek látható nyomai is lettek (néhány fogát kiverték), és ezek után az apa nem akart többé emberek közé kerülni. Körülvette magát a Bibliával és egyéb, a Bibliát értelmező könyvekkel, egész nap ki sem mozdult a házból, hanem ezek olvasásával foglalkozott. A család eltartásának szerepét az anya vette át, aki viszont „ruházni” kezdett (ruhák vételével és eladásával foglalkozott). Ugyanakkor a családban általánossá váltak a viharos veszekedések (apa féltékenykedése anyára), illetve a bántalmazások és a családon belüli erőszak különböző formái.

L. közben elvégezte az általános iskolát, és megkezdte középiskolai tanulmányait egy budapesti gimnáziumban. Az állandó otthoni problémák miatt iskola után nem haza, hanem az egyik iskolatársához ment, ott töltötte délutánjait. Később együtt csavarogtak illetve lógtak az iskolából. Miután a család egyre nehezebb anyagi körülmények közé került, a szülők egyre feszültebbé váltak, és követelték L.-tól, hogy járuljon hozzá a családi bevételekhez. Ez elsősorban lopást jelentett: L. akkor „úsza meg” az otthoni szidásokat és bántásokat, ha vitt haza valami értéket vagy pénzt. A család helyzete anyagi szempontból egyre inkább ellehetetlenült, így megkezdődött a költözések sorozata, melynek a végső állomása egy X. kerületi önkormányzati lakás (mellékhelyiség a folyosó végén).

L.-t ebben az időszakban már kevésbé érdekelte a tanulás, legfőbb gondja az volt, hogy szülei bünbakképzését – mindennek ő az oka – elkerülje. Ennek legalkalmasabb módja az volt, ha vitt haza pénzt. Ezért elkezdett „üzletelni”: szerepjáték-kártyákat árult, amelyből elég jó anyagi bevételt sikerült szereznie, természetesen akkor, ha „lehúzta” (becsapta) az embereket.

Közben a gimnáziumból kirúgták, mert egyik alkalommal olyan részegen ment iskolába, hogy elájult, és arra ébredt, hogy a mentős élesztgeti, majd viszik a detoxikálóba. Egyébként is, L. gyermekkori élményei között igen meghatározó szerepet játszik, hogy viszi a mentő, hiszen asztmás volt, és súlyos fulladásos rohamokat produkált. Természetesen ez nem akadályozta meg a kamasz fiút abban, hogy rászokjon a dohányzásra, ami köztudott, hogy súlyosbítja ezt az állapotot.

L. szüleivel való kapcsolata egyre nehezebb lett. Apjával szinte soha sem beszéltek, kizárólag akkor, ha apja utasította különböző házi munkák és egyéb tevékenységek elvégzésére. Egyáltalán, L.-nek oroszlánrészt kellett vállalnia az otthoni munkákból, kisebb testvérei gondozásából. Csak akkor mehetett el otthonról, ha vitt is haza valamit, ami növeli a családi bevételt. Ebben az időben már L. számára is világossá vált, hogy szülei kábítószerfogyasztók: időről időre bezárkóztak a konyhába, és intravénásan elsősorban amfetamin származékokat – az apa heroint is – használtak. A pénz nagy része erre ment el. A gyerekek is tudták, mi folyik a konyhában: az akkor öt éves legkisebb hűg szólt a bátyjának: „Nézd, apuék megint szurizzák magukat!” Hamarosan az apa börtönbe került kiskorú veszélyeztetése miatt, az anya várta, küldött csomagokat. Amikor szabadult, a botrányok (verések, bántalmazás) folytatódtak, valamint a család teljes széthullása és pusztulása is.

Ilyen körülmények között L. egyre kevesebbet volt otthon, de hamarosan ő is kipróbálta, majd fogyasztott rendszeresen kábítószer (amfetamin, először nyálkahártyán, majd intravénásan). Ezzel új jövedelemforrásra is szert tett, adott-vett „anyagot”. Megkezdődött a kábítószeres bulik időszaka. Ennek középpontjában a kábítószer megszerzése volt, amihez pénz kellett. L. megkezdte-folytatta az emberek „lehúzását” (becsapását), az „újításokat” (lopásokat). Kiváló verbalitásának köszönhetően viszonylag könnyen manipulálta az embereket és szerzett nagyobb összegeket. Ez azonban csak kábítószerrel vagy Rivotrillal ment. „Anyag nélküli” (kábitószermentes) állapotban szorongott, félt, nem mert az utcára menni, az emberek szemébe nézni. Saját bevallása szerint eljutott a „végső pusztulatig” minden téren: emberi kapcsolatok (már nem volt, aki szóba állt volna vele még „anyagos körökben” sem), teljes testi-fizikai leépülés (rendkívül sovány volt, gyakori asztmás rohamok), lelki értelemben (szorongás, szuicid kísérletek, félelem, zavar, önbizalom-hiányos állapot, magány). Közben a család és kapcsolatai is pusztultak: a lakásban kosz és rendetlenség, bogarak és nincstelenség.

L. tanulási kísérlete még két gimnáziumban folytatódott esti tagozaton, azonban mindkét helyre csak néhány hétig/hónapig járt. Végül a büntetés-végrehajtási intézetben ismét elkezdte/folytatta gimnáziumi tanulmányait.

L. kriminális karrierjének gyökereit tehát a családból hozta. Néhányszor elment apjával autót feltörni, de az – akár az ilyen értelemben is – erőszakos bűncselekmény taszította, önjellemzése szerint „félős”. Módszere inkább a manipuláció és a lopások voltak, később kábítószeres adás-vétele (a fogyasztáshoz kapcsolódó dealerkedés). Amikor megismerkedtünk vele, összbüntetésének időtartama 4,1 év (rablás, sikkasztás, hamis vád, önbírászkodás stb.) volt.

Szabadságvesztéses büntetése alatt családjával kapcsolata teljesen megszakadt. Híreket hallott róluk – többek között azt, hogy apja nyolc éves börtönbüntetésre vár –, valamint hogy húgai állami gondoskodásba kerültek. Nagyobbik húga férjhez ment, így elköltözött otthonról. Bárhogy is akarta azonban, családja nem reagált leveleire, megkeresésére. Szabadulása után haza nem mehetett, mert egyrészt a család nem kívánt vele kapcsolatba kerülni/kapcsolatban lenni, másrészt hazamenetele eddigi kriminális életútjának folytatását/mélyülését jelentette volna. L. látta, hogy egyetlen esélye, ha független életet választ, annak minden nehézségével. Így szabadulásakor gyakorlatilag hajléktalan státuszba került.

L. 2007 májusában szabadult, feltételes szabadlábba helyezték. Azonnal felvette a kapcsolatot szervezetünkkel. Legelőször is lakhatását kellett megoldani. Családjához semmiképpen nem akart menni (édesapja egyébként újra börtönben volt). A hajléktalanszállókat is kizárta, mert amikor az egyikbe bement, meglátta, az egyik kliens éppen intravénásan szúrja magát. Azonnal kijött az intézményből, és általánosította a tapasztalatát: „mindenhol ez van, ez nekem nem kell!” Már-már kilátástalannak tűnt a helyzet, amikor az egyik ismerős ismerőse befogadta L.-t, és még munkát is biztosított számára.

L. kizárólag a börtönben szerzett munkatapasztalatot, itt két munkahelye is volt (mindkettő betanított jellegű munka), így munkaszocializációja fejlesztésre szorult. Saját bevallása szerint kezdetben igen nehéz volt dolgozni, koncentrálni, kapkodott, és ezért gyakran hibázott. Később megszerette a munkát, mert ezzel jól strukturálta a napját, és eljutott oda, hogy a munka értelmes tevékenységet is jelenthet.

A befogadó „félíg rokon” a családi háza egyik különálló szobájába engedte L.-t, és még az étkezéseknél is várta. Ezért cserébe a családi vállalkozásban működő kis boltban kellett dolgoznia L.-nek, egy Budapest környéki településen. Hét hónapig jól is működött minden, de aztán egyre több konfliktus merült fel. Először is L. megismerkedett élete nagy szerelmével, és így többször töltötte az éjszakát házon kívül. Másrészt L. szeretett volna jövedelemhez jutni, saját pénzzel rendelkezni, mert egyre kínosabbá vált, hogy nemhogy nem tud venni bármit, hanem semmit sem. Többször összeszólalkoztak, majd L. összepakolt, és odébbállt. Néhány napig a barátnő családjánál lakott, de hamarosan egyik ismerőse révén hozzájutott egy előnyös lehetőséghez: beköltözhet egy lakásba, ha a ház tisztaságára felügyel. Ez minden szempontból előnyösnek tűnt, és még a barátnővel is együtt tudott maradni. Mindazonáltal nagyon gyorsan munkához kellett jutnia.

Szervezetünk segítségével talált egy kertészeti tevékenységet folytató kisvállalkozót, aki munkaerőt keresett. L. nagy szerencséjére fel is vette. Sőt, a büntetés-végrehajtási intézetben megkezdett tanulmányait L. a szabadulás után sem hagyta félbe, és a kisvállalkozó ebben is támogatta. Kölcsönösen megfelelőnek bizonyultak egymás számára.

Ugyanakkor L. hírt kapott: édesanyja öngyilkos lett, és egy kórház krízisintervenciós osztályán fekszik. L. úgy érezte, hogy bár eddig tartotta magát, és nem reagált családja üzeneteire (édesapja a börtönbüntetése alatt többször írt neki, és kért tőle csomagot, ezt a kérést L. sokáig nem teljesítette, de később mégis küldött csomagot), most képtelen tartani magát, és be is ment az édesanyjához.

Barátnőjével beköltöztek a lakásba, és a házat is tisztán tartották. Barátnője, aki 20 évesen még nem fejezte be a nyolc általánost, szintén szervezetünk segítségével folytatta általános iskolai tanulmányait. Nemsokára megjelent L. öccse is barátnőjével és egy hosszú történettel: családja kitagadta, nincs hová menniük. L. befogadta őket. Mindeközben dolgozott, és készült az érettségi vizsgára. Emellett közmunka-büntetésének letöltésében kérte szervezetünk segítségét: így hétvégeként az Alapítvány irodáját takarította, továbbá kisebb irodai munkákat látott el.

L. sikeresen vette az érettségi akadályt, és igen jó eredménnyel le is érettségizett. Munkáltatója segítette ebben, például javasolta, hogy a szóbeli vizsga előtt menjen el

szabadságra, mert ezt az ő idejében is járt. L. továbbtanulási tervei is sikeresnek bizonyultak, és fel is vették romológia szakra.

Mindemellett barátnőjével való kapcsolata egyre konfliktuózusabbá vált, és a „se veled, se nélküled” állapot alakult ki. Többszöri szakítások, kibékülések, veszekedések és nagy egymásra találások váltogatták egymást. L. problémáit mindig megosztatta velünk, többször kért segítséget, tanácsot élethelyzetében, gondolatai tisztázásában, a továbbhaladás, továbblépés, döntés stb. helyzeteiben.

2010 nyarának elején bejelentette, hogy ismételten fogyaszt drogot, sőt, intravénásan használja. Kérte a segítségünket a visszaesés további megelőzésében. L. ekkor már sikeres érettségi bizonyítvány birtokosa volt, illetve felvették egyetemre. Volt munkája, volt hely, ahol lakhat. Arra a kérdésre, hogy mi a magyarázata mindennek, nem tudott egyértelmű választ adni, de az biztosnak tűnt előtte, hogy akkor kezdte az egészet, amikor otthon készült az érettségijére. A szabadsága alatt.

Két hosszú idős drogterápiás intézetet is megpróbáltunk, mindkét helyre szinte soron kívül bekerült, és mindkét helyen csak néhány napot töltött. Közmunka-büntetését megszakítottuk, hiszen ismét elsősorban klienssé vált. Közben barátnője is elkezdett „anyagozni”. Kitétték őket a lakásból, és visszamentek a lány családjához. L. egyre jobban visszacsúszott, ez már külsején is látszott (rengeteg fogyott, egyre piszkosabb, elhanyagoltabb lett). Majd eltűnt.

2011 nyarán bukkant fel újra: ismételten kérte segítségünket, mert már mindent megpróbált, több helyre járt kezelésre, semmi nem segített rajta. Nagyon piszkos, ápolatlan, sovány volt. Barátnője végleg szakított vele, apjánál lakott. Ekkor elsősorban Rivotril-t használt. Félt, szorongott, és beteg is volt. Először is az egyik kórházba szeretett volna bekerülni, azt ígérte, hogy ha sikerül, néhány napon belül telefonál. Azóta nem jelentkezett.

9. Összegzés. Policy és szakmai javaslatok

1. Miután a büntetés-végrehajtási rendszer céljait nem lehet összeegyeztetni a társadalmi (re)integráció céljaival, **szükséges szociális munka/szociális munkás (és/vagy munkaerő-piaci tanácsadó)** megjelenése a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben, akinek feladata a börtönszocializáció/börtönadaptáció bontása, segítő kapcsolat/gondozás megkezdése a célcsoporttal, szociális környezet (alacsony iskolázottság, munkahely, lakhatás, emberi kapcsolatok stb.) alakítása, a célcsoport szociális kompetenciafejlesztése. **Összességében a társadalmi (re)integráció szubjektív és objektív feltételeinek megteremtése illetve azok segítése.**
2. **A gondozás/nevelés és az utógondozás mesterséges, és így kevésbé hatékony szétválasztásának megszüntetése.** Azaz a fogvatartottak illetve szabadultak érdekében a büntetés-végrehajtás személyzetének – a nevelőnek –, az utógondozást végző pártfogónak (feltételes szabadlábra bocsátás esetében is) a hatékony segítségnyújtás érdekében **együtt kell működni civil szakemberekkel.** Ennek valódi együttműködésnek, és nem (a büntetés-végrehajtás biztonságára illetve a hatósági szerepre hivatkozva) hierarchikus alá- fölérendeltségi viszonynak kell lennie.
3. Mindezt **támassza alá törvényi szabályozás is,** mert a szemléletbeli változás – bár az is igen jelentős – kevés lesz a tényleges segítségnyújtáshoz illetve változtatáshoz.
4. A szociális ellátórendszernek ki kell térnie a célcsoportra. Ennek első lépése, hogy **az 1993. évi III. tv. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.) című dokumentumban jelenjen meg a klienscsoport** mint rehabilitációt/reintegrációt/reszocializációt igénylő, szociálisan hátrányos helyzetű csoport. Javasoljuk, hogy a törvényi szabályozásban is jelenjenek meg külön a „bűnelkövő, fogvatartott illetve fogvatartásból szabadult” emberek, hiszen problémáik körülírhatók és jól elkülöníthetők a többi hátrányos helyzetű csoporttól.
5. A hosszúítéletesek demográfiai jellemzői markánsabbak, mint a teljes börtönpopulációé: alacsony iskolai végzettség, fiatal átlagéletkor, rossz szociális és

gyenge munkaerő-piaci státusz, rossz egészségügyi állapot jellemzi őket. A szabadságelvonásból és a börtönártalmakból következően ezek a hátrányok csak fokozódnak, gyakran az ítélet hosszával arányosan. Ezért **a hosszúítéletesekre még intenzívebb figyelmet kell fordítani**, illetve esetükben még indokoltabb a börtönökön belüli szociális munka és segítő kapcsolat kialakítása, illetve szociális munkás alkalmazása a büntetés-végrehajtásban.

6. Hosszúidősöknél **álljon rendelkezésre minél több program, zárkán kívül eltölthető értelmes tevékenység**, mégpedig olyanok, amelyek a szabadulás utáni munkábaállást segítik, illetve más területen hasznosítható készségeket fejlesztik. Elengedhetetlen a programok támogatása, a külső – civil – szakemberek bevonása – és mindkettő elismertetése a bv. személyzettel.
7. A **szabadulásra felkészítés** egyéni gondozás és csoportfoglalkozások keretében is jelenjen meg a szabadulás előtt állók számára. Ez ne csak elvi szinten valósuljon meg, hanem ténylegesen, kidolgozott tematika, ütemterv szerint a nevelő, a pártfogó felügyelő, valamint civil szakember – szociális munkás – együttműködésével. Különösen nagy súlyt kell fektetni az **átmeneti csoportok programjainak fejlesztésére**.
8. Szükséges a büntetés-végrehajtás sajátos rendszeréhez igazodó, **speciális droprogramok** kidolgozása. Ehhez civil szakemberek bevonása szükséges.
9. Miután egyre alacsonyabb képzettségű és státuszú emberek kerülnek börtönbe, a büntetés-végrehajtásnak kiemelt feladata, hogy **biztosítsa/támogassa az oktatás/képzés meglétét** az intézetekben. Az általános iskola (9-10. osztály) elvégzése informális alapfeladat. Bár az általános iskolai képzés mindenképpen előfeltétele bármely további képzésnek, hangsúlyozni kell, hogy csupán az általános iskolai végzettség nem elegendő sem a szabaduló nők, sem a férfiak munkaerő-piaci bejutásához. A közép- és felsőfokú tanulmányok csak lehetőség szintjén jelennek meg a törvényben, és így csak ritka esetben valósulnak meg az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben. Az viszont nem kétséges, hogy a magasabb iskolai végzettség növeli az megélhetési és mobilitási esélyeket. Ezért nagyobb súlyt kell fektetni a **közép- és**

felsőfokú tanulmányok biztosítására a fogvatartás alatt lévők esetében – akár törvényi szabályozással is.

10. Emellett biztosítani kell a **szakképzés** meglétét is a börtönökben. A szakképzés esetében figyelni kell arra, hogy az oktatott szakmák keresett, piacképes, és ne csak időstrukturáló, esetleg a későbbi szabadidőt hasznosan eltöltő „szakképzések” legyenek. Ehhez **folyamatos munkaerő-piaci elemzés szükséges**, amit szintén civil szakemberek (munkaerő-piaci tanácsadó) végez. Emellett a szakképzésnek gyakorlatorientáltnak is kell lennie, mert sokszor az a probléma, hogy bár van „papír” a képzés megszerzéséről, tényleges gyakorlatot nem tud maga mögött a szakmát megszerző.
11. Miután a célcsoport börtönbe kerülése előtt vagy tényleges munkanélküli volt, vagy feketemunkát végzett, ezért különösen nagy súlyt kell fektetni **munkaerő-piaci (re)integrációjukra**. Ehhez egyrészt a **kompetenciák fejlesztése** szükséges – munkaszocializáció illetve -tapasztalat szerzése –, másrészt **munkalehetőség felkutatása és biztosítása** számukra. A szabadulás utáni munkavállalás esélye és lehetősége szorosan összekapcsolódik a büntetés alatti foglalkoztatással.
12. Fontosnak tartjuk **védett vagy befogadó munkahelyek** kialakítását a célcsoport számára.
13. Az **erkölcsi bizonyítvány** számos esetben akadály a munkavállalásnak. Javasoljuk, hogy csak bizonyos munkakörök tegyék ezt kötelezővé. Jelenleg az alacsony képzettséget igénylő állásoknál is gyakran követelmény az erkölcsi bizonyítvány felmutatása.

14. Javasoljuk az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 102. §⁴⁹ és 103. §⁵⁰-ának módosítását, azaz **a törvényi mentesítéshez és a bírósági mentesítéshez szükséges időtartam csökkentését**. Tapasztalatunk az, hogy a bírósági mentesítés intézménye formális, nem segíti a szabadultak munkaerő-piaci/társadalmi beilleszkedését. Kis ítéletnél a bírósági eljárás időtartama, annak elhúzódása miatt nem is érdemes benyújtani az erre vonatkozó kérelmet, hiszen mire lezárul az eljárás, addigra a törvény erejénél fogva mentesül az illető, azaz automatikusan kikerül a büntettek nyilvántartásából. Nagy ítéletnél (öt évnél hosszabb ítélet) pedig szabadulás után nagyon sok évet kell várni arra, hogy a volt fogvatartott kérelmét beadhassa (büntetés kitöltésétől számított öt év, tehát kedvezmény esetén ez a szabadulástól számított hét-nyolc év is lehet). Mindezek mellett **javasoljuk a törvény 105. §-ának eltörlését**, mely sok esetben **lehetetlenné teszi a bírósági mentesítés lehetőségének igénybevételét**, ugyanis a paragrafus azt mondja ki, hogy „mellékbüntetés alkalmazása esetén az elítélt az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól mindaddig nem mentesül, illetőleg nem mentesíthető, amíg a mellékbüntetés végrehajtása be nem fejeződött vagy végrehajthatósága meg nem szűnt”.

15. Az álláskeresőben elvileg illetékesek ugyan a **munkaügyi központok**, de egyelőre véletlenszerű az összehangoltság a börtönök és a munkaügyi központok között. A

---

⁴⁹ 102. § (1) A törvény erejénél fogva áll be a mentesítés

a) közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás és kiutasítás esetén - foglalkozástól eltiltás vagy járművezetéstől eltiltás esetén a foglalkozás vagy a járművezetés gyakorlásának joga kivételével - az ítélet jogerőre emelkedésének napján;

b) felfüggesztett szabadságvesztés esetén a próbaidő leteltének napján;

c) gondatlan vétség miatt kiszabott szabadságvesztés esetén a büntetés kitöltésének, illetőleg végrehajthatósága megszűnésének napján;

d) szándékos bűncselekmény miatt kiszabott, egy évet meg nem haladó szabadságvesztés esetén a büntetés kitöltését, illetőleg végrehajthatóságának megszűnését követő három év elteltével;

e) szándékos bűncselekmény miatt kiszabott, egy évet meghaladó, de öt évnél nem hosszabb szabadságvesztés esetén a büntetés kitöltését, illetőleg végrehajthatóságának megszűnését követő öt év elteltével;

f) szándékos bűncselekmény miatt kiszabott, öt évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztés esetén a büntetés kitöltését, illetőleg végrehajthatóságának megszűnését követő tíz év elteltével.

(2) Az (1) bekezdés b) pontja esetében a mentesítés nem áll be, illetőleg hatályát veszti, ha a büntetés végrehajtását elrendelik. Ilyenkor a mentesítésre a fel nem függesztett büntetés szabályai az irányadók.

⁵⁰ 103. § (1) A bíróság a szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltet, kérelemre, mentesítésben részesítheti, ha erre érdemes, és a szabadságvesztés kiállításától, illetőleg végrehajthatósága megszűnésétől a 102. § (1) bekezdésnek d), e), illetve f) pontjaiban meghatározott idő fele már eltelt.

(2) Az érdemesség elbírálásánál figyelembe kell venni az elítéltnak a büntetés kitöltése óta folytatott életmódját, továbbá azt, hogy - amennyiben erre módja volt - jóvátette-e a cselekményével okozott sérelmet.

börtönökben dolgozó szociális munkás / munkaügyi tanácsadó ezeket az együttműködések hatékonyan kiépítheti.

Továbbá a munkaügyi központok vállalt feladata legyen, hogy minden büntetés-végrehajtási intézetben meghatározott időközönként **csopartos tájékoztatást tartanak szolgáltatásaikról a fogvatartottaknak**, ehhez pedig információs anyagokat (szórolapok, kiadványok stb.) is biztosítsanak számukra. A munkaügyi központok országosan, ezen belül pedig régió és helyi szinten is dolgozzanak ki programcsomagot kifejezetten a szabadságvesztéses fogvatartásból szabadultak számára. Ezek egy része már büntetés-végrehajtási intézetekben is valósuljon meg (munkaerő-piaci és álláskeresési tréning, szabadulásra felkészítés egyik elemeként, stb.) rendszeresen, a büntetés-végrehajtási intézetekben csoportos és egyéni tájékoztatások, tanácsadások, konzultációk formájában (munkaügyi központ szakembere – fogvatartott, munkaügyi központ szakembere – büntetés-végrehajtás szakembere, munkaügyi központ szakembere – civil szakember/szolgáltatás – a csoportos és az egyéni tájékoztatás, tanácsadás és konzultáció szintjein).

16. A munkáltatók kevésbé érdekeltek abban, hogy fogvatartásból szabadultat alkalmazzanak. A **törvényi szabályozás szintjén is meg kell jelennie annak az elvnek, hogy szükséges a szabadultak munkába állása**. Jelenleg egyetlen rendelet befolyásolhatja a munkáltatókat pozitív irányba alkalmazás tekintetében (6/1996. /VII.16./ MüM rendelet – a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerő-piaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról).⁵¹ Azonban a tapasztalat az, hogy a rendelet, és a rendeletben szabályozott támogatás nem elegendő ösztönző erő a szabadultak munkaerő-piaci reintegrációja érdekében. Egyrészt sok adminisztratív teherrel jár a támogatás igénybevétele, másrészt a rendelet nagy hátránya az is, hogy csak a max. 12 hónapja szabadult személy után lehet a támogatást igénybe venni. Holott a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya miatt a szabadult személy a büntetés kitöltése után - nagy ítélet esetén – akár még 10-12 év elteltével is, igen hátrányos helyzetben van a munkaerő-piacon.

---

⁵¹ A foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékok átvállalása – alkalmazása: „(3)...meghatározott támogatás legfeljebb egyévi időtartamra annak a munkaadónak is nyújtható, amely pártfogó felügyelet alatt álló személy vagy olyan személy foglalkoztatását vállalja, aki a szabadságvesztés-büntetésből a támogatás iránti kérelme benyújtását megelőzően, hat hónappal nem régebben szabadult.”

17. A munkáltatók ösztönzése érdekében fontos a foglalkoztatók megismertetése a célcsoporttal, problémáikkal, és/vagy érzékenyítő programok kidolgozása és működtetése számukra.
18. A pénzkezelés és a tervezés szempontjából – valamint a reszocializáció/reintegráció szempontjából – döntő lenne, ha a büntetés-végrehajtási intézetben végzett **munkáért kapott jövedelem legalább annyi lenne**, hogy a szabadulás utáni első hónap nehézségeit (optimális esetben rögtön munkát talál, de a fizetésre még 1 hónapot várni kell a frissen szabadultnak) enyhíteni tudja. Emellett kapjanak **átmeneti segílyt** az igénylők.
19. **A társadalombiztosítási rendszer** által nyilvántartott időbe jelenleg nem számít bele a börtönben végzett munka – ez **sürgős átgondolást igényel**.
20. Javasoljuk **az 1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról 88. § (1)⁵²-nek módosítását**. A rendelkezéssel a probléma sok esetben az, hogy ellehetetleníti – nem csak a fogvatartásból szabadult, hanem annak közvetlen hozzátartozója, családtagja, adott esetben gyermeke életét is. A bűncselekmény elkövetéséért elítélt személyt ebben az esetben többszörösen bünteti a társadalom. Problémát jelent, hogy a szabadságvesztés ideje alatt a fogvatartott a fent idézett rendelkezés szerinti adósságát nem, vagy csak csekély mértékben tudja törleszteni, így a szabadságvesztéses büntetés letöltése után tartozása többszázézes, akár milliós nagyságrendűvé is duzzadhat. Megélhetését és reszocializációját mindez jelentősen nehezíti. A rendelkezés ellenérdekeltté tehet a bejelentett munkára (ha esetleg a szabadult talál olyan munkahelyet, amely „tiszta” erkölcsi bizonyítvány nélkül is alkalmazza őt), hiszen, ha nem bejelentett munkát végez, akkor fizetéséből tartozása nem vonható.
21. A társadalmi/emberi/szociális kapcsolatok nélkülözhetetlenek a sikeres (re)integráció szempontjából, ezért **a meglévő kapcsolatokat támogatni kell**. Ezek fennmaradása érdekében a bv. intézeteken kívüli találkozásokat, a törvényben előírt lehetőségeket

---

⁵² A bekezdés a következőt mondja ki: „Aki a nyugellátásra jogosult egészségkárosodásáért, megrokkánásáért vagy haláláért felelős, köteles az emiatt nyújtott nyugellátást megtéríteni. A megtérítési kötelezettség olyan mértékben áll fenn, amilyen mértékben a felelősség megállapítható.”

számszerűleg is növelni szükséges (rövid tartamú eltávozás, kimaradás stb.). A szociális munka a társadalmi kapcsolatok támogatását is célozza.

22. Javasolt a „nevelés” fogalma helyett a „szociális kompetencia-fejlesztés” fogalmát használni.
23. **A nevelő feladata, sikerének mutatói, módszerei stb. legyenek jobban körülhatárolva.** A gondozás feladatköre kerüljön át részben vagy egészében a nevelő mellett/nevelővel dolgozó **szociális munkáshoz**. Vagyis a nevelő feladata a büntetés-végrehajtási szakmához kapcsolódik/kapcsolódna, míg a szociális munkásé a társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációhoz/reszocializációhoz.
24. **A börtönszemélyzet/felügyelet megfelelő képzése, felkészítése, kommunikációja,** emberi magatartása szükséges cél és feladat. Ehhez is szükséges civil szakemberek bevonása.
25. Javasoljuk a szabadultak lakhatási problémáinak megoldása enyhítésére **ún. Félutas házak/lakások létrehozását.** A Félutas ház/lakás feladata olyan komplex szolgáltatás biztosítása, melyben a visszaesés megelőzésnek négy alappillére (lakhatás, emberi/kapcsolati, munkaerő-piaci szolgáltatások, képzés/tanulás) együtt, szinergikusan jelentkezik, és amelyben a pszichoszociális támogatás és gondozás hangsúlyos szerepet kap. Olyan védett környezet, amelyben már önálló, döntéssel és valódi jogokkal rendelkező szabad embereknek érezhetik magukat lakói/igénybevevői. A célcsoport számára létrejövő **Félutas ház/lakás fogalmának szerepelnie kell a megfelelő törvényekben, szabályozásokban és dokumentumokban is** (például 1993. évi III. tv. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról - Szt.).
26. Szorosabb együttműködés és valódi együttműködésre lenne szükség a fogvatartottakkal és szabadultakkal foglalkozó szervezetek (büntetés-végrehajtás, pártfogó felügyelet, civil szakemberek, munkaügyi központok, családsegítők, önkormányzatok stb.) között.
27. **Az utógondozásba is be kell kapcsolódnia civil szakembereknek,** szociális munkásoknak a pártfogók túlterheltségét enyhítendő és a hatékonyságot növelendő.

28. A civil **szervezeteknek, szolgáltatásoknak minőségbiztosítási rendszert kell kidolgozniuk**, továbbá beszámolási kötelezettségük legyen a helyi/országos büntetés-végrehajtási intézmények irányába. A beszámolás azonban nem egy-egy eset (szociális munka, esetkezelés) tartalmi elemeit jelentse (bár illusztrálásként természetesen erre is lehetőség van), hanem az átfogó szakmai munka jellemzőit dolgozza fel. A szociális/segítő munka, egyéni esetkezelés bizalmon alapuló tevékenység, ami különbözik a büntetés-végrehajtás feladatától, a szervezet szemléletétől, az elvárt attitűdtől. Mindkét szakmai munka szükséges, bár más módszerrel és hozzáállással dolgozik. Az együttműködés két egyenrangú szakmai partner közötti viszonyt jelöljön, annak ellenére, hogy a büntetés-végrehajtás alapvetően hierarchizált rendszer, ami nem jellemző a szociális/segítő munkára (sőt, ott a partneri/mellérendelő viszony kialakítása az elvárando mind a kliens-, mind pedig a szakmaközi kapcsolatokban).
29. A **Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága tartsa nyilván- és számon a területen és a témában tevékenykedő civil szervezetek, szolgáltatások szakmai koncepcióját**. Dolgozzon ki stratégiát arra vonatkozóan, hogy milyen szakmai szinten és hol kapcsolódhatnak a büntetés-végrehajtás szakmai munkájába ezek az ellátások, szakemberek, szervezetek.
30. Javasolt egy **virtuális** (azaz informatika/számítógépes rendszerek által fenntartott és elérhető) országos **adatbázis** létrehozása. Ez az adatbázis minden, a problémában érintett, releváns szervezet számára legyen elérhető. Az adatbázist egy kis létszámú team felügyelje, aki hatékonyan, gyorsan tudna változtatni a meglévő információkon módosulás esetén. A virtuális adatbázis a területen működők (önkormányzatok, munkaügyi központok, családsegítők, *drop in* centrumok vagy foglalkoztatók) számára tartalmazna releváns információkat, akár a célcsoportot érintő munkaügyi kérdésekben, aktuális álláslistákat, lakhatással kapcsolatos tájékoztatást stb. Az adatbázis egy **honlapon** lenne elérhető, amely **fórumot** is működtethetne, ahol a szakemberek megoszthatnák egymással szakmai kérdéseiket, problémáikat, vagy pozitív tapasztalataikat.

31. Az információk eljutásának egyik fontos és szükséges tényezője lenne a szabadultak által hívható „**zöld szám**”, ami egy **kvázi diszpécser szolgálatként** működne. A telefonos helpdesk munkatársa rögzítené a problémát, és gyors, hatékony választ fogalmazna meg a vonal túlsó végén álló számára. A szolgáltatás lényege a 24 órás működés, valamint az, hogy országos, azaz bármilyen régió és helyszín, valamint probléma megoldására választ kapna a telefonáló a rendelkezésre álló adatbázis használatának eredményeképpen, valamint a telefonos munkatárs segítségével. A célcsoport számára megvalósuló szolgáltatás a többi segély- vagy krízisvonal mintájára alkalmazható lenne.
32. **Képzés: a releváns szakmák képzésébe be kell kerülnie a fogvatartott és szabadult populációról való ismereteknek**, azaz a célcsoport szükségleteinek, igényeinek ismeretének (célcsoport-ismeret), ezenkívül társadalom-ismeretnek, a devianciára és a kriminálpolitikára, valamint a bűnelkövetők reintegrációjára vonatkozó ismereteknek. A releváns szakmák itt igen széles körben értendők: pedagógusok, pszichológusok, szociális munkások, gyermekvédelemmel foglalkozók, rendőrök, fegyőrök, munkaügyi tanácsadók stb. Mind az alap-, mind pedig a továbbképzésben szükséges tananyag- és szemléletváltás.⁵³
33. A programok működtetéséhez szükséges **forrásokhoz való hozzájutás** jelenleg nagyrészt **pályázatok** útján valósítható meg. Fontos az eredményes és jól működő programok **folyamatos finanszírozásának** biztosítása, például ún. meghívásos pályázatok útján. Emellett azonban szükséges lenne egy minimalizált „**norma**” **biztosítása** is a központi költségvetésből (keretét a szoc. tv. javasolt változtatásai teremthetnék meg).
34. A **pályázati kiírások**, dokumentumok illeszkedjenek a célcsoport szükségleteihez, igazodjanak jellemzőikhez. **A pályázati kiírások, dokumentumok ne**

---

⁵³ Erre jó példa a jelenleg is futó TÁMOP 5.6.2-10/1-2010-0001 kiemelt projekt – A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása -, melynek keretében számos szakember képzésére kerül sor (védőnők, rendőrök, gyermekvédelmi, büntetés-végrehajtási szakemberek, orvosok, pedagógusok, pszichológusok, szociális munkások, áldozatsegítők, munkaerő-piaci szakértők, mentálhigiénés szakemberek, jogászok, szociálpedagógusok, szociológusok, közösségfejlesztők, gyógypedagógusok, pártfogók, mediátorok, civil szakemberek stb.)

tartalmazzanak irreális elvárásokat a projekteket működtetőkkel és a célcsoporttal szemben.

35. Az önkormányzatok esélyegyenlőségi terveikben térjenek ki a szabadultak közösségbe történő beilleszkedésének támogatására.

36. Javasoljuk a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 8. §⁵⁴-ában szereplő felsorolást bővíteni a következővel: elzárásban vagy fogvatartásban szabadságvesztés büntetését töltött ideje, illetve annak ténye. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (esélyegyenlőségi törvény) hatálya alá ugyan általánosságban beleférnek a büntetés-végrehajtásból szabadultak, de közvetlen nevesítésük nem történt meg.

A **nevesítés** a következő szempontokból lényeges: a különböző hazai és uniós forrású pályázatok elbírálásánál ma már szempont, hogy a pályázó szervezet rendelkezzen esélyegyenlőségi tervvel, nemkülönben alkalmazzon az esélyegyenlőségi törvényben nevesített munkavállalókat. Mivel a vállalkozások egyébként elvétve alkalmaznak szabadult munkavállalót – egyúttal igen komoly aggályok merülhetnek fel olyan jogi

---

⁵⁴ **8. §** Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt

a) neme,
b) faji hovatartozása,
c) bőrszíne,
d) nemzetisége,
e) nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozása,
f) anyanyelve,
g) fogyatékosága,
h) egészségi állapota,
i) vallási vagy világnézeti meggyőződése,
j) politikai vagy más véleménye,
k) családi állapota,
l) anyasága (terhessége) vagy apasága,
m) szexuális irányultsága,
n) nemi identitása,
o) életkora,
p) társadalmi származása,
q) vagyoni helyzete,
r) foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama,
s) érdekképviselőhöz való tartozása,
t) egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője (a továbbiakban együtt: tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.

szabályozás esetén, amely pénzügyileg büntetné őket a szabadult nem-foglalkoztatásakor – így a nevesítés legalább minimális nyomást gyakorolhat alkalmazásuk érdekében.

Ugyanakkor **a célcsoport nevesítése és törvénybe emelése szemléletformáló** erővel is bír, továbbá felhívja az állampolgárok figyelmét a fogvatartásból szabadultak problémáira.

Irodalomjegyzék

Czike Klára - Tausz Katalin: Gyorsjelentés a szegénységről. Bp., 1996. Szociális Szakmai Szövetség

Csáki Anikó - Kovács Klaudia - Mészáros Mercedes - Sponga István: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. Bp., 2006. www.valtosav.hu. Kutatási összefoglaló kivonata megjelent: Börtönügyi Szemle, 2007/1.

Csáki Anikó: Szemelvénygyűjtemény kriminális életvezetésű fiatalokkal készített interjúkból. Kézirat, Váltó-sáv Alapítvány, 2002-2003.

Csáki Anikó - Márton Andrea - Mészáros Mercedes: Fogvatartott drogfogyasztók jellemzői. Kutatási összefoglaló. Bp., 2009. Kézirat. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=21764

Csáki Anikó - Mészáros Mercedes: Szociális munka a büntetés-végrehajtásban és az utógondozásban. Esély, 2005/2.

Dr. Heylmann Katalin: Tájékoztató a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról. 2010. Társadalmi Büntelmegelőzés Nemzeti Stratégiája, 2003.

Kószeg Ferenc - Kádár András Kristóf (szerk.): Kettős mérce Börtönviszonyok Magyarországon. Bp., 2002. Magyar Helsinki Bizottság

Kószegi Szilvia: A fogvatartottak oktatása és képzése. Börtönügyi Szemle 2010/3.

Mészáros Mercedes: Fogvatartásból szabadult fiatalok és fiatal felnőttek társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs lehetőségeinek vizsgálata. Bp., 2008. Kézirat
MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU, kézirat. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php

Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája, 2003.

Simonyi Ágnes: Munkaszociológia. Bp., 1997. Széchenyi István Főiskola. Kézirat

Internetes letöltések

<http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1130>

<http://www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/kozigazgatasi-allamtitkarsag/hirek/evertেকেles-a-buntetesvegrehajtasban>

<http://www.bvop.hu/?mid=77&lang=hu>.

Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján 2010.

http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_eves_reszletes

Törvények, rendeletek

1993. évi III. tv. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

1/2000 (I.7.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésének feltételeiről

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet

6/1996. /VII.16./ MüM rendelet – a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerő-piaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról